



**TEBÜK YILI'NDA MEYDANA GELEN
OLAYLARLA İLGİLİ RİVÂYETLERİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ**

Emre ÖZTÜRK

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Kemel FETTUH**

**TEBÜK YILI'NDA MEYDANA GELEN OLAYLARLA İLGİLİ
RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Emre ÖZTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi Kemel FETTUH

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

KASIM 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
DOĞRULUK BEYANI	9
ÖNSÖZ	10
ÖZ.....	13
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	15
ARCHIVE RECORD INFORMATION	16
KISALTMALAR	17
ARAŞTIRMANIN KONUSU	19
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	20
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	20
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	22
GİRİŞ	23
1. Tebük Gazvesi	23
2. Çalışmanın Tebük Yılı Diye İsimlendirilme Sebebi	24
3. Tebük Yılı'nda Vârid Olup Olmadığı İhtilafı Olan Hadisler	25
BİRİNCİ BÖLÜM	29
İBADETLERLE İLGİLİ HADİSLER.....	29
1.1. Abdest ve Meshle İlgili Hadisler	29
1.1.1. Abdest Uzuvarını Bir Kere Yıkama.....	29
1.1.1.1. Hadisin Değerlendirilmesi	30
1.1.1.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar	30
1.1.2. Mest Üzerine Mesh Etmenin Süresi	31
1.1.2.1. Hadisin Değerlendirilmesi	31

1.1.2.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	32
1.2.	Namazla İlgili Hadisler	32
1.2.1.	Namazlarda Cem'	32
1.2.1.1.	Hadisin Değerlendirilmesi	33
1.2.1.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	34
1.2.2.	Namazların Kısaltılması.....	35
1.2.2.1.	Hadisin Değerlendirilmesi	36
1.2.2.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	36
1.2.3.	Abdurrahman b. Avf'ın (r.a) İmam Olup Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Namaza Sonradan Katılması ve Meshle İlgili Meseleler	37
1.2.3.1.	Hadisin Değerlendirilmesi	38
1.2.3.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	40
1.2.4.	Namaz İçin Kullanılan Sütrenin Ölçüsü.....	42
1.2.4.1.	Hadisin Değerlendirilmesi	43
1.2.4.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	43
1.2.5.	Namaz Kılan Kimsenin Önünden Geçilmesi.....	44
1.2.5.1.	Hadisin Değerlendirilmesi	44
1.2.5.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	45
1.3.	Cenaze Namazı ve Cenazeyle Alâkalı Hadisler	45
1.3.1.	Gıyabi Cenaze Namazı ve Kılınışı	47
1.3.1.1.	Hadislerin Değerlendirilmesi.....	47
1.3.1.2.	Hadislerden Çıkan Sonuçlar	48
1.3.2.	Gayri Müslim Hastalandığında Ziyaret ve Cenaze Namazı	49
1.3.2.1.	Hadislerin Değerlendirilmesi.....	50
1.3.2.2.	Hadislerden Çıkan Sonuçlar	51
1.3.3.	Ölü Herhangi Bir Sebepten Ötürü Kabirden Çıkarılabilir Mi?	51
1.3.3.1.	Hadisin Değerlendirilmesi	52
1.3.3.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	52
1.3.4.	Gece Defin Yapılması	52
1.3.4.1.	Hadislerin Değerlendirilmesi.....	53
1.3.4.2.	Hadislerden Çıkan Sonuçlar	54
1.3.5.	Ölünün Yıkanması.....	54
1.3.5.1.	Hadisin Değerlendirilmesi	55

1.3.5.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	56
1.3.6.	Kadının Kabrine Girecek Kimse.....	57
1.3.6.1.	Hadisin Değerlendirilmesi	57
1.3.6.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	57
1.4.	Hacla İlgili Hadisler	58
1.4.1.	Haccın Ömürde Bir Kere Farz Oluşu.....	59
1.4.1.1.	Hadisin Değerlendirilmesi	59
1.4.1.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	60
1.4.2.	Kâbe'nin Çıplak Tavaf Edilmemesi.....	60
1.4.2.1.	Hadislerin Değerlendirilmesi.....	61
1.4.2.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	63
1.5.	Sadaka ve İnfakla İlgili Hadisler	64
1.5.1.	Malın Tamamının Tasadduk Edilmesi	64
1.5.1.1.	Hadisin Değerlendirilmesi	64
1.5.1.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	65
1.5.2.	Bağışa Teşvik ve İnfak.....	66
1.5.2.1.	Hadislerin Değerlendirilmesi.....	67
1.5.2.2.	Hadislerden Çıkan Sonuçlar	68
İKİNCİ BÖLÜM.....		69
CİHADLA İLGİLİ HADİSLER.....		69
2.1.	Emirlik ve Şartları	69
2.1.1.	Hadisin Değerlendirilmesi.....	69
2.1.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	70
2.2.	Cihada Katılmayanların Tövbesi ve Diğer Meseleler	70
2.2.1.	Hadislerin Değerlendirilmesi	72
2.2.2.	Hadislerden Çıkan Sonuçlar	73
2.3.	Mazereti Olan Kimsenin Cihada Katılmama Durumu	75
2.3.1.	Hadisin Değerlendirilmesi.....	75
2.3.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	76
2.4.	Cihaddan Dönen Mücahitlerin Karşılanma Durumu	76
2.4.1.	Hadisin Değerlendirilmesi.....	77
2.4.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	77
2.5.	Allah Yolunda Binitle veya Yaya Olarak Cihad Etmenin Önemi.....	77

2.5.1.	Hadisin Değerlendirilmesi.....	78
2.5.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	78
2.6.	Gazveye Gidilecek yerin Gizlenmesi ve Gazveye Perşembe Günü Çıkılması	79
2.6.1.	Hadislerin Değerlendirilmesi.....	79
2.6.2.	Hadislerden Çıkan Sonuçlar.....	80
2.7.	Savaşta Kazanılacak Ganimet Karşılığında Hayvanı Kiraya Verme	81
2.7.1.	Hadisin Değerlendirilmesi.....	81
2.7.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	81
2.8.	Komutana Ne Zaman İtaat Edilmez?	82
2.8.1.	Hadislerin Değerlendirilmesi.....	83
2.8.2.	Hadislerden Çıkan Sonuçlar.....	83
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....		85
MUÂMELÂT VE ELÇİLERLE İLGİLİ HADİSLER		85
3.1.	Birisiyle Dövüşüp Kendisini Koruyan Kişinin Durumu	85
3.1.1.	Hadisin Değerlendirilmesi.....	85
3.1.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	87
3.2.	Hamile Kadının Recmi	87
3.2.1.	Hadislerin Değerlendirilmesi.....	89
3.2.2.	Hadislerden Çıkan Sonuçlar.....	90
3.3.	Kadınların Yönetici Olması	91
3.3.1.	Hadisin Değerlendirilmesi.....	91
3.3.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	92
3.4.	Tâun Olan Yere Girilmemesi.....	92
3.4.1.	Hadisin Değerlendirilmesi.....	93
3.4.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	93
3.5.	Îlâ Yemini ve Bir Ayın Kaç Gün Olduğu Meselesi	94
3.5.1.	Hadislerin Değerlendirilmesi.....	98
3.5.2.	Hadislerden Çıkan Sonuçlar.....	101
3.6.	Liân Bahsi	104
3.6.1.	Hadislerin Değerlendirilmesi.....	106
3.6.2.	Hadislerden Çıkan Sonuçlar.....	108
3.7.	Yeminde İstisna ve Yemini Hayırlı Bir Şey Olduğu İçin Bozmak	109

3.7.1.	Hadisin Değerlendirilmesi.....	110
3.7.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	111
3.8.	Mescid-i Dırâr'ın Yıkılması	112
3.8.1.	Hadisin Değerlendirilmesi.....	113
3.8.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	113
3.9.	Tabaklanan Tulumdan Su İçilmesi	113
3.9.1.	Hadisin Değerlendirilmesi.....	114
3.9.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	114
3.10.	Yasak Olan Bir Şeyin Hibe Edilmesi	114
3.10.1.	Hadislerin Değerlendirilmesi.....	116
3.10.2.	Hadislerden Çıkan Sonuçlar	118
3.11.	Zekât Memurluğunda Aranılan Liyâkat.....	119
3.11.1.	Hadisin Değerlendirilmesi.....	119
3.11.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar.....	120
3.12.	Elçilerin Yemen'e Gönderilme Meselesi	120
3.12.1.	Hız. Peygamber'in (s.a.s.) Muâz b. Cebel ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye Tavsîyeleri	120
3.12.1.1.	Hadislerin Değerlendirilmesi.....	123
3.12.1.2.	Hadislerden Çıkan Sonuçlar	125
3.13.	Sakîf Elçileri ile İlgili Meseleler	127
3.13.1.	Namaz, Zekât ve Cihaddan Muaf Tutulma İsteği	127
3.13.1.1.	Hadislerin Değerlendirilmesi.....	128
3.13.1.2.	Hadislerden Çıkan Sonuçlar	128
3.13.2.	Hız. Peygamber'in (s.a.s.) Osmân b. Ebû'l-Âs'a Tavsîyeleri.....	129
3.13.2.1.	Hadislerin Değerlendirilmesi.....	129
3.13.2.2.	Hadislerden Çıkan Sonuçlar	130
3.14.	Has'am Elçileri ile İlgili Meseleler	130
3.14.1.	Hadisin Değerlendirilmesi.....	131
3.14.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar.....	132
3.15.	Benî Temîm Elçileri ile İlgili Meseleler	132
3.15.1.	Hadislerin Değerlendirilmesi	135
3.15.2.	Hadislerden Çıkan Sonuçlar	136
3.16.	Velîd b. Ukbe'nin (r.a.) Mustalik'e Gönderilmesi.....	136

3.16.1.	Hadisin Değerlendirilmesi	137
3.16.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar.....	137
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM		138
HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S.) MÛCİZELERİ VE ÖZELLİKLERİYLE İLGİLİ HADİSLER.....		138
4.1.	Hurmanın Tahminen Ölçülmesi ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Rüzgâr Mûcizesi.....	138
4.1.1.	Hadislerin Değerlendirilmesi	140
4.1.2.	Hadislerden Çıkan Sonuçlar	140
4.2.	Tebûk Gazvesi'ndeki Mûcizeler	141
4.2.1.	Bereket Mûcizesi	141
4.2.2.	Su Mûcizesi	142
4.2.3.	Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Ebû Zer'e (r.a.) Duası	142
4.2.4.	Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Hâlid b. Velîd'e Ükeydir'i Nasıl Bulacağını Haber Vermesi	143
4.2.5.	Hadislerin Değerlendirilmesi	143
4.2.6.	Hadislerden Çıkan Sonuçlar	145
4.3.	Kıyametin Habercisi Olan Altı Alâmet	145
4.3.1.	Hadisin Değerlendirilmesi.....	146
4.3.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	146
4.4.	Semûd'a Gitme ve Kuyusundan Su İçme Meselesi	147
4.4.1.	Hadislerin Değerlendirilmesi	147
4.4.2.	Hadislerden Çıkan Sonuçlar	148
4.5.	Necâşî'nin Vefatının Haber Verilmesi	148
4.5.1.	Hadisin Değerlendirilmesi.....	149
4.5.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	149
4.6.	Diğer Peygamberlere Verilmemiş Beş Şey	149
4.6.1.	Hadisin Değerlendirilmesi.....	150
4.6.2.	Hadisten Çıkan Sonuçlar	150
4.7.	Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Sevdiği Yiyecekler	151
4.7.1.	Hadislerin Değerlendirilmesi	151
4.7.2.	Hadislerden Çıkan Sonuçlar	152
SONUÇ		153
ARAŞTIRMADA YER ALAN HADİSLERİN İSTATİSTİKSEL TABLOSU ..		156

ARAŞTIRMADA YER ALAN ÂYETLERİN İSTATİSTİKSEL TABLOSU....	179
KAYNAKÇA.....	183
ÖZGEÇMİŞ	191



TEZ ONAY SAYFASI

Emre ÖZTÜRK tarafından hazırlanan “TEBÜK YILI’NDA MEYDANA GELEN OLAYLARLA İLGİLİ RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Kemel FETTUH

.....

Tez Danışmanı, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 25/11/2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Kemel FETTUH (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Yakup KOÇYİĞİT (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Hikmetullah ERTAŞ (BEÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Doç. Dr. Müslüm KUZU

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yaptığımı beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlâkî ve hukukî tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Emre ÖZTÜRK

İmza :

ÖNSÖZ

Kur'ân-ı Kerîm'in daha iyi bir şekilde anlaşılması, İslâmiyet'in daha güzel ve anlamlı bir şekilde yaşanabilmesi için Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadisleri olmazsa olmaz bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerîm'den sonra İslâm Dini'nin en büyük kaynağı Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadisleri olmuştur. Nitekim kendisinde hiçbir şüphe barındırmayan Kur'ân-ı Kerîm'in tatbik edilebilmesi için Allah Rasûlü'nün hadislerini, Kur'ân-ı Kerîm'den ayrı düşünmek ve bu şekilde değerlendirmek mümkün değildir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sözleri, fiilleri, takrirleri ve sıfatları Müslümanlar için her zaman önem arz etmektedir. Bundan dolayı yeni bir olayla karşılaşıldığında ilk bakılacak kaynaklardan biri Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadisleri olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de namaz, zekât ve hac gibi nasıl uygulanacağı bildirilmeyen ibadetler ya da çelişkili gözüken durumlar veya kapalı olan ifadelerin ne şekilde anlaşılması gerektiği gibi birçok âyet, hadisler aracılığı ile açıklığa kavuşmuştur. Bu sebepler de insanların hadislere olan ihtiyacını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) risâletle görevlendirilip dâr-ı bekâya irtihaline kadar devam eden yirmi üç yıllık peygamberlik görevi, Mekke ve Medine Dönemi olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Mekke Dönemi'nde daha çok inançla ilgili hükümler üzerinde durulurken Medine'ye hicret edildiğinde ibadet, muâmelât, ahlâk gibi hükümler üzerinde durulmuş ve İslâm Devleti'nin temelleri atılmıştır. Aynı zamanda Müslümanlar Mekke Dönemi'nde olduğu gibi Medine Dönemi'nde de İslâmiyet üzere hayatlarını şekillendirmeye ve Allah'ın emri doğrultusunda yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatına doğru İslâm Dini'nin hükümleri yerleşmeye başlamış ve Tebük Gazvesi gibi birçok olay meydana gelmiştir. Bu gazveyi ve birbirinden farklı birçok olayı içinde barındıran "Tebük Yılı"nda hükmî ve ahlâkî açıdan topluma yol gösterecek durumlar meydana gelmiştir. Örneğin, İslâm'ın Esasları'ndan olan hac ibadetinin farz kılınması hatta farz kılınan haccın ilk kez uygulanması ve

elçilerin akın akın Medine'ye gelmesi gibi gerçekleşen olaylar Tebük Yılı'nı daha önemli bir hale getirmiştir.

Bu çalışma; giriş, dört bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş kısmında Tebük Gazvesi, çalışmanın “Tebük Yılı” diye isimlendirilme gerekçesi ve bu yılda vârid olup olmadığı konusunda ihtilaf bulunan hadisler açıklanmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde; ibadetlerle ilgili hadisler, ikinci bölümünde; cihadla ilgili hadisler, üçüncü bölümünde; muâmelât ve elçilerle ilgili hadisler, dördüncü bölümünde; Hz. Peygamber'in (s.a.s.) mucizeleri ve özellikleriyle ilgili hadisler, sahâbe râvileriyle beraber nakledilmiş ve bu rivâyetlerle ilgili nâzil olan âyetler zikredilmiştir. Daha sonra nakledilen rivâyetlerin, “Tebük Yılı” ile alâkası hadislerin metin kısımlarından zâhiren anlaşılmadığı takdirde bu hadislerin “Tebük Yılı”nda vârid olduğunu ortaya koymak için siyer, meğâzî, tabakât kaynaklarından bilgi verilmiştir. Bunun ardından konumuz kapsamına giren hadisler eğer Kütüb-i Sitte'de yer alıyorsa Kütüb-i Sitte'de geçen yerlerine işaret edilerek geçtiği yerlerdeki mana farklılıkları belirtilmiştir. Şayet konumuz kapsamına giren rivâyetler siyer, meğâzî ve tabakât kaynaklarında yer alan meşhur olaylar olup Kütüb-i Sitte' de yer almıyorsa Kütüb-i Sitte dışındaki hadis kaynaklarından nakledilerek bu rivâyetlerin diğer hadis kaynaklarında geçtiği yerlere işaret edilmiş ve bu yerlerdeki anlam farklılıkları belirtilmiştir.

Çalışmanın devamında Sahîhayn dışındaki hadislerin sıhhat durumu hakkında bilgi verilmiş ve detaya girilmeden hadislerin şerhlerinde yer alan garîb lafızların tanımlarına, teâruz gibi gözüken durumlara ve fikhî meselelere değinilmiştir. Şayet hadislerin şerhlerinde mezheplerin fikhî görüşleri açıklanmışsa, mezheplerin aslî kaynaklarına müracaat edilerek dört mezhebin fikhî görüşleri beyan edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın sonuç kısmında ise bu yılda vârid olan hadisler hakkında genel bilgi verildikten sonra hadislerin sıhhat durumu toplu bir şekilde ele alınmış ve çalışmada yer alan âyet ve hadislerin istatistiksel tablosu yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

Bu konunun belirlenmesinde, incelenmesinde ve tezin son şeklini almasında yardımını ve desteğini eksik etmeyen saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Kemel FETTUH'a teşekkürlerimi arz ederim.

Eğitim hayatım boyunca her zaman dua ve temennileriyle yanımda olup desteklerini her zaman yanımda hissettiğim sevgili annem ve babama saygılarımı sunarım. Ayrıca araştırma sürecinde beni yalnız bırakmayıp çalışmayı başından sonuna kadar inceleyerek dil bilgisi ve anlam akışı gibi konularda yardımını esirgemeyen ve büyük emeği olan kıymetli arkadaşım Hatice DUĞANER ÖZTÜRK'e teşekkürü bir borç bilirim.

Emre ÖZTÜRK



ÖZ

Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatının her aşamasında çeşitli ve önemli olaylar meydana gelmiştir. Bu önemli olaylardan biri de çalışmamızın isimlendirilme sebebi olan ve hicrî 9. yılda gerçekleşen Tebük Gazvesi'dir. Bu çalışmada Tebük Gazvesi başta olmak üzere hicrî 9. yılda meydana gelen olaylarla ilgili hadisler öncelikle Kütüb-i Sitte bağlamında ele alınmıştır. Ancak Kütüb-i Sitte'de yer almayıp siyer, meğâzî ve tabakât kitaplarında yer alan meşhur olaylar sebebiyle vârid olan rivâyetler de Kütüb-i Sitte dışına çıkılarak incelenmiştir.

Giriş bölümünde genel hatlarıyla Tebük Gazvesi hakkında bilgi verilmiş daha sonra çalışmanın "Tebük Yılı" diye isimlendirilme gerekçesi açıklanmış ve bu yılda vârid olup olmadığı ihtilaflı olan hadisler ele alınmıştır.

Çalışmamızın diğer bölümlerinde, Tebük Yılı'nda vârid olan hadisler; "İbâdetler, Cihad, Muâmelât ve Elçiler, Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) Mûcizeleri ve Özellikleri" başlıkları altında ele alınmıştır. Bu bölümlerde yer alan rivâyetlerin Tebük Yılı'nda meydana geldiği hakkında hadislerin metninde bilgi yoksa Tebük Yılı'nda vârid olduğunu belirtmek için siyer, meğâzî ve tabakât kitaplarından bilgi verilmiştir. Daha sonra çalışmamızda incelediğimiz hadislerin Kütüb-i Sitte'de geçtiği yerlere işaret edilerek mana farklılıkları belirtilmiş ve Sahîhayn dışındaki hadislerin sıhhat durumu hakkında bilgi verilerek muhaddislerin genel görüşlerine yer verilmiştir.

Hadislerin sıhhat durumu belirtildikten sonra hadislerin şerhlerine bakılarak hadislerde yer alan garîb kelimeler açıklanmış, hadisler arasında teâruz gibi gözüken durumlar varsa bunlar belirtilmiş ve bu hadislerden ortaya çıkan hükümlere ve sonuçlara detaya girilmeden yer verilmiştir.

Sonuç kısmında ise Tebük Yılı'nda vârid olan olaylar hakkında genel hatlarıyla bilgi verilerek çalışmada incelenen hadislerin sıhhat durumu ortaya konulmuş ve çalışmada yer alan âyet ve hadislerin istatistiksel tablosu yapılarak araştırma özetlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis; Tebük Gazvesi; Gazvetü'l-Usre; Hac; Gıyabi Cenaze Namazı; İnfak; Tövbe.

ABSTRACT

Various and important events occurred at every stage of the life of the Prophet. One of these important events is the Battle of Tabuk, which took place in the 9th Hijri year that we named our research. In this research, the hadiths related to the events that took place in the 9th year of Hijri, especially the Battle of Tabuk, are discussed in the context of Kutub-i Sitte. Additionally, some accounts which are not mentioned in Kutub-i Sitte but mentioned in the books of sirah, megâzî and strata are studied in this research.

In the introduction, it is given information about the Battle of Tabuk in general terms, then, the reason for the name of this work as the “Year of Tabuk” is explained and the controversial hadiths that are said in this year are discussed.

In the other parts of our research, the hadiths existing in the Year of Tabuk; “Worship, Jihad, Attitudes and envoys are discussed under the heading The miracles and characteristics of the Prophet (pbuh).” If there is no information about the hadiths in these chapters said in the Year of Tabuk, information was given from the books of sirah, megâzî and strata (tabâkat) in order to understand that they were said in the Year of Tabuk. When evaluating the soundness of hadiths other than Sahihayn, If the hadiths are weak or troublesome, the hadiths were discussed in detail. The reasons for the weak hadiths were stated, and then the general opinions of the hadith scholar about the soundness of these hadiths were given.

After stating the soundness of the hadiths is evaluated, the strange words in the hadiths are explained, if there are contradictions between the hadiths, they are tried to be eliminated by explaining them. The opinions of scholars by looking explanation of hadiths and benefits and rulings that understood from these hadiths are given without going into details.

In the conclusion part, by giving information about the events in the Year of Tabuk, the soundness of the hadiths examined in the research is revealed and the research is tried to be summarized by making a statistical table of the verses and hadiths in the research.

Keywords: Hadith; The Battle of Tabuk; GAZWATU’L USRAH; Hadj; Funeral Prayer for Absent; Infak; TAWBAH.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Tebük Yılı'nda Meydana Gelen Olaylarla İlgili Rivâyetlerin Değerlendirilmesi
Tezin Yazarı	Emre ÖZTÜRK
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Kemel FETTUH
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans Tezi
Tezin Tarihi	25/11/2022
Tezin Alanı	Hadis
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	191
Anahtar Kelimeler	Hadis, Tebük Gazvesi, Gazvetü'l-Usre, Hac, Gıyabi Cenaze Namazı, İnfak, Tövbe

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The Events that Occurred in the Year of Tabuk an Evaluation of Al-Rıwayat Therein
Author of the Thesis	Emre ÖZTÜRK
Advisor of the Thesis	Assist. Prof. Kemel FETTUH
Status of the Thesis	Master Thesis
Date of the Thesis	25/11/2022
Field of the Thesis	Hadith
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	191
Keywords	Hadith, The Battle of Tabuk, GAZWATU'L USRAH, Hadj, Funeral Prayer for Absent, Infak, TAWBAH

KISALTMALAR

a.mlf.: Aynı Müellif

a.s.: Aleyhi's-Selâm

b.: Bin, İbn

bk.: Bakınız

bnt.: Binti

b.y.: Basım Yeri Yok

çev.: Çeviren (ler)

Hız.: Hazreti

No.: Numara

nşr.: Neşreden

ö.: Ölüm, Ölüm tarihi

r.a.: Radıyallâhu anh/ anhâ / anhüm

sad.: Sadeleştiren

s.a.s.: Sallallâhü Aleyhi ve Sellem

TDV.: Türkiye Diyanet Vakfı

thk.: Tahkik Eden (ler)

trc.: Tercüme Eden (ler)

ts.: Tarihsiz

vb.: Ve Benzerleri

vd.: Ve Diğerleri

y.y.: Yayıncı Yok

.ص: Sallallâhü Aleyhi ve Sellem



ARAŞTIRMANIN KONUSU

Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) 23 yıllık risâlet döneminde Müslümanların yaşamlarını etkileyen birçok önemli olay meydana gelmiştir. Bu önemli olaylardan birisi de hicrî 9. yılın Recep ayında gerçekleşen ve aynı zamanda Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) katıldığı son gazve olan Tebük Gazvesi'dir.

Hicrî 9. yıl, Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) Muharrem ayında Arap kabilelerine zekât memurlarını göndermesi ile başlamış ve Zilhicce ayında İslâm'ın ilk haccı olarak gerçekleşen aynı zamanda Hiz. Ebû Bekir'in (r.a.) emirliğini yaptığı ve Hiz. Ali'nin de (r.a.) bazı hususları duyurması için peşi sıra gönderildiği hac ibadeti ile son bulmuştur. Konumuz, belirtilen olaylarla bunların arasında meydana gelen rivâyetleri kapsamaktadır.

Araştırmada bu iki olay ve bunların arasında vârid olan hadisler öncelikle Kütüb-i Sitte bağlamında ele alınmıştır. Fakat Kütüb-i Sitte'de yer almayıp siyer, meğâzî ve tabakât kitaplarında yer alan meşhur olaylarla ilgili rivâyetler de Kütüb-i Sitte dışına çıkılarak incelenmiştir. Ayrıca bu olaylarla ilgili nâzil olan âyetler varsa onlar belirtilmiştir. Daha sonra rivâyetlerin Tebük Yılı'nda vârid olduğuna dair hadislerin metninde açık bir şekilde bilgi yer almadığı zaman hadislerin Tebük Yılı'nda meydana geldiğini belirtmek için siyer, meğâzî ve tabakât kitaplarından yararlanılmıştır. Ardından bu hadislerin Kütüb-i Sitte'de geçtiği yerlere işaret edilerek mana farklılıkları belirtilmiş ve Sahîhayn dışındaki hadislerin sıhhat durumu hakkında bilgi verilerek muhaddislerin bu konudaki genel görüşlerine yer verilmiştir.

Rivâyetlerin sıhhat durumu belirtildikten sonra hadisler arasında teâruz yer alıyorsa teâruzlar, hadislerde bulunan garîb kelimeler ve genel hatlarıyla fikhî hükümler hakkında şârihlerin görüşleri bildirilmiştir. Bunun ardından gerekli görülen ve şârihlerin, mezheplerin görüşlerini açıkladığı yerlerde mezheplerin aslî kaynaklarına müracaat edilerek dört mezhebin fikhî görüşleri beyan edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın sonuç kısmında Tebük Yılı'nda vârid olduğu tespit edilen hadislerin sayısı belirtilerek sıhhat durumu hakkında bilgi verilmiş ve ardından çalışmada bulunan âyet ve hadislerin istatistiksel tablosuna yer verilmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Çalışmamızın en önemli amacı “Tebük Yılı” diye nitelendirdiğimiz hicrî 9. yılda vârid olan hadisleri siyer, meğâzî ve tabakât kaynaklarından tespit ederek bir araya toplamaktır. Daha sonra hadislerin Kütüb-i Sitte’deki yerlerine işaret ederek aralarında mana farklılıkları varsa bunları aktarmak ve Sahîhayn dışında yer alan rivâyetlerin sıhhat durumunu belirttikten sonra zayıf kabul edilen hadislerin zayıf kabul edilme sebebini ortaya koymak amaçlanmıştır. Aynı zamanda çalışmamızda yer alan hadislerin içerdiği fikhî hükümler de açıklanmaya çalışılmıştır.

Ayrıca çalışmamız, Tebük Yılı’nda vârid olan hadislerin bir araya toplanması hususunda bu alanda yapılan ilk çalışma olması sebebiyle ve Tebük Yılı’nda vârid olup olmadığı ihtilaflı olan hadislerin tespit edilmesi açısından önem arz etmektedir. Aynı zamanda bu çalışma, hadislerde yer alan “عام تبوك” ifadesini kullanarak hicrî 9. yıla “Tebük Yılı” denildiğinin ortaya konulması ve Tebük Seferi’nin önemine dikkat çekilmesi açısından da önem kazanmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmaya öncelikle hicrî 9. yılda vârid olup Kütüb-i Sitte’de yer alan hadislerin tespit edilmesiyle başlanılmıştır. Bu tespit, ilk önce hadislerin metinlerine bakılarak Tebük Yılı’nda vârid olduğuna dair açık bir emârenin bulunması ile gerçekleşmiştir. Daha sonra siyer, meğâzî ve tabakât kaynaklarına müracaat edilmiş ve hicrî 9. yılda gerçekleşen olaylar incelenip bu yılda vârid olan hadisler belirlenmiştir. Ardından Tebük Yılı’nda vârid olduğu bilinen âyetlerin tefsirlerine bakılıp nüzûl sebeplerinde yer alan hadisler tespit edilmiştir. Konumuza dair hadisler tespit edildikten sonra araştırmada, ulaşılan hadislerin sahâbe râvisi ve hadislerin konuyla alâkalı kısmı verilmiştir.

Hadisler aktarılırken Buhârî’de (ö. 256/870) yer alan rivâyetleri nakletmek öncelenmiştir. Ancak Buhârî’de yer alan hadislerden daha detaylı başka bir rivâyet olduğunda bu rivâyet tercih edilerek çalışmamızda yer almıştır. Ardından bu hadislerin Kütüb-i Sitte’de geçtiği yerlere işaret edilerek mana farklılıkları belirtilmiş ve Sahîhayn dışındaki hadislerin sıhhat durumu hakkında bilgi verilerek hadisler hakkında muhaddislerin genel görüşlerine yer verilmiştir. Daha sonra hadislerde bulunan garîb

kelimeler ve hadislerden çıkan sonuçlar ve hükümler hakkında şârihlerin görüşleri bildirilmiştir. Ardından gerekli görülen ve şârihlerin, mezheplerin görüşlerini belirttiği yerlerde mezheplerin aslî kaynaklarına müracaat edilerek dört mezhebin konu hakkındaki fikhî görüşleri genel hatlarıyla açıklanmıştır.

Çalışmanın sonucunda Tebük Yılı'nda vârid olduğu tespit edilen hadislerin sıhhat durumu özetlenmiş ve araştırmada yer alan âyet ve hadislerin istatistiksel tablosuna yer verilmiştir.

Araştırmamızda siyer, meğâzî ve tabakât alanında temel kaynak olarak İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Vâkıdî'nin (ö. 207/823) *Kitâbü'l-Meğâzî*, İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) *es-Sîretü'n-Nebeviyye li İbn Kesîr*, Diyârbekrî'nin (ö. 990/1582) *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs* isimli eserleri başta olmak üzere bu alana ait diğer eserlerden de faydalanılmıştır.

Hadis alanında ise temel kaynak olarak Buhârî'nin *el-Câmiu's-Sahîh* adlı eseri ile Müslim'in (ö. 261/875) *el-Câmiu's-Sahîh* isimli eseri başta olmak üzere Kütüb-i Sitte'nin tamamından istifâde edilmiştir. Ayrıca İbnü'l-Esîr'in (ö. 606/1210) *Câmiu'l-Usûl fi-Ehâdisi'r-Resûl* adlı eserinden de faydalanılmıştır. Çalışmamızda hadislerin sıhhat değerlendirilmesi de yapıldığından dolayı bu alana ait İbn Hacer'in (ö. 852/1449) *Takrîbü't-Tehzîb* ve *Tehzîbü't-Tehzîb* adlı eserleri, Ebû Hâtim er-Râzî'nin (ö. 327/938) *el-Cerh* ve *t-Ta'dîl* isimli eserinden ve diğer kaynaklardan yararlanılmıştır.

Hadislerin istidlâl yönünün ve teâruz gibi gözüken durumların ortaya konulması hususunda ise temel kaynak olarak Aynî'nin (ö. 855/1451) *Umdetü'l-Kârî* isimli eseri, İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî* adlı eseri, Nevevî'nin (ö. 676/1277) *el-Minhâc* adlı eseri ve Ahmed Davudoğlu'nun (ö. 1983) *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi* adlı eseri başta olmak üzere diğer şerhlerden de faydalanılmıştır.

Ayrıca fikhî hüküm konusunda Hanefî fakihlerinden Serahsî'nin (ö. 483/1090) *el-Mebsût*, Mevsilî'nin (ö. 683/1284) *el-İhtiyâr li-ta'lîl'l-Muhtâr* adlı eserlerinden, Şâfiî mezhebinin imamı olan İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820) *el-Ümm* adlı eserinden ve diğer mezheplerin fıkıh eserlerinden de istifâde edilmiştir. Bunların dışında *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nin* maddelerinden ve âyetlerin meâlini belirtirken de *Kur'an Yolu* web sitesinden yararlanılmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Çalışmamızda, Tebük Gazvesi'nin gerçekleştiği yıl olan hicrî 9. yılda meydana gelen olaylarla ilgili hadisler incelenmiştir. Bu yıl, zekât memurlarının gönderilmesi ile başlayıp ilk haccın yapılmasına kadar olan süreyi kapsamaktadır. Hicrî 9. yıldaki hadisler genel olarak Tebük Gazvesi esnasında meydana gelen olayları içermektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.), hayatta olduğu müddetçe vahiy gelmeye ve çeşitli hâdiseler olmaya devam ettiği için Tebük Yılı'nda birçok hadis vârid olmuştur. Bu açıdan konunun geniş olması sebebiyle ve bazı hadislerin de Tebük Yılı'na ait olduğunu tespit etmek noktasında birtakım zorluklar yaşanmıştır. Özellikle tarihçilerin ve muhaddislerin, meydana gelen olaylar ve vârid olan hadislerin farklı yıllarda gerçekleştiğini söylemeleri, hadisleri tespit etmemizde zorluğa neden olmuştur.

Ayrıca Tebük Yılı'nda vârid olan hadisleri tespit ederken hadis, siyer, meğâzî, tabakât ve tefsir kaynaklarında inceleme yaparak hadislerin tespit edilmesi, daha sonra tespit edilen hadisler hakkında şârihlerin görüşlerinin açıklanması ve şayet şârihler mezheplerin görüşlerine değinmişlerse dört mezhep imamının bu konu hakkındaki görüşlerinin tespit edilmesi kaynak taramasının birçok alanda olmasına sebep olduğu için ayrı bir zorluğa neden olmuştur.

GİRİŞ

1. Tebük Gazvesi

Hız. Muhammed (s.a.s.), peygamberlik görevi boyunca İslâm Dini'nin yayılması için mücadele etmiş ve bu sebeple de çeşitli gazvelere katılmıştır. Hız. Peygamber'in (s.a.s.) katıldığı en son gazve hicrî 9. yılın Recep ayında gerçekleşen Tebük Gazvesi olmuştur.¹

Hız. Peygamber'e (s.a.s.), Bizans imparatoru Herakleios'un büyük bir ordu toplayıp hazırlık yaptığı ve Lahm, Cüzâm, Gassân, Âmile vd. Hristiyan Arap kabilelerinin de Bizans ordusuna katılarak Medine'ye saldıracakları haberi ulaşınca Tebük Gazvesi için hazırlığa başlamıştır.²

İbn Kesîr bu seferi, diğer tarihçiler gibi yukarıda anlatılan nedene bağlamayıp Tevbe Suresi'nde yer alan cizye âyetine³ ve kâfir kimselerle savaşmaya yakınlardakilerden başlanmasını bildiren âyete⁴ dayandırarak sefer hakkında şöyle demektedir: "Hız. Peygamber (s.a.s.) Bizans'la savaşmaya karar verdi. Çünkü Bizanslılar, İslâm'a ve Müslümanlara yakınlıklarından dolayı hakka davete en layık olan kimselerdi."⁵

Hız. Peygamber (s.a.s.) herhangi bir gazveye çıkarken, gidilecek yeri ve gazanın maksadını açıklamamış sanki başka bir yere gidilecek gibi hareket etmiştir. Ancak Tebük Gazvesi'nde bu durumun aksine ashabın gazveye hazırlanması için gidilecek yerin uzaklığını, düşmanın çokluğunu, kıtlık ve yokluk zamanı olduğunu haber vermiştir.⁶ Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, Tebük Gazvesi'nin gerçekleştiği zamanda sıkıntı ve zorluklarla karşılaşıldığı için bu sefer hakkında "ساعة العسرة" (güçlük zamanı)

¹ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî, *es-Sîretü 'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ vd. (Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafâ el-Bâbî, 1375/1955), 2/515-516; Kadî Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekrî, *Târîhu 'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Neffis* (Beyrut: Dâru Sâdır, t.s.), 2/122.

² Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *et-et-Tabakâtü 'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410/1990), 2/125; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî el-Eslemî, *Meğâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Dâru'l-Â'lemi, 1409/1989), 3/990; Diyârbekrî, *Târîhu 'l-Hamîs*, 2/122.

³ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ بَيْنَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ

⁴ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ

⁵ Ebû'l-Fidâ İsmâîl İbn-i Kesîr el-Kureşî ed-Dimeşkî, *es-Sîretü 'n-Nebeviyye li İbn Kesîr*, thk. Mustafa Abdolvâhid (Beyrut: Dâru'l-Mârif, 1395/1976), 4/3.

⁶ İbn Hişâm, *es-Sîret*, 2/516; Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/990; Diyârbekrî, *Târîhu 'l-Hamîs*, 2/123.

ifadesi kullanılmıştır.⁷ Bu sebeplerden dolayı gazveye “Gazvetü’l-Usre”, orduya “Ceyşü’l-Usre” denilmiştir.⁸

Tebük Seferi’ne çıkılmadan önce Hz. Peygamber (s.a.s.) orduya yardım edilmesi için ashabı infaka teşvik etmiş, hatta bazı sahâbîler bu sefere katılmamış ve sefer esnasında birçok olay vuku bulmuştur. Ancak konumuz doğrudan Tebük Gazvesi olmayıp bu yılda gerçekleşen olaylarla ilgili hadisler olması sebebiyle bu gazveyle ilgili detaylı bilgi verilmemiştir.

2. Çalışmanın Tebük Yılı Diye İsimlendirilme Sebebi

Arap toplumu, daha önce yaşadıkları yılları isimlendirme konusunda o yıl yaşanan ve herkesçe bilinen önemli olan olayları dikkate alarak yaşadıkları senelere özel isim vermişlerdir. Örneğin hicretin 1. yılına “Senetü’l-Hicre”, 2. yılına “Senetü’l-Emr” vb. isimler söylemişlerdir. Yapmış oldukları bu isimlendirmeler Hz. Ömer (ö. 23/644) döneminde Medine’ye yapılan hicretin takvim başlangıcı kabul edilmesi ile son bulmuştur.⁹

Araştırmamız olan hicretin 9. yılının nasıl isimlendirildiğine bakıldığında birçok elçinin Medine’ye gelmesi sebebiyle siyer kaynaklarında bu yıla, “Senetü’l-Vüfûd (سنة الوفود)” denildiğine ulaşılmıştır.¹⁰ Bu durumun aksine Kütüb-i Sitte başta olmak üzere hadis kaynaklarına bakıldığında böyle bir isimlendirilmeye ulaşılamamıştır. Hatta hadisler incelendiğinde bu yıla “Tebük Yılı” denildiği anlaşılmıştır. Nitekim çalışmamızın da hadisleri arasında bulunan Nesâî’nin (ö. 303/915) *es-Sünen*’inde yer alan bir rivâyette bu yıl, “Tebük Yılı (عام تبوك)” olarak geçmektedir.¹¹ Ahmed b. Hanbel’in (ö. 241/855) *el-Müsned*’in de de yer alan bu hadis aynı şekilde “Tebük Yılı” olarak geçmektedir.¹² Yine Muâz b. Cebel (r.a.) tariki ile gelen ve Müslim’de yer alan hadiste de “Hz. Peygamber (s.a.s.) ile Tebük Gazvesi Yılı’nda çıktık.” şeklinde rivâyet

⁷ لقد تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ رَحِيمٌ

⁸ İbn Hişâm, *es-Sîret*, 2/518; Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/1023.

⁹ Mustafa Fayda, “Senetü’l-Vüfûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/520.

¹⁰ İbn Hişâm, *es-Sîret*, 2/560. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (by.: Dâru Hicr, 1424/2003), 7/231.

¹¹ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünen-i Nesâî*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Halep: Mektebetü’l-Matbû’ati’l-İslâmiyye, 1406/1986), “Mevâkîf”, 40 (No. 587).

¹² Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (b.y.: Müessesetü’r-Risâle, 1421/2001), 36/388 (No. 22070).

bulunmaktadır.¹³ Bu rivâyet aynı anlamda farklı hadis kaynaklarında da yer almaktadır. Bütün bunlar bize bu yıla, “Tebük Yılı” da denildiğini göstermektedir.

Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda sahâbenin hicrî 9. yıla, “Tebük Gazvesi Yılı” ya da “Tebük Yılı” dediği anlaşıldığından ve Tebük Gazvesi’nin son gazve olmasından dolayı Müslümanlar açısından büyük bir öneme sahip olması gerekçesi ile araştırma, “Tebük Yılı” diye isimlendirilmiştir.

3. Tebük Yılı’nda Vârid Olup Olmadığı İhtilafı Olan Hadisler

Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) hayatına ve bu dönemde vârid olan rivâyetlere bakıldığında, hadislerden bir kısmının hangi yılda vârid olduğu konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Bu ihtilaf bazen muhaddisler arasında bazen tarihçiler arasında olabilmektedir. Hatta bir hadisin vürud sebebi bir takım muhaddise göre Tebük Gazvesi ile alâkalıyken diğer muhaddislere göre başka bir gazve ile alâkalı olabilmektedir. Yine bir hadisin metnine bakıldığında, hadisin Tebük Yılı’nda vârid olduğuna dair bilgiye ulaşılabilirken bu konuyla alâkalı diğer rivâyetler incelendiğinde râvilerden kaynaklanan yanılma sebebiyle hadisin Tebük Yılı’nda vârid olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu ihtilaflardan birisi, Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) ve ashabın bir sefer esnasında geceleyin uyuyup sabah namazına kalkamayarak sabah namazını kaza etme durumudur. Meğâzî ve tarih kaynaklarında yer alan bu olay şöyle anlatılmaktadır: “Tebük Seferi’ne çıkıldığında bir yerde Hiz. Peygamber (s.a.s.) ve sahâbîler uykuya dalmış ardından sabah namazı vakti çıkıp güneş bir mızrak boyu yükselmiştir. Hiz. Peygamber (s.a.s.) uyanınca Bilâl-i Habeşî’ye, (r.a.) ‘Ben sana bu gece bizi bekle ve sabah olunca uyandır demedim mi?’ buyurmuştur. Bunun üzerine Bilâl-i Habeşî, ‘Seni uyutan beni de uyuttu.’ demiştir. Hiz. Peygamber (s.a.s.), bulunduğu yerden kalkıp biraz gittikten sonra önce sabah namazının sünnetini daha sonra da farzını kılmıştır.”¹⁴

Kütüb-i Sitte içerisinde yer alan hadislerle bakıldığında Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) sabah namazı vakti uykuya dalıp sabah namazını kılamadığı daha sonra güneşin biraz yükselmesinin ardından sabah namazını kıldığını dair nakledilen hadisler; Ebû Hüreyre, Ebû Katâde ve İmrân b. Husayn (r.a.) rivâyeti ile gelmektedir. Bu üç rivâyet, Müslim

¹³ Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim, *el-Câmiu’s-Sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arâbî, t.s.), “Fezâ’il”, 10 (4/1784).

¹⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/1015-1016; İbn Kesîr, *es-Sîret*, 4/24; a.mlf., *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, 7/169.

başta olmak üzere birçok hadis kaynağında bulunmaktadır. Ebû Hüreyre tariki ile gelen hadiste, olayın Hayber Gazvesi'nden döndüğü zaman meydana geldiği anlaşılmaktadır.¹⁵ Nitekim hadislerde bu olayın Hayber Gazvesi esnasında gerçekleştiği lafız olarak da geçmektedir. Ancak bu konuya dair diğer rivâyetlerde sefer hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bu sebeple yaşanan olayın hangi sefer olduğu hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir.

Bu bahsi geçen olayın Müslim'de Hayber, Ebû Dâvûd'da (ö. 275/889) bulunan İbn Mes'ûd (r.a.) rivâyetinde Hudeybi'ye, diğer bir rivâyetinde Ceyşü'l-Ümerâ, Abdurrezzak'ın Atâ b. Yesâr'dan naklinde Tebük, İmam Mâlik'in (ö. 179/795) Zeyd b. Eslem'den mürsel¹⁶ olan rivâyetinde Mekke yolunda olduğu geçmekte ve bu sebeplerden dolayı anlatılan olayın birden fazla gerçekleştiğini söyleyenler de bulunmaktadır.¹⁷

Mevcut bilgiler neticesinde, Müslim'de yer alan hadiste “Hayber dönüşü” geçmesinden dolayı bu olayın Hayber'de yaşandığı kesin olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak siyer, meğâzî kaynakları ve diğer hadisler de göz önünde bulundurulduğunda bu olayın Hayber dışında da yaşanmış olabileme ihtimali de bulunmaktadır. Fakat bu olayın kesin bir şekilde Tebük Seferi'nde yaşandığı bilinmediği için çalışmamıza konu olmamıştır.

Muhaddisler ve tarihçiler arasında farklı yıllarda olduğu söylenen bir olay da Sa'd b. Bekir oğullarının, Dımâm b. Sa'lebe'yi (r.a.) elçi olarak Hz. Peygamber'in (s.a.s.) huzuruna göndermeleri durumudur. Bu olay Sahîhayn başta olmak üzere birçok hadis kitabında da geçmektedir.¹⁸ İbn Hacer ve İbn Kesîr'in bu konuda tercih ettikleri

¹⁵ Müslim, “Mesâcid”, 309 (1/471); Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen-i Ebû Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.), “Salât”, 11 (No. 435); Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *es-Sünen-i Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. (Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafâ el-Bâbî, 1395/1975), “Tefsîru'l-Kur'ân”, 21 (No. 3163); Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *es-Sünen-i İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî (b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, t.s.), “Salât”, 10 (No. 697).

¹⁶ Vasıtayı zikretmeden tâbiînin Hz. Peygamber'e (s.a.s.) dayandırdığı hadis.

¹⁷ Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arâbî, ts.), 4/27.

¹⁸ Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmiâil el-Buhârî, *el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Rasûlillâhi Sallallâhü Aleyhi ve Sellem ve Süneninihi ve Eyyâmihî*, thk. İzzuddîn Dillî vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 1439/2018), “İlim”, 6 (No. 63); Müslim, “İmân”, 10 (1/41); Nesâî, “Siyâm”, 1 (No.2091-2093); Ebû Dâvûd, “Salât”, 23 (No. 486); Tirmizî, “Zekât”, 2 (No. 619); İbn Mâce, “İkâmetü's-Salât”, 194 (No. 1402).

görüş, hicretin 9. yılında meydana geldiğidir.¹⁹ Diyârbekrî, İbn Sa'd ve Vâkıdî ise bu olayın hicretin 5. yılının Recep ayında gerçekleştiğini söylemektedir.²⁰ Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda olayın hicretin 5. yılının Recep ayında olduğunu söyleyenlerin görüşü, savundukları yıla ait ayı da belirtmelerinden dolayı bize daha yakın gelmektedir. Bu sebeple Dımâm b. Sa'lebe'nin elçi olarak gönderilmesinin hicrî 5. yılda gerçekleştiğini varsaydığımızdan dolayı hadis, çalışmamızın konuları arasında değerlendirilmemiştir.

İhtilaflı olan başka bir olay ise hadis metninde Tebük lafzı bulunan rivâyette ilgilidir. Ebû Dâvûd'da yer alan bir rivâyete bakıldığında, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Tebük ya da Hayber savaşıdan döndüğü ve Hz. Âişe'nin oyuncakları arasında kanatlı bir at görmesi neticesinde vârid olan rivâyetin,²¹ Tebük Seferi dönüşünde gerçekleşme ihtimali göz önünde bulundurularak hadisin şerhleri incelendiğinde bu olayın Tebük ya da Hayber dönüşü olduğuna dair bir bilgiye ulaşılamamış, sadece râvinin şüphesi olduğu belirtilmiştir.²² İbnü'l-Esîr'in *Câmiu'l-Usûl* adlı eserinin muhakkiki Abdulkâdir el-Arnaût, "Ebû Dâvûd'un el yazma nüshasında Hayber yerine Huneyn" lafzının geçmekte olduğunu söylemiştir.²³ Beyhakî ise bu hadis hakkında mahfuz olanın Hayber olabileceğini belirtmiştir.²⁴ Bu araştırma neticesinde, Ebû Dâvûd'da yer alan hadisin, Tebük Gazvesi dönüşü olmadığı anlaşıldığından dolayı çalışmamızın hadisleri arasına alınmamıştır.

İlk bakıldığında Tebük Yılı'nda vârid olmuş gibi gözükken bir hadis de Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kızı Ümmü Külsûm'ün (r.a.) vefatı ile ilgili olan rivâyettir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında da belirtildiği üzere Ümmü Külsûm'ün vefatı konumuz olan hicrî 9. yılda meydana gelmiştir.²⁵ Ebû Dâvûd'da Leylâ bnt. Kânif es-

¹⁹ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd - Alî Muhammed Muavvid (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415), 3/396; İbn Kesîr, *es-Sîret*, 4/116.

²⁰ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, 1/470; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/228.

²¹ Ebû Dâvûd, "Edeb", 62 (No. 4932).

²² Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî el-Azîmâbâdî, *Avnû'l-Ma'bûd* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415), 13/190; Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el- Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen* (Halep: Matbaatü'l-İlmiyye, 1351/1932), 4/125.

²³ Ebû's-Seâdât Meccüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *Câmiu'l-Usûl fî-Ehâdisi'r-Resûl*, thk. Abdulkâdir el-Arnaût vd. (Dimaşk: Mektebetü'l-Halvânî, 1389-1392/1969-1972), 5/516.

²⁴ Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003), 10/371 (No. 20982).

²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/460; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, 2/140.

Sekafî (r.a.) rivâyeti ile yer alan bir hadiste, Leylâ bnt. Kânif es-Sekafî “Ümmü Külsûm vefat ettiğinde yıkayanlar arasında bende vardım.” demiştir.²⁶ Hadisin metnine bakıldığında bu hadis, Ümmü Külsûm’un vefatını haber vermesinden dolayı konumuz olan Tebük Yılı’nda vârid olmuş gibi gözükmemektedir. Ancak hadis kaynakları incelendiğinde bu hadiste vefat ettiği belirtilen kimsenin Hz. Peygamber’in (s.a.s.) kızı Zeynep (r.a.) olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ebû Dâvûd’un es-Sünen’i üzerine yazılan Hattâbî’nin (ö. 388/998) *Me‘âlimü’s-Sünen* adlı eseri ile Azîmâbâdî’nin (ö. 1857/1911) *‘Avnü’l-Ma’bûd* adlı eserine bakıldığında bu konu hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak *Câmiu’l-Usûl* adlı eserin muhakkiki bu hadisi, isnadı zayıf olarak nitelemekte ve vefat eden kişinin Hz. Peygamber’in (s.a.s.) kızı Zeynep olduğu görüşünü doğru bulduğunu belirtmektedir.²⁷ Bunun yanı sıra Ahmed Davudoğlu’nun *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi* adlı eserinde, Ebû Dâvûd’da yer alan bu hadise işaret edilerek vefat eden kimsenin Ümmü Külsûm değil de Zeynep olduğu zikredilmektedir.²⁸ Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda, belirtilen hadisin Tebük Yılı’nda vârid olmadığı anlaşıldığından dolayı konumuz kapsamına girmemiştir.

²⁶ Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 36 (No. 3157).

²⁷ İbnü’l-Esîr, *Câmiu’l-Usûl*, 11/113.

²⁸ Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, çev. Ahmed Davudoğlu (İstanbul: Şifa Yayınevi, 2020), 4/223.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBADETLERLE İLGİLİ HADİSLER

İbâdet, genel anlamda mahlûkatın yaratıcısı olan Allah'ın rızasını kazanmak niyetiyle kulun gerçekleştirdiği tutum, davranış, duygu, düşünce gibi durumları ifade eden bir kavramdır.²⁹ Müslümanlar, Allah'ın rızasını kazanmak için İslâm Dini'nin emrettiği ibadetleri yerine getirirken Kur'ân-ı Kerîm'inden sonra Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sözlerini ve uygulamalarını esas almışlardır. Çünkü Hz. Peygamber, Kur'ân-ı Kerîm'in açıklanmasında ve İslâm Dini'nin tatbik edilmesinde Müslümanlar için en büyük örnek olmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.s.), Cenâb-ı Hakk'ın buyurduğu emirleri uygularken ashaba ibadetlerin nasıl olması gerektiğini sözlü veya fiilî olarak belirtmiş ve bu durum Hz. Peygamber'in (s.a.s.) dâr-ı bekâya irtihaline kadar devam etmiştir.

Hadis kaynaklarına bakıldığında ibadetle ilgili birçok hadis bulunmaktadır. Bunlardan bazıları da konumuz olan hicrî 9. yılda vârid olmuştur. Bundan dolayı bu bölümde abdest, mesh, namaz, gıyabi cenaze namazı, hac, sadaka gibi Tebük Yılı'nda gerçekleşen olaylar neticesinde ibadetlerle ilgili vârid olan hadisler incelenmiştir.

1.1. Abdest ve Meshle İlgili Hadisler

Bu bölümde yer alan abdest ve meshle ilgili rivâyetlerin hicrî 9. yılda (Tebük Gazvesi esnasında) gerçekleştiği hadislerin metinlerinden anlaşıldığı için bu rivâyetlerin Tebük Yılı ile alâkasına değinilmeyip doğrudan hadisler incelenmiştir.

1.1.1. Abdest Uzuvarını Bir Kere Yıkama

(1) ... عَنْ عُمَرَ قَالَ: "رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ (ص.) فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ تَوَضَّأَ وَاحِدَةً وَاحِدَةً."³⁰

1) ... Ömer b. Hattâb (r.a.): “Ben, Rasûlüllâh'ın (s.a.s.) Tebük Gazvesi'nde (abdest uzuvlarını) birer defa (yıkayarak) abdest aldığını gördüm.” demiştir.

²⁹ Mustafa Sinanoğlu, “İbadet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/233.

³⁰ İbn Mâce, *es-Sünen-i İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, t.s.), “Tahâret”, 45 (No. 412).

1.1.1.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Yukarıda yer alan rivâyetin Tebûk Gazvesi esnasında vârid olduğu Kütüb-i Sitte içerisinde sadece İbn Mâce’de (ö. 273/887) bulunmakta olup İbn Mâce dışında Kütüb-i Sitte kaynaklarında yer almamaktadır. Ancak abdest uzuvlarının bir kere yıkanmasını bildiren birçok sahîh hadis Kütüb-i Sitte’de bulunmaktadır.³¹

Hadisin senedinde yer alan Dahhâk b. Şürahbîl ve Rişdîn b. Sa’d dışındaki râviler, Sahîhayn’ın râvileri olduğundan dolayı değerlendirilmemiştir. İbn Hacer, Dahhâk b. Şürahbîl için “Sadûktur, vehmediyor.” demektedir.³² Rişdîn b. Sa’d için ise “Zayıftır.” diye nitelemektedir.³³ Ebû Hâtim er-Râzî ise Dahhâk b. Şürahbîl için “Zararı yok, sadûktur.” diye belirtmektedir.³⁴ İbn Mâce’nin tahkikini yapan Muhammed Fuâd Abdulbâkî hadisi, “İsnadı, Rişdîn b. Sa’d’ın zayıf olması sebebinden dolayı zayıftır.” diye değerlendirmektedir.³⁵ Aynı zaman da Tirmizî’de (ö. 279/892) bu isnadın sahîh olmadığını söyleyerek İbn Abbas rivâyetinin sahîh olduğunu belirtmektedir.³⁶ Bu sebeplerden dolayı hadis, isnadı zayıf olarak değerlendirilmiştir.

1.1.1.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Yukarıda yer alan hadisin şerhlerine bakıldığında hadisin, abdest uzuvlarının birer defa yıkanmasının zorunlu olduğuna delâlet ettiğine ve bu sebeple Hz. Peygamber’in (s.a.s.) abdest uzuvlarını bir kez yıkamakla yetindiğine değinilmektedir.³⁷ Bu konu hakkında Hanefî mezhebinin fikhî kaynaklarına bakıldığında abdest uzuvlarını bir defa yıkamak farz, iki defa yıkamak sünnet, üç defa yıkamanın ise iki defa yıkamaktan daha faziletli olduğu kabul edilmekte, başka bir görüşe göre de iki defa yıkamak sünnet olup üçüncü kez yıkamanın sünneti tamamlamak için olduğu

³¹ Buhârî, “Vudû”, 22 (No. 157); Nesâî, “Tahâret”, 65 (No. 80); İbn Mâce, “Tahâret”, 45 (No. 411).

³² İbn Hacer, *Takrîbü’l-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme (Suriye: Dâru’r-Reşîd, 1406/1986), 1/279.

³³ İbn Hacer, *Takrîbü’l-Tehzîb*, 1/209.

³⁴ Ebû Muhammed b. İdrîs b. Münzir Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl* (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1271/1952), 4/459.

³⁵ İbn Mâce, “Tahâret”, 45 (No. 412).

³⁶ Tirmizî, “Tahâret”, 32 (No. 42).

³⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, çev. Haydar Hatipoğlu (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2015), 2/29-31; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, çev. Necati Yeniel - Hüseyin Kayapınar (İstanbul: Şamil Yayınları, 1987), 1/251.

söylenmektedir.³⁸ Diğer mezhepler de bu konuda aynı görüşü belirterek birer defa yıkamanın geçerli ancak üç defa yıkamanın daha faziletli olduğunu söylemişlerdir.³⁹

1.1.2. Mest Üzerine Mesh Etmenin Süresi

(1) ... عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص.) أَمَرَ بِالْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ: ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ لِلْمَسَافِرِ وَلَيَالِيَهُنَّ، وَلِلْمَقِيمِ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ."⁴⁰

1) ... Avf b. Mâlik (r.a) şöyle demiştir: “Rasûlüllâh (s.a.s.) Tebük Gazvesi’nde yolcu için üç gün üç gece, mukim için ise bir gün bir gece mestlere mesh etmeyi emretti.”

1.1.2.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Yukarıda yer alan rivâyetin Tebük Gazvesi esnasında vârid olduğu Kütüb-i Sitte içerisinde yer almamasından dolayı Ahmed b. Hanbel’in *el-Müsne'd*inde bulunan rivâyetine yer verilmiştir. Aynı zamanda bu rivâyet benzer şekilde Kütüb-i Sitte dışındaki diğer hadis kaynaklarında da yer almaktadır.⁴¹ Ancak mesh etme ve meshin süresi hakkında Kütüb-i Sitte içerisinde Müslim başta olmak üzere birçok eserde hadis bulunmaktadır.⁴²

Konumuzla ilgili olan hadisin râvilerine bakıldığında Dâvûd b. Amr dışındaki râviler Sahîhain’ın râvileri olması sebebiyle burada sadece Dâvûd b. Amr incelenmiştir. İbn Hacer bu râvi için “Sadûk, hata ediyor.” demiştir.⁴³ İclî ise “Hadisleri yazılır,

³⁸ Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, thk. Mahmûd Ebû Dakîka (Kahire: Matbaatü'l-Halebî, 1356/1937), 1/8; Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Mârif, 1414/1993), 1/2.

³⁹ Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî, *el-Müdevvene* (by.: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994/1415), 1/113-114; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-Kâfî fî fikhi ehli'l-Medîne*, thk. Muhammed el-Morîtânî (Riyad: Mektebetü'r-Riyad, 1400/1980), 1/166; Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Ümm* (Beyrut: Dâru'l-Mârif, 1410/1990), 1/47; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî, *el-Kâfî fî fikhi'l-İmâm Ahmed* (by.: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1994), 1/68; a.mlf., *el-Muğnî* (Kahire: y.y., 1388/1968), 1/103.

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 39/422 (No. 23995).

⁴¹ Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlık el-İtkî el-Bezzâr, *Müsne'dü'l-Bezzâr*, thk. Mahfûzurrahmân Zeynüllâh vd. (Medine: Mektebetü'l-Ülûm ve'l-Hikem, 2009), 7/189 (No. 2757); Ebû Bekr Abdillâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî, *el-Musannef fî'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1409), 1/161 (No. 1853); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 1/414 (No. 1306).

⁴² Bk. Müslim, “Tahâret”, 85 (1/232).

⁴³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/199.

kuvvetli değildir.” diye görüş beyan etmiştir.⁴⁴ Bu hadisin, aynı anlamı ifade eden benzer rivâyeti hakkında Tirmizî, “Buhârî’nin hasen dediğini” nakletmiştir.⁴⁵ Bu bilgilerden yola çıkılarak nakledilen hadis, hasen olarak değerlendirilmiştir.

1.1.2.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Metnini verdiğimiz hadis ve bu bağlamda olan hadislerden meshin müddetinin yolcu için üç gün üç gece, yolcu olmayan kimse için bir gün bir gece olduğu belirtilmektedir. Hanefî, Şâfiî, Hanbelî mezhepleri ile Mâlikî mezhebinin bir görüşüne göre seferi olan bir kimsenin üç gün üç gece, mukim olan bir kimsenin ise bir gün bir gece mestleri üzerine mesh edebileceği kabul edilmektedir. Ancak Mâlikî mezhebinde yer alan diğer bir görüşe göre yolcu için mest üzerine meshin müddeti bulunmamaktadır.⁴⁶

Tirmizî’de, mest süresi hakkında iki farklı sahâbîden hadis naklederek mezheplerin bu konudaki görüşlerinin yukarıda açıklandığı şekilde olduğunu söylemiş ve mest üzerine mesh edildiğinde mesh süresinin olması gerektiği görüşünün daha sahîh olduğunu belirtmiştir.⁴⁷

1.2. Namazla İlgili Hadisler

Bu bölümde yer alan namazla ilgili rivâyetlerin hicrî 9. yılda (Tebük Gazvesi esnasında) gerçekleştiği hadislerin metinlerinden anlaşıldığı için bu rivâyetlerin Tebük Yılı ile alâkasına değinilmeyip doğrudan hadisler incelenmiştir.

1.2.1. Namazlarda Cem’

(1) ... عَنْ مُعَاذٍ، قَالَ: "خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (ص.) فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ، فَكَانَ يُصَلِّي الطُّهْرَ وَالْعَصْرَ جَمِيعًا،

وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ جَمِيعًا."⁴⁸

⁴⁴ Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih el-İclî, *Ma'rifetü's-Sikâ*, thk. Abdülalîm Abdülazîm el-Bestevî (Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1405/1985), 1/341.

⁴⁵ Tirmizî, “Tahâret”, 71 (No. 96).

⁴⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 1/98; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/24; Şâfiî, *el-Ümm*, 1/50; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 1/209; Sahnûn, *el-Müdevvene*, 1/144; İbn Abdülber, *el-Kâfi*, 1/177.

⁴⁷ Tirmizî, “Tahâret”, 71 (No. 95-96).

⁴⁸ Müslim, “Salâtü'l-Müsâfirîn”, 52 (1/490).

1) ... Muâz b. Cebel (r.a.) şöyle demiştir: “Hz. Peygamber (s.a.s.) ile Tebük savaşına çıktık. Hz. Peygamber (s.a.s.), öğle ile ikindiye birlikte akşam ile yatsıya da birlikte kılardı.”

Hadîs-i şerîfin metin kısmında da zikredildiği üzere olay Tebük Seferi’nde gerçekleşmektedir. Bu durumun Tebük Seferi esnasında meydana geldiğine dair üç farklı sahâbîden rivâyet gelmektedir. Bunlardan birincisi yukarıda da belirtildiği üzere Muâz b. Cebel tariki, ikinci tarik İbn Abbas (r.a.) tariki,⁴⁹ diğer tarik ise Ebû Hüreyre (r.a.) tarikidir.⁵⁰

Namazların cem’i hususunda Tirmizî’nin de belirttiği üzere,⁵¹ Hz. Ali, İbn Ömer, Enes b. Mâlik,⁵² Abdullah b. Amr, Âişe, İbn Abbas,⁵³ Câbir⁵⁴ ve Üsâme b. Zeyd’den (r.a.) rivâyetler gelmiştir.⁵⁵

1.2.1.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Namazların cem’i hususunda Tebük Seferi’nde vârid olan hadisler ele alındığında; Müslim’de İbn Abbas ve Muâz b. Cebel tariki bulunmaktadır. Müslim’de bulunan hadislerde ve İbn Mâce’de yer alan hadiste anlama etki edecek bir farklılık bulunmamakta ancak ilave olarak sahâbe râvisine Hz. Peygamber’i (s.a.s.) cem’ etmeye yönlendiren sebep sorulduğunda râvinin, “Ümmetini meşakkate sokmamayı istemesidir.” dediği yer almaktadır.⁵⁶ Müslim’de yer alan Muâz b. Cebel tariki ile gelen başka bir rivâyette ise ilaveler bulunmaktadır.⁵⁷ Çalışmanın ilerleyen kısmında bu hadis yer alacağı için burada sadece namazların cem’i ile ilgili kısma değinilmiştir. Nesâî, Ebû Dâvûd ve bahsi geçen hadiste bulunan خرج (Çıktı) ve دخل (girdi) lafızları dikkat çekmektedir.⁵⁸ Bu lafızlardan ve Müslim’in rivâyetinde yer alan “Yarın inşaallah Tebük

⁴⁹ Müslim, “Salâtü’l-Müsâfirîn”, 51 (1/490),

⁵⁰ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemâm b. Nâfi‘ es-San‘ânî el-Himyerî, *el-Musannef*, thk. Habîburrahman el-A‘zamî (Beyrut: Mektebü’l-İslâmiyye, 1403), 2/545 (No. 4397).

⁵¹ Tirmizî, “Sefer”, 4 (No. 553).

⁵² Buhârî, “Taksîrû’s-Salât”, 15-16 (No. 1111-1112); Müslim, “Salâtü’l-Müsâfirîn”, 46-48 (1/489); Ebû Dâvûd, “Salâtüs-Sefer”, 5 (No. 1218).

⁵³ Buhârî, “Taksîrû’s-Salât”, 13 (No. 1107).

⁵⁴ Nesâî, “Mevâkîf”, 43 (No. 593); Ebû Dâvûd, “Salâtü’s-Sefer”, 5 (No. 1215).

⁵⁵ Bk. Abdulvahap Şakrak, *İslam Fıkhi’nda Namazların Cem’i* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 92-115.

⁵⁶ Müslim, “Salâtü’l-Müsâfirîn”, 51-53 (1/490); İbn Mâce, “İkâmetu’s-Salât”, 74 (1070).

⁵⁷ Müslim, “Fezâ’il”, 10 (4/1784).

⁵⁸ Bk. Müslim, “Fezâ’il”, 10 (4/1784); Nesâî, “Mevâkîf”, 40 (No. 587); Ebû Dâvûd, “Tefsîru Salâtü’s-Sefer”, 5 (No. 1206).

pınarı başında olacaksınız.” lafızlarından hadislerin Tebük Seferi yolculuğunda vârid olduğu anlaşılmaktadır. İbn Mâce’de yer alan hadis ise zikrettiğimiz metinle aynı anlamı ifade etmektedir.⁵⁹

Ebû Dâvûd’da ise bu olaya dair Muâz b. Cebel tariki ile üç hadîs-i şerif yer almakta, ancak bunlardan ikisinin metin kısmında farklılıklar bulunmaktadır. Tirmizî’den gelen rivâyette de yukarıdaki metne göre farklılık yer almaktadır.⁶⁰ Daha önce zikri geçen bütün hadislerde Hz. Peygamber’in (s.a.s.) cem’-i te’hîr yaptığı yani öğleyle ikindiye ikindi vaktinde, akşam ile yatsıya ise yatsı vaktinde birleştirdiği belirtilmektedir. Ancak Ebû Dâvûd’un iki rivâyetinde ve Tirmizî’deki rivâyette Hz. Peygamber’in (s.a.s.) cem’-i te’hîr yanında cem’-i takdîm de yaptığı yani öğle ile ikindiye öğle vaktinde, akşam ile yatsıya ise akşam vaktinde kıldığı belirtilmektedir.⁶¹

Tirmizî, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bu şekilde cem’-i takdîm yaptığına dair rivâyeti sadece Kuteybe’nin naklettiğini Kuteybe’den başka bu hadisi Leys b. Sa’d’dan rivâyet eden olmadığını ve aynı zamanda bu rivâyetin garîb olduğunu belirtmektedir.⁶² Bu rivâyet aynı tarikle İbn Hibbân’da da geçmektedir. Şuayb el-Arnaût, bu hadisin isnadı için “Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre sahîhtir ve râvileri sikadır.” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁶³

Ebû Dâvûd’da yer alan 1208 numaralı hadisin şerhine bakıldığında Hişâm b. Sa’d’ın hadis uleması tarafından tenkide uğramasından dolayı bu hadis zayıf olarak kabul edilmektedir.⁶⁴ Aynı zamanda Hişâm b. Sa’d hakkında İbn Hacer “Sadûktur, vehimleri vardır, Şiilikle suçlandı.” diye belirtmektedir.⁶⁵ Yukarıda metni verilen hadis, Müslim’de yer almasından dolayı değerlendirme yapılmamıştır.

1.2.1.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Namazların cem’i hususunda mezheplerin görüşleri ele alınacak olduğunda Mâliki mezhebi; seferîlik, hastalık, yağmur, Arafat’ta veya Müzdelife’de vakfe

⁵⁹ İbn Mâce, “İkâmetü’s-Salât”, 74 (No. 1070).

⁶⁰ Tirmizî, “Sefer”, 4 (No. 553).

⁶¹ Ebû Dâvûd, “Tefrîu Salâtü’s-Sefer”, 5 (No. 1208, 1220); Tirmizî, “Sefer”, 4 (No. 553).

⁶² Tirmizî, “Sefer”, 4 (No. 554).

⁶³ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Sahîh-i İbn Hibbân*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1414/1993), 4/465 (No. 1593).

⁶⁴ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 4/391.

⁶⁵ İbn Hacer, *Takrîbü’l-Tehzîb*, 1/572.

yapıldığında namazların cem' edilebileceği görüşündedir.⁶⁶ Şâfiî mezhebi ise gerekli sefer şartları taşındığında cem'-i takdîm veya te'hîr yapılabileceğini söylemektedir.⁶⁷ Hanbelî mezhebi de Şâfiî mezhebi gibi düşünerek gerekli şartlar taşındığında seferde iki türlü cem' olabileceği, aynı zamanda hastalık gibi mazeretli durumlarda da cem' edilebileceği görüşünü savunmaktadır.⁶⁸ Hanefî mezhebi ise sadece Arafat ve Müzdelife'de cem yapılabileceğini, ne yolculuk esnasında ne de yolculuk dışında cem' yapılamayacağını söylemektedir.⁶⁹

Yukarıdaki mezhep görüşleri ele alındığında Hanefî mezhebinin bu hadisleri farklı bir şekilde anladığı görülmektedir. Ebû Dâvûd'un şerhine bakıldığında Hanefî mezhebi hadislerde geçen cem' olayının hakiki cem' olmadığını söylemektedir.⁷⁰ Yani Hz. Peygamber (s.a.s.), bu olayda öğle namazını vaktin sonunda ikindi namazını vaktin başında kılmıştır. Akşam ile yatsı namazında da aynı şey söz konusudur. Hanefî mezhebi Ebû Dâvûd'da geçen hadisi⁷¹ ve diğer bazı hadisleri delil göstererek Arafat ve Müzdelife vakfesinde cem'i câiz saymaktadır. Bu sebepten dolayı Hanefî mezhebi sadece Arafat ve Müzdelife'de cem'i geçerli görmektedir.⁷²

Ahmed Davudoğlu'nun yapmış olduğu Müslim şerhi incelendiğinde de aynı şeyler karşımıza çıkmaktadır. Hanefî mezhebi hadisi şeriflerdeki cem' olayını cem'-i sûrî olarak yorumlamaktadır. Yani namazların cem'i ile ilgili hadisleri, ilk namazı vaktin sonunda ikinci namazı vaktin başında kılmak şeklinde te'vîl etmişlerdir.⁷³

1.2.2. Namazların Kısaltılması

(1) ... عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: "أَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.) وَسَلَّمَ بَتَبُوكَ عِشْرِينَ يَوْمًا يَفْصِرُ الصَّلَاةَ".⁷⁴

1) ... Câbir b. Abdullah'tan (r.a.) rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.s.) Tebük'de namazları kısaltarak yirmi gün kaldı."

⁶⁶ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 1/203-205; İbn Abdülber, *el-Kâfi*, 1/192-193, 246.

⁶⁷ Şâfiî, *el-Ümm*, 1/95-97.

⁶⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/202-203.

⁶⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/41-42.

⁷⁰ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 4/391.

⁷¹ Ebû Dâvûd, "Tefrîu Salâtü's-Sefer", 5 (No. 1209).

⁷² Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/41-42, 149-152.

⁷³ Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 3/397.

⁷⁴ Ebû Dâvûd, "Tefrîu Salâtü's-Sefer", 11 (No. 1235).

1.2.2.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Tebûk Gazvesi'nde namazların kısaltılması hususunda zikredilen hadis, Kütüb-i Sitte içerisinde sadece Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'inde yer alan "Düşman topraklarında ikamet eden (asker) namazı kısaltır." bab başlığı altında nakledilmektedir.

Bu hadis, Ahmed b. Hanbel ile İbn Hibbân'da aynı metin ve tarikle nakledilmekte olup Şuayb el-Arnaût, hadisin isnadının "Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahîh" olduğunu söylemektedir.⁷⁵ Bundan dolayı hadis, Şeyhân'ın şartlarına göre sahîh olarak değerlendirilmiştir.

1.2.2.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Ulema, seferîlik için kalınacak gün sayısının asgarî ve âzami sınırını belirledikten sonra seferde kaç gün kalınacağına niyet edilmediğinde seferî olup olunmayacağı hususunu ele almıştır.

Mezhepler rivâyet edilen bu hadisi, yolculukta ne kadar kalınacağının bilinmediği durumlarda uzak bir yere giden kimsenin namazları kısaltması gerektiğine dair delil olarak kullanmaktadır. Bir kimse yolculuk yaptığı yerde ne kadar kalacağını bilmeden ömrü boyunca kalsa bile namazları kısaltarak kılar diyen mezheplerin delili, yine bu hadis olmuştur.⁷⁶

Fıkıh kitaplarına bakıldığında mezhepler; bir Müslüman, sefer esnasında herhangi bir yerde ikamet etse ve ne kadar kalacağını belirlememiş olsa dahi bu süre zarfında orada ne kadar kalırsa kalsın seferî olur demektir. Nitekim Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezhepleri bu görüşte olup kişi bulunduğu yerde ne kadar kalırsa kalsın seferî olacağını belirtmekte, Şâfiî mezhebi ise seferîliği belli bir sayı ile sınırlandırmaktadır.⁷⁷

⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 22/44 (No. 14139); İbn Hibbân, *Sahîh-i İbn Hibbân*, 6/456 (No. 2479).

⁷⁶ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 4/439-440.

⁷⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 1/236; Mevslî, *el-İhtiyâr*, 1/79-80, 2/105-108; İbn Abdülber, *el-Kâfî*, 1/244-245; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 2/190; Şâfiî, *el-Ümm*, 1/212.

1.2.3. Abdurrahman b. Avf'ın (r.a) İmam Olup Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Namaza Sonradan Katılması ve Meshle İlgili Meseleler

(1) ... أَنَّ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ غَزَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (ص.) تَبُوكَ قَالَ: الْمُغِيرَةُ فَتَبَرَّرَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.) قَبْلَ الْغَائِطِ فَحَمَلْتُ مَعَهُ إِدَاوَةً قَبْلَ صَلَاةِ الْفَجْرِ، فَلَمَّا رَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.) إِلَيَّ أَخَذْتُ أَهْرِيْقَ عَلَى يَدَيْهِ مِنَ الْإِدَاوَةِ... ثُمَّ تَوَضَّأَ عَلَى خُفَّيْهِ... قَالَ: الْمُغِيرَةُ فَأَقْبَلْتُ مَعَهُ حَتَّى نَجِدُ النَّاسَ قَدْ قَدَّمُوا عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ فَصَلَّى لَهُمْ فَأَذْرَكَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.) إِحْدَى الرُّكْعَتَيْنِ فَصَلَّى مَعَ النَّاسِ الرُّكْعَةَ الْآخِرَةَ، فَلَمَّا سَلَّمَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.) يُتِمُّ صَلَاتَهُ...⁷⁸

1) ... Muğîre b. Şu'be haber vermiş ki, kendisi Rasûlüllâh (s.a.s.) ile Tebük Gazvesi'nde bulunmuş ve şöyle rivâyet etmiştir: Rasûlüllâh (s.a.s.) kazâ-i hacet için çukura doğru gitti. Ben sabah namazından önce ona bir su kabı getirmiştım. Rasûlüllâh (s.a.s.) kazâ-i hâcetten sonra yanıma dönünce bu kaptan ellerine su dökmeye başladım... Sonra mestleri üzerine abdest aldı... Muğîre demiştir ki ben onunla geldim. Cemaati, Abdurrahman b. Avf'ı kendilerine namaz kıldırırken bulduk. Rasûlüllâh (s.a.s.) iki rekâtın birine yetiştı ve cemaatle birlikte son rekâtı kıldı. Abdurrahman b. Avf, selâm verince Rasûlüllâh (s.a.s.) namazını tamamlamak üzere kalktı...

Mevzusu geçen konu ile ilgili Kütüb-i Sitte'nin tamamında hadis bulunmaktadır. Bu olay hakkında Buhârî'de rivâyetler olmasına rağmen Müslim'den gelen rivâyete yer vermemizin sebebi ise Müslim'de bulunan hadiste daha detaylı bilginin yer almasının yanı sıra olayın Tebük Gazvesi'nde gerçekleştiğini bildirmesinden dolayıdır. Hadis metninden de anlaşılacağı üzere olay Tebük Seferi esnasında meydana gelmiştir. Hadislerin hepsi Muğîre vasıtası ile geldiğinden dolayı olaya dair bütün rivâyetler bu başlık altında değerlendirilmiştir. Hadislerle ilgili değerlendirmeye geçmeden önce olayın daha iyi anlaşılabilmesi için hadisenin meğâzî kaynaklarında nasıl geçtiğine yer verilmiştir: Hicr'le Tebük arasında bir dinlenme esnasında tan yeri ağardıktan sonra Hz. Peygamber (s.a.s.), ihtiyacını gidermek için insanlardan uzak bir yere gitmiştir. Cemaat güneşin doğmasından endişe edip namaz vaktini kaçırmamak için Abdurrahman b. Avf'ı imamlığa geçirmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) abdest alıp gelinceye kadar Abdurrahman b. Avf rükûa gitmiştir. Cemaat, Rasûlüllâh'ın (s.a.s.) geldiğini sezince neredeyse namazı

⁷⁸ Müslim, "Salât", 105 (1/317).

bozacak hale gelmiştir. Abdurrahman b. Avf da imamlıktan çekilmek istemiştir. Fakat Rasûlüllâh'ın (s.a.s.) işaretini ile namaza devam etmiş ve Allah Rasûlü bir rekâtı Abdurrahman b. Avf ile diğer rekâtı da selam verdikten sonra ayağa kalkarak kendi başına kılmıştır. Namaz tamamen bitince de “Güzel yaptınız. Bir peygamber sâlih bir kimsenin arkasında namaz kılmadıkça ruhu kabz olmaz.” buyurmuştur.⁷⁹

1.2.3.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Yukarıda anlatılan olaya dair Buhârî’de dokuz rivâyet bulunmakta ve Buhârî bu hadisleri çeşitli bölümlerde farklı bab başlıkları altında ele almaktadır. Buhârî’deki rivâyetler incelendiğinde; Muğîre’nin, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) mestlerini çıkarmaya yeltendiği, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) mestleri temiz giydiği (abdestli olduğu halde giydiği) ve mestlerinin üzerine mesh ettiği, diğer bazı rivâyetlerde ise Hz. Peygamber’in (s.a.s.) üzerinde bulunan cübbenin Şam cübbesi olduğu ilaveleri yer almaktadır. Bir rivâyetinde ise râvilerden olan Urve b. Şu’be’nin “Babamın Tebük Seferi’nde dediğini bilmekteyim.” ilavesi bulunmaktadır.⁸⁰

Müslim’deki rivâyetler incelendiğinde; bir rivâyette cübbenin Şam cübbesi olduğu belirtilmekte, başka bir rivâyette cübbenin yünden olduğu zikredilmekte ve Buhârî’nin rivâyetinde olduğu gibi Muğîre’nin, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) mestlerini çıkarmaya yeltendiği, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) mestleri temiz giydiği (abdestli olduğu halde giydiği) ve mestlerinin üzerine mesh ettiği belirtilmektedir. Bu rivâyetler dışında başka bir babda ise Hz. Peygamber’in (s.a.s.) mestlerinin üzerine, başının ön tarafına ve sarığına mesh ettiği geçmektedir.⁸¹

Nesâî’de yer alan rivâyetler ise anlatılanlarla aynı olmakla beraber bir rivâyette Muğîre’nin, “Rasûlüllâh’ın (s.a.s.) geldiğini imama haber vermek istedim fakat buna engel oldu.” ilavesi bulunmaktadır. Diğer bir rivâyetinde Hz. Peygamber’in (s.a.s.) alnıyla birlikte sarığını mesh ettiği geçmektedir. Amr b. Vehb tarikinde ise “İki özellik var ki onları Rasûlüllâh’tan (s.a.s.) gördükten sonra başka bir kimseye sorma ihtiyacı duymadım.” ilavesi bulunmakla birlikte bu özelliklerden birinin “Devlet başkanının

⁷⁹ Vâkidi, *Meğâzî*, 3/1015-1016.

⁸⁰ Buhârî, “Vudû”, 35, 48, 49 (No. 182, 203, 206); “Salât”, 7, 25 (No. 363, 388); “Cihâd ve Siyer”, 90 (No. 2918); “Meğâzî”, 81 (No. 4421); “Libâs”, 10-11 (No. 5798-5799).

⁸¹ Müslim, “Tahâret”, 75-83 (1/228-231).

başka bir kimsenin arkasında namaz kılması” olduğu ilâveleri yer almaktadır. Başka bir rivâyette ise cübbenin Rum cübbesi olduğu geçmektedir.⁸²

Ebû Dâvûd’da yer alan rivâyetler de ise Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hacetini gidereceği zaman uzaklaştığı ve cemaatin, Rasûlüllâh’tan (s.a.s.) önce namaza başlamalarından dolayı selam verince telaşlanarak sübhânallah dedikleri yer almaktadır. Diğer rivâyetler de ise Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sarığının üstünü mesh ettiği, cübbenin Rum cübbesi olduğu geçmekte ve Hz. Peygamber (s.a.s.) ayağına mesh ettikten sonra Muğîre, “Ayağınızı yıkamayı unuttunuz mu?” deyince Hz. Peygamber’in (s.a.s.) “Allah bana bunu emretti.” dediği ilaveleri bulunmaktadır.⁸³

Ebû Dâvûd’da bulunan başka bir rivâyette ise Hz. Peygamber’in (s.a.s.) çoraplarının (جُورَيْنِ) ve mestlerinin üzerine mesh ettiği belirtilmektedir. Bu rivâyet Muğîre’den Huzeyl b. Şürahbîl tariki ile gelmektedir. Ebû Dâvûd’da yer alan Muğîre hadisinde ma’rûf olanın “جُورَيْنِ” lafzı olmadan mestler üzerine mesh edildiği, Ebû Mûsâ el-Eş’arî’den de “جُورَيْنِ” lafzıyla hadis geldiği ancak bu hadisin muttasıl olmayıp zayıf bir senetle nakledildiği bildirilmektedir. Aynı zamanda Ali b. Ebû Tâlib, İbn Mes’ûd, Berâb, Âzib, Enes b. Mâlik, Ebû Umâme, Sehl b. Sa’d ve Amr b. Hureys’in de çorapları üzerine mesh ettikleri ve bu konuda Hz. Ömer ile İbn Abbas’ın da rivâyeti olduğu nakledilmektedir.⁸⁴ Bu hadis aynı senet ve lafızlarla Tirmizî’de de geçmekte ve Tirmizî bu hadisi “hasen-sahîh” olarak değerlendirmektedir.⁸⁵ Zikredilen hadis yine aynı lafız ve râvilerle İbn Hibbân’da yer almakta ve Şuayb el-Arnaût, hadisin isnadının sahîh olduğunu belirtmektedir.⁸⁶

Ebû Dâvûd’da yer alan başka bir rivâyette ise Hz. Peygamber’in (s.a.s.) mestin altına da mesh ettiği geçmektedir.⁸⁷ Bu hadis, Tirmizî ve İbn Mâce’de de yer almaktadır.⁸⁸

Tirmizî, mestin altına mesh edildiğine dair nakledilen hadisin illetli (zayıf) ve hadisi Sevr b. Yezîd’den rivâyet eden tek râvinin Velîd b. Müslim olduğunu söylemekte,

⁸² Nesâî, “Tahâret”, 17, 64, 67, 88-89, 94-95 (No. 17, 79, 82, 107-109, 123-125).

⁸³ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 1 (No. 1), 59 (No. 149-152, 156), 62 (No. 161).

⁸⁴ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 61 (No. 159).

⁸⁵ Tirmizî, “Tahâret”, 74 (No. 99).

⁸⁶ İbn Hibbân, *Sahîh-i İbn Hibbân*, 4/167 (No. 1338).

⁸⁷ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 62 (No. 165).

⁸⁸ Tirmizî, “Tahâret”, 72 (No. 97); İbn Mâce, “Tahâret”, 85 (No. 550).

bu hadisi Ebû Zûr'a ve Buhârî'ye sorduğunu onların ise "Sahîh değildir." dediklerini belirtmekte ve Recâ'nın "Bana Muğîre'nin kâtibi haber verdi." diyerek hadisi mürsel hale getirdiğini bildirmektedir.⁸⁹ Yani senette sahâbî (Muğîre) atlandığı için hadis, mürsel olmaktadır. Aynı zamanda Ebû Dâvûd'un şerhinde "Buhârî, Ebû Zûr'a, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Şâfiî gibi hadis âlimlerinin bu hadisin zayıflığına hükmettikleri bildirilmekte ve hadisin zayıf olduğu kabul edilmektedir."⁹⁰

Tirmizî'de yer alan diğer rivâyetler de ise Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yüzüne ve sarığına mesh ettiği geçmektedir.⁹¹

Metnini verdiğimiz hadis müttefekun aleyh⁹² olmasından dolayı sıhhat durumu hakkında değerlendirme yapılmamıştır.

1.2.3.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Yukarıda metni verilen ve Kütüb-i Sitte'deki yerlerini belirttiğimiz rivâyetlerden birçok fikhî hüküm ortaya çıkmaktadır. Kütüb-i Sitte müelliflerinin Muğîre hadisini farklı varyantları ile değişik bablarda ele almaları da bu hükümleri açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'inde yer alan ilk hadiste konumuz içinde bulunmakta ve bu hadis; insanların dağda, bayırda abdest bozacağı zaman insanların göremeyeceği ve işitemeyeceği yere giderek abdest bozmalarının âdâbını ortaya koymaktadır.⁹³

Metni verilen hadisten ve kısmî tahrîcinden de anlaşılacağı üzere mest üzerine mesh etmek câizdir. Ebû Dâvûd'un şerhinde mesh etmeyi kabul etmeyenler yani mesh etmenin abdest âyeti ile nesh olduğunu söyleyenlere dair görüşler zikredilmekte olup bu iddiaları kabul edilmemektedir. Nitekim abdest âyeti hicrî 5. yılda nâzil olmuştur. Ancak mest üzerine mesh etme olayı bizim de çalışmamız olan Tebûk Yılı'nda vuku bulmuştur. Aynı zamanda bu hadisten abdest alana yardım etmenin, mest üzerine meshin, faziletçe daha aşağı olan bir kimsenin kendisinden daha faziletli kişiye imam olmasının câiz olduğu, cemaate sonradan gelen kimselerin yetiştiği rekatları imamla kılıp kaçırdığı

⁸⁹ Tirmizî, "Tahâret", 72 (No. 97).

⁹⁰ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 1/302-303.

⁹¹ Tirmizî, "Tahâret", 73, 75 (No. 98, 100).

⁹² Buhârî ve Müslim'in aynı sahâbe râvisinden rivâyet ettikleri hadis.

⁹³ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 1/12-13.

rekatları ise imam selam verdikten sonra kılması gerektiği, cemaate sonradan katılanın imam selam verdikten sonra ayağa kalkması gerektiği, namazı vaktinde kılmanın faziletli olduğu ortaya çıkmaktadır.⁹⁴ Fıkıh kitaplarında da mesh etmenin geçerli olmasının delili olarak Muğîre b. Şu'be'nin rivâyet ettiği hadis geçmektedir.⁹⁵

Muğîre'nin; Hz. Peygamber'in (s.a.s.) mestlerini çıkarmaya yeltendiği, Hz. Peygamber'in de (s.a.s.) mestleri temiz giydiği (abdestli olduğu halde giydiği) ve mestlerinin üzerine mesh ettiği bildirilen hadiste meshin geçerli olabilmesi için abdestli olarak giyilmiş olması gerektiğine delil bulunmaktadır. Nitekim Nevevî, ayakların temiz olmasından kastın bütün abdest uzuvlarının temiz olması gerektiğini ve şayet abdest uzuvlarının tamamı yıkanmadan bir ayağı yıkayıp mest giyilirse bunun câiz olmayacağını söylemektedir.⁹⁶

Muğîre'nin ayaklarınızı yıkamayı unuttunuz mu sorusu üzerine Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vermiş olduğu cevapla (Allah bana bunu emretti) mesh etmenin azîmet olduğu ortaya çıkmaktadır.⁹⁷

Yukarıda çorap diye tercüme ettiğimiz “خَوْرَيْنِ” lafzı ile de çorap üzerine mesh etme durumu ortaya çıkmaktadır. Mezhepler arasında çoraba mesh etmenin geçerli olduğu, ancak çorap mestin nasıl olması gerektiği noktasında ihtilaf bulunmaktadır. Hadisin şerhine bakıldığında; Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ve İmâmeyn'e göre, ayakta bağırsız durabilecek şekilde sağlam dokunmuş kalın çoraplar üzerine mesh etmenin câiz olduğu, İmam Mâlik'e göre ise çorapların kalın ve altının deriden yapılmış olmasını şart koştuğu, Şâfiî ve Hanbelî mezhebine göre de tabansız bile olsalar mesh etmenin câiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁹⁸ Tirmizî, İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in çorap kalın olduğunda deri olmasa bile çoraba mesh edilebileceğini söylediklerini ve Ebû Hanîfe'nin de hastalandığı günlerde sağlam tabanı olmadığı halde çoraplarına mesh ettiğini aktarmaktadır.⁹⁹

⁹⁴ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 1/268-271.

⁹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 1/97; Şâfiî, *el-Ümm*, 1/48.

⁹⁶ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Sahîh-i Müslim* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arâbî, 1392), 3/170.

⁹⁷ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 1/286.

⁹⁸ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 1/291-294.

⁹⁹ Tirmizî, “Tahâret”, 74 (No. 99).

Çorap üzerine mesh hususunda fikhî kaynaklara bakıldığında Hanefî mezhebine göre çorap mest; kalın, altı deri ya da alt ve üstü deri ise mesh edilebileceği, Mâlikî mezhebine göre ise çorap mest; mest gibi deriden yapılmış olursa mesh yapılabileceği, Ahmed b. Hanbel'e göre ise ayakta mest gibi duran ve sıkı dokunmuş çoraba mesh edilebileceği görüşü yer almaktadır.¹⁰⁰

Son olarak bu konuda en önemli hususlardan birisi de mestin üstüne ve altına mesh edilme meselesidir. Yukarıdaki değerlendirme kısmında da belirttiğimiz üzere bu konuda gelen hadislerin, zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Meshle ilgili bütün rivâyetler incelendiğinde meshin, mestin üstüne yapılması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu konu hakkında fikhî kaynaklardan mezheplerin görüşlerine bakıldığında, Hanefî ve Hanbelî mezhebi mestin üstü hariç altına mesh edildiğinde câiz olmayacağını; Şâfiî mezhebi ise mestin üstüne mesh edilmesinin farz, altına mesh edilmesinin sünnet, altı ve üstü ile beraber mesh yapılmasının ise daha evla olduğunu belirtmektedir.¹⁰¹

İmam Mâlik'inde sağ eli ile mestin üstüne, sol eli ile de mestin altına mesh ettiği nakledilmektedir.¹⁰² Bu görüşlerden de anlaşılmaktadır ki bütün mezheplere göre meshin geçerli olabilmesi için mestin üstüne mesh yapılması gerekmektedir.

1.2.4. Namaz İçin Kullanılan Sütrenin Ölçüsü

(1) ... عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص.) سُئِلَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ عَنْ سِتْرَةِ الْمُصَلِّيِّ؟ فَقَالَ: "كَمْؤُخِرَةِ الرَّحْلِ".¹⁰³

1) ... Hz. Âişe'den rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: Tebük Gazvesi'nde Rasûlüllâh'a (s.a.s.), namaz kılanın sütresinden sordular. O da: "Semerin arkasındaki dayanılacak tahta gibidir." buyurdu.

¹⁰⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 1/101-102; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/25; İbn Abdülber, *el-Kâfî*, 1/178; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 1/216.

¹⁰¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 1/101; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 1/218.

¹⁰² Sahnûn, *el-Müdevvene*, 1/142.

¹⁰³ Müslim, "Salât", 244 (1/359).

1.2.4.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Müslim’de aynı tarikle gelen diğer bir rivâyette ise Tebük Gazvesi lafzı geçmemektedir.¹⁰⁴ Nesâî’de bulunan hadis ise aynı metin ve tarikle gelmektedir.¹⁰⁵ Tirmizî’de yer alan hadiste, “Sütire koyduktan sonra namazını kılsın arkasından geçenlere aldırış etmesin.” ilavesi; Ebû Dâvûd ve İbn Mâce’de, “Önünden geçen kimse zarar vermez.” ilavesi bulunmaktadır.¹⁰⁶ Yukarıda verilen hadis Müslim’e ait olduğu için değerlendirme yapılmamıştır.

1.2.4.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Hadisin zâhirinden de anlaşıldığı üzere namaz kılarken sütire kullanmak meşrûdur. Nitekim Hz. Peygamber’e (s.a.s.) sütire sorulduğunda Hz. Peygamber (s.a.s.), doğrudan sütirenin nasıl olacağı ile ilgili bilgi vermiştir.

Bu hadislerin şerhlerine bakıldığında sütirenin boyu hakkındaki bilgilere ulaşılmaktadır. Hz. Peygamber de (s.a.s.) incelediğimiz hadiste sütirenin uzunluğundan bahsetmektedir. Bazıları bu uzunluğun bir arşın bazıları ise bir arşının üçte ikisine eşit olduğunu söylemişlerdir. Sonuç olarak namaz kılan kimse, bu şekilde uzun bir şeyi önüne koyarsa sütire yapmış olacaktır. Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri sütirenin enine bakmamış sadece uzunluğunu esas almışlardır. Mâlikî mezhebi ise eninin en azından bir mızrak kalınlığında olması gerektiğini, Hanefî mezhebi ise kalınlığının bir parmak kadar uzunluğunun bir arşın kadar olması gerektiğini söylemişlerdir. Sütirede tercih edilenin yere dikmek olduğu, ancak dikme imkânı yoksa yan koyma ya da çizgi çizmenin yeterli olup olmayacağı hususunda da mezhepler arasında ihtilaf bulunmaktadır.¹⁰⁷

Mezheplerin fikhî kaynaklarından sütire hakkındaki görüşlerine bakıldığında; Hanefî mezhebi sütire ile ilgili başka bir hadîs-i şerifi delil getirerek sütirenin uzunluğunun bir arşın olması gerektiğini söylemiş ancak zikredilen hadiste sütirenin genişliği hakkında bir bilgi yer almadığı için İbn Mes’ûd’un rivâyetini esas alarak sütirenin genişliğinin bir parmak kalınlığında olması gerektiğini belirtmiştir.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Müslim, “Salât”, 243 (1/358).

¹⁰⁵ Nesâî, “Kible”, 4 (No. 746).

¹⁰⁶ Tirmizî, “Salât”, 134 (No. 335); Ebû Dâvûd, “Salât”, 102 (No. 685); İbn Mâce, “İkâmetu’s-Salât”, 36 (No. 940).

¹⁰⁷ Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 2/556-557; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 3/52-53.

¹⁰⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 1/190-191.

Mâlikî mezhebi ise sütün ölçüsünün en az bir mızrak kalınlığında, uzunluğunun ise bir arşın olması gerektiği görüşündedir.¹⁰⁹ Ayrıca İmam Mâlik, seferde olan kimsenin sütün namaz kılmasında bir sakınca olmadığını, hizada olan kimsenin de sütünle namaz kılması gerektiğini belirtmiş ve bu konu hakkında yukarıda zikretmiş olduğumuz hadisi delil getirerek sütün ölçüsünü belirlemiştir.¹¹⁰ Hanbelî mezhebine göre de sütün uzunluğu, bir arşın veya buna benzer olması gerekmektedir.¹¹¹

1.2.5. Namaz Kılan Kimsenin Önünden Geçilmesi

(1) ... عَنْ غَزْوَانَ الشَّامِيِّ ، أَنَّهُ نَزَلَ بِتَبُوكَ وَهُوَ حَاجٌّ فَإِذَا هُوَ بِرَجُلٍ مُّقْعَدٍ فَسَأَلَهُ عَنْ أَمْرِهِ فَقَالَ لَهُ: سَأَحْدِثُكَ حَدِيثًا فَلَا تُحَدِّثْ بِهِ مَا سَمِعْتَ أَنِّي حَيٌّ، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص.) نَزَلَ بِتَبُوكَ إِلَى نَخْلَةٍ فَقَالَ: "هَذِهِ قِبْلَتُنَا"، ثُمَّ صَلَّى إِلَيْهَا فَأَقْبَلْتُ وَأَنَا غُلَامٌ أَسْعَى حَتَّى مَرَرْتُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا فَقَالَ: "قَطَعَ صَلَاتَنَا قَطَعَ اللَّهُ أَثَرَهُ..."¹¹²

1) ... Gazvân eş-Şâmî'den rivâyet edildiğine göre... (Tebük'de kötürüm bir adamla karşılaşmış, adam kendisine şöyle demiştir.) Hz. Peygamber (s.a.s.) (bir gün) Tebük'de bir hurma ağacının yanında durmuş ve “Bu (hurma ağacı) bizim kiblemizdir.” buyurmuş sonra da ona doğru namaza durmuştu. Ben de çocuk halimle koşarak geldim ve Hz. Peygamber (s.a.s.) ile hurma ağacının arasından geçtim. Bunun üzerine Hz. Peygamber de (s.a.s.); “O bizim namazımızı kesti Allah da onun izini kessin!” buyurdu...

Hadis metninden de belli olduğu üzere olay, Tebük'de meydana gelmiştir. Bu olaya dair sadece Ebû Dâvûd'da rivâyetler bulunmaktadır.

1.2.5.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Ebû Dâvûd'da bu olaya dair yer alan diğer hadisler incelendiğinde yukarıda metnini verdiğimiz hadisin başı zikredilmemekte ancak başka bir rivâyette o zatın eşek üzerinde olduğu söylenmekte ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) “Allah'ım onun izini kes.” diye beddua ettiği geçmektedir.¹¹³

¹⁰⁹ İbn Abdülber, *el-Kâfi*, 1/209.

¹¹⁰ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 1/202.

¹¹¹ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 2/175.

¹¹² Ebû Dâvûd, “Salât”, 110 (No. 707).

¹¹³ Ebû Dâvûd, “Salât”, 110 (No. 705-706).

Yukarıda metnini verdiğimiz hadisin râvilerinden olan Gazvân ile oğlu Saîd b. Gazvân'ın kim olduğu bilinmediği için hadis âlimleri hadisi zayıf olarak değerlendirmişlerdir.¹¹⁴ Nitekim İbn Hacer, Gazvân eş-Şâmî hakkında “meçhul”, oğlu Saîd b. Gazvân hakkında da “mestûr (mechûlû'l-hâl)”¹¹⁵ değerlendirmesinde bulunmaktadır.¹¹⁶ Bir görüşe göre de bu hadis, “isnadı zayıf” olarak nitelendirilmektedir.¹¹⁷ Bu sebeplerden dolayı hadis, isnadı zayıf olarak değerlendirilmiştir.

Bu konuda Ebû Dâvûd'da yer alan diğer hadisler hakkında da durum aynıdır. Nitekim senette yer alan Yezîd b. Nimrân'ın kölesinin kim olduğu bilinmemekte ve İbn Hacer bu râviyi, “meçhul” olarak nitelemektedir.¹¹⁸ Râvi meçhul olduğu için hadis, zayıf sayılmaktadır.¹¹⁹

1.2.5.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Yukarıda zikredilen hadis, Allah'ın koymuş olduğu sınırları aşanlara beddua etmenin câizliğine ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) duasının Allah katında makbul olduğuna işaret olarak kabul edilmektedir.¹²⁰

1.3. Cenaze Namazı ve Cenazeye Alâkalı Hadisler

Çalışmamızın konusu olan Tebük Yılı'nda gerçekleşmiş olaylardan birisi de Necâşî'nin (ö. 9/630) vefatıdır. Necâşî, Tebük Yılı'nın Recep ayında vefat etmiş ve Hz. Peygamber de (s.a.s.) gıyabi olarak cenaze namazı kıldırmıştır.¹²¹ Bu sebepten dolayı Necâşî'nin vefatı ile ilgili rivâyetler de konumuz kapsamında değerlendirilmiştir.

Bu yılda meydana gelen olaylardan bir tanesi de Abdullah b. Übey b. Selûl'ün (ö 9/631) cenaze namazının kılınması ve kabirden çıkarılma meselesidir. Bu durum, iki farklı senetten gelmesi ve ayrı iki önemli konuya delil olduğu için ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Abdullah b. Übey, hicretin 9. yılının Şevval ayında hastalanıp Zilkade

¹¹⁴ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 3/82.

¹¹⁵ Râvinin adalet durumu bilinmediği halde kendisinden birden fazla râvinin rivâyette bulunduğu kimselere denilmektedir.

¹¹⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/240, 442.

¹¹⁷ İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, 5/516.

¹¹⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/243.

¹¹⁹ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 3/80-81.

¹²⁰ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 3/81.

¹²¹ İbn Kesîr, *es-Sîret*, 2/30; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, 2/139; Levent Öztürk, “Necâşî Ashame”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/476-477.

ayında ölmüştür.¹²² Bundan dolayı Abdullah b. Übey'in ölümü ve hastalığı ile ilgili konular çalışmamızın kapsamına girmiştir.

Tebük Yılı'nda vârid olan olaylara bakıldığında diğer bir olayda Abdullah Zülbicâdeyn'in (ö. 9/630) Tebük Gazvesi esnasında vefat edip geceleyin defnedilmesidir.¹²³ Bu olay meğâzî kaynaklarında şöyle geçmektedir: Zülbicâdeyn Tebük Gazvesi esnasında hummaya yakalandıktan sonra bir gece vefat etmiş ve cenaze namazı Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından o gece kıldırıldıktan sonra bir lamba eşliğinde defnedilmiştir. Bu defin esnasında Hz. Peygamber (s.a.s.) kabrinin geniş tutulmasını emretmiş, ardından bizzat kabrine inerek Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve Hz. Ömer'in (r.a.) yardımıyla cenazeyi alıp kabre koymuştur. Defin işlemi tamamlandıktan sonra Rasûlüllâh (s.a.s.) kibleye dönüp ellerini kaldırarak, "Allah'ım! Ben ondan razıyım, sende razı ol!" diye dua etmiş ve Abdullah Zülbicâdeyn'in çok Kur'ân okuyan bir kimse olduğunu söylemiştir. Olayı izleyen Abdullah b. Mes'ûd'un, "Keşke kabrin sahibi ben olsaydım." dediği de anlatılmaktadır.¹²⁴

Ebû Dâvûd'un şerhinde de Tebük Seferi esnasında geceleyin defnedilen kimsenin Abdullah Zülbicâdeyn olduğu geçmektedir.¹²⁵ Bu olayın Tebük Seferi'nde gerçekleştiği ve o kişinin Abdullah Zülbicâdeyn olduğu, başka kaynaklarda da yer almaktadır.¹²⁶ Bu sebeplerden dolayı Abdullah Zülbicâdeyn'in vefatı konumuz kapsamında değerlendirilmektedir.

Tebük Yılı'nda meydana gelen en önemli olaylardan biri de Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kızı Ümmü Külsûm'ün (9/630) vefatıdır. Ümmü Külsûm'ün, hicretin 9. yılının Şaban ayında vefat ettiği bilinmektedir.¹²⁷ Bu bilgiler Ümmü Külsûm'ün Tebük Yılı'nda vefat ettiğini göstermektedir. Bu sebeple Ümmü Külsûm'ün vefatı ile ilgili vârid olan hadisler çalışmamızın kapsamına girmektedir.

¹²² İbn Kesîr, *es-Sîret*, 4/64; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, 2/140; Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/1057; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1424/2003), 1/442.

¹²³ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, 2/129.

¹²⁴ Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/1013-1014.

¹²⁵ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 12/18.

¹²⁶ İbn Kesîr, *es-Sîret*, 4/33; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/139-140.

¹²⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/31; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/460; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, 2/140.

1.3.1. Gıyabi Cenaze Namazı ve Kılınışı

(1) ... عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص.) نَعَى النَّجَاشِيَّ فِي الْيَوْمِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ خَرَجَ إِلَى الْمُصَلَّى، فَصَفَّ بِهِمْ وَكَبَّرَ أَرْبَعًا."¹²⁸

1) ... Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle demiştir: “Hz. Peygamber (s.a.s.), Necâşî’nin vefatını öldüğü gün haber verdi. Musallâya (namaz yeri) çıktı, sahâbîleri saf yaptı ve dört tekbir aldı.”

(2) ... عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: "لَمَّا مَاتَ النَّجَاشِيُّ كُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّهُ لَا يَزَالُ يُرَى عَلَى قَبْرِهِ نُورٌ."¹²⁹

2) ... Hz. Âişe’den rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: “Necâşî öldüğünde biz (kendi aramızda) onun kabri üzerinde bir nur görünmeye devam edecektir.” diye konuşurduk.

1.3.1.1. Hadislerin Değerlendirilmesi

Necâşî için gıyabi cenaze namazı kılınması meselesinde Ebû Hüreyre, Câbir b. Abdullah ve İmrân b. Husayn tarikleri olmak üzere birçok eserde üç farklı sahâbîden rivâyetler bulunmaktadır. Aynı zamanda sadece İbn Mâce’de; Mücemmi’ b. Cârîye el-Ensârî, Huzeyfe bin Esîd ve İbn Ömer’den de rivâyetler bulunmaktadır.¹³⁰ Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Necâşî’nin vefatını haber verdiği hadisler çalışmamızın “Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Mûcizeleri ve Özellikleri” bölümünde incelendiğinden dolayı bu bölümde sadece gıyabi cenaze namazı ile ilgili hususlara değinilmiştir.

Buhârî’de birinci zikredilen hadisle aynı anlamı ifade eden rivâyetler bulunmaktadır. Buhârî’nin başka rivâyetinde ise Hz. Peygamber’in (s.a.s.), cenazeyi haber verdiği ve nerede kıldıracağı bilgisi bulunmayıp sadece cenaze namazı kıldıracağı ve Câbir b. Abdullah’ın ikinci yada üçüncü safta olduğu bilgisi yer almaktadır.¹³¹ Aynı zamanda Buhârî, Müslim ve Nesâî’de “Kardeşiniz için istiğfar edin.” ilâvesi yer almaktadır.¹³² İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Müslim’den gelen diğer rivâyetler ise metnini

¹²⁸ Buhârî, “Cenâiz”, 4 (No. 1245).

¹²⁹ Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 29 (No. 2523).

¹³⁰ İbn Mâce, “Cenâiz”, 33 (No. 1536-1538).

¹³¹ Buhârî, “Cenâiz”, 53-54, 64 (No. 1317-1318, 1333-1334); “Menâkıbü’l-Ensâr”, 38 (No. 3878-3879).

¹³² Buhârî, “Cenâiz”, 60 (No. 1327); “Menâkıbü’l-Ensâr”, 38 (No. 3880); Müslim, “Cenâiz”, 63,64 (2/657); Nesâî, “Cenâiz”, 27, 103 (No. 1879, 2041).

verdiğimiz hadisle aynı anlamı ifade etmektedir.¹³³ Tirmizî'den gelen rivâyette ise Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Necâşî'nin vefatını haber verdiğine dair bilgi bulunmayıp dört tekbir alarak gıyabi cenaze namazı kıldırıldığı bildirilmektedir.¹³⁴

İkinci hadis, çalışma alanımızı kapsayan eserlerden sadece Ebû Dâvûd'da yer aldığından dolayı Kütüb-i Sitte'de geçtiği diğer yerler belirtilmemiştir. Hadislerin sıhhat durumuna bakıldığında, birinci hadis müttefekun aleyh olmasından dolayı hakkında değerlendirme yapılmamıştır. İkinci hadis ise bir görüşe göre “isnadı hasen” olarak değerlendirilmektedir.¹³⁵ Bu sebeple ikinci hadis, isnadı hasen olarak değerlendirilmiştir.

1.3.1.2. Hadislerden Çıkan Sonuçlar

Bu hadisler; cenaze namazını diğer namazlarda olduğu gibi saf düzeni aldıktan sonra dört tekbirle kılmaya, ölüm haberini vermenin meşruluğuna ve Hanefî ile Mâliki mezheplerine göre mescitte cenaze namazının kılınamayacağına delil olarak kullanılmaktadır.¹³⁶ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), Necâşî'nin ölüm haberini verdikten sonra cenaze namazını mescitte kılmamış namaz kılma yerine çıkmıştır. Ayrıca Hanbelî mezhebine göre gıyabi cenaze namazının bir ay içinde kılınabileceği söylenmektedir.¹³⁷ Son hadisten ise Necâşî'nin Müslüman ve şehit olarak öldüğüne, şehitlerin öldükten sonra kabrine nur inmesinin devam edeceğine dair sonuçlar çıkarılmaktadır.¹³⁸ Bu konu hakkında fikhî kaynaklara bakıldığında mezheplerde aynı görüşü ifade etmektedir.¹³⁹

Necâşî'nin vefatını haber veren hadisler, başka bir yerde vefat eden Müslüman kimsenin gıyabi cenaze namazı kılınabileceğine delalet etmekte ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Necâşî'nin cenaze namazını dört tekbirle kıldırıldığını bildirmektedir. Ancak hadis şerhlerine bakıldığında mezheplerin gıyabi cenaze namazı hakkındaki görüşlerinde farklılık bulunmaktadır.

¹³³ Müslim, “Cenâiz”, 62 (2/656); Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 62 (No. 3204); İbn Mâce, “Cenâiz”, 33 (No. 1534).

¹³⁴ Tirmizî, “Cenâiz”, 37 (No. 1022).

¹³⁵ İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, 9/234.

¹³⁶ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 8/117; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 4/251-555; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 12/92-93.

¹³⁷ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 8/26.

¹³⁸ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 9/520.

¹³⁹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 1/254; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 1/367.

Hanefî ve Mâlikî mezhepleri ne takdirde olursa olsun yani ölen kişinin kabrinin kible tarafında olup olmamasına veya öldüğü yerde cenaze namazının kılınıp kılınmamasına bakmaksızın gıyabi cenaze namazının meşrû olmadığını kabul etmişler ve hadislerde anlatılan gıyabi cenaze namazı meselesinin ise sadece Hz. Peygamber’e (s.a.s.) mahsus olduğunu bildirmişlerdir. Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri ise ne takdirde olursa olsun gıyabi cenaze namazının câizliğine hükmetmişlerdir.¹⁴⁰ Bu konu hakkında mezheplerin kaynak kitaplarında da aynı bilgiler yer almaktadır. Hatta İmam Şâfiî gıyabi cenaze namazının câiz olduğuna dair yukarıda zikretmiş olduğumuz hadisi delil getirmektedir.¹⁴¹

1.3.2. Gayri Müslim Hastalandığında Ziyaret ve Cenaze Namazı

وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ...

“Ve onların arasından ölen hiç kimsenin namazını kılma, mezarı başında da durma...”¹⁴²

(1) ... عَنِ ابْنِ عُمَرَ: أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي لَمَّا تُوُفِّيَ، جَاءَ ابْنُهُ إِلَى النَّبِيِّ (ص.)، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَعْطِنِي قَمِيصَكَ أَكْفِنُهُ فِيهِ، وَصَلِّ عَلَيْهِ، وَاسْتَغْفِرْ لَهُ... فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَيْهِ جَذَبَهُ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَ: أَلَيْسَ اللَّهُ نَهَاكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى الْمُتَافِقِينَ؟ فَقَالَ: أَنَا بَيْنَ خَيْرَتَيْنِ، قَالَ: "اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ..." فَصَلَّى عَلَيْهِ، فَزَلَّتْ: "وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا، وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ..."¹⁴³

1) ... İbn Ömer’den rivâyet olduğuna göre: Abdullah b. Übey öldüğü zaman oğlu Abdullah, Hz. Peygamber’e (s.a.s.) geldi ve “Ey Allah’ın Rasûlü! Gömleğini bana ver de babamı onunla kefenleyeyim ve onun namazını kıldır, onun için mağfiret isteyiver.” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.), ona gömleğini verdi... Hz. Peygamber (s.a.s.) onun cenaze namazını kıldirmaya davrandığında Hz. Ömer, Hz. Peygamber’i (s.a.s.) çekti ve “Allah sana münafıklar üzerine namaz kılmayı yasaklamadı mı?” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.): “Ben ikisi arasında muhayyerim.” buyurarak Tevbe Suresi 80. âyetini¹⁴⁴ okudu.

¹⁴⁰ Ebû Dâvûd, Sünen-i Ebû Dâvûd, 12/90-92.

¹⁴¹ Şâfiî, el-Ümm, 7/222; İbn Kudâme, el-Kâfî, 1/367.

¹⁴² Kur’ân Yolu (Erişim 22 Ağustos 2022), et-Tevbe 9/84.

¹⁴³ Buhârî, “Cenâiz”, 22 (No. 1269).

¹⁴⁴ اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

Rasûlüllâh (s.a.s.), Abdullah İbn Übey'in cenaze namazını kıldı. Bunun üzerine Tevbe suresi 84. âyeti¹⁴⁵ indi buyrulmaktadır.

(2) ... عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، قَالَ: "خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.) يَعُودُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أُبَيٍّ، فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ..."¹⁴⁶

2) ... Üsâme b. Zeyd: "Hz. Peygamber (s.a.s.), Abdullah b. Übey'i ölüm hastalığında ziyarete gitti..." diye rivâyet etmiştir.

Hadisin devamında Hz. Peygamber'in (s.a.s.), Abdullah b. Übey'e "Seni Yahudileri sevmekten nehyetmiştim." dediği ve bunun üzerine Abdullah b. Übey'in "Es'ad b. Zürâre Yahudilere buğz etti. (ölüm ona da geldi)" dediği yer almaktadır. Hadisin devamında ise Abdullah b. Übey ölünce, oğlunun Hz. Peygamber'in (s.a.s.) gömleğini kefen yapmak istediği Hz. Peygamber'in de (s.a.s.) gömleği verdiği geçmektedir.

1.3.2.1. Hadislerin Değerlendirilmesi

İlk hadis sadece İbn Ömer tariki ile gelmektedir. Buhârî'de yer alan rivâyetlerin bazılarında, Müslim'de ve Tirmizî'de Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Tevbe Suresi 80. âyeti okuduktan sonra "Ben bu yetmiş üzerine mağfiret istemeyi artıracam." dediği ilavesi bulunmaktadır.¹⁴⁷ Buhârî, Nesâî ve Tirmizî'de bulunan diğer rivâyetlerin sonunda "Bu âyetten sonra artık Rasûlüllâh (s.a.s.), ölen münafıklar üzerine cenaze namazı kılmayı bıraktı." lafızları yer almaktadır.¹⁴⁸ İbn Mâce'de yer alan bir rivâyette anlam bakımından bir fark bulunmamakla birlikte Câbir b. Abdullah (r.a.) tariki ile gelen rivâyette ise Abdullah b. Übey'in, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gömleğini kendisine kefen yapmasını vasiyet ettiği geçmektedir.¹⁴⁹ İkinci hadis ise çalışma alanımızı kapsayan eserlerden sadece Ebû Dâvûd'da yer aldığından dolayı Kütüb-i Sitte'de geçtiği diğer yerler belirtilmemiştir.

Yukarıda metnini verdiğimiz ilk hadis müttefekun aleyh olduğu için değerlendirilmeye alınmamıştır. İkinci hadis ise Hâkim'in (ö. 405/1014) *el-*

وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ

¹⁴⁵ Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 4 (No. 3094).

¹⁴⁶ Buhârî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 9 (No. 4670-4672); "Cenâiz", 84 (No. 1366); Müslim, "Sıfâtü'l-Münâfikîn", 3 (4/2141); "Fezâilü's-Sahâbe", 25 (4/1865); Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 10 (No. 3097).

¹⁴⁷ Buhârî, "Libâs", 8 (No. 5796); Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 10 (No. 3098); Nesâî, "Cenâiz", 40 (No. 1900).

¹⁴⁸ İbn Mâce, "Cenâiz", 31 (No. 1523); İbn Mâce, "Cenâiz", 31 (No. 1524).

Müstedrek'inde yer almakta ve Hâkim bu hadisi, "Müslim'in şartına göre sahîh" diyerek değerlendirmektedir.¹⁵⁰ Ayrıca başka bir görüşe göre de hadisin râvilerinin sika olduğu belirtilmektedir.¹⁵¹ Bu sebeplerden dolayı bu hadis, isnadı sahîh olarak değerlendirilmiştir.

1.3.2.2. Hadislerden Çıkan Sonuçlar

Hadislerde Hz. Peygamber'in (s.a.s.), gömleğini Abdullah b. Übey'e kefen yapılması için verdiği geçmekte fakat bunun sebebi olarak farklı rivâyetler bulunmaktadır. Genel kabul ise Abdullah b. Übey'in, Bedir Gazvesi'nde Hz. Abbas'a (r.a.) gömleğini vermesine karşılık Hz. Peygamber'inde gömleğini Abdullah b. Übey'e kefen yapılması için vermiş olabileceğidir.¹⁵² Nitekim Bedir gününde Abdullah b. Übey'in gömleğinin Hz. Abbas'a verildiğine dair hadisler bulunmaktadır.¹⁵³

Zikredilen hadislerde, gömlekten kefen yapılabileceği ve Müslüman olmayan kimsenin cenaze namazının kılınmayacağına dair delil bulunmaktadır.¹⁵⁴ Nitekim bu olay akabinde indirilen Tevbe Suresi'nin 84. âyeti de Müslüman olmayan kimse üzerine cenaze namazı kılınmayacağını desteklemektedir. Son hadisten ise bunlara ilave olarak Müslüman bir kimsenin münafık bir kimseyi ziyaret edebileceği ortaya çıkmaktadır.¹⁵⁵

1.3.3. Ölü Herhangi Bir Sebepten Ötörü Kabirden Çıkarılabilir Mi?

(1) ... سَمِعَ جَابِرًا ، قَالَ: "أَتَى النَّبِيُّ (ص.) عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي بَعْدَ مَا دُفِنَ، فَأَخْرَجَهُ، فَتَمَتَّ فِيهِ مِنْ رِيْقِهِ، وَأَلْبَسَهُ

قَمِيصَهُ."¹⁵⁶

1) ... Câbir b. Abdullah'tan işitildiğine göre şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.s.), Abdullah b. Übey defnedildikten sonra geldi ve onu (mezardan) çıkarttı. Tükürüğünden üfledi ve ona gömleğini giydirdi."

¹⁵⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/199), 1/491 (No. 1262).

¹⁵¹ İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, 11/118.

¹⁵² Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 10/194.

¹⁵³ Bk. Buhârî, "Cihâd ve Siyer", 142 (No. 3008); Nesâî, "Cenâiz", 40 (No. 1902).

¹⁵⁴ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 8/55; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 10/194; İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, 4/372-37.

¹⁵⁵ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 11/453.

¹⁵⁶ Buhârî, "Cenâiz", 22 (No. 1270).

1.3.3.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Bu konuya dair gelen rivâyetlerin hepsinin sahâbe râvisi Câbir b. Abdullah olarak bilinmektedir. Yukarıda verdiğimiz hadis dışında Buhârî’de bulunan diğer bir rivâyette, Müslim’de ve Nesâî’de Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ölüyü iki dizinin üzerine koyduğu ilavesi bulunmaktadır.¹⁵⁷ Buhârî’de bulunan başka bir rivâyette ise buna ilaveten gömleğin verilme sebebi de yer almaktadır.¹⁵⁸

Metni verilen hadis müttefekun aleyh olduğundan dolayı değerlendirme yapılmamıştır.

1.3.3.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Bu hadisin şerhlerine bakıldığında; ölünün ihtiyaç veya maslahat sebebi ile kabrinden çıkarılabileceği ve ölünün bazı âlimlere göre bir yerden başka bir yere naklinin hoş görülmediği, bazılarına göre de câiz olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Şâfiî mezhebine göre ölünün Mekke, Medine ve Kudüs yakınları dışında naklinin hoş karşılanmadığı, Ahmed b. Hanbel’e göre ise bir yerden bir yere naklinde herhangi bir beis olmadığı sonuçları yer almaktadır.¹⁵⁹ Bu sonuçlara ek olarak hadiste, bir ihtiyaç veya fayda sebebiyle ölünün kabrinden çıkarılabileceğinin meşrûluğuna delil bulunmaktadır.¹⁶⁰

1.3.4. Gece Defin Yapılması

(1) ... عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ (ص.) دَخَلَ قَبْرًا لَيْلًا، فَأُسْرِجَ لَهُ سِرَاجٌ، فَأَخَذَهُ مِنْ قِبَلِ الْقِبْلَةِ، وَقَالَ:

"رَحِمَكَ اللَّهُ، إِنْ كُنْتَ لَأَوَّاهًا تَلَاءَ لِلْقُرْآنِ"، وَكَبَّرَ عَلَيْهِ أَرْبَعًا.¹⁶¹

1) ... İbn Abbas’tan rivâyete göre şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.s.) geceleyin (birini defnetmek için) mezara girdi. Kendisi için bir kandil yakılmıştı. Cenazeyi kible tarafına getirerek: “Allah sana rahmet etsin sen Allah korkusuyla

¹⁵⁷ Buhârî, “Libâs”, 8 (No. 5795); Müslim, “Sıfâtü’l-Münâfikîn”, 2 (4/2140); Nesâî, “Cenâiz”, 40, 92 (No. 1901, 2019-2020).

¹⁵⁸ Buhârî, “Cenâiz”, 77 (No. 1350).

¹⁵⁹ Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, 8/56.

¹⁶⁰ Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 10/194.

¹⁶¹ Tirmizî, “Cenâiz”, 63 (No. 1057).

devamlı inleyen ve çok Kur’ân okuyan bir kişi idin.” dedi ve cenaze üzerine dört tekbir getirdi.

(2) ... أَخْبَرَنِي جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، أَوْ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: رَأَى نَاسًا نَارًا فِي الْمَقْبَرَةِ، فَأَتَوْهَا فَإِذَا

رَسُولُ اللَّهِ (ص.) فِي الْقَبْرِ، وَإِذَا هُوَ يَقُولُ: "تَاوَلُونِي صَاحِبُكُمْ." فَإِذَا هُوَ الرَّجُلُ الَّذِي كَانَ يَرْفَعُ صَوْتَهُ بِالذِّكْرِ.¹⁶²

2) ... Câbir b. Abdullah demiştir ya da işitmiştir ki: İnsanlar mezarlıkta bir ışık görmüşlerdi. Işığa geldiklerinde, bir kabrin içinde Rasûlüllâh (s.a.s.) var. “Arkadaşınızı (onu kabre koymak için) bana veriniz.” diyordu. Bir de baktılar ki o (kabre koyulan) sesini yükselterek Kur’ân (okuyan) adamdır.

1.3.4.1. Hadislerin Değerlendirilmesi

Birinci hadisin kısmî tahrîcinde, Tirmizî dışında sadece İbn Mâce’den gelen rivâyete ulaşılmıştır. Bu rivâyette Hz. Peygamber’in (s.a.s.) dua ettiğine ve dört tekbir aldığına dair bilgi bulunmamakla birlikte diğer kısımları aynı manayı ifade etmektedir.¹⁶³

Tirmizî bu hadisin hasen olduğunu, Beyhakî ise isnadın zayıf olduğunu söylemektedir.¹⁶⁴ Bu sebeple senet incelendiğinde Minhel b. Halîfe’nin zayıf bir râvi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim İbn Hacer ve Yahyâ b. Maîn, Minhel b. Halîfe’yi zayıf olarak nitelendirmektedir.¹⁶⁵ Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda hadis, Tirmizî’nin görüşü esas alınarak hasen olarak değerlendirilmiştir.

İkinci hadis ise Kütüb-i Sitte içerisinde sadece Ebû Dâvûd’da yer almaktadır. Bu hadisin senedi incelendiğinde râvilerinin Sahîh Hayn’ın râvilerinden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hâkim en-Nîsâbûri de bu hadisin senedinin sahîh olduğunu söylemiştir.¹⁶⁶ Bu sebeple bu rivâyet, senedi sahîh olarak değerlendirilmiştir.

¹⁶² Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 41 (No. 3164).

¹⁶³ İbn Mâce, “Cenâiz”, 30 (No. 1520).

¹⁶⁴ Tirmizî, “Cenâiz”, 63 (No. 1057); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 4/90 (No. 7057).

¹⁶⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/547; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Maîn b. Avn el-Mürî el-Bağdâdî, *Târîhu İbn Maîn*, thk. Ahmed Muhammed Nûrseyf (Mekke: Merkü'l-Bahsil-İlmiyye, 1399/1979), 3/577.

¹⁶⁶ Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek*, 2/375 (No. 3318).

1.3.4.2. Hadislerden Çıkan Sonuçlar

Tirmizî, bazı âlimlerin defin esnasında yaptıkları uygulamaları ilk zikrettiğimiz hadisi dikkate alarak yaptıklarını söylemektedir. Bu sebeple kimi âlime göre cenazenin kibleye döndürülerek mezara indirileceği, kimine göre ise de yukarıdan aşağıya doğru çekilerek mezara yerleştirileceği söylenmiş olup âlimlerin çoğu geceleyin cenaze defnedilmesine izin vermiştir.¹⁶⁷

Bu hadisler, cenazeyi gece vakti defnetme ve defin sırasında mezarın etrafında lamba gibi aydınlatıcı şeylerin bulundurulabileceğinin câizliğine delil olmaktadır. Cenazeyi gece vakti defnetmeyi câiz olarak kabul etmeyenlere göre de bu durum zaruret hali olarak yorumlanmaktadır.¹⁶⁸ Nitekim geceleyin defin olabileceğine dair Buhârî’de de hadisler bulunmaktadır.¹⁶⁹

1.3.5. Ölünün Yıkanması

Ümmü Külsûm’un hicrî 9. yılda vefat ettiğine dair bilgi, “Cenaze Namazı ve Cenazeyle Alâkalı Hadisler” başlığı altında ele alındığından dolayı burada açıklanmamıştır. Ümmü Külsûm’un vefat olayını bildiren hadisler incelendiğinde, Ümmü Külsûm’un isminin geçtiği tek rivâyet İbn Mâce’de bulunmaktadır.¹⁷⁰ Buhârî’de yer alan hadislere bakıldığında ise söz konusu rivâyetin lafzı ve senedi aynı olmakla birlikte Ümmü Külsûm’un isminin geçmediği hadisler yer almaktadır. Bu olay hakkında İbn Mâce’de yer alan rivâyet Ümmü Külsûm’un isminin geçmesi, meydana gelen bu olayın konumuzla alakasını gösterdiği için bu hadise çalışmamızda yer verilmiştir.

(1) ... عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ ، قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (ص.) وَنَحْنُ نَغْسِلُ ابْنَتَهُ، فَقَالَ: "اغْسِلْنَهَا ثَلَاثًا، أَوْ خَمْسًا، أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ، بِمَاءٍ وَسِدْرٍ، وَاجْعَلْنَ فِي الْأَجْرَةِ كَافُورًا، فَإِذَا فَرَّغْتُنَّ فَأَذِنِّي"، فَلَمَّا فَرَّغْنَا أَذْنَاهُ، فَأَلْقَى إِلَيْنَا حِقْوَهُ، فَقَالَ: "أَشْعِرْنَهَا إِيَّاهُ".¹⁷¹

1) ... Ümmü Atiyye (r.a.) şöyle demiştir: Allah Rasûlü (s.a.s.), bizler kızını yıkarken yanımıza girdi: “Onu su ve sidr ile üç, beş, ya da bundan daha fazla yıkayınız.

¹⁶⁷ Tirmizî, “Cenâiz”, 63 (No. 1057).

¹⁶⁸ İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, 4/369; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 12/17-18.

¹⁶⁹ Bk. Buhârî, “Cenâiz”, 68 (No. 1340).

¹⁷⁰ İbn Mâce, “Cenâiz”, 8 (No. 1458).

¹⁷¹ Buhârî, “Cenâiz”, 9 (No. 1254).

Son yıkayıŖta kâfur kullanınız. Yıkamayı bitirdiğinizde bana haber verin.” buyurdu. Biz yıkamayı bitirdiğimiz zaman kendisine haber verip bildirdik. Rasûlüllâh (s.a.s.) bize gömleğini uzattı ve “Bunu kızıma iç gömleği yapın.” buyurdu.

1.3.5.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Buhârî’de yer alan diğer rivâyetlere bakıldığında genellikle metnini verdiğimiz hadisle aynı lafızlar yer almaktadır. Ancak bazı rivâyetler de “Yıkamaya sağ yanı ve abdest uzuvlarından başlayınız.” ilavesi ile “Sağ örgülerini çözdük ve sonra üç örgü yaptık.” ilavesi bulunmaktadır.¹⁷² Müslim’de de aynı hadisler bulunmakta, ancak bir hadisinde bu kişinin Zeynep (r.a.) olduğu geçmektedir.¹⁷³

Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî’de de aynı anlamı ifade eden hadisler bulunmaktadır.¹⁷⁴ Konunun başında da değindiğimiz üzere İbn Mâce’de aynı senet ve tarikle bu hadis geçmekte ve yıkanan kimsenin Ümmü Külsûm olduğu söylenmektedir.¹⁷⁵

Bütün hadisler incelendiğinde vefat eden kimsenin Müslim’de Zeynep, İbn Mâce’de Ümmü Külsûm olduğu geçmektedir. Bu durum, hadisler arasında teâruz varmış gibi gözükmesine sebep olsa da rivâyetler arasında bir çelişki bulunmamaktadır.

Buhârî ve Müslim’in şerhlerine bakıldığında İbn Münzir; Ümmü Külsûm’un Hz. Peygamber (s.a.s.) Bedir’deyken vefat ettiğini söylemektedir. Bundan dolayı bu kimsenin Ümmü Külsûm olmadığını, Zeynep (r.a.) olduğunu savunmaktadır. Ancak İbn Münzir’in bu görüşü hata olarak kabul edilmektedir. Çünkü Bedir Gazvesi’nde vefat edenin Rukiyye (r.a.) olduğu söylenmektedir. Cürcânî ise, Tirmizî’nin bu kimseyi Ümmü Külsûm olabileceğini zannettiğini söylemektedir. Aynî ise, Ümmü Atiyye’nin bütün kadın cenazelerini yıkayabileceğini bildirmektedir.¹⁷⁶

Ebû Dâvûd’un şerhinde ise Ümmü Atiyye’nin Hz. Peygamber’in (s.a.s.) iki kızını da yıkayabilmesinin muhtemel olduğu kabul edilmektedir. Nitekim şerhte,

¹⁷² Buhârî, “Cenâiz”, 8-17 (No. 1253-1263); “Vudû”, 31 (No. 167).

¹⁷³ Müslim, “Cenâiz”, 36-43 (2/646-648).

¹⁷⁴ Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 33 (No. 3142-3147); Tirmizî, “Cenâiz”, 15 (No. 990); Nesâî, “Cenâiz”, 28-36 (No. 1881-1894).

¹⁷⁵ İbn Mâce, “Cenâiz”, 8 (No. 1458).

¹⁷⁶ Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, 8/40; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 4/223.

saçların örgü yapıldığını bildiren hadislerdeki kişinin Ümmü Külsûm olduğu söylenmektedir.¹⁷⁷

Bu konuda bizim kanaatimiz de iki rivâyet arasında herhangi bir teâruz olmadığıdır. Nitekim Aynî başta olmak üzere birçok kimsenin belirttiği gibi Ümmü Atiyye'nin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) iki kızını da yıkaması kuvvetli bir ihtimaldir. Metni verilen hadis müttefekun aleyh olduğundan dolayı değerlendirme yapılmamıştır.

1.3.5.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Hadis metninde yer alan Sidr'in (سدر) nebğ ağacı olduğu ve bu ağacın yapraklarının temizlik yapılırken sabun olarak kullanıldığı bilinmektedir. Tîbî'nin (ö. 743/1343) rivâyetine göre de cenazeyi her yıkamada sidr katmanının gerek olmadığı ve müstehap olanın ilk sefer yıkamada kullanılması gerektiğidir.¹⁷⁸

Yukarıda ele almış olduğumuz hadis ölen bir kimsenin nasıl yıkanacağı hakkında birçok hüküm ortaya koymaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de ölmüş bir kimsenin nasıl yıkanacağı hakkında bir delil bulunmamaktadır. Hac gibi birçok ibadette olduğu gibi ölen bir kimsenin nasıl yıkanacağı konusunu da Hz. Peygamber'den (s.a.s.) öğrenmekteyiz.

Bu hadislerden; ölüyü yıkarken sidr ve kâfur gibi güzel kokulu şeyler kullanmanın müstehap olduğu, birçok âlime göre misk gibi şeyler kullanmanın câizliği, ölüyü kadınlarının yıkamasının kocasının yıkamasından faziletli olduğu, erkek elbisesinden kefen yapılabileceği, ölünün saçlarının taranıp üç örgü olabileceği, cenazeyi tek sayı ile yıkamanın ve yıkarken de sağdan başlamanın müstehap olduğu, cenazeyi yıkarken abdest uzuvlarından başlanması gerektiği hükümleri çıkmaktadır.¹⁷⁹

Konu hakkında mezheplerin görüşlerine bakıldığında da ölünün tek sayıyla yıkanması, yıkamaya sağdan başlanması, güzel koku sürülmesi gibi yukarıdaki bilgiler yer almaktadır.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 11/552.

¹⁷⁸ Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 4/224.

¹⁷⁹ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 8/41; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 4/224-225; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 11/551; İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, 4/288.

¹⁸⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/59; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/91; İbn Abdülber, *el-Kâfî*, 1/270; Şâfiî, *el-Ümm*, 1/302; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 2/341-342.

1.3.6. Kadının Kabrine Girecek Kimse

(1) ... عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: شَهِدْنَا بِنْتًا لِرَسُولِ اللَّهِ (ص.)، قَالَ: وَرَسُولُ اللَّهِ (ص.) جَالِسٌ عَلَى الْقَبْرِ، قَالَ: فَرَأَيْتُ عَيْنَيْهِ تَدْمَعَانِ، قَالَ: فَقَالَ: "هَلْ مِنْكُمْ رَجُلٌ لَمْ يُقَارِفِ اللَّيْلَةَ؟" فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ: أَنَا، قَالَ: "فَأَنْزِلْ" قَالَ: فَتَزَلَّ فِي قَبْرِهَا.¹⁸¹

1) ... Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle demiştir: Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) bir kızının cenazesindeydik. Râvi (Enes b. Mâlik) dedi ki: Rasûlüllâh (s.a.s.) kabrin bir tarafına oturmuştu. Yine dedi ki: Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) iki gözünün yaş akıtmakta olduğunu gördüm. Yine dedi ki: Rasûlüllâh (s.a.s.): “Sizden bu gece günah işlememiş kimse var mıdır?” diye sordu. Ebû Talha: Ben, dedi. Rasûlüllâh (s.a.s.): “Haydi kabre in.” buyurdu. Ebû Talha o kadının kabrine indi, onu kabrine yerleştirdi.

1.3.6.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Hadisin şerhine bakıldığında bu kimsenin Ümmü Külsûm olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸² Buhârî'nin tahkikini yapan Mustafa el-Buğa'da cenazenin Ümmü Külsûm'e ait olduğunu söylemektedir.¹⁸³

Bu hadis sadece Buhârî'de yer almakta ve Buhârî, metnini verdiğimiz hadisi başka babda aynı tarik ve metinle de rivâyet etmektedir.¹⁸⁴ Hadis, Buhârî'de yer alması sebebiyle değerlendirme yapılmamıştır.

1.3.6.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Buhârî'de yer alan bu hadis; baba ve koca gibi ölen kadının en yakınlarından birileri mevcutken ölen kadını yakın kimselerin izni ile başka bir erkeğin kabre koyabileceği, erkekler kadınlardan daha güçlü olduğu için erkeklerin kadınların kabrine girebileceği, ölü için ağlanabileceği ve kabrin kenarına oturmanın câizliğine delalet etmektedir.¹⁸⁵

¹⁸¹ Buhârî, “Cenâiz”, 32 (No. 1285).

¹⁸² Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 8/76.

¹⁸³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmiâil el-Buhârî, *el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Rasûlillâhi Sallallâhü Aleyhi ve Sellem ve Süneninihî ve Eyyâmihî*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nâsır (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât:1422/2001), “Cenâiz”, 32 (No. 1285).

¹⁸⁴ Buhârî, “Cenâiz”, 71 (No. 1342).

¹⁸⁵ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 8/76.

1.4. Hacla İlgili Hadisler

... وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ ...

“... Kâbe 'yi hacetmesi insanlar üzerine Allah 'ın hakkıdır...”¹⁸⁶

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ...

“Ey iman edenler! Size açıklandığı takdirde, sizi üzecek olan şeylere dair soru sormayın...”¹⁸⁷

Yukarıda vermiş olduğumuz ilk âyet, haccın farz olduğunun delili olarak kabul edilmektedir.¹⁸⁸ Nitekim bu âyetlerin nüzûl sebebinin bildiren hadis de aşağıda zikredilmektedir. Haccın ne zaman farz kılındığı hususunda ise görüş birliği bulunmamakta, hicretin değişik yıllarında olduğu söylenmekle birlikte kuvvetli görüşün hicrî 9. yıl olduğu kabul edilmektedir.¹⁸⁹ Nitekim İbn Kayyim el-Cevziyye’de haccın, hicretin 9. yılında farz kılındığını söylemektedir.¹⁹⁰ Ayrıca Hz. Ebû Bekir’in hicretin 9. yılında 300 kişilik bir kafil ile hac yapmak üzere Medine’den ayrıldığı ve Hz. Ali’nin de arkadan Tevbe Suresi’nin ilk âyetlerini ilan etmek üzere gönderildiği siyer kaynaklarında yer almaktadır.¹⁹¹

Bu kapsamda haccın, çalışmamız olan Tebük Yılı’nda farz kılınmış olduğu ve Hz. Ebû Bekir’inde bu hacda emirlik yaptığı ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı aşağıda bu konuya dair hadislere yer verilmiştir.

¹⁸⁶ Âl-i İmrân 3/97.

¹⁸⁷ el-Mâide 5/101.

¹⁸⁸ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 2/639.

¹⁸⁹ Abdülkerim Özeydin, “Hac (İslâm’da Hac)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/386-389.

¹⁹⁰ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Meâd*, çev. Muzaffer Can (İstanbul: Cantaş Yayınları, 1990), 2/683-684.

¹⁹¹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/127; İbn Hişâm, *es-Sîret*, 2/543; Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/1077; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, 2/141.

1.4.1. Haccın Ömürde Bir Kere Farz Oluşu

(1) ... عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ (ص.)، فَقَالَ: "أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ، فَحُجُّوا"، فَقَالَ رَجُلٌ: "أَكُلَّ عَامٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟" فَسَكَتَ حَتَّى قَالَهَا ثَلَاثًا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.): "لَوْ قُلْتُ: نَعَمْ لَوَجَبَتْ، وَلَكَا اسْتَطَعْتُمْ..."¹⁹²

1) ... Ebû Hüreyre'den rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: Rasûlüllâh (s.a.s.) bize hutbe irâd ederek: "Ey insanlar! Allah size haccı farz kılmıştır. Haccedin!" buyurdular. Bunun üzerine bir adam: "Ey Allah'ın Rasûlü her sene mi?" diye sordu. Rasûlüllâh (s.a.s.) sustu. Hatta o (zat) sözünü üç defa tekrarladı. Allah Rasûlü "Şayet evet desem (her sene) vacip olur. Siz de buna güç yetiremezsiniz." buyurdu...

1.4.1.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Bu konuya dair hadisler; Hz. Ali, Ebû Hüreyre, Enes b. Mâlik ve İbn Abbas tarafından rivâyet edilmektedir. Yukarıdaki metni zikredilen hadis Müslim'de geçmektedir. Hadisin devamı konumuz açısından bağlayıcı olmadığından dolayı yukarıda verilmemiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.), hadisin devamında ve Müslim'de geçen başka bir hadiste bu rivâyete ilave olarak, "Ben sizi bıraktığım müddetçe siz de beni bırakın. Sizden önceki topluluklar, ancak çok soru sormaları ve Peygamberleri hakkında ihtilâfa düşmeleri sebebiyle helak olmuşlardır. Ben size bir şey emrettiğim zaman ondan gücünüzün yettiği kadarını yapın! Bir şeyden sizi menettiğimde onu hemen bırakın!" buyurmuştur.¹⁹³ Bu ilâve kısım Buhârî, İbn Mâce ve Tirmizî'de de geçmektedir.¹⁹⁴ Bu konuya dair Nesâî'de Ebû Hüreyre tariki ile aynı anlamda bir hadis geçmekte ve İbn Abbas tariki ile gelen başka bir hadiste ise soru soran sahâbînin Akra' b. Hâbis et-Temîmî olduğu yer almaktadır.¹⁹⁵

Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'de yer alan İbn Abbas yolu ile rivâyet edilen hadiste Akra' b. Hâbis'in soru sorduğu Hz. Peygamber'inde (s.a.s.) "Bir keredir, fazlası

¹⁹² Müslim, "Hac", 412 (2/975).

¹⁹³ Müslim, "Fezâ'il", 130 (4/1830).

¹⁹⁴ Buhârî, "İ'tisam", 2 (No. 7288); İbn Mâce, "İftitâhu'l-Kitab", 1 (No. 1-2); Tirmizî, "İlim", 17 (No. 2679).

¹⁹⁵ Nesâî, "Menâsikü'l-Hac", 1 (No. 2619-2620).

nafiledir.” buyurduğu geçmektedir.¹⁹⁶ İbn Mâce’de bulunan başka bir rivâyet ise yukarıda vermiş olduğumuz hadisle aynı anlamı ifade etmektedir.¹⁹⁷

Tirmizî ve İbn Mâce’de Hz. Ali tariki ile rivâyet edilen hadiste, konunun başında zikrettiğimiz Âl-i İmrân Suresi’nin 97. âyeti¹⁹⁸ nâzil olunca bu olayın gerçekleştiği ele alınmakta ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) “Evet deseydim her sene farz olacaktı.” sözünden sonra Cenâb-ı Hakkın, Mâide Suresi 101. âyeti¹⁹⁹ indirdiği buyrulmaktadır.²⁰⁰ Mâide Suresi 101. âyetinin nüzûl sebebine dair başka rivâyetler de bulunmaktadır. Ancak bu rivâyetlerden biri de hadiste de belli olduğu gibi bu olaydır. Nitekim Kur’an Yolu Tefsir’i de bu rivâyeti tercih etmektedir.²⁰¹

Metnini verdiğimiz hadis Müslim’de yer alması sebebiyle değerlendirme yapılmamıştır.

1.4.1.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Bu hadis hakkında Müslim’in şerhine bakıldığında; şeriat olmadan hüküm olmayacağı, haccın insana ömrü boyunca bir kere farz olduğu hususunda âlimlerin ittifakı olduğu, vahiy olmadan Hz. Peygamber’in (s.a.s.) içtihadta bulunabileceği sonuçları ortaya çıkmaktadır.²⁰²

Ebû Dâvûd’un şerhinde ise gücü yeten kimselere hayatında bir kere haccetmelerinin farz olduğu, Cenâb-ı Hakk’ın bazı hükümlerin meşrû kılınmasını Hz. Peygamber’e (s.a.s.) bıraktığı sonuçları yer almaktadır.²⁰³

1.4.2. Kâbe’nin Çıplak Tavaf Edilmemesi

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ ...

“Her mescide girerken zinetinizi takın (güzel, temiz giyinin)...”²⁰⁴

¹⁹⁶ Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 1 (No. 1721); İbn Mâce, “Menâsik”, 2 (No. 2886).

¹⁹⁷ İbn Mâce, “Menâsik”, 2 (No. 2885).

¹⁹⁸ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

¹⁹⁹ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنَّهُ يُبَدِّلُ لَكُمْ سُلُوكَكُمْ وَأَنْ تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبَدِّلُ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ

²⁰⁰ Tirmizî, “Hac”, 5 (No. 814); “Tefsîru’l-Kur’ân”, 6 (No. 3055); İbn Mâce, “Menâsik”, 2 (No. 2884).

²⁰¹ Bk. Karaman vd., Kur’an Yolu, 2/347-348.

²⁰² Müslim, Sahîh-i Müslim, 5/543-544.

²⁰³ Ebû Dâvûd, Sünen-i Ebû Dâvûd, 6/403.

²⁰⁴ el-A’râf 7/31.

Tebûk Gazvesi'nin ardından Hz. Ebû Bekir, hac emiri olarak görevlendirilip Kâbe'ye doğru hareket ettikten sonra Tevbe Suresi'nin ilk 30 veya 40. âyetlerinin nâzil olduğu belirtilmektedir.²⁰⁵

(1) ... عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كَانَتِ الْمَرْأَةُ تَطُوفُ بِالْبَيْتِ وَهِيَ عُرْيَانَةٌ، فَتَقُولُ: مَنْ يُعِيرُنِي تَطَوُّافًا؟ تَجْعَلُهُ عَلَى قَرْجِهَا... فَتَزَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ "خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ."²⁰⁶

1) ... İbn Abbas'tan rivâyete göre kendisi şöyle demiştir: Bir kadın Kâbe'yi çıplak tavaf eder ve bana kim tavaf elbisesi verecek derdi... Bu olay üzerine “Her mescide girerken (güzel, temiz giyinin) zinetinizi alınız.” âyeti²⁰⁷ nâzil oldu.

(2) ... عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: بَعَثَنِي أَبُو بَكْرٍ فِي تِلْكَ الْحَجَّةِ فِي مُؤَذِّنِينَ يَوْمَ النَّحْرِ، نُؤَذِّنُ بِمِئَى: "أَنْ لَا يَحُجَّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ وَلَا يَطُوفَ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ..."²⁰⁸

2) ... Ebû Hüreyre'den rivâyete göre kendisi şöyle demiştir: Hz. Ebû Bekir, Kurban Bayramı günü ilan edicilerle birlikte hacda “Bu seneden sonra hiçbir müşrik haccedemez, çıplak olan bir kimsede Kâbe'yi tavaf edemez.” diye Mina'da ilan etmek üzere beni de gönderdi...

(3) ... عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: بَعَثَ (ص.) بِبَرَاءَةٍ مَعَ أَبِي بَكْرٍ، ثُمَّ دَعَاهُ فَقَالَ: "لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يَبْلُغَ هَذَا إِلَّا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِي." فَدَعَا عَلِيًّا فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ.²⁰⁹

3) ... Enes b. Mâlik'ten rivâyete göre Rasûlüllâh (s.a.s.), Berâe Suresi'ni Ebû Bekir ile (ilan edilmesi için) gönderdi. Sonra onu çağırdı, şöyle dedi: “Bu âyetleri benim ehli beytimden biri yerine getirmelidir.” Ali'yi çağırdı ve onu Ali'ye verdi.

1.4.2.1. Hadislerin Değerlendirilmesi

Metnini verdiğimiz birinci hadis, çalışma alanımızı kapsayan eserlerden sadece Nesâî'de yer aldığından dolayı Kütüb-i Sitte'de geçtiği diğer yerler belirtilmemiştir.²¹⁰

²⁰⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/716.

²⁰⁶ Müslim, “Tefsir”, 25 (4/2320).

²⁰⁷ يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

²⁰⁸ Buhârî, “Salât”, 10 (No. 369).

²⁰⁹ Tirmizî, “Tefsîru'l-Kur'ân”, 10 (No. 3090).

²¹⁰ Nesâî, “Menâsikü'l-Hac”, 161 (No. 2956).

İkinci hadis ise, Ebû Hüreyre ve Zeyd b. Yüsey' (r.a.) tarikleri ile gelmektedir. Bu hadisin râvilerinden olan Humeyd, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Hz. Ebû Bekir'den sonra Hz. Ali'yi Tevbe Suresi'ni ilan etmek üzere gönderdiğini ve Hz. Ali'nin Mina'da bunları ilan ettiğini rivâyet etmektedir. Hadis, aynı lafızlarla Buhârî'nin başka bablarında, Müslim, Nesâî ve Ebû Dâvûd'da da geçmektedir.²¹¹ Tirmizî'de İbn Abbas rivâyeti ile gelen bir tarik daha bulunmaktadır ki bu tarikte de aynı olay anlatılmakta ve Hz. Ali'nin arkadan bazı emirlerle gönderildiği ve bu emirleri teşrik günlerinde bildirdiği geçmektedir.²¹²

Zeyd. b. Yüsey' tariki ile gelen hadis ise çalışmamızı kapsayan eserlerden sadece Tirmizî'de geçmektedir.²¹³ Bu rivâyette; Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ali'ye hangi talimatla gönderildiğini sorduğu, Hz. Ali'nin de dört şey ile gönderildiğini söyleyerek (yukarıdakilere ilâve olarak) “Cennete sadece Müslümanların gireceği, Hz. Peygamber (s.a.s.) ile sözleşmesi olan kimsenin sözleşmedeki süresine uyulacağı, sözleşme ve süresi olmayan kimselerin süresinin dört ay olduğu” yer almaktadır. Tirmizî'den gelen diğer rivâyetlerde aynı anlamı barındırmakta, fakat bu dört şeyin sırasında fark bulunmaktadır.²¹⁴ Bu konuda Nesâî'de yer alan Ebû Hüreyre'den gelen rivâyette ise bunlara ek olarak “Allah ve Rasûlü müşriklerden uzaktır.” ile “Bu şekilde sesim kısılana kadar ilan ederdim.” sözleri yer almaktadır.²¹⁵ Yine buna benzer bir hadis, Tirmizî'de Hz. Ali'nin arkadan gönderildiği ve kendisine bildirilen şeyleri teşrik günlerinde ilettiği şeklinde geçmektedir.²¹⁶

Üçüncü olarak zikredilen hadis Kütüb-i Sitte içinde sadece Tirmizî'de yer almakta ve Tirmizî bu hadisi, “hasen-garîb” olarak değerlendirmektedir.²¹⁷ Ayrıca bu hadisin râvilerine baktığımızda Simâk b. Harb'ın sadûk bir râvi olduğu görülmektedir. Nitekim İbn Hacer bu râvi hakkında “sadûk”, Ebû Hâtim er-Râzî'de “sadûk, sika” değerlendirmesinde bulunmaktadır.²¹⁸ Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda

²¹¹ Buhârî, “Hac”, 67 (No. 1622); “Meğâzî”, 66 (No. 4363); “Tefsîru'l-Kur'ân”, 9 (No. 4655-4657); Müslim, “Hac”, 435 (2/982); Nesâî, “Menâsikü'l-Hac”, 161 (No. 2957); Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 66 (No. 1946).

²¹² Tirmizî, “Tefsîru'l-Kur'ân”, 10 (No. 3091).

²¹³ Tirmizî, “Hac”, 44 (No. 871).

²¹⁴ Tirmizî, “Tefsîru'l-Kur'ân”, 10 (No. 3091-3092).

²¹⁵ Nesâî, “Menâsikü'l-Hac”, 161 (No. 2958).

²¹⁶ Tirmizî, “Tefsîru'l-Kur'ân”, 10 (No. 3090).

²¹⁷ Tirmizî, “Tefsîru'l-Kur'ân”, 10 (No. 3090).

²¹⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/255; Râzî, *Cerh ve't-Ta'dîl*, 4/279-280.

üçüncü hadis, Tirmizî'nin görüşü esas alınarak hasen-garîb olarak değerlendirilmiştir. İlk hadisin Müslim'de olması ikinci hadisin ise müttefekun aleyh olmasından dolayı ilk iki hadis hakkında değerlendirme yapılmamıştır.

1.4.2.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Hiz. Peygamber'in (s.a.s.), Tevbe Suresi'ni duyurma görevini Hiz. Ali'ye vermesinin hikmeti hakkında birkaç görüş bulunmaktadır. Bunlardan biri, bu surede Müslüman olmayan kimselerle sözleşmenin bozulacağının bildirilmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Arapların adetine göre bir ahdi ancak yapan kişi ya da onun ailesinden biri bozabilmektedir. Hiz. Peygamber de (s.a.s.) bundan dolayı Hiz. Ebû Bekir'in arkasından Hiz. Ali'yi göndermiştir. Diğer bir görüş ise Tevbe Suresi'nin 40. âyetinde²¹⁹ Hiz. Ebû Bekir'in faziletinden bahsedildiğinden dolayı Hiz. Peygamber (s.a.s.), bu âyeti başkasının duyurmasını istemiştir.²²⁰

Müşriklerin Mescid-i Harâm'a girmesinin yasaklandığını belirten bu hadislerin hükmü, Tevbe Suresi'nin 28. âyetiyle de²²¹ desteklenmektedir. Bu hadislerden; müşriklerin Mescid-i Harâm'a girmelerine izin verilmeyeceği, İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in bir görüşüne göre tavaf esnasında avret yerlerini örtmenin şart olarak kabul edildiği, Ebû Hanîfe ve Ahmed b. Hanbel'den gelen bir görüşe göre ise çıplak tavaf edenin ceza kurbanı kesmek suretiyle tavaf edebileceği ancak böyle bir kimsenin günahkâr olacağı hükümleri ortaya çıkmaktadır.²²²

Bu konu hakkında Hanefî mezhebinin fikhî kaynağına bakıldığında Ebû Hanîfe, ziyaret tavafını avret yerleri açık bir şekilde yapan kimsenin Mekke'de kaldığı müddetçe tavafı iade etmesi gerektiğini, eğer iade etmezse dem gerektiğini belirtmektedir.²²³

219 أَلَا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى وَكَلِمَةَ اللَّهِ هِيَ الْعَلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

220 Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 9/265.

221 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

222 Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 9/266; Müslim, *Sahih-i Müslim*, 5/563-564; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 7/362.

223 Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/163.

1.5. Sadaka ve İnfakla İlgili Hadisler

لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ...

“Şu bir gerçek ki Allah, peygambere ve o sıkıntılı zamanda, içlerinden bir grubun moralleri bozulmaya yüz tuttuktan sonra bile ona bağlılıklarını koruyan muhacirlere ve ensara lütfuyla muamele etti ve sonra da tövbelerini kabul etti. Allah onlara karşı çok şefkatli ve merhametlidir. Allah geriye bırakılan (savaşa katılmayan) üç kişinin de tövbesini kabul etti. Sonunda, bütün genişliğine rağmen yeryüzü onlara dar gelmeye başlamış, vicdanları kendilerini sıkıştırmış ve Allah’a karşı O’ndan başka sığınılacak kimse olmadığını anlamışlardı. Bunun üzerine O da eski durumlarına dönmeleri için onlara tövbe nasip etti. Şüphesiz Allah, tövbeleri kabul edendir, merhametlidir. Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun.”²²⁴

Kâ’b b. Mâlik, Mürâre b. Rebî’ ve Hilâl b. Ümeyye’nin (r.a.) Tebük Gazvesi’ne katılmadığı çalışmamızda ele alacağımız hadislerden ve diğer kaynaklardan anlaşılmaktadır.²²⁵ Bu sebeple Kâ’b b. Mâlik, Mürâre b. Rebî’ ve Hilâl b. Ümeyye’nin Tebük Gazvesi’ne katılmadığına dair rivâyet edilen hadisler konumuz kapsamına girmektedir.

1.5.1. Malın Tamamının Tasadduk Edilmesi

(1) ... سَمِعْتُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ أَنْخَلَعَ مِنْ مَالِي صَدَقَةً إِلَى اللَّهِ، وَإِلَى رَسُولِهِ

(ص). قَالَ: "مُسِكَ عَلَىكَ بَعْضَ مَالِكَ، فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ..."²²⁶

1) ... Kâ’b b. Mâlik’ten işitildiğine göre, “Ey Allah’ın Rasûlü! Tövbem kabul olunduğu için malımın tamamını Allah ve Rasûlü uğrunda bağışlıyorum.” dedim. Rasûlüllâh (s.a.s.): “Malının bir kısmını kendine bırak bu senin için daha hayırlıdır.” buyurdu...

1.5.1.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Kâ’b b. Mâlik’in Tebük Gazvesi’ne katılmadığına dair Sahîhayn başta olmak üzere Kütüb-i Sitte’de birçok hadis bulunmaktadır. Yukarıda vermiş olduğumuz hadisin uzun rivâyeti de hadis kitaplarında yer almaktadır. Buhârî’de Kâ’b b. Mâlik’in, “Beni

²²⁴ et-Tevbe 9/117-119.

²²⁵ Detay için Bk. İbn Kayyım el-Cevziyye, Zâdü’l-Meâd, 3/1466-1471.

²²⁶ Buhârî, “Vesâye”, 16 (No. 2757).

bu sıkıntıdan Allah ancak doğruluğumla kurtardı.” diyerek yukarıda zikrettiğimiz âyetlerin indiği ve hadisin daha uzun rivâyeti geçmektedir ki bu rivâyet çalışmamızın değişik başlıklarında ele alınmıştır.²²⁷ Müslim’de bulunan rivâyette de hadisin uzun şekli nakledilmekte ve metnini verdiğimiz hadis bu rivâyetin içinde geçmektedir.²²⁸

Ebû Dâvûd’da yer alan hadislerde aynı anlamı içermekte, fakat bazı rivâyetlerin metninde farklılık bulunmaktadır. Bunlardan birinde Kâ’b b. Mâlik’in, tüm malının yanında yurdundan da hicret edeceğini söylemesi, diğerinde ise Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Kâ’b b. Mâlik’e, malının üçte birini vermesinin yeterli olduğunu söylemesidir. Ebû Dâvûd’da yer alan başka bir rivâyette ise Kâ’b. b. Mâlik, “Malımın tamamını bağışlıyorum.” dedikten sonra Hz. Peygamber’in (s.a.s.) “hayır” dediği bunun üzerine Kâ’b. Mâlik’in “yarısını dediği” yine Hz. Peygamber’in (s.a.s.) “hayır” dediği bunun üzerine Kâ’b b. Mâlik’in “üçte birini” dediği ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) kabul ettiği geçmektedir.²²⁹

Nesâî ve Tirmizî’de bu konuya dair aynı anlamı barındıran hadisler geçmekte, ancak sadece bir yerde farklı olarak Hz. Peygamber’in (s.a.s.) “Bir kısmını kendine bırak.” dediği yer almaktadır.²³⁰

1.5.1.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Bu hadisin şerhine bakıldığında; malın bir kısmını bağışlama konusunda ihtilaf olmadığına, malın tamamının aklı başında bir kimse tarafından bağışlanmasının câiz olduğuna, İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve âlimlerin çoğunun bir kimsenin malının tamamını verebilecekleri hususunda ittifak ettiklerine fakat ihtiyaç endişesi ile fakirlik gibi durumlardan korunmak için geride bir şeyler bırakılmasının tercih edildiğine ulaşılmaktadır. Aynı zamanda Buhârî bu hadisi, malın tamamının sadaka olarak verilmesinin kerahetine ve taşınabilen malların vakfedilmesinin câizliğine delil getirmiştir ki genel olarak mezhepler de bu görüştedir.²³¹

²²⁷ Buhârî, “Tefsîru’l-Kur’ân”, 9 (No. 4676, 4678); “Meğâzî”, 79 (No. 4418); “Eymân ve’n-Nüzûr”, 24 (No. 6690).

²²⁸ Müslim, “Tevbe”, 53 (4/2120).

²²⁹ Ebû Dâvûd, “Eymân ve’n-Nüzûr”, 29 (No. 3317-3321).

²³⁰ Nesâî, “Eymân ve’n-Nüzûr”, 35-36 (No. 3823-3826); Tirmizî, “Tefsîru’l-Kur’ân”, 10 (No. 3102).

²³¹ Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, 14/52.

Ebû Dâvûd'un şerhine bakıldığında rivâyetlerin hepsinden bir kimsenin malının tamamını sadaka olarak verebileceği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bir kimsenin, malının tamamını tasadduk etmeyi adaması konusunda mezhepler arasında ihtilaf söz konusudur. İmam Hanbel ve İmam Mâlik'e göre malın üçte birini, İmam Şâfi'ye göre malın tamamını, Ebû Hanefî'ye göre zekâta tabi olan malların tamamını sadaka olarak vermesi gerekmektedir. Yine bu hadislerden günahından tövbe etmiş olan bir kimsenin tövbesini sadaka vererek güçlendirmesinin meşrû olduğu sonuçlarına da varılmaktadır.²³²

1.5.2. Bağışa Teşvik ve İnfak

الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ...

“Sadakalar hususunda gönüllü bağışta bulunan mü'minlerle, güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya; işte Allah asıl onları maskaraya çevirmiştir. Onlar için elem dolu bir azap vardır.”²³³

(1) ... عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَبَّابٍ، قَالَ:.... وَهُوَ يَقُولُ: "مَا عَلَى عُثْمَانَ مَا عَمِلَ بَعْدَ هَذِهِ، مَا عَلَى عُثْمَانَ مَا عَمِلَ بَعْدَ هَذِهِ."²³⁴

1) ... Abdurrahman b. Hubâb'tan (r.a.) rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: ... “Bu bağışından sonra Osman ne yapsa zarar vermez. Bu harcamayı yaptıktan sonra Osman ne yapsa zarar vermez.”

(2) ... سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، يَقُولُ: أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ (ص.) أَنْ نَتَصَدَّقَ فَوَافَقَ ذَلِكَ عِنْدِي مَالًا، فَقُلْتُ: الْيَوْمَ أَسْبِقُ أَبَا بَكْرٍ إِنْ سَبَقْتُهُ يَوْمًا، قَالَ: فَجِئْتُ بِنِصْفِ مَالِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.): "مَا أَبْقَيْتَ لِأَهْلِكَ؟" قُلْتُ: مِثْلَهُ، وَآتَى أَبُو بَكْرٍ بَكْلِي مَا عِنْدَهُ، فَقَالَ: "أَبَا بَكْرٍ مَا أَبْقَيْتَ لِأَهْلِكَ؟" قَالَ: أَبْقَيْتُ لَهُمُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، قُلْتُ: لَا أَسْبِقُهُ إِلَى سَيِّئٍ أَبَدًا."²³⁵

2) ... Ömer b. Hattâb'tan işitildiğine göre şöyle demiştir: Rasûlüllâh (s.a.s.), sadaka vermemizi emretti. Bu malım olduğu bir zamana denk geldi. “Bir gün Hz. Ebû

²³² Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 12/297-298.

²³³ et-Tevbe 9/79.

²³⁴ Tirmizî, “Menâkıb”, 60 (No. 3700).

²³⁵ Tirmizî, “Menâkıb”, 42 (No. 3675).

Bekir'i geçerse işte bugün geçerim.” dedim. Malımın yarısını getirdim. Allah Rasûlü (s.a.s.):

— “Ailen için ne bıraktın?” dedi. Bende:

— “Getirdiğim kadarını” dedim. Ebû Bekir’de malın hepsini getirdi. Hz. Peygamber (s.a.s.):

— “Ey Ebû Bekir ailen için ne bıraktın?” dedi. Hz. Ebû Bekir’de:

— “Onlara Allah ve Rasûlü’nü bıraktım.” dedi. Bunun üzerine ben:

— “Hiçbir iyilikle Ebû Bekir’i geçemem.” dedim.

1.5.2.1. Hadislerin Değerlendirilmesi

İlk zikredilen hadis Kütüb-i Sitte içerisinde sadece Tirmizî’de geçmekte ve Tirmizî bu hadisi “garîb” olarak değerlendirmektedir.²³⁶ Bu hadisin râvileri incelendiğinde Fergad Ebû Talha dışındaki râvilerin Sahîhayn’ın râvilerinden olduğu anlaşılmaktadır. Fergad Ebû Talha hakkındaki görüşlere bakıldığında ise meçhul olduğuna ulaşılmıştır. Nitekim bu râvi hakkında İbn Hacer’de “meçhul” demektir.²³⁷ Senetteki diğer râvilerden olan Sekkan b. Muğîre’nin de sadûk olduğu anlaşılmakta ve İbn Hacer bu râviyi “sadûk” olarak değerlendirmektedir.²³⁸ Bunlar göz önünde bulundurulduğunda bu hadis, Tirmizî’nin görüşü esas alınarak garîb olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bu konu hakkında Tirmizî’de Abdurrahmân b. Semûre’den de hadis rivâyet edilmekte olup metnini verdiğimiz hadisle aynı manayı taşımaktadır.²³⁹

İkinci zikredilen hadis, Ebû Dâvûd’da da aynı senet ve metinle geçmektedir.²⁴⁰ Tirmizî bu hadisi, “hasen-sahîh” olarak değerlendirmiştir.²⁴¹ Aynı zamanda Dârimî’nin (ö. 255/869) *es-Sünen*’ini tahkik eden Selîm Esed ed-Dârânî de bu senedin, râvilerinden olan Hişâm b. Sa’d sebebiyle hasen olduğunu söylemektedir.²⁴² Bu durumlar göz önünde

²³⁶ Tirmizî, “Menâkıb”, 60 (No. 3700).

²³⁷ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 1/444.

²³⁸ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 1/245.

²³⁹ Tirmizî, “Menâkıb”, 60 (No. 3701).

²⁴⁰ Ebû Dâvûd, “Zekât”, 40 (No. 1678).

²⁴¹ Tirmizî, “Menâkıb”, 60 (No. 3701).

²⁴² Abdullah b. Abdurrahmân ed-Dârimî, *es-Sünen-i Dârimî*, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî (Beyrut: Dâru’l-Muğnî, 1412/2000), “Zekât”, 26 (No. 1701).

bulundurulduğunda hadis, Tirmizî'nin görüşü esas alınarak hasen-sahîh olarak değerlendirilmiştir.

1.5.2.2. Hadislerden Çıkan Sonuçlar

Bu hadislerden de anlaşılacağı üzere cihada çıkılmadan önce hazırlık yapılması gerekmektedir. Hatta canla olan cihada çıkmadan önce mal ile yapılan cihada çıkmak daha önemlidir. Çünkü cihada katılabilmek ve orduyu cihada hazır hale getirebilmek için silah gibi malzemelere ihtiyaç vardır ki bu da ancak mal ile olmaktadır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de de bazı yerlerde mal ile cihad, can ile cihaddan önce gelmektedir. Mesela bir âyette *“İnanan, hicret eden, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerin Allah katındaki mertebeleri pek büyüktür...”* diye buyrulmaktadır.²⁴³

Birinci hadisin şerhine bakıldığında, Müzhir; Hz. Osman'ın (r.a.) yapmış olduğu iyiliğin, nafilelerin tamamına kâfi olduğunu söylemektedir.²⁴⁴ Hadisin zâhirinden de bağışta bulunmaya teşvik anlaşılmaktadır.

Son hadisten de anlaşıldığına göre Allah Rasûlü (s.a.s.), Hz. Ebû Bekir'in malının tamamını tasadduk etmesine itiraz etmemiştir. Bunun sebebi ise Hz. Ebû Bekir'in kuvvetli imanı, sabrı ve Allah'a karşı olan tevekkülünden kaynaklanmaktadır. Bu hadisler; akli başında, sağlığı yerinde, borçsuz ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerle beraber sıkıntıya, darlığa ve zorluğa karşı da sabır gösteren kimselerin mallarının tamamını tasadduk edebileceklerinin câiz olduğuna delil olarak kabul edilmektedir. Bu gibi şartlar bulunmadığında malın tamamının tasadduk edilmesi kerih görülmekte olup müstehap olanın ise malın üçte birini bağışlamak olduğu söylenmekte ve cumhur da bu görüşü kabul etmektedir. Aynı zamanda hadisler; sadaka vermeye ve sadaka vermeye teşvik etmenin faziletine, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in örnekliliğine de işaret etmektedir.²⁴⁵

²⁴³ et-Tevbe 9/20.

²⁴⁴ Ebû'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm el-Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi't-Tirmizî* (Beyrut: Dârû'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 10/132.

²⁴⁵ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 6/311.

İKİNCİ BÖLÜM

CİHADLA İLGİLİ HADİSLER

Cihad, genel olarak İslâm'ı yaymak için insanın nefesine ve Müslüman olmayan kimselere karşı göstermiş olduğu mücadele anlamında kullanılan bir kavramdır.²⁴⁶ Hz. Peygamber de (s.a.s.) İslâm'ın yayılması için birçok gazveye katılmış ve katıldığı en son gazve de Tebük Gazvesi olmuştur.²⁴⁷

Hicrî 9. yılda Tebük Seferi için ordunun hazırlığa başlamasından ordunun Medine'ye dönüşüne kadar birçok önemli olay gerçekleşmiştir. Bundan dolayı bu bölümde gazveye gidilecek yerin gizlenmesi ve gazveye katılmayanın durumu gibi Tebük Yılı'nda gerçekleşen olaylar neticesinde vârid olan hadisler incelenmiştir.

2.1. Emirlik ve Şartları

(1) ... عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَاصٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص.) خَرَجَ إِلَى تَبُوكَ، وَاسْتَخْلَفَ عَلِيًّا، فَقَالَ: أَتَخْلِفُنِي فِي الصِّبْيَانِ وَالنِّسَاءِ؟ قَالَ: "أَلَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ، مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَيْسَ نَبِيٌّ بَعْدِي."²⁴⁸

1) ... Sa'd b. Ebû Vakkâs'tan (r.a.) rivâyete göre, Rasûlüllâh (s.a.s.) Tebük Gazvesi'ne çıktı ve Hz. Ali'yi vekil bıraktı. Bunun üzerine Hz. Ali:

— “Beni çocuklar ve kadınlar arasında vekil mi bırakıyorsun?” dedi. Rasûlüllâh (s.a.s.):

— “Bana nispetle sen, Mûsâ'ya nispetle Harun menzilesinde olmana razı olmaz mısın? Ancak, benden sonra peygamber yoktur.” buyurdu.

2.1.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Metnini verdiğimiz hadisten başka Buhârî'de yer alan diğer bir rivâyette, hadisin baş ve son kısmı bulunmamaktadır. Müslim'de bulunan hadisler de aynı anlamı ifade etmekte ancak bir rivâyette Muâviye, Hz. Ali hakkında olumsuz görüşler beyan edince

²⁴⁶ Ahmet Özel, “Cihad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/527.

²⁴⁷ İbn Hişâm, *es-Sîret*, 2/515-516; Diyârbekrî, *Târîhu 'l-Hamîs*, 2/122.

²⁴⁸ Buhârî, “Meğâzî”, 78 (No. 4416).

Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın, bu olayı ve Hz. Ali'nin fazileti ile ilgili diğer olayları naklettiği geçmektedir.²⁴⁹

Müslim'de yer alan rivâyet bu şekilde Nesâî ve Tirmizî'de de geçmekte ve diğer rivâyetlerde bir fark bulunmamaktadır.²⁵⁰ Metni verilen hadis müttefekun aleyh olduğundan dolayı değerlendirme yapılmamıştır.

2.1.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Şerhlere bakıldığında buradaki vekillğin peygamberlik görevine ait bir vekillik olmadığı anlaşılmaktadır. Hz. Mûsâ, Tur dağına giderken Hz. Hârûn'u vekil bıraktığı gibi Hz. Peygamber'de (s.a.s.) Tebük Gazvesi'ne giderken Hz. Ali'yi Medine'de vekil bırakmıştır. Şîa'nın buradan Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sonra halife olması gerektiği anlamını çıkarmış olmaları eleştirilmekte ve Hz. Hârûn'un Hz. Mûsâ'dan önce vefat etmesi sebebiyle bu hadisi delil kullanamayacakları belirtilmektedir.²⁵¹

Kâdî İyâz'ın ifadesine göre, Râfizîler'den bazıları ve Şîa fırkaları hilafetin Hz. Ali'nin hakkı olduğunu iddia etmişler ve bu hadisi delil kullanmışlardır. Ancak daha sonra ihtilaf etmişler ve Râfizîler, Hz. Ali'nin yerine başkasını hilafete geçirerek ashâbı tekfir etmişlerdir. Hatta bazıları daha ileri giderek Hz. Ali'yi de hakkını aramadığı gerekçesi ile tekfir etmeye yeltenmişlerdir. Ancak bu hadisten iddia edenlerin görüşlerine bir delil olmadığı, aksine hadisin Hz. Ali'nin faziletine delil olacağı neticesi ortaya çıkmaktadır.²⁵²

2.2. Cihada Katılmayanların Tövbesi ve Diğer Meseleler

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ ...

“Onlar, yanlarına döndüğünüz zaman da size özür beyan ederler. De ki: Boşuna mazeret ileri sürmeyin, size asla inanmayız, çünkü Allah yaptıklarınızın içyüzünü bize bildirmiştir. Bundan böyle de Allah ve resulü yapıp ettiklerinizi görecektir; sonra gizli açık her şeyi bilen huzuruna çıkarılacaksınız ve O size neler yapmış olduğunuzu haber verecektir. Yanlarına döndüğünüz zaman, onları hesaba çekmekten vazgeçesiniz diye size yemin billâh edecekler. Artık onlardan uzak durun; zira onlar tiksiniyecek kimselerdir, işlemiş oldukları günahların karşılığı olarak varacakları yer de

²⁴⁹ Buhârî, “Ashâbü'n-Nebî”, 9 (No. 3706); Müslim, “Fezâ'ilü's-Sahâbe”, 30-32 (4/1870-1871).

²⁵⁰ İbn Mâce, “İftitâhu'l-Kitâb”, 11 (No. 115,121); Tirmizî, “Menâkıb”, 70, 74 (No. 3724, 3731).

²⁵¹ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 18/46-47; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 9/216-217; İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, 1/192-194.

²⁵² Nevevî, *Minhâc*, 15/174-175.

cehennemdir. Kendilerinden hoşnut olasınız diye size yemin ederler. Fakat siz onlardan hoşnut olsanız bile Allah günaha batmış o kimselerden asla razı olmaz."²⁵³

Tebük Gazvesi ve bu gazveye katılmayan kimselerin hakkında indirilen sure Tevbe Suresi'dir. Nitekim surenin hemen hemen tamamının Tebük Gazvesi ile ilgili olduğu söylenmektedir.²⁵⁴ Bu sebeple burada hadislerde yer alan ve bizzat konu ile alâkalı âyetlere yer verilmiştir.

Tebük Gazvesi ile ilgili olayların en önemlilerinden biri Kâ'b b. Mâlik ile ilgili olaylardır. Nitekim Kâ'b b. Mâlik'in başından geçen olayların anlatıldığı hadisler, günümüze büyük bir ışık tutmakta, fikhî birçok hüküm ortaya koymaktadır. Kâ'b b. Mâlik'in tövbesi kabul edildikten sonra malının tamamını tasadduk ettiğini belirtmesi, çalışmamızın "İbadetlerle İlgili Hadisler" başlığı altında ele alınmıştır. Kâ'b b. Mâlik'in başından geçen olayları anlattığı hadis, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) gazveye gidilecek yeri gizlemesi ve sefere perşembe günü çıkması ile ilgili hadisler de bu bölümde incelenmesinden dolayı bu başlıkta ilgili rivâyetlere tekrar değinilmemiştir. Bu başlık altında Kâ'b b. Mâlik'in anlattığı diğer olaylarla ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Hadislerin Sahîhayn'daki rivâyetleri başta olmak üzere Kütüb-i Sitte'de yer alan hadislerle baktığımızda bu rivâyetlerin Tebük Gazvesi ile ilgili olduğu âşikârdır. Kâ'b b. Mâlik'in başından geçenleri anlattığı hadis Sahîhayn'da²⁵⁵ uzun bir şekilde bulunmasından dolayı buraya alınmamış, olayı anlatan daha kısa hadisler tercih edilmiştir.

(1) ... عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ: "أَنَّ النَّبِيَّ (ص.) كَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ، ضَعَى دَخَلَ الْمَسْجِدَ، فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ

أَنْ يَجْلِسَ."²⁵⁶

1) ... Kâ'b b. Mâlik, "Hz. Peygamber (s.a.s.) kuşluk zamanı bir seferden geldiğinde mescide girer ve oturmadan önce iki rekât namaz kılar." demiştir.

(2) ... سَمِعْتُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ: "يُحَدِّثُ حِينَ تَخَلَّفَ عَنْ تَبُوكَ، وَنَهَى رَسُولُ اللَّهِ (ص.) عَنْ كَلَامِنَا..."²⁵⁷

²⁵³ et-Tevbe 9/94-96.

²⁵⁴ Karaman vd., Kur'an Yolu, 2/716.

²⁵⁵ Bk. Buhârî, "Meğâzî", 79 (No. 4418); Müslim, "Tövbe", 53 (4/2120).

²⁵⁶ Buhârî, "Cihâd ve Siyer", 198 (No. 3088).

²⁵⁷ Buhârî, "İsti'zân", 21 (No. 6255).

2) ... Kâ'b b. Mâlik'ten işitildiğine göre, “Tebük Gazvesi’nden geri kaldığı zamanı anlatıyor ve Rasûlüllâh (s.a.s.) bizimle konuşmaktan nehyetmişti.” demiştir.

(3) ... عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ: ، قَالَ: "لَمَّا تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ خَرَّ سَاجِدًا."²⁵⁸

3) ... Kâ'b b. Mâlik'ten rivâyete göre şöyle demiştir: Allah’u Teâlâ onun (kendisinin) tövbesini kabul edince huşu ile secde yaptı.

(4) ... سَمِعْتُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ... فَقَالَ: "إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص.) يَأْمُرُكَ أَنْ تَعْتَزَلَ امْرَأَتَكَ"، قَالَ: فَقُلْتُ: أَطْلِقُهَا أَمْ مَازَا أَفْعَلُ؟، قَالَ: "لَا، بَلِ اعْتَزِلْهَا فَلَا تَقْرَبَنَّهَا"، فَقُلْتُ لِامْرَأَتِي: "الْحَقِّي بِأَهْلِكَ فَكُونِي عِنْدَهُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ فِي هَذَا الْأَمْرِ."²⁵⁹

4) ... Kâ'b b. Mâlik'ten işitildiğine göre...; Elçi, “Rasûlüllâh (s.a.s.) sana hanımından uzaklaşmanı emrediyor.” dedi. Ben de:

- “Onu boşayayım mı, ya da ne yapayım?” dedim. Elçi:
- “Hayır! Fakat ondan uzaklaş, ona asla yaklaşma.” dedi. Bunun üzerine karıma;
- “Ailenin yanına git, yüce olan Allah bu işte bir hüküm verinceye kadar onların yanında kal.” dedi diye rivâyet edilmiştir.

2.2.1. Hadislerin Değerlendirilmesi

Kâ'b b. Mâlik konusunda Buhârî’de yer alan hadisler incelendiğinde; Kâ'b b. Mâlik’ten Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sıfatlarının nakledildiği bir rivâyet de yer almaktadır.²⁶⁰ Yine başka bir rivâyette, Kâ'b b. Mâlik’in “Bedir insanlar arasında Akabe’den daha çok anılsa da Akabe’de olmaya karşılık Bedir’de olmayı sevmem.” dediği ve yine Bedir’le ilgili başka bir rivâyette yer almaktadır.²⁶¹ Başka bir hadiste de İslâm Dini’ne hidayetden sonra en büyük nimetin Hz. Peygamber’e (s.a.s.) doğru söyleme olduğu, yalan söyleyenlerin helak olduğu ve Tevbe Suresi’nin 96-97.

²⁵⁸ İbn Mâce, “İkâmetü’s-Salât”, 192 (No. 1393).

²⁵⁹ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 12 (No. 2202).

²⁶⁰ Buhârî, “Menâkıb”, 23 (No. 3556).

²⁶¹ Buhârî, “Meğâzî”, 3 (No. 3951); “Menâkıbü’l-Ensâr”, 43 (No. 3889).

âyetlerin²⁶² indirildiği bildirilmektedir.²⁶³ Başka bir rivâyette ise birinci zikrettiğimiz hadise ilâveten Kâ'b b. Mâlik ile konuşulmanın yasaklandığı, bu şekilde elli gün kaldıkları bildirilmekte ve Tevbe Suresi'nin 94. âyeti²⁶⁴ zikredilmektedir.²⁶⁵ Yine Buhârî'de başka bir babda konuşmanın yasaklandığı ve bu sürenin elli gün olduğu bildirilip tövbenin kabulü ile müjdelendiği yer almaktadır.²⁶⁶

Birinci zikrettiğimiz hadis, Müslim'de de ayrı bir hadis olarak yer almaktadır.²⁶⁷ Bu anlatılanlar aynı şekilde Ebû Dâvûd'da da değişik bablarda kısa olarak geçmektedir.²⁶⁸ İlk iki hadis müttefekun aleyh olduğundan dolayı hakkında değerlendirme yapılmamıştır.

Üçüncü hadis, bu şekliyle sadece İbn Mâce'de yer almaktadır. Ancak Sahîhayn'da uzun olarak bulunan rivâyetlerde de aynı anlamı ifade eden lafızlar bulunmaktadır. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Zevâid'de bu hadisin isnadının sahîh olduğunu ve râvilerinin sika olduğunu söylemiştir.²⁶⁹ Bu sebeple üçüncü hadis isnadı sahîh olarak değerlendirilmiştir. Son hadis ise ayrı bir metin olarak başka bir eserde bulunmamaktadır. Fakat aynı lafız ve benzer senetle Sahîhayn'da²⁷⁰ yer almasından dolayı sahîh olarak değerlendirilmiştir.

2.2.2. Hadislerden Çıkan Sonuçlar

Sahîhayn'da uzun bir şekilde yer alan Kâ'b b. Mâlik rivâyeti ile ilgili hadisin şerhlerine bakıldığında birçok hükmün yer aldığı ve özellikle *Umdetü'l-Kârî*'de bu hadisle ilgili hükümlerin elliden fazla olduğu görülmektedir. Müslim'de de aynı şekilde bu hadisle ilgili birçok hüküm ortaya konulmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Kâfirin mallarını savaşmadan istemenin câizliği,

يَخْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

²⁶³ Buhârî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 9 (No. 4673).

²⁶⁴ يَعْذَرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَأَ اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

²⁶⁵ Buhârî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 9 (No. 4677).

²⁶⁶ Buhârî, "Ahkâm", 53 (No. 7225).

²⁶⁷ Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirîn", 74 (1/496).

²⁶⁸ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 173, 178 (No. 2773, 2781); "Sünnet", 3 (No. 4600).

²⁶⁹ İbn Mâce, "İkâmetü's-Salat", 192 (No. 1393).

²⁷⁰ Buhârî, "Meğâzî", 79 (No. 4418); Müslim, "Tövbe", 53 (4/2120).

- Haram aylarda savaşmanın cevâzı, (Bu konuda âlimler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Bazılarına göre haram aylarda savaşmak nesh edilmiş bazılarına göre hala devam etmektedir.)
- Gazveye gidilecek yeri gizlemek gerektiğinde orduyu başka yere gidiyor gibi göstermenin cevâzı veya gazveye gidilecek yeri gizlemekte bir fayda olmadığında gidilecek yerin açıklanmasının câizliği,
- Bedir ve Akabe Biatı'na katılan kimselerin fazileti,
- Arkadaşının izni olmadan bahçesine girmenin câizliği,
- Komutanın, ordusundan bazı askerleri başka kimselerle konuşturmayarak edeplendirebileceği,
- Yolculuktan gelen kişinin ilk önce mescide girip namaz kılmasının müstehaplığı,
- Görünüşte olana göre hüküm verme ve özrü kabul etmenin cevâzı,
- Kinaye sözlerle talâk kastedilmediği müddetçe talâkın geçerli olmayacağı,
- Yeni bir nimete kavuşulduğunda veya bir sıkıntıdan kurtulduğunda müjdelemenin müstehap olduğu,
- Sıkıntı, keder gibi şeylerden kurtulduğunda sadaka vermenin müstehaplığı,
- İmanı kuvvetli olan kimsenin din açısından zayıf olan kimseden daha çok ayıplanacağı ve kınanacağı,
- Günah işleyen kimse ile selamı kesip üç gün kendisi ile konuşulmaması ve böyle bir kimsenin selamının alınmamasının cevâzı,
- Şükür secdesi yapmanın müstehaplığı (Bazı mezheplere göre meşrû bazılarına göre mekruhtur.)
- Müslüman kimselerin birbirleri ile karşılaştıklarında mûsâfaha etmelerinin müstehaplığı,
- Tövbe eden kimsenin tövbesini muhafaza etmesinin müstehaplığı vb. hükümler ortaya çıkmaktadır.²⁷¹

Ebû Dâvûd'un şerhine bakıldığında da yukarıdakilere benzer hükümler ortaya konulmuştur.²⁷² Sonuncu hadisin şerhine baktığımızda; bir kimse eşine, "Ailenin yanına git." dediğinde boşamanın gerçekleşmeyeceğidir. Nitekim bu söz, "Ailenin yanına dön."

²⁷¹ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 18/55-56; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 10/175-176.

²⁷² Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 10/429, 441.

gibi boşamayı kasteden bir söz olabileceği gibi boşamadan herhangi bir amaç için ailesinin yanına gidilebileceği anlamını da taşımaktadır. Bu durum, sözü söyleyen kişinin kastına bağlıdır. Kâ'b b. Mâlik'in boşama gibi bir kastı olmadığı için Hz. Peygamber (s.a.s.), bu durumun nikâha zarar vermeyeceğine hükmetmiştir. Âlimlerin çoğu bu söz gibi kinayeli sözlerin tamamını bu duruma kıyas ederek, boşama niyeti kastedilmediğinde boşanma olmayacağı hükmüne varmışlardır.²⁷³

2.3. Mazereti Olan Kimsenin Cihada Katılmama Durumu

(1) ... عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص.) رَجَعَ مِنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ فَدَنَا مِنَ الْمَدِينَةِ، فَقَالَ: "إِنَّ بِالْمَدِينَةِ أَقْوَامًا، مَا سِرْتُمْ مَسِيرًا، وَلَا قَطَعْتُمْ وَاذِيًا إِلَّا كَأَنُومًا مَعَكُمْ"، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ؟ قَالَ: "وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ، حَبَسَهُمُ الْعُذْرُ".²⁷⁴

1) ... Enes b. Mâlik'ten rivâyete göre, Rasûlüllâh (s.a.s.) Tebük Gazvesi'nden dönüp de Medine'ye yaklaştığımızda: "Medine'de öyle topluluklar vardır ki sizin yürüdüğünüz her bir yerde; sizin geçtiğiniz her bir vadide muhakkak onlar da sizinle beraberler." buyurdu. Ashap:

— "Ey Allah'ın Rasûlü (s.a.s.) onlar Medîne'dedir." dediler. Rasûlüllâh (s.a.s.):

— "Onlar Medine'dedir. Onları özür hapsetti." buyurmuştur.

2.3.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Yukarıda zikredilen hadis, aynı anlamda Buhârî'de başka bir babda yer almaktadır.²⁷⁵ Müslim'de yer alan hadiste ise tercüme ettiğimiz özür hastalık olarak geçmektedir.²⁷⁶ Ebû Dâvûd'da yer alan hadiste ise Medine'de olanların infak ettikleri her malda da bu kimselerle beraber olduklarını bildiren ilâve bulunmaktadır.²⁷⁷

İbn Mâce'de bu konuda iki hadis yer almakta, bunlardan birisi yukarıda yer alan hadisle aynı anlamı ifade etmekte, diğer rivâyet ise Câbir tariki ile gelmekte ve ecirde

²⁷³ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 8/399.

²⁷⁴ Buhârî, "Meğâzî", 81 (No. 4423).

²⁷⁵ Buhârî, "Cihâd ve Siyer", 35 (No. 2838-2839).

²⁷⁶ Müslim, "İmâre", 159 (3/1518).

²⁷⁷ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 20 (No. 2508).

ortak oldukları ilâvesi bulunmaktadır.²⁷⁸ Yukarıda zikredilen hadis, müttefekun aleyh olduğundan dolayı değerlendirme yapılmamıştır.

2.3.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Buhârî'nin şerhine baktığımızda Medine'de olup cihada katılmayan kimselerin cihada katılanlarla beraber olmaları hususunun niyet ve sevap bakımından olduğu anlaşılmaktadır.²⁷⁹ Başka bir söyleyişle, sefere katılmaya niyet ettikleri halde belli sebeplerden dolayı katılamayan kimselerin, sefere katılan kimselerle sevap bakımından ortak olduğu ortaya çıkmaktadır.

Diğer şerhlere baktığımızda ise bu hadisler, bir şey yapmaya niyet edip de herhangi bir sebepten dolayı o ameli yapamayan kimselerin de sevap alacağına delil olarak kullanılmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere ortak olunan hususun sevapta ortaklık olduğu anlaşılmaktadır. Metinde kastedilen özür ise genel manada kullanılmaktadır. Müslim'de özür sebebi hastalık olarak belirtilmişse de bu özürün sadece hastalık olabileceği anlamına gelmediği, ancak insanların cihada katılmasına engel olabilecek durumun daha çok hastalık olmasından dolayı bu lafzın kullanıldığı belirtilmektedir. Sonuç olarak bu hadislerden; hastalık gibi bir mazeret sebebiyle cihada katılamayan kimseler, niyet olarak cihada katılan kimselerle beraber oldukları takdirde onlar gibi sevaba nail olacakları ve genel bir seferberlik olduğunda cihada niyet etmenin farz olduğu hükümleri ortaya çıkmaktadır. Cihadın farzı ayın olduğunu söyleyenler de bu hadisi şerifleri delil göstermektedir. Aynı zamanda bu hadisler genel manada hayırlı bir şeye niyet edipte herhangi bir sebepten dolayı yapamayan kimselerin de yapmış gibi sevap alacağına delil olarak kullanılmaktadır.²⁸⁰

2.4. Cihaddan Dönen Mücahitlerin Karşılama Durumu

(1) ... عَنِ السَّائِبِ، أَذْكَرُ أَتَى "خَرَجْتُ مَعَ الصِّبْيَانِ نَتَلَقَى النَّبِيَّ (ص.) إِلَى ثَنِيَّةِ الْوَدَاعِ مَقْدَمَهُ مِنْ غَزْوَةِ

تَبُوكَ".²⁸¹

²⁷⁸ İbn Mâce, "Cihâd", 6 (No. 2764-2765).

²⁷⁹ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 18/57.

²⁸⁰ Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 8/144-145; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 9/494.

²⁸¹ Buhârî, "Meğâzî", 82 (No. 4427).

1) ... Sâib b. Yezîd'den rivâyet olduğuna göre, O: "Tebük Gazvesi'nden geldiği zaman Hz. Peygamber'i (s.a.s.) karşılamak üzere çocuklarla beraber Seniyyetü'l-Vedâ'ya çıktığımı hatırlıyorum." demiştir.

2.4.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Bu olaya dair nakledilen bütün hadisler, Sâib b. Yezîd tariki ile gelmektedir. Buhârî'de bulunan diğer rivâyetler de aynı anlamı ifade etmekte, ancak Tebük Seferi olduğuna dair bir lafız bulunmamaktadır.²⁸² Ebû Dâvûd ve Tirmizî'de yer alan hadiste yukarıda verdiğimiz hadisle aynı anlamı taşımakta ve sahâbî râvisinin o vakit çocuk olduğu anlaşılmaktadır.²⁸³ Hadisin Buhârî'de yer alması sebebiyle sıhhat durumu hakkında değerlendirme yapılmamıştır.

2.4.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Seniyyetü'l-Vedâ'; Medine'nin kuzey ve güney kısmında şehre gelen kimselerin karşılandığı ve ayrılan kimselerin yolcu edildiği iki tepenin adıdır.²⁸⁴

Bu hadislerden, çocukları cihaddan veya hacdan gelen kimseleri karşılamaya göndererek çocukları güzel ahlâka alıştırma ve cihaddan (sefer) dönen kimselerin duasını kazandırma gibi amaçlar olduğu ortaya çıkmaktadır.²⁸⁵

2.5. Allah Yolunda Binitle veya Yaya Olarak Cihad Etmenin Önemi

(1) ... عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.) عَامَ تَبُوكَ يَخْطُبُ النَّاسَ وَهُوَ مُسْنِدٌ ظَهْرُهُ إِلَى رَاحِلَتِهِ، فَقَالَ: "أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ النَّاسِ وَشَرِّ النَّاسِ؟ إِنَّ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ: رَجُلًا عَمِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَلَى ظَهْرِ فَرَسِهِ، أَوْ عَلَى ظَهْرِ بَعِيرِهِ، أَوْ عَلَى قَدَمِهِ، حَتَّى يَأْتِيَهُ الْمَوْتُ، وَإِنَّ مِنْ شَرِّ النَّاسِ: رَجُلًا فَاجِرًا، يَقْرَأُ كِتَابَ اللَّهِ لَا يَرْعُوهُ إِلَّا شَيْءٌ مِنْهُ."²⁸⁶

1) ... Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a) rivâyete göre; Tebük savaşı olduğu yıl Rasûlüllâh (s.a.s.), sırtını devesine dayayıp insanlara bir konuşma yaparak şöyle

²⁸² Buhârî, "Meğâzî", 82 (No. 4426); "Cihâd ve Siyer", 196 (No. 3083).

²⁸³ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 176 (No. 2779); Tirmizî, "Cihâd", 38 (No. 1718).

²⁸⁴ Mustafa Sabri Küçükkaşçı, "Seniyyetü'l-Vedâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/526.

²⁸⁵ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 10/439.

²⁸⁶ Nesâî, "Cihâd", 8 (No. 3106).

buyurmuştur: “Size insanların en hayırlısı ile en şerlisini haber vereyim mi? Muhakkak en hayırlı kimse ölünceye kadar atının veya devesinin sırtında ya da yaya olarak Allah yolunda gayret eden kimsedir. En şerli kimse ise Allah’ın Kitabı’nı okuyup da gerekenleri yerine getirmeyen kimsedir.”

2.5.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Yukarıda vermiş olduğumuz hadis, çalışma alanımızı kapsayan eserlerden sadece Nesâî’de yer aldığından dolayı Kütüb-i Sitte’de geçtiği diğer yerler belirtilmemiştir.

Hadisin sıhhat durumuna bakıldığında, râvilerinden biri olan Ebû Hattâb el-Mısırî’nin meçhul olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu râvi hakkında İbn Hacer “meçhul”, Ali b. Medîni ve Nesâî ise “râviyi bilmediklerini” söylemişlerdir.²⁸⁷ Bu görüşlerden Ebû Hattâb el-Mısırî’nin meçhul olduğu yani adaletinin bilinmediği ortaya çıkmaktadır. Ancak bu hadis, aynı senet ve metinle Hâkim’in *el-Müstedrek*’inde yer almakta olup Hâkim, hadisin isnadını sahîh olarak değerlendirmektedir.²⁸⁸ Başka bir görüşe göre de senette yer alan Ebû Hattâb el-Mısırî’nin meçhul olduğu ancak sonraki rivâyetin bu hadisin baş tarafını desteklediği bildirilmektedir.²⁸⁹ Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda hadis, Hâkim’in görüşü esas alınarak isnadı sahîh olarak değerlendirilmiştir.

2.5.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Nesâî’nin *es-Sünen*’i üzerine yazılan, Muhammed b. Abdülhâdî es-Sindî’nin (ö. 1138/1726) *Hâşîye*’sine baktığımızda bu hadis hakkında detaylı bir bilgi bulunamamıştır.

²⁸⁷ İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 1/636; a.mlf., *Tehzîbü’t-Tehzîb* (Hindistan: Matbûât Dâiretü’l-Maârifî’n-Nizâmiyye, 1326), 12/86.

²⁸⁸ Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, 2/77 (No. 2380).

²⁸⁹ İbnü’l-Esîr, *Câmiu’l-Usûl*, 9/483.

2.6. Gazveye Gidilecek yerin Gizlenmesi ve Gazveye Perşembe Günü Çıkılması

(1) ... سَمِعْتُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ حِينَ تَخَلَّفَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (ص.)، وَلَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ (ص.) يُرِيدُ غَزْوَةً إِلَّا وَرَى بِغَيْرِهَا.²⁹⁰

1) ... Kâ'b b. Mâlik'ten işitildiğine göre kendisi Tebük Gazvesi'nde Rasûlüllâh'tan (s.a.s.) geri kaldığı zamandan anlatıp şöyle demiştir: Rasûlüllâh (s.a.s.) bir gazveye gitmek isteyince muhakkak o gazveyi başkasıyla gizleyip örterdi.

(2) ... عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ "أَنَّ النَّبِيَّ (ص.) خَرَجَ يَوْمَ الْخَمِيسِ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ وَكَانَ يُحِبُّ أَنْ يَخْرُجَ يَوْمَ الْخَمِيسِ."²⁹¹

2) ... Kâ'b b. Mâlik, "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Tebük Gazvesi'ne perşembe günü yola çıktığını ve perşembe gününde yola çıkmayı sever olduğunu" nakletmiştir.

2.6.1. Hadislerin Değerlendirilmesi

Birinci hadis, Buhârî'de yer alan diğer rivâyetlerde de aynı lafızlarla zikredilmekte ancak bu rivâyete ilave olarak; yapılacak cihad Tebük Gazvesi olunca Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sıcak bir mevsimde, uzak, tehlikeli ve kalabalık düşmanlar olması sebebiyle Müslümanların gazveye hazırlık yapmaları için haber verdiği bildirilmektedir.²⁹² Bu hadis aynı anlamda Müslim ve Ebû Dâvûd'da yer almakta ancak Ebû Dâvûd'daki rivâyette, "Harp hiledir." ilavesi bulunmaktadır.²⁹³

İkinci hadis incelendiğinde Buhârî'de aynı senetle yer alan başka bir rivâyette, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) perşembe günü dışında çıktığı yolculukların sayısının az olduğu nakledilmektedir.²⁹⁴ Bu rivâyet Ebû Dâvûd'da da yer almaktadır.²⁹⁵ Bu konuya dair zikredilen iki hadis, Buhârî'de yer alması sebebiyle hakkında değerlendirmede bulunulmamıştır.

²⁹⁰ Buhârî, "Cihâd ve Siyer", 103 (No. 2947).

²⁹¹ Buhârî, "Cihâd ve Siyer", 103 (No. 2950).

²⁹² Buhârî, "Cihâd ve Siyer", 103 (No. 2948).

²⁹³ Müslim, "Tövbe", 54 (4/2128); Ebû Dâvûd, "Cihâd", 101 (No. 2637).

²⁹⁴ Buhârî, "Cihâd ve Siyer", 103 (No. 2949).

²⁹⁵ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 84 (No. 2605).

2.6.2. Hadislerden Çıkan Sonuçlar

Birinci hadiste yer alan “وَرَى” kelimesi; iki manaya ihtimali olan bir kelime olup söyleyen kişinin uzak manayı kastettiği, ancak dinleyen kişinin kelimenin yakın manasını düşünmesi anlamına gelmektedir.²⁹⁶ Yani tevriye, mütekellimin asıl amacını gizleyip onu başka bir şekilde açıklamasıdır.

Hiz. Peygamber (s.a.s.), bir gazveye ya da önemli bir yere yolculuk yapacağı zaman gideceği yeri açıklamayarak hatta gitmek istediği yerden başka bir tarafa gidecek gibi hareket ederek yolculuk yapmıştır. Nitekim Hiz. Ebû Bekir ile yaptığı hicret yolculuğu da bunun en büyük örneğidir. Hiz. Peygamber (s.a.s.), böyle yaparak hem casusların amacını önlemeyi hem de düşmanı hazırlıksız yakalamayı hedeflemiştir. Yalan söylemek ve hile yapmak kesin bir şekilde haram olmasına rağmen harpte câiz kılınmıştır.²⁹⁷ Bu hadislerden anlaşılması gereken en önemli nokta budur. İkinci hadisin zâhirine baktığımızda ise Hiz. Peygamber’in (s.a.s.), perşembe günü yolculuğa çıkmayı sevdiği anlaşılmaktadır.

Ebû Dâvûd’un şerhine baktığımızda da Hiz. Peygamber’in (s.a.s.), perşembe günü yolculuğa çıkmayı sevdiği ve bir engel olduğunda perşembe günü yola çıkmak için devamlılık olmadığı, nitekim Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) Veda Haccı için yolculuğa kesin olarak cumartesi günü çıktığı sonuçlarına ulaşılmıştır.²⁹⁸

Buhârî’nin şerhine baktığımızda Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) cumartesi günü yolculuğa çıkma durumunun perşembe günü yolculuğa çıkmayı sevmeye engel olacağı anlamına gelmeyeceği, bir engel olması sebebiyle başka bir günde de yolculuğa çıkabileceği ya da cumartesi günü yolculuğa çıkmayı da seveceği şeklinde yorumlanmaktadır.²⁹⁹

Bu görüşler göz önünde bulundurulduğunda yolculuğa çıkmak için perşembe gününü tercih etmek sünnetse de herhangi bir sorunla karşılaşıldığında, başka günlerde yolculuğa çıkmakta da herhangi bir sakınca bulunmadığı anlaşılmaktadır.

²⁹⁶ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî Şerhu Sahîhi’l Buhârî* (Beyrut: Dâru’l-Mârif, 1379), 8/117.

²⁹⁷ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 10/164-165.

²⁹⁸ Azîmâbâdî, *Avnû’l-Ma’bûd*, 7/190.

²⁹⁹ Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, 14/216.

2.7. Savaşta Kazanılacak Ganimet Karşılığında Hayvanı Kiraya Verme

(1) ... عَنْ وَائِلَةَ بِنِ الْأَسَقَعِ، قَالَ: ... فَطَفِقْتُ فِي الْمَدِينَةِ أَنْادِي أَلَا مَنْ يَحْمِلُ رَجُلًا لَهُ سَهْمُهُ؟ ...³⁰⁰

1) ... Vâsile b. el-Eska''dan rivâyete göre şöyle demiştir: ... Medine’de bir adama (savaştan kazanacağı) ganimeti karşılığında kiralık at verecek kim vardır? diye seslendim...

Hadisin zikretmediğimiz kısmında bu olayın Tebük Gazvesi esnasında meydana geldiği bildirilmektedir. Hadisin son kısmında ise ensardan yaşlı biri, savaştan kazanılacak ganimet karşılığında nöbetleşe olarak binilecek bir hayvan vereceğini beyan etmektedir. Devamında ise bu sahâbî, savaştan kazanılan ganimetleri almayıp asıl arzusunun başka (Allah rızası/arkadaşlığı) olduğunu söylemiştir.

2.7.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki hadis, çalışma alanımızı kapsayan eserlerden sadece Ebû Dâvûd’da yer aldığından dolayı Kütüb-i Sitte’de geçtiği diğer yerler belirtilmemiştir.

Hadisin sıhhat durumu incelendiğinde, senette İbn Hibbân ve İclî’nin sika kabul ettiği ancak diğer muhaddislerin sika saymadığı Amr b. Abdullah bulunmakta ve geri kalan râvilerin sika olduğu söylenmekte olup hadis, “isnadı zayıf” olarak nitelendirilmektedir.³⁰¹ İbn Hacer ise Amr b. Abdullah’ı “makbul” olarak değerlendirmektedir.³⁰² Bu durumda, senette yer alan Amr b. Abdullah dışındaki râvilerin sika olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumlar göz önünde bulundurduğunda hadis, Amr b. Abdullah sebebiyle isnadı zayıf olarak değerlendirilmiştir.

2.7.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Hattâbî; bu konu hakkında bir kimsenin savaşta kazanacağı ganimete karşılık hayvanını kiraya vermesinde âlimler arasında ihtilaf olduğunu belirterek İmam Şâfiî’nin hayvana binme ücretini alabileceğini ancak kiraya vermenin câiz olmayacağını, Ahmed

³⁰⁰ Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 123 (No. 2676).

³⁰¹ İbnü’l-Esîr, *Câmiu’l-Usûl*, 8/429.

³⁰² İbn Hacer, *Takrîbü’t-Tehzîb*, 1/424.

b. Hanbel'in hayvanı kiralamada bir sakınca görmediğini, İmam Mâlik'in ise bu durumu mekruh olarak kabul ettiğini dile getirmektedir.³⁰³

2.8. Komutana Ne Zaman İtaat Edilmez?

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ...

“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, peygambere itaat edin, sizden olan ülü’l-emre de. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah’a ve âhirete gerçekten inanıyorsanız- onu, Allah’a ve peygambere götürün. Bu, elde edilecek sonuç bakımından hem hayırlıdır hem de en güzeldir.”³⁰⁴

(1) ... عَنْ عَلِيٍّ ... قَالَ (رَسُولُ اللَّهِ ص.): "... لَا طَاعَةَ فِي مَعْصِيَةٍ، إِنَّمَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ."³⁰⁵

1) ... Hz. Ali'den rivâyete göre Allah Rasûlü (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: ... “Ma’siyette itaat yoktur. İtaat ancak ma’ruftadır.”

Hadisin başında bir seriyye için Hz. Peygamber'in (s.a.s.) komutan tayin ettiği, komutanında askerlere odun toplatıp ateş yakmalarını, ardından da ateşe girmelerini istediği, bu olayın üzerine askerlerden bir kısmı ateşe girmek istediklerinde diğerlerinin ateşten kaçındıkları ve sefer dönüşü olay Hz. Peygamber'e (s.a.s.) anlatılınca, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ateşe girmek isteyen kimseler için “Şayet ateşe girmiş olsaydılar, kıyamete kadar ateşten ayrılamazlardı.” buyurduğu anlatılmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) ateşe girmekten kaçınan askerlere de yukarıda zikrettiğimiz kısmı buyurmuştur.

Bu olayda anlatılan komutan, hadislerden anlaşıldığına göre Abdullah b. Huzâfe'dir. Hadiste geçen olayın Alkame b. Mücezziz komutasında hicrî 9. yılın Rebîülâhir ayında gerçekleşen bir deniz seferi olduğu siyer kaynaklarında anlatılmaktadır.³⁰⁶ Olayın hicrî 9. yılda meydana gelmesi sebebi ile bu hadis konumuz alanına girmektedir. İbn Mâce'de bulunan rivâyetler de bu iki hadisin konumuz kapsamında olduğuna işaret etmektedir.³⁰⁷

³⁰³ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 10/232-233.

³⁰⁴ en-Nisâ 4/59.

³⁰⁵ Buhârî, “Ahberu'l-Âhad”, 1 (No. 7257).

³⁰⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/123; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, 2/120.

³⁰⁷ İbn Mâce, “Cihâd”, 40 (No. 2863).

(2) ... عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ : "أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ" قَالَ: "نَزَلَتْ فِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُذَافَةَ

بْنِ قَيْسٍ بْنِ عَدِيٍّ إِذْ بَعَثَهُ النَّبِيُّ (ص.) فِي سَرِيَّةٍ".³⁰⁸

2) ... İbn Abbas'tan rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: "Allah'a, Rasûlü'ne ve ülü'l-emre itaat edin âyeti, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bir seriyyede (komutan olarak) gönderdiği Abdullah b. Huzâfe b. Kays b. Adiyy hakkında indi."

2.8.1. Hadislerin Değerlendirilmesi

İlk hadis; Buhârî'de yer alan diğer rivâyetlerde, komutanın ensardan olduğu ve öfkelendiği için ateş yaktırdığı şeklinde geçmektedir.³⁰⁹ Müslim'de yer alan rivâyetlerden birinde de komutanın ensardan olduğu geçmekte ve diğer kısımları aynı anlamı ifade etmektedir.³¹⁰ Nesâî ve Ebû Dâvûd'da yer alan rivâyetler de aynı anlamı kapsamakta ve bu hadislerin tamamı Hz. Ali tariki ile gelmektedir.³¹¹

İbn Mâce'de yer alan rivâyet ise, Ebû Saîd el-Hudrî kanalı ile gelmekte ve Alkame b. Mücezziz'in komutan olarak gönderildiği geçmektedir. Aynı zamanda askerlerden bir grup ayrı gitmek için izin isteyince Alkame b. Mücezziz'in, Abdullah b. Huzâfe'yi başlarına komutan tayin ettiği ve bu kimsenin şaka etme huyu olduğu bildirilmektedir.³¹²

İkinci hadis ise Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'de de aynı senet ve metinle yer almaktadır.³¹³ Yukarıda zikrettiğimiz hadisler müttefekun aleyh olduğundan dolayı değerlendirme yapılmamıştır.

2.8.2. Hadislerden Çıkan Sonuçlar

Muhammed Fuâd Abdulbâkî, İbn Mâce'deki hadiste yer alan "دُعَابَةٌ" kelimesinin "oynamak ve şaka etmek" manasına geldiğini söylemektedir.³¹⁴ Ayrıca hadislerde geçen, "Şayet ateşe girselerdi kıyamete kadar ateşte kalacaklardı." sözündeki ateşin

³⁰⁸ Buhârî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 4 (No. 4584).

³⁰⁹ Buhârî, "Ahkâm", 4 (No. 7145); "Meğâzî", 59 (No. 4340).

³¹⁰ Müslim, "İmâre", 39-40 (3/1469).

³¹¹ Nesâî, "Bey'at", 34 (No. 4205); Ebû Dâvûd, "Cihâd", 96 (No. 2625).

³¹² İbn Mâce, "Cihâd", 40 (No. 2863).

³¹³ Müslim, "İmâre", 31 (3/1465); Ebû Dâvûd, "Cihâd", 96 (No. 2624); Tirmizî, "Cihâd", 3 (No. 1672); Nesâî, "Bey'at", 28 (No. 4194).

³¹⁴ İbn Mâce, "Cihâd", 40 (No. 2863).

cehennem ateşi değil, komutanın yaktırdığı ateş olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim İbn Hacer tüm ihtimaller üzerinde durup bu ateşin komutanın yaktırdığı ateş olduğu sonucuna varmıştır.³¹⁵

Hadislerde komutanın kim olduğu hususu incelendiğinde Nevevî, Müslim’de yer alan bir rivâyette komutanın ensardan biri olduğu anlaşıldığından dolayı bu kimsenin Abdullah b. Huzâfe olduğu görüşünü zayıf kabul etmektedir.³¹⁶ Çünkü Abdullah b. Huzâfe muhacirdir.³¹⁷ Buhârî de bu hadisi, “Ensar seriyyesi de denilen Abdullah b. Huzâfe ve Alkame b. Mücezziz Seriyyesi” babında ele almıştır. Buhârî’nin bab başlığından ve İbn Mâce’de yer alan hadisten komutanın Alkame b. Mücezziz olduğu daha sonra ayrılan birliğe de Abdullah b. Huzâfe’nin komutan tayin edildiği anlaşılmaktadır.

Birinci hadisin zâhirinden de anlaşıldığı üzere meşrû olmayan emir ve isteklere uymamak gerekmektedir. Hadislerin şerhlerine bakıldığında da yetkili (komutan vb.) kimselerin emirlerine uymak için Allah ve Rasûlü’nün emirlerini çiğnemenin Allah’a ve Rasûlü’ne isyan sayılacağı, içinde ma’siyet barındıran ibadetin makbul olmayacağı ifade edilmektedir. Ayrıca askerler burada komutanın emrine itaati vacip sayıp itaat etselerdi, intihar gibi haram olan bir şeyi yapacaklarından dolayı günahkâr olacakları da belirtilmektedir.³¹⁸ Bu hadisler, ma’siyet olduğunda amire itaat edilmeyeceği, itaatın sadece meşru bir hususta olacağına delil olarak kabul edilmektedir.³¹⁹

İkinci hadisin şerhlerine bakıldığında âyette yer alan ülü’l-emrin on bir şekilde açıklandığı yer almaktadır. Bunların; amirler, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer, bütün sahâbiler, dört halife, sahâbe ve tâbiûn gibi kimseler olduğu söylenmektedir.³²⁰

³¹⁵ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, 8/60.

³¹⁶ Nevevî, *Minhâc*, 12/227.

³¹⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 4/143.

³¹⁸ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 10/148-149.

³¹⁹ Nevevî, *Minhâc*, 12/229.

³²⁰ Bk. Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, 18/176; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 8/44.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUÂMELÂT VE ELÇİLERLE İLGİLİ HADİSLER

Muâmelât, genel anlamıyla ibadetlerin haricinde kalan fıkıh bölümlerini ifade etmekle birlikte değişik manalarda da kullanılmaktadır.³²¹ Bu bölümde “Tebük Yılı” diye isimlendirdiğimiz hicrî 9. yılda hamile kadının recmi, îlâ, liân gibi muâmelâtla alakalı gerçekleşen olaylar neticesinde vârid olan hadisler incelenmiştir.

Ayrıca Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Tebük Yılı’nda Muâz b. Cebel gibi bazı sahâbîleri elçi olarak çeşitli bölgelere göndermesi ve Sakîf, Has’am, Benî Temîm kabileleri gibi farklı beldelerden de Medine’ye elçilerin gelmesi neticesinde birçok hadis vârid olmuştur. Bundan dolayı da bu bölümde hicrî 9. yılda elçilerle ilgili vârid olan hadisler ele alınmıştır.

3.1. Birisiyle Dövüşüp Kendisini Koruyan Kişinin Durumu

(1) ... عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمِيَّةٍ، قَالَ: "خَرَجْتُ فِي غَزْوَةٍ، فَعَصَّ رَجُلٌ فَأَنْتَزَعَ نَيْتَهُ، فَأَبْطَلَهَا النَّبِيُّ (ص.)."³²²

1) ... Ya’lâ b. Ümeyye (r.a.) şöyle demiştir: “Bir gazveye çıktım. Adamın biri diğerini ısırdı. Bunun sonucunda ön dişleri yerinden çıktı. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir şey hükmetmedi.”

Bu konu hakkında Buhârî’de yer alan diğer rivâyetlerde “Tebük Gazvesi” geçmesinden dolayı gerçekleşen hâdisenin Tebük Yılı’nda meydana geldiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple zikredilen hadis çalışmamızın konusu kapsamına girmektedir.

3.1.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Bu konuya dair rivâyetlere bakıldığında, olayın İmrân b. Husayn, Ya’lâ b. Ümeyye ve Ümeyye’nin iki oğlunun rivâyetleri ile geldiği anlaşılmaktadır. İmrân b. Husayn ve Ya’lâ b. Ümeyye tarikleriyle gelen bu rivâyetler Buhârî ve Müslim’de yer almaktadır.

³²¹ Bilal Aybakan, “Muâmelât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/316.

³²² Buhârî, “Diyet”, 18 (No. 6893).

Buhârî'deki rivâyetlere bakıldığında, Ya'lâ b. Ümeyye tariki ile gelen bir rivâyette, kendisinin Tebük Gazvesi'nde olduğu ve bu sırada işçisinin birisi ile kavga ettiği, bu kavga esnasında birinin diğerinin parmağını ısırıldığı ve ısırılan kimsenin parmağını çektiğinde ısırın kişinin dişinin düştüğü geçmektedir. Bunun üzerine dışı düşen kimse Hz. Peygamber'e (s.a.s.) giderek durumu arz ettiğinde Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) "Adam elini senin ağzında bıraksaydı da onu yeseydin ya da erkek devenin yediği gibi yeseydin." dediği nakledilmektedir. Buhârî'deki diğer rivâyetlere bakıldığında da anlamı değiştirecek herhangi bir şey bulunmamakta, ancak bazı rivâyetlerinde bu kimsenin Ya'lâ b. Ümeyye'nin işçisi olduğuna dair bir bilgi yer almamaktadır.³²³

Müslim'de bulunan rivâyetlere bakıldığında, İmrân b. Husayn tariki ile gelen bir hadiste kavga eden kimselerden birinin Ya'lâ b. Ümeyye olduğu, bu tarikle gelen diğer hadiste ise kavga edenlerin kim olduğu yer almamakta ve ısırılan uzvun kol olduğu geçmektedir. Diğer rivâyetler ise Buhârî'de yer alan hadislerle aynı anlamı ifade etmektedir.³²⁴

İbn Mâce'de yer alan rivâyet ise Ümeyye'nin oğulları Ya'lâ ve Seleme'den nakledilmekte ve bu rivâyette kavga eden kimsenin Ya'lâ ve Seleme'nin arkadaşları olduğu geçmektedir. İmrân b. Husayn rivâyeti ise yukarıdakilerle aynı anlamı ifade etmektedir.³²⁵ Ebû Dâvûd'dan gelen rivâyette de bu kimsenin Ya'lâ b. Ümeyye'nin işçisi olduğu geçmektedir.³²⁶

Nesâî'deki rivâyetlere bakıldığında, İmrân b. Husayn tariki ile gelen hadislerde bir kimsenin diğerinin kolunu ısırıldığı geçmektedir. Ya'lâ b. Ümeyye senedi ile gelen hadislerde kavga eden kimsenin Ya'lâ b. Ümeyye, Temîm oğullarından bir kimse, Ya'lâ ve Seleme'nin arkadaşı veya Ya'lâ b. Ümeyye'nin işçisi olduğu geçmektedir. Bu rivâyetlerin bazılarında da olayın Tebük Gazvesi esnasında gerçekleştiği bilgisi yer almaktadır.³²⁷

Bu hadislerin tamamı göz önünde bulundurulduğunda Ya'lâ b. Ümeyye veya başkası, Ya'lâ b. Ümeyye'nin işçisi ile kavga ettiği anlaşılmaktadır. Kavga edilen

³²³ Buhârî, "İcâre", 5 (No. 2265); "Cihâd ve Siyer", 120 (No. 2973); "Meğâzî", 78 (No. 4417); "Diyet", 18 (No. 6892).

³²⁴ Müslim, "Kasâme", 18-23 (3/1300-1302).

³²⁵ İbn Mâce, "Diyet", 20 (No. 2656-2657).

³²⁶ Ebû Dâvûd, "Diyet", 24 (No. 4584-4585).

³²⁷ Nesâî, "Kasâme", 17-19 (No. 4758-4772).

kimsenin Ya'lâ ve Seleme'nin arkadaşı olduğu söylenen rivâyetlerdeki kişinin de bu işçi olabileceği ihtimal dahilindedir. Nitekim bir kimse, birinin aynı zamanda hem arkadaşı hem de işçisi olabilir.

Nevevî, bu olayın Ya'lâ ile işçisi arasında geçtiğini ve ısırılan elin işçinin eli olduğunu söylemekte, Kurtubî ise Ya'lâ'ya bunu yakıştıramadığı için işçinin ısırıldığını söylemektedir.³²⁸ Ancak bizim için burada önemli olan böyle bir durumda Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) nasıl hükmettiğidir. Yukarıda zikredilen hadis, müttefekun aleyh olduğundan dolayı değerlendirme yapılmamıştır.

3.1.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Bu konudaki hadisler; bir kimsenin, kendisini korumasının câiz olduğuna hatta bunu yaparken saldıran kimsenin ölmesi durumunda bu kişinin sorumlu tutulmayacağına ve savunma esnasında saldıran kimsenin bir uzvuna zarar verilirse de ceza uygulanmayacağına delil olarak kullanılmaktadır. Cumhur, eli ısırın kimsenin saldırgan hükmünde olmasından dolayı bu görüşü benimsemektedir. Böyle bir durumda kısas gerekmediği hususunda ise âlimler arasında ihtilaf bulunmamaktadır.³²⁹

Müslim'in eseri üzerine Nevevî'nin yazmış olduğu şerhe bakıldığında; Ebû Hanîfe, İmam Şâfiî ve birçok âlim, bu hadisi delil getirerek eli ısırılan kimsenin kendisini koruyarak elini çektiği esnada ısırın kimsenin dişlerine zarar verirse bir diyet ödemeyeceği, İmam Mâlik'in ise böyle bir durumda diyet ödemesi gerektiği görüşü yer almaktadır.³³⁰

3.2. Hamile Kadının Recmi

Hiz. Peygamber (s.a.s.) hayattayken farklı zamanlarda recm hâdiselerinin olduğunu bildiren sahîh hadisler bulunmaktadır. Bu recm hâdiselerinden biri de Ğâmidiyeli evli bir kadının recmidir. Ğâmidiyeli kadına hicrî 9. yılda recm cezasının uygulandığı tarih kaynaklarında yer almaktadır.³³¹ Bu sebeple Ğâmidiyeli kadının recmi, Tebük Yılı'nda olduğundan dolayı konumuz kapsamına girmektedir.

³²⁸ Nevevî, *Minhâc*, 11/160.

³²⁹ Azîmâbâdî, *Avnû'l-Ma'bûd*, 12/214; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 15/316-317.

³³⁰ Nevevî, *Minhâc*, 11/160.

³³¹ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, 2/139.

Zinadan dolayı hamile olan kadının recmi olayına dair diğer hadislerle bakıldığında bazı rivâyetlerde bu kadının Ğâmidiyeli, bazı rivâyetlerde Cüheyne'li olduğu geçmekte ve bu olaylar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu hadislerin şerhleri incelendiğinde iki hadisin de sahîh olması sebebiyle birbirine tercih edilemediği, bu olayın tek bir olay olduğu ve birinin diğerine göre daha kısa ele alındığı bilgilerine ulaşılmıştır. Aynı zamanda Ebû Dâvûd, Ğassâni'nin "Cüheyne, Ğâmid ve Bârik birdir." dediğini nakletmiştir.³³² Bunlardan anlaşıldığı üzere bu hâdiseler tek bir olayı anlatmakta ve bu olayda belirttiğimiz üzere konumuz kapsamına girmektedir. Bu sebepten dolayı çalışmamızda iki rivâyete de yer verilmiştir.

(1) ... عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ ... فَأَمَرَ بِهَا نَبِيُّ اللَّهِ (ص.), فَشَكَّتْ عَلَيْهَا ثِيَابَهَا، ثُمَّ أَمَرَ بِهَا فَرَجَمَتْ، ثُمَّ صَلَّى

عَلَيْهَا...³³³

1) ... İmrân b. Husayn, Cüheyne'den bir kadının zinadan hamile olarak Hz. Peygamber'e (s.a.s.) geldiğini haber vermiştir... Hz. Peygamber (s.a.s.), (doğurduktan sonra gelmesini) emretmiş kadının üzerine elbisesi bağlanmış. Sonra emrederek recmedilmiş ve sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) cenaze namazını kılmıştır...

Hadisin tam metninde kadın zinadan hamile olarak Hz. Peygamber'e (s.a.s.) geldiğinde kadının; "Haddi hak ettim ve bana uygula." dediği geçmekte, bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), kadının velisini çağırarak "Ona güzel bak çocuğu doğurunca getir." dediği yer almaktadır. Bu olayın devamı ise yukarıda verilen metin gibi olmuş ve hadisin sonunda Hz. Ömer, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) "Zina etmiş bir kadının cenaze namazını kılacak mısınız?" dediğinde Hz. Peygamber (s.a.s.), "Öyle bir tövbe etti ki, ettiği tövbe Medineliler arasında paylaşılsa onlara yeterdi. Allah için can vermekten daha faziletli bir tövbe gördün mü?" buyurmuştur.

(2) ... عَنْ بَرِيدَةَ بْنِ الْحَصِيبِ ... ثُمَّ أَمَرَ بِهَا فَخُفِرَ لَهَا إِلَى صَدْرِهَا، وَأَمَرَ النَّاسَ فَرَجَمُوهَا...³³⁴

³³² Ebû Dâvûd, "Hudûd", 25 (No. 4443).

³³³ Müslim, "Hudûd", 24 (3/1324).

³³⁴ Müslim, "Hudûd", 23 (3/1323).

2) ... Büreyde b. el-Husayb'dan (r.a.) rivâyete göre: ... Sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) emir buyurarak kadın için göğsüne kadar bir çukur kazılmış. İnsanlara da emir vermiş ve kadını recmetmişlerdir...

Hadisin tam metnine bakıldığında rivâyetin başında Mâiz b. Mâlik'in recm olayı anlatılmış, devamında ise Ğâmidiyeli kadının recminden bahsedilmiştir.

3.2.1. Hadislerin Değerlendirilmesi

İlk hadis, Buhârî dışında Kütüb-i Sitte'nin hepsinde yer almaktadır. İbn Mâce'de yer alan rivâyette ise yukarıda belirttiğimiz hadisin lafızları zikredilmekte ancak detaylı bir şekilde nakledilmemektedir.³³⁵ Bu konu hakkında vârid olan diğer rivâyetler, yukarıda zikrettiğimiz hadisle aynı anlamı ifade etmektedir.³³⁶

İkinci hadise bakıldığında ise Müslim'de yer alan rivâyetlerde Mâiz b. Mâlik'in recminden sonra bu olay anlatılmaya başlanmıştır. Müslim'deki hadislerde Ğâmidiyeli bir kadın geldiğinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) "Dön, mağfiret iste." dediği bunun üzerine kadının "Mâiz gibi beni geri çevirmek istiyorsun." dediğinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.), çocuğu doğurunca gelmesini istediği yer almaktadır. Kadın çocuğu doğurup gelince Allah Rasûlü (s.a.s.), "Çocuk küçük olduğu için emzirecek kimse olmadan bırakamayız." dediğinde ensardan biri çocuğun bakımını üstlenmiş ve bunun üzerine kadına recm cezası uygulanmıştır. Müslim'deki başka bir rivâyette ise çocuğun sütten kesilinceye kadar emzirmesi emredilmiş, daha sonra kadın ekmek parçası ile gelmiş ve kadının göğsüne kadar çukur kazılıp recmedilmiştir. Bu hadisin devamında ise Hâlid b. Velîd'in (r.a.) kadının başına taş attığı ve kan Hâlid b. Velîd'in yüzüne sıçradığında kötü söz söylediği, bunun üzerine de Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Hâlid b. Velîd'e yavaş olmasını emrettiği ve o kadın hakkında "Öyle bir tövbe yaptı ki haraç kesen kişi yapsaydı bağışlanırdı." dediği buyrulmaktadır. Daha sonra Hz. Peygamber (s.a.s.), kadının cenaze namazını kılmış ve kadın defnedilmiştir.³³⁷

³³⁵ İbn Mâce, "Hudûd", 9 (No. 2555).

³³⁶ Nesâî, "Cenâiz", 64 (No. 1957); Ebû Dâvûd, "Hudûd", 25 (No. 4440); Tirmizî, "Hudûd", 9 (No. 1435).

³³⁷ Müslim, "Hudûd", 22-23 (3/1321-1323).

Ebû Dâvûd'da yer alan hadisler de aynı bağlamda olup sadece bir rivâyetinde ilave olarak recm uygulandığında yüzden sakınılması gerektiği buyrulmaktadır.³³⁸ İki hadiste Müslim'de yer almasından dolayı değerlendirilme yapılmamıştır.

3.2.2. Hadislerden Çıkan Sonuçlar

Hadis metninde yer alan “فَسُكَّتْ عَلَيْهَا ثِيَابُهَا” cümlesi “Elbisesi üzerine bağlandı.” şeklinde tercüme edilmiştir. Nitekim Evzâi'de bu cümlenin “فَسُكَّتَتْ” manasında yani “Elbisesi üzerine bağlandı.” anlamında olduğunu rivâyet etmiştir.³³⁹

İlk hadiste, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kadının velisine; “Güzel bak.” demesi kadının akrabalarından herhangi birinin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bir hükmü olmadan kendi başlarına kadına zarar vermelerini önlemek amacıyla yaptığı bir tavsiye olarak anlaşılmaktadır. Çünkü insan tabiatında kötülük yapan bir kimseye karşı nefret duygusu bulunmaktadır.³⁴⁰

Bu hadisin şerhlerine bakıldığında; zina gibi bir suçu itiraf eden kimseye telkinde bulunmanın müstehaplığı, recmedilerek öldürülen bir kimseye mezar kazılıp kazılmayacağı konusunda mezhepler arasında ihtilaf bulunmakla beraber Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'in meşhur görüşlerine göre böyle bir kimse için mezar kazılmayacağı, hamile kadının çocuğunu doğurmadıkça recm cezası uygulanmayacağı sonuçlarına ulaşılmaktadır.³⁴¹

Bu hadisler, recm cezası uygulanması gereken bir kadının emzirdiği bir çocuğu varsa sütten kesilene kadar beklenmesi gerektiğine delalet etmektedir. Ahmed b. Hanbel, zikredilen hadisi delil kullanarak bu şekilde beklenmesi gerektiğine hükmetmekte, cumhur ise başka hadisi delil göstererek kadının çocuğunu emzirmesinin beklenmeyeceğine hükmetmektedir. Yine bu hadislerden tövbe eden kimseye kötü söz söylenmeyeceği, recm cezası uygulanan kimsenin yüzüne vurmaktan sakınılacağı, recmedilen kadın için göğsüne kadar çukur kazılması gerektiği sonuçları ortaya çıkmaktadır.³⁴²

³³⁸ Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 25 (No. 4442-4444).

³³⁹ Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 25 (No. 4441).

³⁴⁰ Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 7/326.

³⁴¹ Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 7/327.

³⁴² Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 15/136.

3.3. Kadınların Yönetici Olması

Hiz. Peygamber (s.a.s.), İslâm'a davet etmek için birçok hükümdara hicrî 7. yılda davet mektubu göndermiştir. İran Kisrâsı'na mektup göndermesi, Kisrâ'nın mektubu yırtması ve bunun üzerine Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) beddua etmesi de hicrî 7. yılda meydana gelen olaylardandır. Daha sonra Kisrâ'nın oğlu Şîrûye'nin babasını ve erkek kardeşlerini öldürmesi yine bu yıllarda yaşanan önemli hâdiselerdendir. Şîrûye'nin tahta geçtikten sonra yaklaşık altı ay yaşadığı ve kendisi de ölünce ailede hiçbir erkek kalmadığı için hükümdar olarak başa kız kardeşi Boran'ın geçtiği bilinmektedir.³⁴³

Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Târîhu'l-İslâm* eserine baktığımızda Şîrûye'nin ölüp kız kardeşi Boran'ın hükümdar olması ve bunun üzerine Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) aşağıda ele aldığımız hadisi söylemesi konumuz olan hicretin 9. yılına denk gelmektedir.³⁴⁴ Bundan dolayı bu hadis araştırmamızın kapmasına girmektedir.

(1) ... عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: لَقَدْ نَفَعَنِي اللَّهُ بِكَلِمَةٍ أَيَّامَ الْجَمَلِ، لَمَّا بَلَغَ النَّبِيُّ (ص.) أَنَّ فَارِسًا مَلَكَوا ابْنَةَ كِسْرَى

قَالَ: "لَنْ يُفْلَحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ".³⁴⁵

1) ... Ebû Bekre'den (r.a.) rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: Cemel günlerinde Allah beni faydalandırdı. (Daha önce işitilen bir sözden dolayı) Farşlıların, Kisrâ'nın kızını kendilerine melik seçtikleri haberi Hiz. Peygamber'e (s.a.s.) ulaşınca: "Yönetimini/İşlerini kadına teslim eden topluluk felah bulmaz." buyurdu.

3.3.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Ebû Bekre yukarıda yer alan Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) sözünü Cemel Vak'ası³⁴⁶ esnasında hatırlayarak Cemel Olayı'na katılmamıştır. Ancak Hiz. Peygamber (s.a.s.), bu sözü yukarıda da beyan ettiğimiz üzere İran Kisrâsı'nın kızı Boran iktidara geçtiğinde söylemiştir.

³⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/199; İbn Kesîr, *es-Sîret* 1/49, 3/510; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 18/59; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 8/128.

³⁴⁴ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 1/444-445.

³⁴⁵ Buhârî, "Fiten", 18 (No. 7099).

³⁴⁶ Hiz. Ali ile Hiz. Âişe arasında gerçekleşen olay.

Bu hadis aynı anlamda Buhârî'nin başka bir bölümünde, Nesâî ve Tirmizî'de de geçmektedir.³⁴⁷ Hadis, Buhârî'de yer almasından dolayı değerlendirme yapılmamıştır.

3.3.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Hadisin şerhlerine bakıldığında, cumhurun görüşüne göre kadınlardan yönetici olmayacağını kabul edenler bu hadisi delil olarak getirmişlerdir. Taberî (ö. 310/923) ise buna muhalefet ederek kadının şahitliğinin kabul edildiği yerde yöneticilikte yapabileceğini savunmuştur. Bazı Mâliki âlimlerde bunun câiz olduğunu söylemişlerdir. Hattâbî de bu hadiste, kadının idare ve yönetime gelmeyeceği anlamı olduğunu belirtmiştir.³⁴⁸

3.4. Tâun Olan Yere Girilmemesi

Hiz. Peygamber (s.a.s.), hicrî 9. yılda Tebük Seferi için yola çıktığı zaman Bizans ile bir karşılaşma olmamıştır. Bundan dolayı bazı sahâbîler, bir karşılaşma olmadan dönmeyi istemedikleri için Suriye tarafına doğru yürümeyi teklif etmişlerdir. Hiz. Peygamber (s.a.s.), Şam'da veba (tâun) olduğundan dolayı bu duruma rıza göstermemiştir.³⁴⁹ Yine Tebük Seferi esnasında meydana gelen bu olay, başka tarih kitaplarında da yer almıştır.³⁵⁰

Bu bilgilere ulaşıldıktan sonra ve tâun ile ilgili hadisler incelendiğinde Abdurrahman b. Avf'ın (r.a.) Hiz. Peygamber'den (s.a.s.) işitmiş olduğu tâun ile ilgili rivâyete ulaşılmıştır. Çalışmamızın ilk bölümünde yer alan Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) Tebük Gazvesi yolculuğunda Abdurrahman b. Avf'ın arkasında sabah namazını kılmış olduğunu bildiren rivâyet de göz önünde bulundurulduğunda Abdurrahman b. Avf'ın tâun ile ilgili işitmiş olduğu hadisin Tebük Seferi esnasında söylenmiş olması kuvvetli bir ihtimaldir. Bu sebepten dolayı Abdurrahman b. Avf'ın rivâyet etmiş olduğu bu hadise çalışmamızda yer verilmiştir.

³⁴⁷ Buhârî, "Meğâzî", 82 (No. 4425); Nesâî, "Âdâbu'l-Gudât", 8 (No. 5388); Tirmizî, "Fiten", 75 (No. 2262).

³⁴⁸ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 24/204; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 8/128.

³⁴⁹ Ahmed Nedvi - Said Sahib Ansari, *Asr-ı Saadet*, çev. Ali Genceli (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1985), 1/160.

³⁵⁰ M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi Hiz. Muhammed (s.a.s.) ve İslâmiyet* (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1979), 9/209.

(1) ... عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ... فَأَخْبَرَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص.) قَالَ: "إِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ فَلَا تَقْدَمُوا عَلَيْهِ، وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا، فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ".³⁵¹

1) ... Abdullah b. Âmir'den rivâyete göre, ... Abdurrahman b. Avf, Hz. Ömer'e şu hadisi haber vermiştir: Allah Rasûlü (s.a.s.), "Sizler bir yerde bu hastalığın çıktığını duyduğunuz zaman hastalık üzerine gitmeyin. Bu hastalık sizin olduğunuz yerde olursa ondan kaçmak için bu yerden çıkmayın." buyurdu.

Hadisin baş tarafında Hz. Ömer'in, Şam'a doğru yola çıktığı ve o bölgede veba hastalığı olduğu haberi ulaşınca Abdurrahman b. Avf'ın bu hadisi naklettiği geçmektedir.

3.4.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Buhârî'de yer alan ve İbn Abbas tariki ile gelen başka bir hadiste de bu rivâyetin daha uzun hali yer almakta (ashabın ihtilaf ettiği), daha sonra Abdurrahman b. Avf'ın gelip yukarıda ele aldığımız hadisi söylediği nakledilmektedir. Buhârî'de yer alan diğer hadiste aynı anlamı barındırmaktadır.³⁵²

Bu hadis aynı şekilde Müslim'de ve Ebû Dâvûd'da da yer almaktadır.³⁵³ Ebû Dâvûd'daki rivâyette bu olayın müdrec olarak tâun olduğu geçmektedir. Metni verilen hadis, müttefekun aleyh olmasından dolayı değerlendirme yapılmamıştır.

3.4.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Bu hadisten hareketle haber-i vâhidin delil olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Çünkü Hz. Ömer'e bu olayı sadece Abdurrahman b. Avf nakletmiş, Hz. Ömer'de bunu uygulamıştır. Yine bu hadislerden; helaka neden olacak şeylerden uzak durmak gerektiği, tâun bulunan yere girmenin veya böyle bir yerden kaçmanın yasak olduğu, uygun görüldüğünde karantina uygulamasının yapılabileceği, böyle bir yerden kaçmak

³⁵¹ Buhârî, "Tıp", 30 (No. 5730).

³⁵² Buhârî, "Tıp", 30 (No. 5729); "Hiyel", 13 (No. 6973).

³⁵³ Müslim, "Selam", 98-100 (4/1740-1742); Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 10 (No. 3103).

için değil de başka bir amaç için çıkılabileceği ve hükümdarın halkın durumunu görmek için böyle bir yerden çıkabileceği sonuçları ortaya çıkmaktadır.³⁵⁴

3.5. İlâ Yemini ve Bir Ayın Kaç Gün Olduğu Meselesi

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ...

“Ey peygamber! Allah’ın sana helâl kıldığını, eşlerini hoşnut etmek arzusuyla niçin kendine haram kılıyorsun? Bununla beraber Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir. Allah size (belli durumlarda) yeminlerinizi çözmeyi meşrû kılmıştır. Allah sizin yardımcınızdır; O bilendir, hikmet sahibidir. Hani peygamber, eşlerinden birine gizli bir şey söylemişti. Eşi bunu başkalarına aktarıp Allah da durumu peygambere açıklayınca peygamber bunun bir kısmını anlattı, bir kısmından vazgeçti. Eşine konuyu anlatınca o, “Bunu sana kim haber verdi?” diye sordu. “Her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana bildirdi” diye cevap verdi. İkiniz de Allah’a tövbe ederseniz (çok iyi olur), çünkü kalpleriniz eğrilmişti. Ama peygambere karşı bir dayanışma içine girecek olursanız bilin ki herkesten önce Allah onun dostu ve koruyucusudur, sonra da Cebrâil ve iyi müminler. Melekler de bunların ardından onun yardımcısıdır.”³⁵⁵

لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ...

“Kadınlarından uzaklaşmaya yemin edenler için dört ay beklemek vardır. Eğer geri dönerlerse Allah çok bağışlayıcıdır, sonsuz rahmet sahibidir. Boşamaya karar vermiş olurlarsa, şüphe yok ki Allah her şeyi işitir ve bilir.”³⁵⁶

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ...

“Ey peygamber! Eşlerine şöyle de: Dünya hayatını ve güzelliklerini istiyorsanız gelin size bir şeyler vereyim sonra da güzellikle sizi serbest bırakayım. Yok eğer Allah’ı, resulünü ve âhiret yurdunu istiyorsanız şunu bilin ki Allah, içinizden güzel davrananlara büyük bir ödül hazırlamıştır.”³⁵⁷

Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) kendine bir şeyi haram kılıp hanımlarını terk etmesi ve eşlerinden yirmi dokuz gün ayrı kalmasının hicretin 9. yılında yaşandığı siyer kaynaklarında yer almaktadır.³⁵⁸ Ayrıca bu olayların Tebük Gazvesi öncesinde yaşandığı Sahîlhayn’da yer alan hadislerden de anlaşılmaktadır. Örneğin; Hiz. Ömer’e,

³⁵⁴ Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, 21/259; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 8/576; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 11/465-466.

³⁵⁵ et-Tahrîm 66/1-4.

³⁵⁶ el-Bakara 2/226-227.

³⁵⁷ el-Ahzâb 33/28-29.

³⁵⁸ Diyârbekrî, *Târihu’l-Hamîs*, 2/122.

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) eşlerinden ayrılma meselesi sorulduğunda bu olayı anlatırken, Gassânî hükümdarlarından bir kraldan çekindiklerini ve kendilerine saldırmak istedikleri haberini aldıklarını naklederek, bu olayın Tebük Yılı'nda gerçekleştiğini hatta Tebük Gazvesi'nden önce yaşandığını dolaylı olarak haber vermektedir.³⁵⁹ Bunlar göz önünde bulundurulduğunda bu olayın çalışmamızın bir parçası olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Yukarıda zikrettiğimiz Tahrîm Suresi'nde bulunan ilk âyetlerin, Hız. Peygamber'in (s.a.s.) kendisine bir şeyi haram kılması sonucu nâzil olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak Hız. Peygamber'in (s.a.s.) kendisine neyi haram kıldığı konusunda çeşitli görüşler bulunmakta ve bu görüşler aşağıda ele aldığımız hadislere dayanmaktadır.

Bu âyetlerin tefsir kaynaklarında geçen nüzûl sebepleri incelendiğinde âyetlerin, Hız. Peygamber'in (s.a.s.) balı veya zevcesi Mâriye'yi (r.a.) kendisine haram kıldığı için nâzil olduğu kabul edilmekte fakat farklı görüşlerde bulunmaktadır.

Taberî bu konuda Hız. Peygamber'in (s.a.s.) hanımlarının hoşnut olmasına sebep olabilecek şeyin bal içme değil de Mâriye'yi kendisine haram kılması olabileceğini düşündüğünden dolayı âyetlerin nüzûl sebebi olarak Hız. Peygamber'in (s.a.s.) Mâriye'yi kendisine haram kılmasının daha kuvvetli olduğunu belirtmektedir.³⁶⁰ İbn Kesîr ise Hız. Peygamber'in (s.a.s.) kendisine balı yasaklama olayının Buhârî'de yer almasından dolayı bu görüşün daha sahîh olduğunu kabul etmektedir.³⁶¹

İmam Mâturîdî de (ö. 333/944) bu farklı görüşleri zikretmekte ancak Hız. Peygamber'in (s.a.s.) kendisine neyi haram kıldığı hususunu bilme imkanının olmadığını ayrıca böyle bir şeye ihtiyaç da olmadığını belirtmektedir.³⁶² İmam Kurtubî de (ö. 671/1273) eserinde bu farklılıklardan söz etmekte ve en doğru olanın Zeynep bnt. Cahş'ın yanında bal içilme olayı olduğunu kabul etmektedir. Bunun sebebini ise diğer

³⁵⁹ Müslim, "Talâk", 31 (2/1108).

³⁶⁰ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vili'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (b.y.: Müesseset'r-Risâle, 1420/2000), 23/475-480.

³⁶¹ Ebû'l-Fidâ İsmâîl İbn-i Kesîr, *Muhtasar İbn-i Kesîr Tefsiri*, çev. Arif Erkan (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2017), 6/180.

³⁶² Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân Tercümesi*, çev. S. Kemal Sandıkçı (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020), 15/254.

rivâyetlerin zayıf olup Buhârî gibi sahîh eserlerde yer almaması olarak nitelendirmektedir.³⁶³

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendisine neyi haram kıldığı hususunda âlimler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Aşağıda hadis âlimlerinin bu konu hakkındaki görüşüne de yer verdikten sonra kendi düşüncemiz zikredilmiştir.

(1) ... عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: ... قَالَ: "لَا، وَلَكِنِّي كُنْتُ أَشْرَبُ عَسَلًا عِنْدَ زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ، فَلَنْ أَعُودَ لَهُ، وَقَدْ

حَلَفْتُ، لَا تُخْبِرِي بِذَلِكَ أَحَدًا." ³⁶⁴

1) ... Hz. Âişe'den (r.a.) rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: ... Hz. Peygamber (s.a.s.): “Hayır, ben megâfir yemedim. Fakat ben Zeynep bnt. Cahş'ın yanında bal şerbeti içmiştim. Onu asla içmem ve işte yemin de ettim. Sakın bunu hiçbir kimseye söyleme.” diye buyurmuştur.

Hadisin başında; Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Zeynep bnt. Cahş'ın yanında bal şerbeti içerek kaldığı, Hz. Âişe ile Hz. Hafsa'nın (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.s.) yanlarına geldiğinde Hz. Peygamber'den (s.a.s.) megâfir kokusu aldıklarını söylemeleri hususunda anlaştıkları ve Hz. Hafsa, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) megâfir kokusunu aldığını söyleyince Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Hz. Hafsa'ya yukarıda yer alan hadisi söylediği yer almaktadır.

(2) ... عَنْ عَائِشَةَ، "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص.)، إِنَّمَا آلَى لِأَنَّ زَيْنَبَ رَدَّتْ عَلَيْهِ هَدِيَّتَهُ"، فَقَالَتْ عَائِشَةُ: لَقَدْ أَقَمَّاكَ،

فَغَضِبَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَآلَى مِنْهُنَّ. ³⁶⁵

2) ... Hz. Âişe'den rivâyet olduğuna göre; “Hz. Peygamber (s.a.s.), muhakkak Zeynep bnt. Cahş hediyesini Hz. Peygamber'e (s.a.s.) iade ettiğinden dolayı îlâ etti.” Hz. Âişe'de Hz. Peygamber'e (s.a.s.) “Senin hediyeni küçümsedi.” dedi. Bunun sonucunda Hz. Peygamber (s.a.s.) kızdı, hanımlarına îlâ etti buyrulmaktadır.

³⁶³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 2015), 17/457-460.

³⁶⁴ Buhârî, “Tefsiru'l-Kur'ân”, 66 (No. 4912).

³⁶⁵ İbn Mâce, “Talâk”, 24 (No. 2060).

(3) ... عَنْ عُمَرَ: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص.) طَلَّقَ حَفْصَةَ، ثُمَّ رَاجَعَهَا."³⁶⁶

3) ... Ömer b. Hattâb'tan rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: "Allah Rasûlü (s.a.s.), Hz. Hafsa'yı boşamış sonra Hz. Hafsa'ya dönmüştür."

(4) ... عَنْ أَنَسٍ، "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَتْ لَهُ أَمَةٌ يَطُوقُهَا فَلَمْ تَزَلْ بِهِ عَائِشَةُ وَحَفْصَةُ حَتَّى حَرَّمَهَا عَلَى نَفْسِهِ"، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: "يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ" إِلَى آخِرِ الْآيَةِ.³⁶⁷

4) ... Enes b. Mâlik'ten rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: Rasûlüllâh'ın (s.a.s.) birlikte olduğu cariyesi vardı. Âişe ve Hafsa, Rasûlüllâh (s.a.s.) o cariyeyi kendisine haram kılincaya kadar rahat bırakmadılar. Bunun üzerine Allah, Tahrîm Suresi 1-4 âyetlerini³⁶⁸ indirdi.

(5) ... عَنْ أَنَسٍ قَالَ: ... "إِنَّ الشَّهْرَ تِسْعُ وَعِشْرُونَ."³⁶⁹

5) ... Enes b. Mâlik'ten (r.a.) rivâyet olduğuna göre ... Hz. Peygamber (s.a.s.), "Şüphesiz ay (îlâ yemini yaptığı ay) yirmi dokuz gündür." buyurmuştur.

Bu hadisin baş kısmında; Hz. Peygamber'in (s.a.s.), hanımlarının odalarına bir ay girmemek üzere yemin ettiği, daha sonra yüksekçe bir yere çıkarak yirmi dokuz gün geçince oradan indiği ve bir ay ayrı kalmak üzere yemin etmişti diye sorulduğunda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yukarıdaki hadisi söylediği geçmektedir.

(6) ... عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَتْ: "خَيْرَتَا رَسُولِ اللَّهِ (ص.)، فَاخْتَرْنَا اللَّهَ وَرَسُولَهُ، فَلَمْ يَعُدْ ذَلِكَ عَلَيْنَا شَيْئًا."³⁷⁰

6) ... Hz. Âişe şöyle demiştir: "Rasûlüllâh (s.a.s.), bizleri muhayyer kıldı. Biz Allah ve Rasûlü'nü tercih ettik. Hz. Peygamber (s.a.s.) bunu bizim üzerimize bir şey (boşama) saymadı."

³⁶⁶ Ebû Dâvûd, "Talâk", 39 (No. 2283).

³⁶⁷ Nesâî, "İşrat'ı-Nisa", 4 (No. 3959).

³⁶⁸ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتِ أَزْوَاجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ وَاللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضُهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مِنْ أَنْبَاءِ هَذَا قَالَ نَبَّأَنِي الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ إِنَّ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ

³⁶⁹ Buhârî, "Nikâh", 91 (No. 5201).

³⁷⁰ Buhârî, "Talâk", 5 (No. 5262).

(7) ... عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ... قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.): "أَمَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ لَهُمُ الدُّنْيَا وَلَنَا الْآخِرَةُ".³⁷¹

7) ... İbn Abbas'tan rivâyet olduğuna göre; ... Hz. Peygamber (s.a.s.), (Hz. Ömer'e) "Dünya'nın onların ahiretin de bizim olmasına razı değil misin?" buyurmuştur.

3.5.1. Hadislerin Değerlendirilmesi

Birinci olarak ele aldığımız hadis; Buhârî'de yer alan bazı rivâyetlerde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) balı sevdiği, yanında bal şerbeti içtiği kimsenin Hz. Hafsa olduğu ve Hz. Âişe'nin anlaştığı kimsenin Hz. Sevede (r.a.) olduğu şeklinde geçmektedir. Diğer rivâyetler ise yukarıda vermiş olduğumuz metinle aynı anlamı (yanında şerbet içilen kişinin Zeynep bnt. Cahş olduğu) içermekte fakat Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yemin ettiği geçmemektedir. Bunlara ilâve olarak bu olay üzerine Tahrîm Suresi'nin ilk dört âyetinin indirildiği yer almaktadır.³⁷² Bu konuya dair Müslim'de bulunan hadisler de aynı anlamı ifade etmektedir.³⁷³

Ebû Dâvûd ve Nesâî'de bulunan rivâyetlerde de Hz. Peygamber'in (s.a.s.), yanında bal şerbeti içtiği kimsenin Zeynep bnt. Cahş olduğu geçmekte ve hadislerin diğer kısımları Sahîhayn'daki rivâyetlerle aynı anlamı içermektedir.³⁷⁴

Sahîhayn'da yer alan hadislere bakıldığında; bazı rivâyetlerde Hz. Peygamber'in (s.a.s.), yanında bal şerbeti içtiği kimsenin Zeynep bnt. Cahş olduğu bazı rivâyetlerde ise bu kimsenin Hz. Hafsa olduğu geçmektedir. Ancak Aynî'ye göre Buhârî, bu kimsenin Zeynep bnt. Cahş olacağı görüşündedir. Çünkü Hz. Âişe'nin zikrettiğine göre Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hanımları iki gruba ayrılmış, birinci grup; Hz. Âişe, Hz. Sevede, Hz. Hafsa ve Hz. Safiye (r.a.) ikinci grup ise Hz. Zeynep, Hz. Ümmü Seleme (r.a.) ve diğer hanımlarından oluşmaktadır. Diğer âlimler ise bu olayın tekrar ettiğini, hem Hz. Hafsa hem de Hz. Zeynep bnt. Cahş'ın yanında olabileceğini söylemişlerdir.³⁷⁵ Nevevî de bu kimsenin Zeynep bnt. Cahş olduğu rivâyetini daha doğru bulmuştur.³⁷⁶

³⁷¹ Buhârî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 66 (No. 4913).

³⁷² Buhârî, "Nikâh", 103 (No. 5216); "Talâk", 8 (No. 5267-5268); "Eymân ve'n-Nüzûr", 25 (No. 6691); "Hiyel", 12 (No. 6972).

³⁷³ Müslim, "Talâk", 20-21 (2/1100-1101).

³⁷⁴ Ebû Dâvûd, "Eşribe", 11 (No. 3714); Nesâî, "Talâk", 17 (No. 3421); "Eymân ve'n-Nüzûr", 19 (No. 3795); "İşrat'i-Nisa", 4 (No. 3958).

³⁷⁵ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 19/249; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 6/265.

³⁷⁶ Nevevî, *Minhâc*, 10/77.

İkinci hadis, çalışma alanımızı kapsayan eserlerden sadece İbn Mâce’de yer aldığından dolayı Kütüb-i Sitte’de geçtiği diğer yerler belirtilmemiştir. Hadisin senedinin sıhhat durumuna bakıldığında; Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Zevâid’de bu hadisin senedinde bulunan Hârîse b. Muhammed hakkında Ahmed b. Hanbel, Nesâî, İbn Muîn, İbn Adî ve birçok muhaddisin bu râviyi zayıf gördüğünü söylemiştir.³⁷⁷ Bundan dolayı bu hadis, isnadı zayıf olarak değerlendirilmiştir.

Üçüncü olarak zikretmiş olduğumuz Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Hz. Hafsa’yı boşamasını bildiren hadis, Ebû Dâvûd’dan başka Kütüb-i Sitte içinde sadece İbn Mâce’de geçmekte ve bu rivâyette herhangi bir fark bulunmamaktadır.³⁷⁸ Hadisin sıhhat durumu incelendiğinde son râvi olan Sehl b. Muhammed dışındaki râvilerin Sahîhayn’ın râvileri olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca bir görüşe göre de bu hadis, “isnadı sahîh” olarak değerlendirilmiştir.³⁷⁹ Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda hadis, isnadı sahîh olarak değerlendirilmiştir.

Dördüncü hadis, çalışma alanımızı kapsayan eserlerden sadece Nesâî’de yer aldığından dolayı Kütüb-i Sitte’de geçtiği diğer yerler belirtilmemiştir. Ancak Dârekutnî’de bu câriyenin Mâriye olduğunu bildiren ve olayı daha geniş bir şekilde aktaran hadis yer almaktadır.³⁸⁰ Bu hadis, çalışmamızın kapsamına girmediğinden dolayı burada ele alınmamıştır. Yalnız Dârekutnî’de yer alan bu rivâyet göz önünde bulundurulduğunda Hz. Peygamber’in (s.a.s.) birlikte olduğu câriyenin Mâriye olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Tahrîm Suresi’nin ilk âyetlerinin nüzûl sebeplerinden birinin de bu olay olduğu yukarıda da anlatıldığı üzere tefsir kaynaklarında geçmektedir.

Dördüncü hadisin sıhhat durumuna bakıldığında Hâkim, bu hadisin “Müslim’in şartına göre sahîh” olduğunu belirtmiştir.³⁸¹ Ayrıca başka bir görüşe göre de isnadın kavi olduğu belirtilmektedir.³⁸² Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda hadis, Müslim’in şartına göre sahîh olarak değerlendirilmiştir.

³⁷⁷ İbn Mâce, “Talâk”, 24 (No. 2060).

³⁷⁸ İbn Mâce, “Talâk”, 1 (No. 2016).

³⁷⁹ İbnü’l-Esîr, *Câmiu’l-Usûl*, 11/409.

³⁸⁰ Bk. Ebû’l- Hasan Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *es-Sünen*, thk. Şuayb Arnaût vd. (Beyrut: Müesseratu’r-Risâle, 1424/2004), 5/75 (No. 4013).

³⁸¹ Hâkim en-Nîsâbü’rî, *el-Müstedrek*, 2/535 (No. 3824).

³⁸² İbnü’l-Esîr, *Câmiu’l-Usûl*, 2/410.

Beşinci hadisin Kütüb-i Sitte’de yer aldığı rivâyetlere bakıldığında bu hadis, Enes b. Mâlik, Hz. Âişe, Sa’d b. Ebû Vakkâs, Ümmü Seleme, Câbir (r.a.) gibi birçok sahâbîden nakledilmektedir. Rivâyet edilen bazı hadislerin sonunda Hz. Peygamber’in (s.a.s.) günleri elleriyle işaret ettiği, bazılarında ise Hz. Peygamber’in (s.a.s.) eşlerinin yanına yirmi dokuz günün başında ya da sonunda döndüğü geçmektedir. Diğer rivâyetlerde de Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hanımlarından bazılarının odalarına girmemek üzere yemin ettiği bildirilmektedir. Ancak yukarıda zikrettiğimiz hadisten de anlaşıldığı üzere bir ayın yirmi dokuz günden ibaret olduğu tüm rivâyetlerde açık bir şekilde geçmektedir.³⁸³

Altıncı hadis ise Kütüb-i Sitte’nin tamamında yer almaktadır. Bu konuya dair yer alan rivâyetlerde Hz. Peygamber’in (s.a.s.), tahyîr âyeti nâzil olunca öncelikle Hz. Âişe’ye geldiği ve “Anne, babanla istişare edinceye kadar cevap vermen gerekmez.” diyerek Ahzâb Suresi’nin 28-29.³⁸⁴ âyetlerini okuduğu, bunun üzerine Hz. Âişe’nin “Allah, Rasûlü ve ahiret yurdunu seçiyorum.” dediği genel olarak tüm rivâyetlerde yer almaktadır.³⁸⁵ Bu rivâyetlerin bazılarında kelime veya cümle farkı olsa da anlama etki edecek derecede bir fark bulunmamaktadır. Diğer rivâyetler ise yukarıdaki hadisle aynı anlamı içermektedir.³⁸⁶

Son zikrettiğimiz hadis uzun bir şekilde Sahîhain’da yer almakta ve hadisin metnini vermediğimiz kısmında, daha önce zikretmiş olduğumuz hadisler anlatılmaktadır. Bu rivâyet, İbn Abbas’ın Hz. Ömer’e soru sorması yoluyla nakledilmekte ve Kütüb-i Sitte içerisindeki eserlerde, genellikle uzun olarak yer almaktadır. Hadislerde İbn Abbas’ın Hz. Ömer’e Tahrîm Suresi 4. âyette³⁸⁷ bahsedilen kişilerin kim olduğu sorulduğunda Hz. Ömer’in, bu kimselerin Hz. Âişe ve Hz. Hafsa

³⁸³ Buhârî, “Savm”, 11 (No. 1910-1911); “Mezâlim ve’l-Gasb”, 25 (No. 2469); “Tal0226k”, 21 (No. 5289); “Eymân ve’n-Nüzûr”, 20 (No. 6684); Müslim, “Sıyâm”, 22-27 (2/763-764); Nesâî, “Sıyâm”, 14 (No. 2131); “Talâk”, 32 (No. 3455-3456); Tirmizî, “Savm”, 6 (No. 690); İbn Mâce, “Talâk”, 24 (No. 2059-2061).

³⁸⁴ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزُوجَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُمْ وَأَسْرَحْكُمْ سَرَاحًا جَمِيلًا وَإِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

³⁸⁵ Buhârî, “Tefsîru’l-Kur’ân”, 33 (No. 4785); Müslim, “Talâk”, 22, 35 (2/1103, 1113); Tirmizî, “Tefsîru’l-Kur’ân”, 34 (No. 3204); Nesâî, “Nikâh”, 2 (No. 3201); “Talâk”, 26 (No. 3439-3440); İbn Mâce, “Talâk”, 20 (No. 2053).

³⁸⁶ Buhârî, “Talâk”, 5 (No. 5263); Müslim, “Talâk”, 24-28 (2/1103-1104); Nesâî, “Nikâh”, 2 (No. 3202-3203); “Talâk”, 27 (No. 3441-3445); Ebû Dâvûd, “Talâk”, 13 (No. 2203); Tirmizî, “Talâk ve Liân”, 4 (No. 1179); İbn Mâce, “Talâk”, 20 (No. 2052).

³⁸⁷ إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ

olduğunu söylediği bildirilmektedir.³⁸⁸ Müslim’de yer alan Hammâd b. Seleme tarikinde ise bu kimselerin Hafsa ile Ümmü Seleme olduğu geçmektedir.³⁸⁹

Sihhat durumunu belirtmediğimiz hadisler Sahîhayn’da yer aldığından dolayı değerlendirilmemiştir.

3.5.2. Hadislerden Çıkan Sonuçlar

Hadislerde geçen megâfir (مَغْفِير) kelimesi; geniş yaprakları ve dikenleri olan bir bitki olarak tanımlanmakta ve meyvesinin pamuk gibi beyaz, güzel kokusu olmayan, yapışkan ve tatlı olduğu söylenmektedir.³⁹⁰

Îlâ, Erkeğin yemin ederek ya da bir şarta bağlayarak eşine cinsel ilişkide bulunmayı kendisine yasaklaması olarak tanımlanmakta ve îlânın meydana gelebilmesi için belli şartlar gerekmektedir. Mezhepler bu şartlarda ihtilaf etmekle birlikte îlânın meydana gelebilmesi için eşten ayrı kalma süresinin ya mutlak bırakılması ya da en az dört ay olması gerektiği görüşündedir.³⁹¹

Bu hadislerin şerhlerine bakıldığında da yukarıda zikredilen âyetlerin nüzûl sebebinde ihtilaf olduğu görülmektedir. Ancak bu âyetlerin vürud sebebi hakkındaki genel görüş, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) kendisine bal yemeyi haram kılma meselesidir.

Nevevî, nüzûl sebebi olarak kabul edilen Mâriye kıssası hakkındaki rivâyetin sahîh olmadığını belirtmekte, Nesâî ise bal hususundaki Hz. Âişe hadisinin son derece sahîh olduğunu söylemektedir.³⁹² Başka bir söyleyişle Nevevî ve Nesâî âyetlerin, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) kendisine bal yemeyi haram kılması olayına dair indiğini kabul etmektedir.

Tefsir ve hadis âlimlerinin görüşleri zikredildikten sonra bu âyetlerin nüzûl sebebinin Hz. Peygamber’in (s.a.s.) kendisine balı veya zevcesi Mâriye’yi haram kılması hakkında olabileceği ihtimali kuvvet kazanmaktadır. Bahsettiğimiz görüşlerden

³⁸⁸ Buhârî, “İlim”, 27 (No. 89); “Mezâlim ve’l-Gasb”, 25 (No. 2468); “Tefsîru’l-Kur’ân”, 66 (No. 4914-4915); “Nikah”, 83 (No. 5191); “Libâs”, 31 (No. 5843); Müslim, “Talâk”, 30-31, 33-34 (2/1105-1108, 1110-1111); İbn Mâce, “Zühd”, 11 (No. 4153); Ebû Dâvûd, “Nevm”, 45 (No. 5201); Tirmizî, “Tefsîru’l-Kur’ân”, 65 (No. 3318).

³⁸⁹ Müslim, “Talâk”, 32 (2/1110).

³⁹⁰ Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, 19/249.

³⁹¹ Hamdi Döndüren, “Îlâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/61-62.

³⁹² Nevevî, *Minhâc*, 10/77.

de anlaşıldığı üzere bu konuda genel kanaat Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendisine balı haram kılma hususunda olduğudur. Ancak Taberî'nin bu âyetlerin nüzûlü hakkında görüşü yukarıda da belirttiğimiz üzere Mâriye olayı ile ilgilidir. Bu görüşünün gerekçesini de Tahrîm Suresi'nin 1. âyetinde yer alan "...Allah'ın sana helâl kıldığını, eşlerini hoşnut etmek arzusuyla niçin kendine haram kılıyorsun"³⁹³ buyruğuna dayandırarak hanımlarının hoşnutluğunu kazandıracak şeyin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Mâriye'den uzak durması ile olabileceğini kastetmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim hem bal ile ilgili rivâyette hem de Mâriye ile ilgili rivâyette Hz. Peygamber'in (s.a.s.) zevcelerinin birbirlerini kıskandıkları âşikârdır. Bu durumlar, göz önünde bulundurulduğunda âyetin devamı açısından Taberî'nin görüşü akla uygun gelmektedir.

Ancak bu konudaki diğer görüşler ve hadisler incelendiğinde bu âyetlerin nüzûlü hakkındaki rivâyetlerden bal ile ilgili olan hadislerin Sahîhayn'da yer alması sebebiyle sıhhatinin sahîh olduğu apaçık belli olmaktadır. Hadis âlimlerinin Mâriye ile ilgili rivâyet edilen hadis hakkındaki görüşünü de göz önünde bulundurduğumuzda nüzûl sebebinin bal ile ilgili olması bize de daha tutarlı gelmektedir.

Bu âyetlerin nüzûl sebebi olarak kanaatimiz, çoğunluğunda kabul ettiği gibi bal olayıdır. Çünkü bal olayı ile ilgili hadisler Sahîhayn'da yer almasından dolayı sıhhati tartışmasızdır. Taberî'nin öne sürdüğü sebepte göz ardı edilmemekle birlikte yani âyetin devamını da göz önünde bulundurduğumuzda bu âyetlerin iniş sebebinin yine bal olayı ile ilgili olabileceği düşünülebilmektedir. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hanımlarının hoşnut olması için kendisine haram kıldığı şeyin sadece Mâriye'den uzak durmasına dair yemin ettiği düşünülemez. Nitekim bal ile ilgili hadislere bakıldığında Hz. Peygamber'in (s.a.s.), yanında bal yediği hanımının odasında uzun kaldığı geçmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bal yememeye yemin eder ve bunu kendine haram kılarsa, yanında bal yediği hanımının yanında da daha fazla kalmayacaktır. Buda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşlerinin aralarındaki kıskançlıktan dolayı diğer hanımlarını hoşnut edecek bir neden olarak kabul edilebilir. Böylece Taberî'nin sunmuş olduğu gerekçeyi de bu şekilde bal olayına hamletmek bize göre daha uygundur. Allah en iyisini bilir...

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَرْوَاحِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ³⁹³

Konuyu özetlemek gerekirse, Tahrîm Suresi'nin ilk beş âyeti ve bu hadîs-i şerifler incelendiğinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Zeynep bnt. Cahş'ın evinde bal şerbeti içmesi sebebi ile Zeynep bnt. Cahş'ın odasından geç çıktığı için Hz. Peygamber'in (s.a.s.) diğer zevceleri Hz. Peygamber'i (s.a.s.) kıskanmıştır. Hz. Hafsa ile Hz. Aişe'nin aralarındaki muhabbet üzerine ilk zikretmiş olduğumuz hadisteki olay meydana gelmiş ve ardından Hz. Peygamber'in (s.a.s.), Hz. Hafsa'ya sır verdiği (kıskanılan eşin yanında bal şerbeti içmeyeceği ya da Rasûlüllâh'ın cariyesi Mâriye'ye yaklaşmayacağı), Hz. Hafsa'nın ise bunu Hz. Aişe'ye söylediği anlaşılmaktadır. Ardından Hz. Peygamber'in (s.a.s.), eşlerinden bir ay ayrı kalacağına dair yemin ettiği ve bir ay yani yirmi dokuz gün sonra Hz. Aişe'nin evine geldiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Bal olayı ile ilgili hadisler; kadınlarda kıskançlık duygusunun fitrî olduğuna, Hz. Âişe'nin değerinin Hz. Peygamber (s.a.s.) nezdinde yüksek olduğuna, edep ve terbiye için açık konuşmak yerine kinayeli sözler kullanılabileceğine ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sabrına delil olarak kabul edilmektedir.³⁹⁴

Ayrıca Hz. Âişe ile Hz. Hafsa'nın anlaşarak Hz. Peygamber'den (s.a.s.) megâfir kokusu aldıklarını söylemeleri hususunda anlaşmaları, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) eziyet vermek için değil, kadınlar arasında görülen kıskançlıktan kaynaklanmaktadır.³⁹⁵

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşlerinden bir ay ayrı kalma meselesinin îlâ olup olmama hususuna değinecek olursak bu îlâ sayılmamaktadır. Nitekim yukarıda îlâyı açıklarken bir şeyin îlâ olabilmesi için süre tayin edildiğinde dört ay ve üzeri olması gerektiği belirtilmiştir. Bundan dolayı Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yaptığı bu yemin îlâ değildir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.) eşlerinden bir ay ayrı kalmıştır.

Yukarıda zikrettiğimiz tüm hadisler hakkında ortaya çıkan görüş ve hükümlere bakıldığında; insanın bir ay eşinin yanına girmemek üzere yemin etmesi câiz olup bunun îlâ sayılmadığı, dünya nimetlerinin azı ile yetinerek ahireti kazanmaya çalışmanın Müslüman bir kimse için en hayırlı bir durum olduğu, kocasının sırrını başkalarına söyleyen ve ona eziyet etmek için hile yapan eşin kızmak suretiyle cezalandırılabileceği, haber-i vâhid ve sahâbe mürseli ile amel edilebileceği (Hz. Ömer hadisi buna delildir);

³⁹⁴ Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 6/266-6-267; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 13/338-339.

³⁹⁵ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 19/249.

koca, eşini ayrılıp gitme konusunda muhayyer bıraktığında bunun boşama sayılmayacağı gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır.³⁹⁶

3.6. Liân Bahsi

وَالَّذِينَ يَزْمُونَ أَرْوَاجَهُمْ...

*“Eşlerine zina suçlamasında bulunup da kendilerinden başka tanıkları olmayanların her birinin tanıklığı, dört kere, doğru söylediğine Allah’ı tanık göstermesi; beşinci olarak da “eğer yalan söyleyenlerden ise Allah’ın lânetine uğramasını” söylemesidir...”*³⁹⁷

Bu âyetlerin Tebük Gazvesi’nden sonra hicrî 9. yılın Şâban ayında nâzil olduğu kabul edilmektedir.³⁹⁸ Bu sebeple hem bu âyetlerin hem de konuyla alâkalı hadislerin Tebük Yılı’nda meydana geldiği ortaya çıkmaktadır.

Diğer kaynaklara bakıldığında da liân olayının Tebük Yılı’nda meydana geldiğinin aksini ifade eden herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Ancak bu âyetlerin nüzûl sebebi olan olaydaki sahâbînin kim olduğu konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Bazılarına göre ilk liân yapan ve bu âyetlerin inmesine sebep olan sahâbî Hilâl b. Ümeyye, bazılarına göre ise Uveymir el-Aclânî’dir.

Bu konu hakkında Kurtubî, âyetlerin nüzûlüne sebep olan meşhur olayın Hilâl b. Ümeyye’nin başından geçtiğini, Uveymir el-Aclânî’nin ise liân olayını bu âyetler nâzil olduktan sonra yaşadığını söylemektedir. Fakat diğer bir görüşe göre ise liân olayının, ilk önce Uveymir el-Aclânî’nin başından geçtiğini ifade etmektedir.³⁹⁹ Dârekutnî’de yer alan “Hz. Peygamber (s.a.s.) Tebük Gazvesi’nden döndükten sonra” diyerek rivâyet edilen hadiste de bu kimsenin Uveymir olduğu nakledilmektedir.⁴⁰⁰

Bu konu hakkında hadis kaynaklarına bakıldığında da farklı görüşler bulunmaktadır. İbn Hacer, Uveymir’in eşine liân yapmasını hicrî 9. yılın Şâban ayında değil de hicrî 10. yılın Şâban ayında meydana geldiğini söylemektedir.⁴⁰¹

³⁹⁶ Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 6/287-6-288; İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, 5/593-595.

³⁹⁷ en-Nur 24/6-9.

³⁹⁸ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 4/48; Nevevî, *Minhâc*, 10/120.

³⁹⁹ Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmî'l-Kur’ân*, 12/291.

⁴⁰⁰ Dârekutnî, *es-Sünen*, 4/417 (No. 3709).

⁴⁰¹ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, 9/448.

Kaynaklarda, bu konu hakkında âlimlerin ihtilafa düştüğü geçmektedir. Bazıları, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Uveymir'e "Senin ve eşin hakkında âyet indi." sözünü delil getirerek bu âyetin Uveymir hakkında nâzil olduğunu söylemektedir. Cumhur ise Hilâl b. Ümeyye hadisini delil getirerek bu âyetlerin Hilâl b. Ümeyye hakkında nâzil olduğunu kabul etmektedir. Çünkü hadiste de İslâm'da ilk liân yapan kişinin Hilâl b. Ümeyye olduğu geçmektedir. Şâfiî âlim olan Mâverdi de bu iki sahâbe arasında gelen rivâyetlerin birbirine benzer ve karışık olduğunu söylemektedir. Nevevî ise aynı meselenin yakın vakitte Hz. Peygamber'e (s.a.s.) sorulabileceğinden dolayı bu âyetlerin iki sahâbe içinde inmiş olabileceğini söylemiştir.⁴⁰²

Bizde bu konuda cumhurun görüşünü kabul ederek olayın Hilâl b. Ümeyye hakkında olduğunu düşünmekteyiz. Ancak İbn Hacer dışındaki görüşlere bakıldığında Uveymir olayının da bu yılda yaşandığı tahmin edilmektedir. Bundan dolayı çalışmamızda bu anlatılan iki hadiste incelenmiştir.

(1) ... عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ "أَرَأَيْتَ رَجُلًا وَجَدَ مَعَ امْرَأَتِهِ رَجُلًا أَيَقْتُلُهُ؟" فَتَلَّعَنَا فِي الْمَسْجِدِ، وَأَنَا شَاهِدٌ.⁴⁰³

1) ... Sehl b. Sa'd'dan (r.a.) rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: Bir adam Rasûlüllâh'a: "Ya Rasûlüllâh, eşiyle beraber bir adam bulan (zina eden) kimseye ne dersin? Onu öldürür mü?" dedi. Mescitte lanetleştiklerinde bende vardım.

Bu hadis hakkında bir görüşe göre hadiste yer alan kişinin Uveymir, bir diğer görüşe göre de başkası (Hilâl b. Ümeyye) olduğu geçmekte ve bu olay üzerine Nur Suresi'nin 6-9. âyetlerinin⁴⁰⁴ indiği yer almaktadır.⁴⁰⁵

(2) ... عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، قَالَ: ذَكَرَ ابْنُ عَبَّاسٍ، الْمُتَلَاعِنَيْنِ فَقَالَ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادٍ أَهِيَ الَّتِي قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.): "لَوْ كُنْتُ رَاجِمًا امْرَأَةً مِنْ غَيْرِ بَيِّنَةٍ." قَالَ: لَا، تِلْكَ امْرَأَةٌ أَعْلَنْتُ.⁴⁰⁶

⁴⁰² Nevevî, *Minhac*, 10/119-120; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 19/75.

⁴⁰³ Buhârî, "Salât", 44 (No. 423).

⁴⁰⁴ وَالَّذِينَ يَزْمُونَ أَرْوَاحَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ وَالْخَامِسَةُ أَنْ لَعْنَتُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ وَيَنْزَوُا عَنْهَا الْعَذَابُ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ وَالْخَامِسَةَ أَنْ غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ

⁴⁰⁵ Buhârî, nşr. Muhammed Zühayr b. Nâsır, "Salât", 44 (No. 423).

⁴⁰⁶ Buhârî, "Temennî", 9 (No. 7238).

2) ... Kâsım b. Muhammed'den (r.a.) rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: İbn Abbas'ın yanında liân yapan kimselerin sözü geçti. Bunun üzerine İbn Şeddâd (r.a.), Hz. Peygamber'in (s.a.s.) “Şayet şahitsiz recmetseydim bu kadını recmederdim.” buyurduğu kimseler bunlar mı dedi. İbn Abbas, “Hayır o âşikâr yapardı.” dedi.

(3) ... عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ هِلَالَ بْنَ أُمَيَّةَ قَذَفَ امْرَأَتَهُ، فَجَاءَ فَشَهِدَ، وَالنَّبِيُّ (ص.) يَقُولُ: "إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ أَنَّ

أَحَدُكُمَا كَاذِبٌ، فَهَلْ مِنْكُمَا تَائِبٌ؟" ثُمَّ قَامَتْ فَشَهِدَتْ.⁴⁰⁷

3) ... İbn Abbas'tan rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: Hilâl b. Ümeyye eşini zina etmekle itham etti. Hemen Hz. Peygamber'e (s.a.s.) geldi, şehadet etti. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Allah ikinizden birinin yalancı olduğunu mutlaka bilmektedir, tövbe edecek var mı?” buyurdu. Eşi ayağa kalkıp şehadet etti.

3.6.1. Hadislerin Değerlendirilmesi

Uveymir olayı ile ilgili hadis, Tirmizî dışında Kütüb-i Sitte'nin tamamında yer almaktadır. Birinci olarak zikrettiğimiz hadis Buhârî'de yer alan uzun rivâyetlerde şöyle geçmektedir: Uveymir, eşini zina yaparken yakalayan kimsenin ne yapacağı sorusunu Hz. Peygamber'e (s.a.s.) Âsım b. Adî'nin sormasını istemiş, Âsım b. Adî bu soruyu Hz. Peygamber'e (s.a.s.) sorduğunda Allah Rasûlü bu soruyu kerih görmüştür. Daha sonra Uveymir sormuş, Hz. Peygamber de (s.a.s.) “Senin ve eşin hakkında Allah âyet indirdi.” buyurmuş ve lanetleşme olayı anlatılmış, ardından Uveymir kadını boşamış ve Hz. Peygamber (s.a.s.), mescitte bulunanlara doğacak çocuğun vasıflarını zikrederek şöyle şöyle olursa Uveymir haklı, şöyle şöyle olursa karısı haklı buyurmuştur. Daha sonra kadın Uveymir'i doğrulayacak şekilde çocuk getirmiş ve çocuk annesine nispet edilmiştir.⁴⁰⁸ Buhârî'deki diğer rivâyetlerde de hadisin uzun şekli geçmekte, bazısında Uveymir'in üç talâkla boşadığı ve kocanın boşaması ile ayrılmanın sünnet olduğu, bazısında ise rivâyet eden râvinin mescitte bu olaya şahit olurken 15 yaşında olduğu geçmektedir.⁴⁰⁹

Müslim'de yer alan rivâyetler de Buhârî'de bulunan rivâyetler gibi olmakla birlikte, bir rivâyette Hz. Peygamber'in (s.a.s.) “Her liân yapan arasında ayırma budur.”

⁴⁰⁷ Buhârî, “Talâk”, 28 (No. 5307).

⁴⁰⁸ Buhârî, “Tefsîru'l-Kur'ân”, 24 (No. 4745-4746); “İtisâm bi'l-Kitâbi ve's-Sünnet”, 5 (No. 7304).

⁴⁰⁹ Buhârî, “Talâk”, 29-30 (No. 5308-5309); “Hudûd”, 43 (No. 6854); “Ahkâm”, 18 (No. 7165-7166).

ilavesi bulunmaktadır.⁴¹⁰ Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce’de yer alan rivâyetler de aynı anlamı barındırmaktadır.⁴¹¹

İkinci olarak zikrettiğimiz hadis, Buhârî’de farklı bablarda uzun bir şekilde yer almaktadır. Ancak yukarıda söylediklerimizle aynı anlamı içermesi sebebiyle burada zikredilmemiştir.⁴¹² Müslim, Nesâî ve İbn Mâce’de yer alan rivâyet de Buhârî’de bulunan rivâyetle aynı anlamı ifade etmektedir.⁴¹³

İkinci hadiste, İbn Abbas’a soru soran kimsenin Abdullah b. Şeddâd olduğu, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) söylemiş olduğu sözden kastedilen kimsenin de Uveymir’in karısı olduğu anlaşılmakta ve İbn Abbas’ın vermiş olduğu cevapla da Uveymir’in karısının kastedildiği bildirilmektedir.⁴¹⁴

Hilâl b. Ümeyye ile ilgili hadis ise Kütüb-i Sitte’nin tamamında yer almaktadır. Buhârî’de yer alan rivâyetlerde; Hz. Peygamber (s.a.s.) “Şahit getir ya da had vardır.” buyurmuş, bunun üzerine Hilâl b. Ümeyye “Bizden biri eşinin zina yaptığını görse de şahit aramaya mı gidecek?” demiş, Hz. Peygamber de (s.a.s.) sözünü tekrar etmiştir. Buhârî’de yer alan uzun bir rivâyetle ise zina ettiği kişi ve yukarıdaki kısım zikredilmekte, ardından Nur Suresi’nin 6-9. âyetlerinin indiği bildirilmektedir. Daha sonra Hilâl b. Ümeyye ile eşinin lanetleştigi ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) doğacak çocuğu tarif ederek “Eğer böyle olursa zina ettiği kişidendir.” buyurduğu yer almaktadır.⁴¹⁵

Müslim’de bu konuya dair yer alan hadis ise İbn Ömer tariki ile gelmekte olup Hilâl b. Ümeyye’nin ismi geçmemekte ancak Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Aclan’dan iki kişinin arasını ayırdığı bildirilmektedir.⁴¹⁶ Yani bu rivâyetten liân yapan kişinin Uveymir olduğu anlaşılmaktadır. Yine İbn Ömer tariki ile gelen başka rivâyetlerde ise

⁴¹⁰ Müslim, “Liân”, 1-3 (2/1129-1130).

⁴¹¹ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 28 (No. 2245-2252); Nesâî, “Talâk”, 7 (No. 3402); İbn Mâce, “Talâk”, 27 (No. 2066).

⁴¹² Buhârî, “Talâk”, 31, 36 (No. 5310, 5316); “Hudûd”, 43 (No. 6855-6856).

⁴¹³ Müslim, “Liân”, 12-13 (2/1134-1135); Nesâî, “Talâk”, 39 (No. 3470-3471); İbn Mâce, “Hudûd”, 11 (No. 2559-2560).

⁴¹⁴ Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 6/337.

⁴¹⁵ Buhârî, “Şehâdet”, 21 (No. 2671); Buhârî, “Tefsîru’l-Kur’ân”, 24 (No. 4747).

⁴¹⁶ Müslim, “Liân”, 6-7 (2/1132).

bu kişinin ensardan bir zât olduğu geçmektedir.⁴¹⁷ Buhârî ve Ebû Dâvûd'da İbn Ömer tarihi ile yer alan hadisler de bu şekildedir.⁴¹⁸

Müslim'deki hadiste İslâm'da ilk liân yapan kişinin Hilâl b. Ümeyye olduğu geçmektedir.⁴¹⁹ Nesâî'de de ilk liân yapan kişinin Hilâl b. Ümeyye olduğu rivâyeti ile Nur Suresi 6-9. âyetlerinin bu olay üzerine nâzil olduğunu bildiren rivâyet bulunmaktadır.⁴²⁰ Buhârî'de yer alan uzun rivâyet, aynı anlamda Tirmizî, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'de de yer almaktadır.⁴²¹ Yukarıdaki hadisler müttefekun aleyh olduğundan dolayı değerlendirme yapılmamıştır.

3.6.2. Hadislerden Çıkan Sonuçlar

Liân: Erkeğin, eşinin zina ettiğini ya da doğacak çocuğunun kendinden olmadığını söylemesi ve kadının da bu durumun aksini söylemesi durumunda birbirleriyle yeminleşmelerini ifade eden bir kavramdır.⁴²² Âlimler nesebi korumak ve eşe nispet edilecek zararlı ithamları defetmek için liâna cevaz vermişler ve genel olarak liânın geçerliliği konusunda ittifak etmişlerdir.⁴²³

Yukarıda zikretmiş olduğumuz hadislerden birçok hüküm ve sonuç ortaya çıkmaktadır. Bunlardan en önemlileri şunlardır:

- Liânın meşru olduğu, hükmün zâhire göre verileceği ve ülü'l-emre müracaat etmeninde câiz olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) bu şekilde hareket etmiştir.
- Bir şeyin liân olabilmesi için erkeğin karısının zina yaptığına dair şahit getirememesi ve kadının da bu durumu kabul etmemesi gerekmektedir. Aksi takdirde bu durum liân olmayıp zina haddini gerektiren bir ceza olmaktadır.

⁴¹⁷ Müslim, "Liân", 8-10 (2/1132-1133).

⁴¹⁸ Buhârî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 24 (No. 4748); "Talâk", 32-35, 52-53 (No. 5311-5315, 5349-5350); Ebû Dâvûd, "Talâk", 28 (No. 2258-2260).

⁴¹⁹ Müslim, "Liân", 11 (2/1134).

⁴²⁰ Nesâî, "Talâk", 37-38 (No. 3468-3469).

⁴²¹ Tirmizî, "Talâk", 25 (No. 3179); Ebû Dâvûd, "Talâk", 28 (No. 2254-2257); İbn Mâce, "Talâk", 27 (No. 2067).

⁴²² Mehmet Akif Aydın, "Liân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/172.

⁴²³ Nevevî, *Minhâc*, 10/119.

- Hamile kadına da liân yapılabileceğine delalet etmekte olup İmam Mâlik bu görüştedir. Ebû Hanîfe, Ahmed b. Hanbel, İmam Muhammed ise hamile kadına liân yapılmayacağı görüşündedir.
- Liân yapan kadınla doğacak çocuğu arasında miras hükümleri uygulanması gerekmektedir.
- Liânın mescitte yapılmasının müstehap olduğu sonucu çıkmaktadır. Çünkü bu olaylar mescitte gerçekleşmiştir.
- Ebû Hanîfe, liân yapılma ile boşanma gerçekleşmeyeceği görüşündedir. Çünkü boşanmanın gerçekleşebilmesi için hâkimin boşanmaya hükmetmesi gerekmektedir.
- Liânın hâkimin önünde ve kalabalık bir mekânda yapılması gerekmektedir.⁴²⁴
- Bir kerede söylenen üç talâkın geçerli olduğu sonucu çıkmaktadır. Nitekim Uveymir'in bazı rivâyetlerde aynı zamanda üç talâkla boşadığı geçmektedir.
- Tövbeye teşvik etmek gerekmektedir.
- Liân yapan bir kadın, daha sonra kendisinin zina yaptığı iddia edilen kimseye benzeyen bir çocuk doğurması durumunda zina yaptığı sabit olmamakta ve bu sebeple böyle bir kadına zina haddi uygulanmamalıdır.⁴²⁵

3.7. Yeminde İstisna ve Yemini Hayırlı Bir Şey Olduğu İçin Bozmak

وَلَا عَلَى الدِّينِ إِذَا مَا أَتَوَكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ ...

“Kendilerini bindirip (cepheye) sevk edesin diye sana geldikleri zaman, senin, “Sizi bindirebileceğim bir şey bulamıyorum” dediğin; bu uğurda harcayacakları bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş döke döke geri dönen kimselere de bir sorumluluk yoktur.”⁴²⁶

(1) ... كُنَّا عِنْدَ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ ... قَالَ: "وَاللَّهِ، إِنْ شَاءَ اللَّهُ، لَا أَخْلِفُ عَلَى يَمِينٍ، فَأَرَى غَيْرَهَا خَيْرًا

مِنْهَا، إِلَّا أَتَيْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ، وَتَحَلَّلْتُهَا".⁴²⁷

⁴²⁴ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 19/75-76; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 6/323-325.

⁴²⁵ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 8/492-513.

⁴²⁶ et-Tevbe 9/92.

⁴²⁷ Buhârî, “Eymân ve'n-Nüzûr”, 18 (No. 6680).

1) ... Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin yanındaydık. Ebû Mûsâ şöyle dedi: ... Hz. Peygamber (s.a.s.) “Vallahi eğer ben yemin eder ve ondan başkasını yemin ettiğim şeyden daha hayırlı görürsem ancak hayırlı olanı yapar ve yeminimi çözerim (bozarım).” buyurmuştur.

Bu rivâyet hakkında Buhârî’de yer alan diğer hadisler, daha uzun bir şekilde nakledilmektedir. Bu uzun hadislerde Teym oğullarından birisi Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye “Tavuk eti yemem.” diye yemin ettiğini söyledikten sonra Ebû Mûsâ el-Eş'arî’de Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yeminini bozma noktasında başından geçen hadiseyi anlatmıştır. Bu hadislerden bazıları, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yemin bozma olayının Tebük Seferi’ne çıkılmadan önce gerçekleştiğini bildirmektedir. Bundan dolayı bu konuyla alâkalı hadisler konumuz kapsamına girmektedir.

3.7.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Buhârî’deki rivâyetlerde Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin, Eş'arî bir toplulukla beraber binmek ve eşyalarını yüklemek üzere Hz. Peygamber’den (s.a.s.) deve istedikleri, bunun üzerine de Hz. Peygamber’in (s.a.s.) “Deve veremem.” diye yemin ettiği ve bu esnada Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yanında devesinin bulunmadığı geçmektedir. Bu olayın üzerine Hz. Peygamber’e (s.a.s.) ganimet develeri getirildiğinde kendisinden deve isteyen Eş'arî topluluğunu çağırmış ve onlara beş deve verilmesini emretmiştir. Bu grup daha sonra bunun hayırlı olmayacağını düşündüğünden dolayı Hz. Peygamber’e (s.a.s.) gitmiş ve “Yemini unuttunuz mu?” diye sormuşlardır. Hz. Peygamber de (s.a.s.) “Sizi ben değil ancak Allah yükledi.” diyerek yukarıda zikrettiğimiz hadisi söylemiştir.

Buhârî’deki başka rivâyetlerde ise bu grubun ikinci kez binek istediğinde Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yemin ettiği, “Yemin ettikten sonra hayırlı bir şey görürsem yemine kefâret verip, o hayırlı şeyi yaparım ya da hayırlı olanı yapar yeminime kefâret veririm.” dediği nakledilmekte ve yemin ederken “inşallah” dediğine dair bilgi bulunmamaktadır. Bu hadislerde Eş'arî gruba 3,5 veya 6 deve verildiği geçmekte, 6 deve verildiği söylenen rivâyetler de ise Hz. Peygamber’in (s.a.s.) develeri Sa’d b. Ubâde’den aldığı bildirilmektedir. Buhârî’de yer alan diğer rivâyetler de aynı anlamı taşımakta,

manayı değiştirecek herhangi bir ifade bulunmamaktadır.⁴²⁸ Müslim’de yer alan rivâyetlerde aynı şekilde Buhârî’de ifade edilen anlamı barındırmaktadır.⁴²⁹

Ebû Dâvûd ve İbn Mâce’de yer alan hadislerde de Hz. Peygamber’in (s.a.s.) “inşallah” diyerek yemin ettiği ve kefâret verip hayırlı olanı yapacağı veya hayırlı olanı yapıp kefâret vereceği şeklinde geçmektedir.⁴³⁰ Tirmizî’de ise sadece hadisin başı anlatılmakta ve bu konuya dair uzun rivâyetin olduğu bildirilmektedir.⁴³¹ Nesâî’de de aynı şeyler yer almakta ancak fark olarak üç deve verildiği geçmektedir.⁴³²

3.7.2. Hadisten ıkan Sonuçlar

Hadislerde Ebû Mûsâ el-Eş’arî’ye verilen deve sayısında bir teâruz gözükmektedir. Aynî bu hadislerde yer alan “نود” lafzının 3 ile 10 arasında deveye söylendiğini ifade etmektedir.⁴³³ Bu görüşte ortadaki teâruzu kaldırmaktadır. Nitekim bu konudaki rivâyetlerin tamamı bu sayı aralığındadır. Yine bu konu hakkında olayın birden fazla gerçekleştiği, bu sebeple rivâyetlerde söylenilen deve sayılarının farklı olabileceği görüşüyle de hadiste yer alan teâruz giderilmektedir.⁴³⁴

Bu konu hakkındaki hadislerin şerhlerine bakıldığında; bir kimse bir şey yapmaya ya da yapmamaya yemin edip daha sonra o yemin ettiği şeyden vazgeçmenin daha hayırlı olacağının farkına varırsa, yeminini bozması müstehap kabul edilmekte ve yapmış olduğu bu yeminden dolayı kefâret vermesi gerektiği konusunda âlimler ittifak etmektedir. Yine bir kimsenin yeminini bozmadan kefâret gerekmeyeceği, yemin ettiği şeyden vazgeçtikten bir zaman sonra kefâret vermenin câiz olduğu, herhangi bir hususta yemin etmeden önce kefâret vermenin câiz olmadığı hususunda da âlimlerin ittifakı bulunmaktadır. Ancak yemin edip yemini bozmadan önce kefâretin verilip verilmeyeceği konusunda âlimlerin ihtilafı söz konusudur. Böyle bir durumda İmam

⁴²⁸ Buhârî, “Fardu’l-Humus”, 15 (No. 3133); “Meğâzi”, 74, 78 (No. 4385, 4415); “Zebâih ve’s-Sayd”, 26 (No. 5518); “Eymân ve’n-Nüzûr”, 1, 4, 18 (No. 6623, 6649, 6678); “Keffârâtü’l-Eymân”, 9, 10 (No. 6718, 6721); “Tevhîd”, 56 (No. 7555).

⁴²⁹ Müslim, “Eymân”, 7-10 (3/1268-1271).

⁴³⁰ Ebû Dâvûd, “Eymân ve’n-Nüzûr”, 17 (No. 3276); İbn Mâce, “Keffâret”, 7 (No. 2107).

⁴³¹ Tirmizî, “Et’ime”, 24 (No. 1827).

⁴³² Nesâî, “Eymân ve’n-Nüzûr”, 13-14 (No. 3779-3780).

⁴³³ Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, 15/58.

⁴³⁴ Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 7/217.

Mâlik, İmam Şâfiî ve cumhura göre önce kefâret verilip ardından da yeminden dönülebilmekte, fakat bu durumun tersi müstehap olarak görülmektedir.⁴³⁵

Bu konu hakkında fikhî kaynaklara bakıldığında İmam Mâlik, kefâretin yemini bozduktan sonra gerekli olacağını ve yemini bozmadan önce verilmesinin hoş görülmediğini belirtmektedir.⁴³⁶ İmam Şâfiî'ye göre de yemini bozuncaya kadar kefâret verilmenin hoş görülmediği, şayet yemini bozmadan önce kefâret olarak yemek yedirilirse bunun yeterli olacağı, fakat yemini bozmadan önce kefâret olarak oruç tutulacaksa bu tutacağı orucun bozacağı yeminin kefâreti olmayacağı görüşü yer almaktadır.⁴³⁷

Ebû Dâvûd'un şerhine bakıldığında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yemin esnasında söylediği inşallah sözünü teberrüken söylediği, yemin ederken istisna niyeti amaçlanmadan inşallah denilebileceği, yemini bozacak kişinin ihtilaf olmakla beraber önce kefareti ödeyip ardından yemini bozabileceği (Hanefî mezhebi böyle düşünmemektedir.) ve bir kimsenin bir konuda yemin ettikten sonra daha hayırlı bir şey karşısına çıktığında bu yemini bozup kefâret ödeyeceği hükümleri ortaya çıkmaktadır.⁴³⁸

3.8. Mescid-i Dırâr'ın Yıkılması

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ...

*“Bir de şunlar var ki, zararlı eylemler gerçekleştirmek, inkârcılıklarını pekiştirmek, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve resulüne savaş açmış kişi lehine fırsat kollamak üzere bir mescid yapmışlardır...”*⁴³⁹

Hz. Peygamber (s.a.s.), Tebük Gazvesi için hazırlık yaparken münafıklar gelerek “Ya Rasûlüllâh! Senin mescidimize gelerek namaz kıldırmanı istiyoruz.” demişlerdir. Hz. Peygamber de (s.a.s.) Tebük Seferi için hazırlık yaptığını Allah dilerse sefer dönüşü isteklerinin gerçekleşebileceğini söylemiştir. Münafıklar, sefer dönüşü isteklerini yenilemişler ve bunun üzerine Tevbe Suresi'nin 107-110. âyetleri⁴⁴⁰ nâzil olmuştur.

⁴³⁵ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 15/58; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 7/217-218.

⁴³⁶ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 1/590.

⁴³⁷ Şâfiî, *el-Ümm*, 7/66.

⁴³⁸ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 12/238-239.

⁴³⁹ et-Tevbe 9/107-110.

⁴⁴⁰ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفْنَ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ لَا تُفْعَلُ فِيهِ أَبَدًا لِمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ رَبِّهِ رَجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَّخِذُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ حُبًّا وَاللَّهُ يَبْغِ الْمُطْهَرِينَ

Ardından Hz. Peygamber (s.a.s.), Âsım b. Adî ve Mâlik b. Duḥşum’a mescidi yıkmaları için emir vermiştir.⁴⁴¹ Bu anlatılanlar göz önünde bulundurulduğunda Mescid-i Dırâr’ın Tebük Yılı’nda yıkıldığı anlaşıldığından dolayı bu olay konumuz kapsamına girmiştir.

(1) ... سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: "رَأَيْتُ الدُّخَانَ مِنْ مَسْجِدِ الضَّرَارِ حِينَ انْهَارَ."⁴⁴²

1) ... Câbir b. Abdullah’tan (r.a.) işitildiğine göre şöyle demiştir: “Mescid-i Dırâr yıkıldığı zaman duman gördüm.”

3.8.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Mescid-i Dırâr’ın yıkılması ile ilgili hadis, Kütüb-i Sitte’de bulunmadığı için Hâkim’in *el-Müstedrek*’inde yer alan hadis zikredilmiş ve bu rivâyet aynı anlamda İbn Hacer’in zevâid türü eserinde de bulunmaktadır.⁴⁴³ Hâkim bu hadisi, “isnadı sahîh” olarak değerlendirmektedir.⁴⁴⁴ Bu sebeple hadis, isnadı sahîh olarak değerlendirilmiştir.

3.8.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Mescid-i Dırâr: Münafıkların, Allah ve Rasûlü’ne inanan kimselere zarar vermek kastıyla Medine’de yaptıkları mescit olarak tanımlanmaktadır.⁴⁴⁵ Yukarıda da belirtildiği üzere Mescid-i Dırâr, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) emri ile Tebük Gazvesi dönüşünde yıkılmıştır.

3.9. Tabaklanan Tulumdan Su İçilmesi

(1) ... عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْمُحَبِّقِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص.) فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ أَتَى عَلَى بَيْتٍ، فَإِذَا قِرْبَةً مُعَلَّقَةً، فَسَأَلَ الْمَاءَ،

فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّهَا مَيْتَةٌ، فَقَالَ: "دَبَّاعُهَا طُهِّرُهَا."⁴⁴⁶

أَقَمْنَ أَسَسَ بُنْيَانَهُ عَلَى ثَقْوَى مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَسَ بُنْيَانَهُ عَلَى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

⁴⁴¹ Diyârbekrî, *Târîhu 'l-Hamîs*, 2/130; Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/1045-1048; Rifâa Râfi‘ b. Bedevî b. Alî b. Muhammed et-Tahtâvî, *Nihâyetü 'l-İcâz fî Sîreti Sâkini 'l-Hicâz* (Kahire: Dâru'z-Zehâir, 1419), 1/385.

⁴⁴² Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, 4/638 (No. 8763).

⁴⁴³ İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-Âliye Bizevâidi'l-Mesânîdi's-Semâniye*, thk. Muhammed b. Suûd (Suûd: Dâru'l-Âsime, 1419), 14/706 (No. 3625).

⁴⁴⁴ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, 4/638 (No. 8763).

⁴⁴⁵ Hüseyin Algül, “Mescid-i Dırâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/272.

⁴⁴⁶ Ebû Dâvûd, “Libâs”, 39 (No. 4125).

1) ... Seleme b. el-Muhabbak'tan (r.a.) rivâyet olunduğuna göre; Rasûlüllâh (s.a.s.), Tebük savaşında bir eve varmış ve asılı bir tulumdan su istemiştir. Onlar: Ey Allah'ın Rasûlü, su tulumunun derisi leştendir demişler, bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.): “Su tulumunun tabaklanması onun temizlenmesidir.” buyurmuştur.

3.9.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Bu hadis, Kütüb-i Sitte içerisinde Ebû Dâvûd'dan başka Nesâî'de yer almaktadır. Nesâî'de yer alan hadiste de bu olayın Tebük Seferi esnasında yaşandığı nakledilmekte, ancak olayın evde yaşandığından bahsedilmemektedir.⁴⁴⁷

Metnini verdiğimiz hadis aynı anlam ve senetle İbn Hibbân'da yer almakta ve bu hadisi Şuayb el-Arnaût “sahîh li-gayrihî” olarak değerlendirmektedir.⁴⁴⁸ Ayrıca başka bir görüşe göre de hadis, hasen olarak değerlendirilmektedir.⁴⁴⁹ Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda hadis, Şuayb el-Arnaût'un görüşü esas alınarak sahîh li-gayrihî olarak değerlendirilmiştir.

3.9.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Yukarıda zikrettiğimiz hadis, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ölü hayvanın tabaklanan derisinden su içmesinden dolayı tabaklanmış derinin temiz olduğunu açıkça göstermektedir.

Bahsi geçen hadis; meyte olan bir hayvanın tabaklanan derisine su değmesi sebebiyle necis olacağını iddia edenlerin sözlerini geçersiz kılmakta ve tabaklanan derinin temiz hükmünde olacağına işaret etmektedir. Aynı zamanda tabaklanan deriden elbise giyen kimsenin de namazının geçerli olduğuna delalet etmektedir.⁴⁵⁰

3.10. Yasak Olan Bir Şeyin Hibe Edilmesi

Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında Dûmetü'l-Cendel'e farklı yıllarda üç sefer düzenlenmiştir. Düzenlenen seferlerin sonuncusu, konumuz kapsamında olup hicrî 9. yılın Recep ayında Hâlid b. Velîd'in komutanlığında gerçekleşmiştir. Hâlid b. Velîd sefere çıkmadan önce Hz. Peygamber'e (s.a.s.) Ükeydir'i nasıl bulacağını sorduğunda,

⁴⁴⁷ Nesâî, “Fera ve Atiyre”, 3 (No. 4243).

⁴⁴⁸ İbn Hibbân, *Sahîh-i İbn Hibbân*, 10/381 (No. 4522).

⁴⁴⁹ İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, 7/110.

⁴⁵⁰ Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen*, 4/201.

Allah Rasûlü, “Onu yaban sığırı avlarken bulacaksın.” buyurmuştur. Bu olayla ilgili hadis, araştırmanın son bölümünde ele alındığından dolayı burada değinilmemiştir. Hâlid b. Velîd, Kelb diyarına gidince Ükeydir’i Hz. Peygamber’in (s.a.s.) dediği şekilde yakalamış ve Ükeydir’in kardeşi Hassân ise teslim olmadığı için öldürülmüştür. Hâlid b. Velîd, Hassân’ın üzerinde bulunan cübbeyi Amr b. Ümeyye ed-Damrî (r.a.) ile Hz. Peygamber’e (s.a.s.) göndermiş ve bunun üzerine aşağıda zikrettiğimiz hadis vârid olmuştur.⁴⁵¹ Hz. Peygamber (s.a.s.), daha sonra bu cübbeyi Hz. Ömer’e, Müslim’e göre ise Hz. Ali’ye verdiği için dolayı da ikinci ve üçüncü zikrettiğimiz hadis ortaya çıkmıştır.⁴⁵² Hz. Ömer’in aşağıda zikredilen sözünden de anlaşıldığına göre bu olayın ardından ipek giymek yasaklanmıştır. Bu sebeple konuya dair bir hadis daha zikredilerek bu konuya son verilmiştir.

(1) ... حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: أَهْدَيْ لِلنَّبِيِّ (ص.) جُبَّةً سُودِيَّةً، وَكَانَ يَنْهَى عَنِ الْخَبَرِ، فَعَجِبَ النَّاسُ مِنْهَا، فَقَالَ: "وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَمَنَادِيلُ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ فِي الْجَنَّةِ أَحْسَنُ مِنْ هَذِهِ."⁴⁵³

1) ... Enes b. Mâlik şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.s.), ipekli elbise kullanmayı yasakladığı halde kendisine ipekten cübbe hediye edilmişti. İnsanlar cübbenin güzelliğine şaşmışlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), “Muhammed’in canı elinde olan Allah’a yemin ederim ki Sa’d b. Muâz’ın (r.a.) cennetteki mendilleri bundan daha güzeldir.” buyurmuştur.

(2) ... عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: "أَهْدَى إِلَى النَّبِيِّ (ص.) حُلَّةً سَبْرَاءَ، فَلَبِسْتُهَا، فَرَأَيْتُ الْغَضَبَ فِي وَجْهِهِ فَشَقَقْتُهَا بَيْنَ نِسَائِي."⁴⁵⁴

2) ... Hz. Ali’den rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: “Hz. Peygamber (s.a.s.) bana siyerâ elbisesi hediye etti. Elbiseyi giydim. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yüzünde öfke gördüm. Bunun üzerine elbiseyi kadınlarımın arasında bölüştürdüm.”

⁴⁵¹ Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/1025; İbn Kesir, *Bidâye*, 7/179; Diyârbekrî, *Târîhu’l-Hamîs*, 2/128.

⁴⁵² İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, 5/231.

⁴⁵³ Buhârî, “Hibe”, 28 (No. 2615); “Bed’ü’l-Halk”, 8 (No. 3248).

⁴⁵⁴ Buhârî, “Hibe”, 27 (No. 2614).

(3) ... عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.) إِلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ جَبَّةٍ سُودُسٍ، فَقَالَ عُمَرُ: "بَعَثْتُ بِهَا إِلَيَّ وَقَدْ قُلْتُ فِيهَا مَا قُلْتُ"، قَالَ: "إِنِّي لَمْ أَبْعَثْ بِهَا إِلَيْكَ لِتَلْبَسَهَا، وَإِنَّمَا بَعَثْتُ بِهَا إِلَيْكَ لِتَتَنَفَّعَ بِثَمَنِهَا."⁴⁵⁵

3) ... Enes b. Mâlik'ten rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.s.), Hz. Ömer'e ipekten bir cübbe gönderdi. Bunun üzerine Hz. Ömer:

- "Cübbe hakkında söyleyeceğini söylediğin halde bunu bana gönderdin." dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.):
- "Cübbeyi ben sana giyesin diye göndermedim, ancak parasından faydalanasın diye gönderdim." buyurmuştur.

(4) ... عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ: أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رَأَى خَلَّةً سَيَرَاءَ عِنْدَ بَابِ الْمَسْجِدِ، فَقَالَ: "يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ اشْتَرَيْتَ هَذِهِ، فَلَبِسْتَهَا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَلِلْوُفْدِ إِذَا قَدِمُوا عَلَيْكَ"، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.): "إِنَّمَا يَلْبَسُ هَذِهِ مَنْ لَا خَلَاقَ لَهُ فِي الْآخِرَةِ..."⁴⁵⁶

4) ... Abdullah b. Ömer'den rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: Hz. Ömer mescidin kapısı yanında satılan ipek elbise gördü. Hz. Ömer:

- "Ya Rasûlüllâh keşke şunu satın alsanız, Cuma günleri ve heyetleri kabul ettiğiniz günlerde giyseniz." dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.):
- "Ancak bunu ahirette hiçbir nasibi olmayan kimseler giyer." buyurmuştur.

Daha sonra hadisin devamında; Hz. Peygamber'e (s.a.s.) birçok ipekli elbise geldiği ve bunlardan birinin Hz. Ömer'e verildiği, Hz. Ömer'in de Hz. Peygamber'e hadiste geçen sözleri söylediği, Hz. Peygamber'in de (s.a.s.) "Giymen için vermedim." buyurması üzerine Hz. Ömer'in bu elbiseyi Mekke'de bulunan müşrik bir kardeşine verdiği geçmektedir.

3.10.1. Hadislerin Değerlendirilmesi

Birinci hadis incelendiğinde Buhârî'de Enes b. Mâlik kanalı ile gelen diğer rivâyette, hediye edenin Ükeydir olduğu geçmektedir.⁴⁵⁷ Berâ b. Âzib tariki ile gelen

⁴⁵⁵ Müslim, "Libâs ve Zînet", 20 (3/1645).

⁴⁵⁶ Buhârî, "Cuma", 7 (No. 886).

⁴⁵⁷ Buhârî, "Hibe", 28 (No. 2616).

rivâyette de ashabın, elbisenin güzelliği ve yumuşaklığından dolayı hayret ettiği, bazı rivâyetlerde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) "Siz buna mı hayret ediyorsunuz?" dediği geçmekte ve bazılarında da Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yemin ettiğine dair bir bilgi yer almamaktadır.⁴⁵⁸ Ayrıca Berâ b. Âzib'in rivâyetlerinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ipekten nehiy ettiği bildirilmemekte ve "سُنْدُسٍ" yerine "خُلَّةٌ حَرِيرٍ" lafzı bulunmaktadır. Müslim'de yer alan rivâyetler de Buhârî'de bulunan hadislerle aynı anlamı ifade etmektedir.⁴⁵⁹

Tirmizî ve Nesâî'de bulunan hadislerde Hz. Peygamber'in (s.a.s.), cübbeyi giydiği ve ashabın elbiseye dokunarak bugüne kadar böyle bir elbise görmediklerini söylemesi üzerine yukarıda yer alan birinci hadisin söylendiği görülmektedir.⁴⁶⁰ Tirmizî ve İbn Mâce'de, Berâ b. Âzib tariki ile gelen rivâyetler de Buhârî'de bulunan hadislerle aynı anlamı ifade etmektedir.⁴⁶¹

İkinci hadise bakıldığında ise Buhârî'de bulunan bir rivâyette Hz. Peygamber'in (s.a.s.) elbiseyi Hz. Ali'ye giydirdiği geçmekte, diğer rivâyetler ise metnini verdiğimiz hadisle aynı anlamı ifade etmektedir.⁴⁶² Müslim'de yer alan rivâyetler de Buhârî'de bulunanlarla aynı anlamı içermekte fakat bir hadiste Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Ükeydir'in hediye ettiği ipekten elbiseyi, Hz. Ali'ye verdiği ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) "Onu Fatımlar arasında başörtüsü olarak taksim et." buyurduğu yer almaktadır.⁴⁶³ İbn Mâce'de bulunan rivâyette, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'e (s.a.s.), "Bunu ne yapayım?" diye sorduğu, Hz. Peygamber'in de (s.a.s.) Müslim'de yer alan rivâyetteki gibi cevap verdiği geçmektedir.⁴⁶⁴ Ebû Dâvûd ve Nesâî'de bulunan rivâyetler de bu hadislerle aynı anlamı içermektedir.⁴⁶⁵

Üçüncü hadis, çalışma alanımızı kapsayan eserlerden sadece Müslim'de yer aldığından dolayı Kütüb-i Sitte'de geçtiği diğer yerler belirtilmemiştir. Son hadis ise Buhârî'de yer alan diğer rivâyetlerde; Hz. Ömer'in elbiseyi Hz. Peygamber'e (s.a.s.) getirdiği, Hz. Peygamber'in de (s.a.s.) Hz. Ömer'e elbiseyi satarsın ya da ihtiyacının

⁴⁵⁸ Buhârî, "Bed'ü'l-Halk", 8 (No. 3249); "Menâkıbü'l-Ensâr", 12, (No. 3802); "Libâs", 26 (No. 5836); "Eymân ve'n-Nüzûr", 3 (No. 6640).

⁴⁵⁹ Müslim, "Fezâ'ilü's-Sahâbe", 126-127 (4/1916-1917).

⁴⁶⁰ Tirmizî, "Libâs", 3 (No. 1723); Nesâî, "Zînet", 88 (No. 5302).

⁴⁶¹ Tirmizî, "Menâkıb", 120 (No. 3847); İbn Mâce, "İftitâhu'l-Kitab", 11 (No. 157).

⁴⁶² Buhârî, "Nafakât", 11 (No. 5366); "Libâs", 30 (No. 5840).

⁴⁶³ Müslim, "Libâs ve Zînet", 17-19 (3/1644-1645).

⁴⁶⁴ İbn Mâce, "Libâs", 19 (No. 3596).

⁴⁶⁵ Ebû Dâvûd, "Libâs", 8 (No. 4043); Nesâî, "Zînet", 84 (No. 5298).

giderirsin diye gönderdiği, başka rivâyetlerde bunlara ilave olarak Hz. Peygamber'in (s.a.s.) giydiresin ve mal kazanasın diye gönderdiği şeklinde geçmektedir.⁴⁶⁶ Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Nesâî'de bulunan rivâyetlerde bunlarla aynı anlamı içermektedir.⁴⁶⁷ Ancak Nesâî'de bulunan başka bir rivâyette Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Hz. Ömer'e, "Elbiseyi sat ihtiyacını gider ya da kadınların arasında başörtü olarak bölüştür." buyurduğu yer almaktadır.⁴⁶⁸

Üçüncü hadis Müslim'de, diğer hadislerde müttetekun aleyh olduğundan dolayı değerlendirme yapılmamıştır.

3.10.2. Hadislerden Çıkan Sonuçlar

Hadiste bulunan "سُنْدُسٌ" kelimesi ince ipek anlamına, "حُلَّةٌ" kelimesi ise iki parçadan meydana gelen elbise anlamına gelmektedir.⁴⁶⁹

İkinci hadiste bulunan "حُلَّةٌ سَيْرَاءٌ" lafzı hakkında; sarı çizgili, uzun ve çizgili renkli gibi nitelendirmelerde bulunulmakta olup bu elbisenin saf ipekten oluşan iki parça elbise olduğu hususunda görüş ayrılığı bulunmamaktadır.⁴⁷⁰

Tirmizî'de yer alan hadisin şerhine bakıldığında Hz. Peygamber'in (s.a.s.), ipekten cübbeyi yasaklamadan önce giydiği anlaşılmaktadır.⁴⁷¹ Âlimler, ilk hadisi Sa'd b. Muâz'ın cennetlik ve ahirette büyük bir makam sahibi olduğuna, cennetteki elbiselerin dünyadakilerden daha kıymetli olduğuna delil saymaktadırlar.⁴⁷²

Diğer hadislerden; erkeklere ipek elbise giymesinin yasaklandığı, mescid civarında alışveriş yapılabileceği, giyilmesi yasaklanmış bir şeyin hediye edilebileceği, iman etmemiş kardeşe yardım edilebileceği, cuma günleri güzel giyinmenin müstehaplığı ve kâfire hediye vermenin câiz olduğu sonuçlarına ulaşılmaktadır.⁴⁷³

⁴⁶⁶ Buhârî, "İdeyn", 1 (No. 948); "Büyû", 40 (No. 2104); "Hibe", 27-28 (No. 2612, 2619); "Cihâd ve Siyer", 177 (No. 3054); "Libâs", 30 (No. 5841); "Edeb", 9, 66 (No. 5981, 6081).

⁴⁶⁷ Müslim, "Libâs ve Zînet", 6-9 (3/1638-1640); Ebû Dâvûd, "Tefrîu Ebvâbu'l-Cuma", 13 (No. 1076); "Libâs", 8 (No. 4040); İbn Mâce, "Libâs", 16 (No. 3591); Nesâî, "Cuma", 11 (No. 1382); "Salâtü'l-İdeyn", 4 (No. 1560); "Zînet", 83, 86, 90 (No. 5295, 5300, 5307).

⁴⁶⁸ Nesâî, "Zînet", 85 (No. 5299).

⁴⁶⁹ Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 9/301.

⁴⁷⁰ Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 8/381.

⁴⁷¹ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 5/317.

⁴⁷² Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 9/301.

⁴⁷³ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 6/179; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 8/381-382, 390; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 14/118.

3.11. Zekât Memurluğunda Aranan Liyâkat

İbn Abbas'ın anlattığına göre Hz. Peygamber (s.a.s.), hicretin 9. yılının Muharrem ayında zekâtı toplamak için çeşitli memurlar göndermiştir. Bu memurlardan birinin de Benî Zübeyn'a giden İbnü'l-Lütbîyye olduğu bilinmektedir.⁴⁷⁴ Başka bir kaynakta ise Hz. Peygamber'in (s.a.s.), Ezd kabilesinden İbnü'l-Lütbîyye'yi zekât memuru olarak görevlendirdiği geçmekte ancak hangi kabileye gönderdiği yer almamaktadır.⁴⁷⁵ Fakat aşağıda zikrettiğimiz hadisten ve bu konuya dair gelen rivâyetlerden İbnü'l-Lütbîyye'nin Benî Süleym'e zekât memuru olarak görevlendirildiği anlaşılmaktadır.

(1) ... عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ ، قَالَ: "اسْتَعْمَلَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.) رَجُلًا مِّنَ الْأَسَدِ عَلَى صَدَقَاتِ بَنِي سُلَيْمٍ ، يُدْعَى ابْنُ اللَّثْبِيَّةِ فَلَمَّا جَاءَ حَاسِبُهُ."⁴⁷⁶

1) ... Ebû Humeyd'den (r.a.) rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.s.), Esed kabilesinden İbnü'l-Lütbîyye diye bilinen adamı Benî Süleym kabilesine zekâtlarını toplamak üzere görevlendirdi. Geldiğinde onu hesaba çekti."

3.11.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Bu hadis, Buhârî'de bulunan diğer rivâyetlerde biraz daha uzun bir şekilde yer almakta ve şöyle devam etmektedir: İbnü'l-Lütbîyye'nin zekâtları tahsil ettikten sonra Hz. Peygamber'e (s.a.s.), "Bu zekât sizin bu da bana hediye edilendir." dediği, Hz. Peygamber'in de (s.a.s.) "Babasının ya da annesinin evinde otursa buna hediye verilir miydi?" diye sorduğu ve yemin ederek zekât malından haksız bir şey alınırsa çalan kişinin kıyamet günü çaldığı şeyi yüklenerek getireceği, eğer çaldığı deve, sığır, koyun ise o hayvanların sesleriyle getireceği ve sonunda üç defa "Allah'ım tebliğ ettim mi?" dediği ve başka bir hadiste Hz. Peygamber'in (s.a.s.) namazdan sonra hutbe irad ederek bunları söylediği nakledilmektedir.⁴⁷⁷

⁴⁷⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/121.

⁴⁷⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/188; Ebû'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *Üsdü'l-Gâbe* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1409/1989), 5/344.

⁴⁷⁶ Buhârî, "Zekât", 67 (No. 1500).

⁴⁷⁷ Buhârî, "Hibe", 17 (No. 2597); "Eymân ve'n-Nüzûr", 3, 18 (No. 6636, 6679); "Ahkâm", 24, 41 (No. 7174, 7197).

Müslim’de, Buhârî’de yer alan rivâyetlerden farklı olarak Hz. Peygamber’in (s.a.s.) iki defa “Tebliğ ettim mi?” dediği geçmekte, Ebû Dâvûd’da bulunan rivâyet ise Buhârî’de bulunan hadislerle aynı anlamı içermektedir.⁴⁷⁸

3.11.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Hadislerde; zekât memuruna hediyein yasaklanma gerekçesinin memura verilmesinden kaynaklanmakta olup memurdan başkasına verilirse müstehap olduğu, Allah’ın birden fazla ismiyle yemin etmenin câiz olduğu, memurun devlet adına yaptığı işlerde hesaba çekilebileceği sonuçları bulunmaktadır.⁴⁷⁹

3.12. Elçilerin Yemen’e Gönderilme Meselesi

Hicrî 9. yılda meydana gelen önemli olaylardan biri de Müslüman olmayan kimselerin İslâm’a akın akın girmeye başlamasıdır. Nitekim bu yılda bazı heyetler Hz. Peygamber’e (s.a.s.) gelmiş bazılarında da Hz. Peygamber (s.a.s.) elçiler göndermiştir. Gönderilen elçilerden birinin de Muâz b. Cebel (r.a.) olduğu bilinmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), Muâz b. Cebel’i (r.a.) Tebük Gazvesi’nin gerçekleştiği hicretin 9. yılının Rebûlâhîr ayında Yemen’e göndermiştir.⁴⁸⁰ Muâz b. Cebel’in gönderilme sebebi ise kadı, zekât memuru ve muallim olarak geçmektedir.⁴⁸¹ Ayrıca Buhârî’nin Meğâzî bölümünde yer alan “بَابُ بَعْثِ أَبِي مُوسَى، وَمُعَاذٍ إِلَى الْيَمَنِ قَبْلَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ” bab başlığından da Muâz b. Cebel’in Ebû Mûsâ el-Eş’arî ile Yemen’e gönderildiği anlaşılmakta olup bu olay akabinde vârid olan hadisler bulunmaktadır. Bu anlatılanlar aşağıda zikredilen hadislerin Tebük Yılı’nda vârid olduğunu göstermektedir.

3.12.1. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Muâz b. Cebel ve Ebû Mûsâ el-Eş’arî’ye Tavsiyeleri

(1) ... عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ (ص.) بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ: "اتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهَا لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ

اللَّهِ حِجَابٌ."⁴⁸²

⁴⁷⁸ Müslim, “İmâre”, 26-29 (3/1463-1464); Ebû Dâvûd, “Harac”, 11 (No. 2946).

⁴⁷⁹ Müslim, *Sahih-i Müslim*, 8/42.

⁴⁸⁰ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 3/438-439.

⁴⁸¹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 3/439; M. Yaşar Kandemir, “Muâz b. Cebel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/337.

⁴⁸² Buhârî, “Mezâlim ve’l-Gasb”, 9 (No. 2448).

1) ... İbn Abbas'tan rivâyet olduğuna göre; Hz. Peygamber (s.a.s.), Muâz b. Cebel'i Yemen'e gönderdi. Ona, “Mazlumun duasından sakın, çünkü onunla Allah'ın arasında engel yoktur.” buyurdu.

(2) ... عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ (ص.) بَعَثَ مُعَاذًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: ... "فَأَعْلِمُهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فَقَرَائِهِمْ." 483

2) ... İbn Abbas'tan rivâyet olduğuna göre, Hz. Peygamber (s.a.s.) Muâz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken şöyle buyurmuştur: ... “Allah'ın onlara mallarında zekâtı farz kıldığını, zenginlerinden alınıp fakirlere verileceğini bildir.”

Bu hadisin baş kısmında Hz. Peygamber (s.a.s.), Muâz b. Cebel'e Allah ve Rasûlü'ne davete çağırmasını eğer itaat ederlerse namaza çağırmasını daha sonra da yukarıda zikrettiğimiz gibi zekâtı vermeye davet etmesini buyurmuştur.

(3) ... عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.) أَبَا مُوسَى، وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ: "يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا، وَبَشِّرَا وَلَا تُنْفِرَا، وَتَطَاوَعَا." 484

3) ... Ebû Bürde'den rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: Allah Rasûlü, Ebû Mûsâ ve Muâz b. Cebel'i Yemen'e gönderip onlara, “Kolaylaştırın zorlaştırmayın, müjdeleyin nefret ettirmeyin, hükümde birbirinize uyun.” buyurmuştur.

(4) ... عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، ... فَقَالَ: "كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ." 485

4) ... Ebû Bürde'den rivâyet olduğuna göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Her sarhoşluk veren haramdır.”

Bu hadisin öncesinde, Ebû Mûsâ'nın Yemen'de yapılan içkileri (bal ve arpadan yapılan) Hz. Peygamber'e (s.a.s.) sorduğu bunun üzerine de Hz. Peygamber'in (s.a.s.), bu sözü söylediği geçmektedir.

483 Buhârî, “Zekât”, 63 (No. 1496).

484 Buhârî, “Ahkâm”, 22 (No. 7172).

485 Buhârî, “Meğâzî”, 60 (No. 4343).

(5) ... عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص.) بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ، وَقَالَ لَهُ: "خُذِ الْحَبَّ مِنَ الْحَبِّ، وَالشَّاةَ مِنَ الْغَنَمِ، وَالْبَعِيرَ مِنَ الْإِبِلِ، وَالْبَقَرَةَ مِنَ الْبَقَرِ."⁴⁸⁶

5) ... Muâz b. Cebel'den rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.s.) onu Yemen'e gönderdiği zaman şöyle buyurmuştur: "(Zekât olarak) hububattan hububat, davardan koyun-keçi, deveden deve ve inekten inek al."

(6) ... عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: "بَعَثَنِي النَّبِيُّ (ص.) إِلَى الْيَمَنِ، فَأَمَرَنِي أَنْ أَخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ بَقَرَةً تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ خَالِمٍ دِينَارًا، أَوْ عِدْلَهُ مَعَاوِيرَ."⁴⁸⁷

6) ... Muâz b. Cebel'den rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: "Rasûlüllâh (s.a.s.) beni, Yemen'e gönderdi. Her otuz sığırdan iki yaşında erkek veya dişi dana; her kırktan da üç yaşına girmiş bir dişi danayı zekât olarak almamı, her buluğa erenden bir dinar (cizye olarak) veya ona denk elbise almamı emretti."

(7) ... عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: "بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ (ص.) إِلَى الْيَمَنِ، وَأَمَرَنِي أَنْ أَخُذَ مِمَّا سَقَتِ السَّمَاءُ، وَمَا سَقَى بَعْلًا، الْعُشْرَ، وَمَا سَقَى بِالدَّوَالِي نِصْفَ الْعُشْرِ."⁴⁸⁸

7) ... Muâz b. Cebel'den rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.s.) beni Yemen'e gönderdi. Bana, yağmurun suladığı şeylerden ve ba'l (kökleri yer altındaki sulara ulaşır 5-6 yıl sulanmaya ihtiyaç duymayan üzüm asmaları) ile sulanan şeylerden öşür almamı, âlet ile sulananlardan öşrünün yarısını almamı emretti."

(8) ... عَنْ رِجَالٍ مِنْ أَصْحَابِ مُعَاذٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص.) بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ: "يَفَ تَقْضِي؟" ... قَالَ: أَجْمَدُ رَأْيِي، قَالَ: "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ."⁴⁸⁹

8) ... Muâz b. Cebel'in arkadaşlarından rivâyet olduğuna göre şöyle söylemişlerdir: Hz. Peygamber (s.a.s.) onu Yemen'e gönderdiğinde "Nasıl hüküm vereceksin?" dedi... Muâz b. Cebel de:

⁴⁸⁶ Ebû Dâvûd, "Zekât", 11 (No. 1599).

⁴⁸⁷ Tirmizî, "Zekât", 5 (No. 623).

⁴⁸⁸ İbn Mâce, "Zekât", 17 (No. 1818).

⁴⁸⁹ Tirmizî, "Ahkâm", 3 (No. 1327).

— “Kendi görüşümle içtihat ederim.” dedi. Hz. Peygamber de (s.a.s.):

— “Allah Rasûlü’nün elçisini, Allah Rasûlü’ne muvaffak kılan Allah’a hamd olsun.” dedi.

Bu hadis, Muâz hadisi olarak da bilinmektedir. Hadisin zikretmediğimiz kısmında Muâz b. Cebel, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) sorusuna ilk önce Allah’ın kitabına göre eğer onda bulamazsa Allah Rasûlü’nün sünnetine göre şayet onda da bulamazsa kendi içtihadı ile hüküm vereceğini söylemiştir.

3.12.1.1. Hadislerin Değerlendirilmesi

Birinci olarak zikrettiğimiz hadis; Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Tirmizî ve İbn Mâce’de yer alan hadislerin son kısımlarında, aynı lafızlarla rivâyet edilmekte olup Tirmizî’de bulunan başka bir rivâyet ise Buhârî’deki gibi ayrı olarak nakledilmektedir.⁴⁹⁰

İkinci hadis, Buhârî’nin başka bir babında biraz daha detaylı olarak yer almaktadır. Bu hadislerde Hz. Peygamber (s.a.s.), Muâz b. Cebel’e Ehl-i Kitap bir kavme gideceğini bildirmekte, zekât olarak mallarının en iyisini almasından sakınmasını buyurmakta ve devamında da ilk zikrettiğimiz hadis yer almaktadır. Aynı şekilde bu hadis Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Tirmizî ve İbn Mâce’de de yer almaktadır.⁴⁹¹

Üçüncü olarak zikretmiş olduğumuz hadis, uzun bir şekilde ve farklı olaylar anlatılarak Buhârî’de bulunan “Ebû Mûsâ ile Muâz b. Cebel’in Yemen’e gönderilmesi” babında ele alınmaktadır. Buhârî ve Müslim’de yer alan rivâyetlerin bazı yerlerinde ilave olarak “ihtilaf etmeyin” lafzı bulunmaktadır.⁴⁹²

Dördüncü olarak zikretmiş olduğumuz hadis, Buhârî ve Müslim’de aynı anlamda yer almaktadır. Fakat bazı rivâyetlerde bu olayın yukarıdaki hadisle aynı anda vârid olduğu geçmekte, bazılarında ise Ebû Mûsâ dönünce Hz. Peygamber’e (s.a.s.)

⁴⁹⁰ Buhârî, “Zekât”, 63 (No. 1496); “Meğâzî”, 60 (No. 4347); Müslim, “İmân”, 29 (1/50); Ebû Dâvûd, “Zekât”, 4 (No. 1584); Nesâî, “Zekât”, 46 (No. 2522); Tirmizî, “Zekât”, 6 (No. 625); “Birr ve Sıla”, 68 (No. 2014); İbn Mâce, “Zekât”, 1 (No. 1783).

⁴⁹¹ Buhârî, “Zekât”, 1, 41, 63 (No. 1395, 1458, 1496); “Meğâzî”, 60 (No. 4347); “Tevhîd”, 1 (No. 7372); Müslim, “İmân”, 29-31 (1/50-51); Ebû Dâvûd, “Zekât”, 4 (No. 1584); Nesâî, “Zekât”, 1, 46 (No. 2435, 2522); Tirmizî, “Zekât”, 6 (No. 625); İbn Mâce, “Zekât”, 1 (No. 1783).

⁴⁹² Buhârî, “Cihâd ve Siyer”, 164 (No. 3038); “Edeb”, 80 (No. 6124); Müslim, “Cihâd ve Siyer”, 7 (3/1359).

Yemen'deki içkileri sorduğu ve bunun üzerine Hz. Peygamber'in de (s.a.s.) sarhoş eden her şeyin haram olduğunu söylediği yer almaktadır.⁴⁹³ İbn Mâce'de de zikrettiğimiz kısım aynı lafızlarla geçmekte, Ebû Dâvûd'da ise anlamı değiştirecek bir lafız bulunmamaktadır.⁴⁹⁴ Müslim ve Nesâî'de de Câbir b. Abdullah tarikiyle gelen benzer bir rivâyet bulunmaktadır.⁴⁹⁵

Beşinci zikrettiğimiz hadis, aynı metin ve senetle İbn Mâce'de yer almaktadır.⁴⁹⁶ Bu hadisi aynı zamanda Hâkim de kitabına almış ve isnadının “Şeyhâyn'ın şartına göre sahîh” olduğunu söylemiştir.⁴⁹⁷ Başka bir görüşe göre de senette sadûk olan Şerîk b. Abdullah olup geri kalan râvilerin sika olduğu söylenerek hadis, “hasen” olarak değerlendirilmiştir.⁴⁹⁸ Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda hadis, Hâkim'in görüşü esas alınarak Şeyhâyn'ın şartına göre sahîh olarak değerlendirilmiştir.

Altıncı olarak zikretmiş olduğumuz hadis, aynı anlamda Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'de yer almaktadır.⁴⁹⁹ Metnini zikrettiğimiz hadis için Tirmizî, “hasen”; Şuayb el-Arnaût, “sahîh”; Hâkim, “Şeyhâyn'ın şartına göre sahîh” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁵⁰⁰ Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda hadis, Tirmizî'nin görüşü esas alınarak hasen olarak değerlendirilmiştir.

Yedinci olarak zikrettiğimiz hadis ise Kütüb-i Sitte içerisinde sadece İbn Mâce'de yer almaktadır. Bir başka söyleyişle Muâz b. Cebel'in Yemen'e gönderilerek öşür alması ile alâkalı olan hadise sadece İbn Mâce'de ulaşılmıştır. Ancak öşür konusuna dair Kütüb-i Sitte içerisinde farklı rivâyetler bulunmaktadır.⁵⁰¹ Bu hadis ile ilgili olarak Bezzâr, bu hadisin sadece Muâz b. Cebel rivâyeti ile bilindiğini söylemiştir.⁵⁰²

⁴⁹³ Buhârî, “Edeb”, 80 (No. 6124); Müslim, “Eşribe”, 70-71 (3/1586).

⁴⁹⁴ İbn Mâce, “Eşribe”, 9 (No. 3391); Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 5 (No. 3684).

⁴⁹⁵ Müslim, “Eşribe”, 72 (3/1587); Nesâî, “Eşribe”, 50 (No. 5709).

⁴⁹⁶ İbn Mâce, “Zekât”, 16 (No. 1814).

⁴⁹⁷ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, 1/546 (No. 1433).

⁴⁹⁸ İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, 4/631.

⁴⁹⁹ Nesâî, “Zekât”, 8 (No. 2450-2453); Ebû Dâvûd, “Zekât”, 4 (No. 1576); “Cizye”, 30 (No. 3038); İbn Mâce, “Zekât”, 12 (No. 1803).

⁵⁰⁰ Tirmizî, “Zekât”, 5 (No. 623); İbn Hibbân, *Sahîh-i İbn Hibbân*, 11/244 (No. 4886); Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, 1/555 (No. 1449).

⁵⁰¹ Bk. İbn Mâce, “Zekât”, 17 (No. 1816); Tirmizî, “Zekât”, 14 (No. 639).

⁵⁰² Bezzâr, *Müsnedü'l-Bezzâr*, 7/91 (No. 2646).

Bu hadisi İbn Cerîr “sahîh” olarak,   ayb el-Arnaût “isnadı hasen” olarak değerlendirmiştir.⁵⁰³ Hadisin râvilerine bakıldığında Hasen b. Ali dışındaki râvilerin Sahîhayn’ın râvileri olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Hasen b. Ali incelendiğinde ise sad k olduğu anlaşılmış olup, bu râviyi Eb  Hâtim er-Râzî ve İbn Hacer “sad k” olarak nitelendirmiştir.⁵⁰⁴ Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda hadis, İbn Cerîr’in g r    esasa alınarak sahîh olarak değerlendirilmiştir.

Son zikrettiğimiz hadis ise Tirmizî’den başka Eb  Dâvûd’da yer almaktadır. Eb  Dâvûd’da yer alan rivâyetler de aynı anlamı içermektedir.⁵⁰⁵ Tirmizî, hadisin sadece bu şekilde bilindiğini ve senedinin muttasıl olmadığını söylemiştir.⁵⁰⁶ Bu sebeple hadis, m nkat ’ olarak değerlendirilmiştir. Sıhhat durumunu belirtmediğimiz hadisler ise müttefekun aleyh olduğundan dolayı değerlendirilmemiştir.

3.12.1.2. Hadislerden  ıkan Sonuçlar

Altıncı hadiste yer alan “      ” kelimesini Eb  Dâvûd, “Yemen’de kullanılan elbise” olarak belirtmiştir.⁵⁰⁷ Yedinci olarak zikrettiğimiz hadiste yer alan “      ” lafzını râvi, “kökleri yer altındaki sulara ulaşıp 5-6 yıl sulanmaya ihtiyaç duymayan üzüm asmaları” şeklinde açıklamıştır.⁵⁰⁸ Yine bu hadiste yer alan “      ” kelimesini de Muhammed Fuâd Abdulbâkî, “su çıkarmak için kullanılan  letler” şeklinde açıklamıştır.⁵⁰⁹

Yukarıda zikretmiş olduğumuz hadislerden birçok hüküm ve sonuç ortaya çıkmaktadır. Bunlardan en önemlileri şunlardır:

- Bu hadislerde, haber-i v hidi kabul etmenin ve onunla amel etmenin vacip olduğuna delil bulunmaktadır.
-  ld rmeden önce k firleri İslâm’a çağırmanın gerekliliği yer almaktadır.
- Gece ve gündüz 5 vakit namazın farz olduğu ortaya çıkmaktadır.

⁵⁰³ Al  b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttakî el-Hindî, *Kenzü ’l-Ummâl f  Süneni ’l-Akvâl ve ’l-E   l*, thk. Bekrî Hayyânî - Saffet Sekkâ (b.y.: Müessesetü’r-Risâle, 1401/1981), 6/563; Zehebî, *Siyeru A’  mi’n-Nübelâ*, thk.   ayb Arnaût (by.: Müessesetü’r-Risâle, 1405/1985), 9/527.

⁵⁰⁴ R zi, *Cerh ve ’t-Ta’  l*, 3/22 (No. 90); İbn Hacer, *Takrîbü ’t-Tehzîb*, 1/162.

⁵⁰⁵ Eb  Dâvûd, “Ak ziye”, 11 (No. 3592-3593).

⁵⁰⁶ Tirmizî, “Ahkâm”, 3 (No. 1327).

⁵⁰⁷ Eb  Dâvûd, “Zekât”, 4 (No. 1576).

⁵⁰⁸ İbn Mâce, “Zekât”, 17 (No. 1818).

⁵⁰⁹ İbn Mâce, “Zekât”, 17 (No. 1818).

- Ehl-i Sünnet'e göre kâfir bir kimse kelime-i şهادet getirmediğçe Müslümanlığının kabul edilmeyeceğine ve zekâtın farziyeti hususunda delil bulunmaktadır.
- Bazılarına göre, zekâtın başka bir beldeye gönderilemeyeceğine dair delil yer almaktadır. Ancak hadiste bildirilen “فُقَرَاءَهُمْ” kelimesinde yer alan zamir, bütün Müslüman fakirlere döndüğünden dolayı zekâtın başka beldelere de gönderilebileceği kabul edilmektedir.
- Vitir namazının vacip olmadığı görüşünde bulunan kimseler, ikinci hadisi delil getirmişlerdir.
- Hadiste yer alan “Zenginlerden alınıp fakirlere verilecek.” ifadesinden İmam Şâfiî, zekâtın çocuk ve akılsızlardan da alınacağı görüşüne ulaşmıştır. Nitekim mezhebin fikhî kaynağına bakıldığında hür olan kimseye, çocuk olsa bile zekâtın farz olduğu belirtilmektedir.⁵¹⁰
- Malda, zekât dışında farz olduğunu bildiren bir hak bulunmamaktadır.
- Zekât olarak malın en iyisinden değil de orta hallisinden alınmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.
- Mazlum olan kimsenin bedduasının reddedilmeyeceği anlaşılmaktadır.⁵¹¹
- Her sarhoşluk veren şeyin haram olduğunu bildiren hadisler, açık bir şekilde sarhoş eden her şeyin haram olduğunu göstermektedir.⁵¹²
- Beşinci olarak zikrettiğimiz hadisten de her malın zekâtının kendi cinsinden verilebileceği hükmü ortaya çıkmaktadır. Daha sonra zikretmiş olduğumuz hadisten de ineğin nisabının otuz olduğu, daha az ineği olana zekâtın farz olmadığı ve cizyenin ergenlik çağına giren erkekten bir dinar ya da ona denk bir değer alınacağı sonuçları çıkmaktadır.⁵¹³
- Yedinci sırada zikretmiş olduğumuz hadisten de akarsu, yağmur suyu veya susuz olarak yetişen bitki ve meyvelerin zekâtının 1/10 olduğu, su çekmek gibi emek harcanarak sulanan yerlerin zekâtının ise 1/20 olduğu anlaşılmaktadır. Ebû Hanîfe ve İmam Züfer hadisin zâhirine bakarak toprak ürünleri ister az olsun ister çok olsun zekât gerektiğine hükmetmişlerdir.⁵¹⁴

⁵¹⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, 2/28.

⁵¹¹ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 8/236-238; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 1/203-204.

⁵¹² Nevevî, *Minhâc*, 13/169.

⁵¹³ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 6/164, 207.

⁵¹⁴ İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, 5/135-136.

Mezhebin fikhî kaynağına bakıldığında da yağmur veya akarsularla sulanan mahsullerden az veya çok olsun 1/10 zekât alınacağı görüşü bulunmaktadır.⁵¹⁵

- Son zikrettiğimiz hadis ise Kur’ân-ı Kerîm ve sünnette açık bir delil bulunmadığında kıyasa müracaat edilebileceğinin geçerliliğine ve gerekli yerde kıyasa başvurarak hüküm verilebileceğine delil olarak kullanılmaktadır.⁵¹⁶

3.13. Sakîf Elçileri ile İlgili Meseleler

Hiz. Peygamber (s.a.s.), Tebük Gazvesi’nden döndüğünde Sakîf Heyeti’ni Ramazan ayında huzuruna kabul etmiştir.⁵¹⁷ Bu heyet, Müslüman olmalarına karşılık bazı şeylerden muaf tutulmak istemişlerdir. Tebük Seferi dönüşü heyetle görüşen Hiz. Peygamber (s.a.s.), onların belli bir süreye kadar zekât ve cihaddan muaf tutulma isteklerini kabul ederek içlerinden Osmân b. Ebû'l-Âs'ı (r.a.), onlara vali tayin etmiştir.⁵¹⁸ Yine bu anlatılanlar ve aşağıda zikrettiğimiz hadisler, Zehebî'nin eserinde de yer almaktadır.⁵¹⁹ Bu bilgilerden hareketle olayların Tebük Yılı'nda gerçekleştiği tespit edildiğinden dolayı bu hadisler konumuz kapsamına girmektedir.

3.13.1. Namaz, Zekât ve Cihaddan Muaf Tutulma İsteği

(1) ... عَنْ وَهْبٍ، قَالَ: سَأَلْتُ جَابِرًا عَنْ شَأْنِ ثَقِيفٍ إِذْ بَايَعَتْ؟ قَالَ: اشْتَرَطَتْ عَلَى النَّبِيِّ (ص.)، أَنْ لَا صَدَقَةٌ

عَلَيْهَا، وَلَا جِهَادٌ، وَأَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ (ص.) بَعْدَ ذَلِكَ يَقُولُ: "سَيَتَصَدَّقُونَ، وَيُجَاهِدُونَ إِذَا أَسْلَمُوا."⁵²⁰

1) ... Vehb b. Münebbih'den rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: Câbir b. Abdullah'a (r.a.), biat ettikleri zaman Sakîf'in durumunu sordum. Câbir, (Sakîf Heyeti) "Zekât ve cihad olmamasını şart koştu." dedi. Câbir, bundan sonra Hiz. Peygamber'i (s.a.s.) "Müslüman olduklarında zekât verecekler ve cihad edecekler." buyururken işitmiştir.

⁵¹⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/113.

⁵¹⁶ Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen*, 4/165.

⁵¹⁷ İbn Kesîr, *es-Sîret*, 4/53.

⁵¹⁸ Mustafa Sabri Küçükkaşçı, "Sakîf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/11.

⁵¹⁹ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 1/448.

⁵²⁰ Ebû Dâvûd, "Harâc", 26 (No. 3025).

(2) ... عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ، ... فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.): "لَكُمْ أَنْ لَا تُحْشَرُوا، وَلَا تُعْشَرُوا، وَلَا

خَيْرٌ فِي دِينٍ لَيْسَ فِيهِ رُكُوعٌ".⁵²¹

2) ... Osmân b. Ebû'l-Âs'dan rivâyete göre, ... Hz. Peygamber (s.a.s.): "Size cihad ve öşürden muaf tutulma vardır. (Ancak) Namaz olmayan dinde hayır yoktur." buyurmuştur.

Hadisin başında, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Sakîf Heyeti'ni kalplerinin yumuşaması için mescide indirdiği ve onların da cihad ve öşürden muaf tutulmayı şart koştukları geçmektedir.

3.13.1.1. Hadislerin Değerlendirilmesi

Bu iki hadis, Kütüb-i Sitte içinde sadece Ebû Dâvûd'da yer almaktadır. Fakat bu rivâyetler, aynı anlamda Ahmed b. Hanbel'den de nakledilmektedir.⁵²² Hadislerin sıhhat durumu incelendiğinde iki hadisinde "isnadı hasen" olarak değerlendirildiğine ulaşılmıştır.⁵²³ Bu sebeple hadisler, isnadı hasen olarak değerlendirilmiştir.

3.13.1.2. Hadislerden Çıkan Sonuçlar

Bu hadislerin zâhirinden Hz. Peygamber'in (s.a.s.), Sakîf Heyeti'nin İslâm'a girmeleri halinde şart koştukları cihad ve zekât muafiyetini kabul ettiği görülmektedir. Ancak Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Sakîf Heyeti'ni cihad ve zekâtтан muaf tutmasının sebebi henüz onlara, şart koştukları cihad ve zekâtın farz olmamasından dolayıdır. Çünkü zekâtın farz olabilmesi için malların üzerinden bir yıl geçmesi gerekmektedir. Aynı şekilde cihadın da farz olabilmesi için seferberlik ilan edilmesi gerekmektedir. Namazı terk etmeyi şart koşturmak ise geçerli değildir. Ayrıca bu hadiste kâfir bir kimsenin bir ihtiyaca binaen mescide girebilmesinin câizliği bulunmaktadır.⁵²⁴

⁵²¹ Ebû Dâvûd, "Harâc", 26 (No. 3026).

⁵²² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 23/34, 29/438 (No. 14673-14674, 17913).

⁵²³ İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, 8/413-414.

⁵²⁴ Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen*, 3/35.

3.13.2. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Osmân b. Ebû'l-Âs'a Tavsiyeleri

(1) ... حَدَّثَنِي عُثْمَانُ بْنُ أَبِي الْعَاصِ الثَّقَفِيُّ، أَنَّ النَّبِيَّ (ص.) قَالَ لَهُ: ... "أَمْ قَوْمَكَ. فَمَنْ أَمْ قَوْمًا فَلْيُخَفِّفْ، فَإِنَّ فِيهِمُ الْكَبِيرَ، وَإِنَّ فِيهِمُ الْمَرِيضَ، وَإِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ، وَإِنَّ فِيهِمُ ذَا الْحَاجَةِ، وَإِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ وَحْدَهُ، فَلْيُصَلِّ كَيْفَ شَاءَ."⁵²⁵

1) ... Osmân b. Ebû'l-Âs'dan rivâyet olduğuna göre, Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisine: ... “Kavmine imam ol. Kim bir kavme imam olursa (namazı) hafif kıldırır. Çünkü içlerinde yaşlı, hasta, zayıf, hacet sahipleri vardır. Sizden biri (yalnız) namaz kıldığında nasıl dilerse öyle kılsın.” buyurmuştur.

(2) ... عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ، قَالَ: إِنَّ مِنْ آخِرِ مَا عَمِدَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ (ص.): "أَنْ اتَّخِذَ مُؤَدِّنًا لَا يَأْخُذُ عَلَى أَذَانِهِ أَجْرًا."⁵²⁶

2) ... Osmân b. Ebû'l-Âs'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bana son sözü, “Ezan için ücret almayan bir müezzini edin oldu.”

3.13.2.1. Hadislerin Değerlendirilmesi

Müslim ve İbn Mâce'de yer alan başka bir rivâyette de Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Osmân b. Ebû'l-Âs'a imam olduğunda son tavsiye olarak “namazları hafif kıldırmasını” söylediği nakledilmektedir.⁵²⁷ Ayrıca ilk zikrettiğimiz hadisle aynı anlamı ifade eden İbn Mâce'de de rivâyet bulunmaktadır.⁵²⁸

Ebû Dâvûd'da ise bu iki hadisin anlamını kapsayan bir rivâyet bulunmakta ve ikinci hadis, aynı anlamda Nesâî ve İbn Mâce'de de yer almaktadır.⁵²⁹ İlk hadis Müslim'de yer aldığı için değerlendirilme yapılmamıştır. İkinci hadisi ise Tirmizî, “hasen” olarak değerlendirmektedir.⁵³⁰ Ayrıca başka bir görüşe göre de bu hadis, sahîh

⁵²⁵ Müslim, “Salât”, 186 (1/341).

⁵²⁶ Tirmizî, “Salât”, 41 (No. 209).

⁵²⁷ Müslim, “Salât”, 187 (1/342).

⁵²⁸ İbn Mâce, “İkâmetu's-Salât”, 48 (No. 987-988).

⁵²⁹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 40 (No. 531); Nesâî, “Ezân”, 32 (No. 672); İbn Mâce, “Ezân”, 3 (No. 714).

⁵³⁰ Tirmizî, “Salât”, 41 (No. 209).

olarak belirtilmektedir.⁵³¹ Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda hadis, Tirmizî'nin görüşü esas alınarak hasen olarak değerlendirilmiştir.

3.13.2.2. Hadislerden Çıkan Sonuçlar

Bu hadislerden; bir kimsenin yapabileceğine inandığı görevi istemesinin câizliği, imam olan kimsenin cemaatinde bulunan kimselerin durumunu dikkate alması gerektiği, müezzinin ezan okuma karşısında ücret istememesi gibi hükümler çıkmaktadır.⁵³² Ayrıca Tirmizî, rivâyet etmiş olduğu hadis için âlimlerin, müezzinin ezan okumasına karşılık ücret almasını kerih gördüklerini söylemektedir.⁵³³

Bu konu hakkında hadislerin şerhine bakıldığında, müezzinin okuduğu ezana karşılık ücret alması birçok âlime göre mekruh görülmektedir. İmam Şâfiî'de ezan okumaya karşılık Hz. Peygamber'in (s.a.s.) payına (ganimetten) düşenin beşte birinin beşte birinden fazla ücret alınmasını mekruh gören âlimlerdendir. Ancak İmam Mâlik bunda bir sakınca olmadığını söyleyerek ruhsat vermektedir.⁵³⁴

Müezzinin okuduğu ezana karşılık ücret alması hususunda İmam Şâfiî'nin görüşüne fikhî kaynaklardan bakıldığında; müezzinin ezan okuma karşılığında ücret almadan gönüllü olarak ezan okumasını sevdiği, şayet gönüllü müezzin bulunmadığı durumda da müezzinin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) payına (ganimetten) düşenin beşte birinin beşte birinden ücret almasında bir sakınca olmadığı, bunun dışında bir ücret almasının ise câiz olmadığı görüşüne ulaşılmıştır.⁵³⁵ Bu durumda hadisin şerhinde yer alan bilgi ile İmam Şâfiî'nin belirttiği görüş aynı sonucu ifade etmektedir.

3.14. Has'am Elçileri ile İlgili Meseleler

Has'am kabilesinin ileri gelenleri, Medine'de Hz. Peygamber'in (s.a.s.) huzuruna çıkarak İslâmiyet'i kabul etmişler ve kendi istekleri üzerine kabilelerinin uyacakları bir ahitname düzenlemişlerdir. Ancak Has'amlılar buna uymayınca Hz. Peygamber (s.a.s.), onlara hicrî 9. yılın Safer ayında⁵³⁶ Kutbe b. Âmir emrinde yirmi

⁵³¹ İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, 5/293.

⁵³² Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 2/354.

⁵³³ Tirmizî, "Salât", 41 (No. 209).

⁵³⁴ Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen*, 1/156.

⁵³⁵ Şâfiî, *el-Ümm*, 1/103.

⁵³⁶ Bu seriyyenin 7. yılda olduğu hakkında rivâyette bulunmaktadır. Bk. Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, 3/249 (No. 4998).

kişiden oluşan bir birlik göndermiş ve bu birlik ile orada bulunan Müslümanlar arasında çarpışma olup bazıları öldürülmüş daha sonra bu birlik esirler ve ganimetlerle geri dönmüştür.⁵³⁷ Bu anlatılanlardan anlaşıldığı üzere Kutbe b. Âmir Seriiyesi konumuz kapsamına girmektedir.

(1) ... عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، ... قَالَ: "أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ أَظْهَرِ الْمُشْرِكِينَ..."⁵³⁸

1) ... Cerîr b. Abdullah'tan rivâyet olduğuna göre... Hz. Peygamber (s.a.s.): “Ben müşrikler arasında yaşayan her Müslüman’dan uzağım...” buyurmuştur.

Hadisin baş tarafında Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Has’am kabilesine seriyye gönderdiğinde onlardan birtakım insanların secdeye sığındıkları, yaptıkları bu durumun onları öldürmeyi hızlandırdığı ve orada yaşananlar Hz. Peygamber’e (s.a.s.) anlatılınca Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yarım diyet ödemeyi emrettiği geçmektedir. Metnini verdiğimiz sözden sonra Hz. Peygamber’e (s.a.s.) neden diye sorulunca Hz. Peygamber de (s.a.s.) “Ateşleri birbirini görmesin.” buyurmuştur. Yani hadiste, uzaktan bakıldığında yanan ateşlerin kime ait olduğu belirsiz olduğu için müşrik yerine Müslümanın da öldürülebileceği kastedilmektedir.

3.14.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Zikrettiğimiz bu hadis, Ebû Dâvûd’da da aynı metin ve senetle yer almaktadır.⁵³⁹ Nesâî’ de ise yarım diyet meselesi geçmemekte ve farklı bir senetle mürsel olarak nakledilmektedir.⁵⁴⁰ Tirmizî, Nesâî’de yer alan rivâyetin daha sahîh olduğunu ve Buhârî’nin de sahîh olanın mürsel rivâyet olduğunu söylediğini nakletmektedir.⁵⁴¹ Ayrıca başka bir görüşe göre de bu hadisin râvilerinin sika olduğu belirtilmektedir.⁵⁴² Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda Tirmizî, dolaylı olarak zikrettiğimiz hadis hakkında sahîh dediğinden dolayı bu hadis sahîh olarak değerlendirilmiştir.

⁵³⁷ Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/981; Diyârbekrî, *Târihu'l-Hamîs*, 2/120; Algül, “Has’am”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/281.

⁵³⁸ Tirmizî, “Siyer”, 42 (No. 1604).

⁵³⁹ Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 95 (No. 2645).

⁵⁴⁰ Nesâî, “Kasâme”, 25 (No. 4780).

⁵⁴¹ Tirmizî, “Siyer”, 42 (No. 1605).

⁵⁴² İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, 4/445.

3.14.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Müslümanların yaptığı baskında Has'am kabilesi arasında Müslüman kimseler de bulunmaktadır. Bu Müslümanlar baskın sırasında secdeye kapanarak Müslüman olduklarını kanıtlamak istemişler ancak öldürülmüşlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber de (s.a.s.) öldürülen Müslümanların ailelerine yarım diyet ödenmesini emretmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yarım diyet belirlemesinin sebebi ulema arasında farklı görüşlerin çıkmasına neden olmuştur.

Bu bağlamdaki hadislerden; Müslüman olan bir kimsenin müşrik olan bir kişinin esiri bile olsa oradan kurtulma ihtimali bulunduğu orayı terk etmesi gerekeceği, eğer orada yaşamaya devam ederse bunun helal olmayacağı, secde etmenin bir kimsenin Müslüman olduğuna işaret olmayacağı ve Allah'ın küfür beldesi ile İslâm beldesini birbirinden ayırdığı sonuçlarına ulaşılmaktadır.⁵⁴³

Ayrıca bu hadiste Müslümanların o dönemde müşrik kimselerle beraber yaşamalarının tehlikeli olduğuna dikkat çekilmektedir. Müşrik kimselerin ahde vefa göstermemeleri ve güvenilmez kimseler olmaları sebebiyle Müslüman olmuş kimselerin onlarla komşuluk yapmamaları tavsiye edilmiştir.⁵⁴⁴

İbn Kayyım el-Cevziye ise insanlar bir arada yaşadığında birbirlerinden etkilendiklerini, dış etkenlerin insanın iç duygularını ve düşüncelerini etkilediğini, bu bakımdan da Müslüman kimselerin Mekke'den hicret etmeleri istendiğini belirtmekte ve yarım diyet meselesinde ise en güzel görüşün Müslümanların küfür yurdunda yaşayarak kendilerini öldürmelerine bir açıdan yardım ettiklerinden dolayı olduğunu belirtmektedir.⁵⁴⁵

3.15. Benî Temîm Elçileri ile İlgili Meseleler

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدِمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ...

“Ey iman edenler! Allah ve resulünün önüne geçmeyin, Allah'a itaatsizlikten sakının! Şüphesiz Allah her şeyi işitmekte ve bilmektedir. Ey iman edenler! Seslerinizi peygamberin sesinden daha fazla yükseltmeyin, birbirinize bağırdığınız gibi ona

⁵⁴³ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 10/179.

⁵⁴⁴ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Haşiye ala Süneni 'n-Nesâî* (Halep: Mekteb'ü'l-Matbûât el-İslâmiyye, 1406/1986), 8/28.

⁵⁴⁵ Azîmâbâdî, *Avnü'l-Ma'bûd*, 7/338-339.

bağırmanın; sonra farkında olmadan amelleriniz boşa gider. Allah resulünün yanında seslerini alçaltanlar var ya, işte onlar, Allah'ın kalplerini takvâ hususunda sınıdığı kimselerdir. Onlar için büyük bağışlanma ve büyük bir ödül vardır. Odaların dışından sana seslenenlerin çoğu kuşkusuz düşünemiyorlar. Sen yanlarına çıkıncaya kadar sabredip bekleselerdi elbette kendileri için daha iyi olacaktı. Yine de Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.”⁵⁴⁶

Hiz. Peygamber (s.a.s.), Uyeyne b. Hısn'ı içlerinde ensar ve muhacirden kimsenin olmadığı 50 kişilik grupla hicretin 9. yılında Temîm oğulları üzerine göndermiştir. Bunun üzerine Uyeyne b. Hısn, 11 erkek, 11 kadın ve 30 çocuk esir alarak Medine'ye gelmiştir. Temîm oğulları da bu sebeple aynı yıl 70 ya da 80 kişilik bir heyetle Medine'ye gelmişler ve Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) evinin önünde kaba bir şekilde bağırılmışlardır. Bu durum akabinde Hucurât Suresi'nin ilk âyetleri inmiştir.⁵⁴⁷ Bu âyete dair çalışmamızın alanını kapsayan eserlerde bir hadis bulunamamış ancak Buhârî bu âyeti “Tefsîru'l-Kur'ân” bölümünde Hucurât Suresi ile ilgili kısımda bab başlığı olarak zikretmiştir. Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda Temîm oğulları ile ilgili cereyan eden olayların hicretin 9. yılında gerçekleşmesi sebebiyle bu konu çalışmamızın kapsamına girmiştir.

(1) ... عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، قَالَ: أَتَى نَفَرٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ النَّبِيَّ (ص.) ، فَقَالَ: "اقْبَلُوا الْبُشْرَى يَا بَنِي تَمِيمٍ". قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ بَشَّرْتَنَا فَأَعْطِنَا، فَرَأَى ذَلِكَ فِي وَجْهِهِ، فَجَاءَ نَفَرٌ مِنَ الْيَمَنِ، فَقَالَ: "اقْبَلُوا الْبُشْرَى إِذْ لَمْ يَقْبَلْهَا بَنُو تَمِيمٍ". قَالُوا: "قَدْ قَبِلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ".⁵⁴⁸

1) ... İmrân b. Husayn'dan (r.a.) rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: Hiz. Peygamber'e (s.a.s.) Temîm oğullarından bir grup geldi. Hiz. Peygamber (s.a.s.):

— “Ey Temîm oğulları! Müjdeyi kabul edin.” dedi. Onlarda:

— “Ya Rasûlüllâh! Bize müjde (ahiretlik) verdin. Bize (dünyalık) ver.” dediler.

Bundan dolayı Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) yüzünde üzüntü görüldü. Bu sırada Yemen'den bir grup geldi. Hiz. Peygamber (s.a.s.):

— “Temîm oğullarının kabul etmediği müjdeyi kabul edin.” buyurdu. Onlarda:

— “Ya Rasûlüllâh kabul ettik.” dediler.

⁵⁴⁶ el-Hucurât 49/1-5.

⁵⁴⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/121-122; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, 2/118-119; İrfan Aycan, “Temîm (Benî Temîm)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/418-419.

⁵⁴⁸ Buhârî, “Meğâzî”, 67 (No. 4365).

(2) ... أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ، أَخْبَرَهُمْ: "أَنَّهُ قَدِمَ رَكْبٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ عَلَى النَّبِيِّ (ص.)"، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: "أَمْرُ الْقَعْقَاعِ بْنِ مَعْبُدٍ بْنِ زُرَّارَةَ"، قَالَ عُمَرُ: "بَلْ أَمْرُ الْأَفْرَعِ بْنِ حَابِسٍ"، قَالَ أَبُو بَكْرٍ: "مَا أَرَدْتُ إِلَّا خِلَافِي"، قَالَ عُمَرُ: "مَا أَرَدْتُ خِلَافَكَ"، فَتَمَارَيَا حَتَّى ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا، فَتَنَزَلَ فِي ذَلِكَ: "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا" حَتَّى انْقَضَتْ.⁵⁴⁹

2) ... Abdullah b. Zübeyr (r.a.) şöyle haber vermiştir: Hz. Peygamber'e (s.a.s.) Temîm oğullarından süvari heyet gelmişti. Hz. Ebû Bekir (r.a.):

— Hz. Peygamber'e, (s.a.s.) "Bunlara Ka'kâ' b. Ma'bed b. Zürâre'yi emir tayin et." dedi. Hz. Ömer (r.a.):

— "Hayır, Akra' b. Hâbis'i tayin et." dedi. Hz. Ebû Bekir:

— "Sen ancak bana muhalefet etmek istiyorsun." dedi. Hz. Ömer:

— "Sana muhalefet etmek istemem." dedi.

Bu sebeple birbirleriyle çekişmişlerdi, hatta sesleri de yükselmişti. Bundan dolayı Hucurât Suresi'nin ilk âyetleri indi, buyrulmuştur.

(3) ... عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: لَا أَزَالُ أَحِبُّ بَنِي تَمِيمٍ بَعْدَ ثَلَاثِ سَمِغَتِهِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ (ص.) يَقُولُهَا فِيهِمْ: "هُمُ أَشَدُّ أُمَّتِي عَلَى الدَّجَالِ" وَكَانَتْ فِيهِمْ سَبِيَّةٌ عِنْدَ عَائِشَةَ، فَقَالَ: "أَعْتَقِمَهَا، فَإِنَّهَا مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ"، وَجَاءَتْ صَدَقَاتُهُمْ، فَقَالَ: "هَذِهِ صَدَقَاتُ قَوْمٍ، أَوْ: قَوْمِي."⁵⁵⁰

3) ... Ebû Hüreyre'den rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: Hz. Peygamber'den (s.a.s.) işittiğim üç şeyden sonra Temîm oğullarını sevmeye devam edeceğim. Hz. Peygamber (s.a.s.) onlar hakkında şöyle diyordu: "Onlar Deccâl'e karşı ümmetimin en şiddetlileri olacaklar." buyurması, Hz. Âişe'nin (r.a.) yanında Temîm oğullarından esir bir kadın vardı. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Onu azat et. Çünkü o İsmâil'in (a.s.) neslindedir." buyurması ve Temîm oğullarının zekât malları geldiği zaman, "Bunlar bir kavmin ya da kavmimin zekâtlarıdır." buyurmasıdır.

⁵⁴⁹ Buhârî, "Meğâzî", 68 (No. 4367).

⁵⁵⁰ Buhârî, "Meğâzî", 68 (No. 4366).

almasından son hadis ise müttetekun aleyh olmasından dolayı değerlendirme yapılmamıştır.

3.15.2. Hadislerden Çıkan Sonuçlar

Son zikrettiğimiz hadis incelendiğinde; diğer insanlardan köle olduğu gibi Araplardan da köle olabileceği, ancak onları kölelikten kurtarmanın daha faziletli olduğu ve Temîm oğullarının faziletine açık bir delil olduğu ortaya çıkmaktadır. Yine bu hadisten Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ilerde meydana gelecek bazı durumları haber verdiği anlaşılmaktadır.⁵⁶⁰ Hadis şerhlerinde diğer rivâyetlerle alâkalı konumuza dair bir bilgi olmadığından dolayı açıklama yapılmamıştır.

3.16. Velîd b. Ukbe'nin (r.a.) Mustalik'e Gönderilmesi

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا...

*“Ey iman edenler! Bilmeden birilerine zarar verip de sonra yaptığınıza pişman olmamanız için, yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın.”*⁵⁶¹

Bu âyetin tefsirlerine bakıldığında müfessirlerin çoğunluğu âyetin Velîd b. Ukbe hakkında nâzil olduğunu söylemektedir. Bu olayı naklederlerken de Hz. Peygamber'in (s.a.s.) aşağıda incelediğimiz hadisi söylediğine değinmişlerdir.⁵⁶² İbn Abdülber'de (ö. 463/1071) “Tefsir âlimleri arasında bu âyetin Velîd b. Ukbe hakkında indiği konusunda bildiğim kadarı ile ihtilaf yoktur.” demiştir.⁵⁶³ Kaynakların bazılarında da âyetin nüzûl sebebi olarak yine Velîd b. Ukbe hakkında olduğu söylenmekte ancak zikrettiğimizden farklı hadis bulunmaktadır. Bu hadisin bulunduğu kaynak, çalışmamızın eserleri arasına girmediğinden dolayı buraya alınmamıştır.⁵⁶⁴ Velîd b. Ukbe'nin Mustalik kabilesine hicrî 9. yılda zekât toplamak için gittiği diğer kaynaklarda da yer almaktadır.⁵⁶⁵ Bunlar

⁵⁶⁰ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 13/105; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 5/173.

⁵⁶¹ el-Hucurât 49/6.

⁵⁶² Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, 16/240; İbn-i Kesîr, *Muhtasar İbn-i Kesîr Tefsiri*, 5/447; Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an Tercümesi*, 14/77.

⁵⁶³ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, thk. Alî Muhammed el-Bicâvî (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1412/1992), 4/1553.

⁵⁶⁴ Bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 30/403 (No. 18459).

⁵⁶⁵ Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, 2/119.

göz önüne bulundurulduğunda aşağıdaki hadisin konumuz kapmasına girdiği anlaşılmaktadır.

(1) ... سَهْلُ بْنُ سَعْدٍ السَّاعِدِيُّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.): "الْأَتَاةُ مِنَ اللَّهِ وَالْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ".⁵⁶⁶

1) ... Sehl b. Sa'd'dan (r.a.) rivâyet olduğuna göre, Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Teennî Allah’tan, acele şeytandandır.”

3.16.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Bu hadis, Kütüb-i Sitte içerisinde sadece Tirmizî’de yer almaktadır. Tirmizî, bu hadis için “garîb” değerlendirmesinde bulunmuş ve bazı hadisçilerin senette yer alan Abdül Müheymin b. Abbas b. Sehl hakkında hafızasının zayıf olduğunu söylediklerini belirtmiştir.⁵⁶⁷ İbn Hacer’de bu râvi hakkında zayıf nitelendirmesinde bulunmuştur.⁵⁶⁸ Tirmizî, hadisi garîb olarak nitelendirdiğinden dolayı bu hadis, garîb olarak değerlendirilmiştir.

3.16.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Teennî: Herhangi bir işte acele etmeyerek, en ince ayrıntısına kadar düşünerek yapma ve davranışlarında ölçülü olma gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁶⁹ Bu hadisten bir konuda acele etmemek aksine fayda meydana gelene kadar beklemek gerektiği anlaşılmaktadır. Yine bu hadisten; acele etmenin başarıya engel olduğu, işin sonunda pişmanlık ortaya çıkaracağı, bir işin hayırlı olacağına dair şüphe bulunmadığında acele edilebileceği, ibadet yapmak için acele etmenin güzel olduğu ancak ibadeti yerine getirirken acele etmenin güzel bir şey olmadığı gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır.⁵⁷⁰

⁵⁶⁶ Tirmizî, “Birr”, 66 (No. 2012).

⁵⁶⁷ Tirmizî, “Birr”, 66 (No. 2012).

⁵⁶⁸ İbn Hacer, *Takrîbü’l-Tehzîb*, 1/366.

⁵⁶⁹ Mustafa Çağrı, “Teennî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/270.

⁵⁷⁰ Mübârekpûrî, *Tuhfetü’l-Ahvezî*, 6/129.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S.) MÛCİZELERİ VE ÖZELLİKLERİYLE İLGİLİ HADİSLER

Mûcize, Peygamber olduğunu iddia eden kimsenin peygamberliğini ispatlamak için Cenâb-ı Hak tarafından gerçekleşen olağanüstü olaylardır.⁵⁷¹ Hz. Peygamber de (s.a.s.) hayatta olduğu müddetçe birçok mûcize gerçekleşmiştir. Bunlardan bazıları da az olan yiyecek ve suyun bereketlenerek çoğalması, Necâşî vefat ettiğinde ölüm haberinin verilmesi gibi Tebük Yılı'nda meydana gelen olaylardır. Bundan dolayı bu bölümde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hicrî 9. yılda göstermiş olduğu mûcizelerle ilgili vârid olan hadisler ele alınmıştır.

Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendisine has bazı özellikleri de bulunmaktadır. Bundan dolayı da bu bölümde hem Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kimseye verilmeyen beş şeyin kendisine verilmesi gibi kendisine mahsus özellikleri hem de balı sevmesi gibi bir insan olması sebebiyle kendisinde bulunan özelliklerle ilgili vârid olan hadisler incelenmiştir.

4.1. Hurmanın Tahminen Ölçülmesi ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Rüzgâr Mûcizesi

(1) ... عَنْ أَبِي هُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ، قَالَ: غَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ (ص.) غَزْوَةَ تَبُوكَ، فَلَمَّا جَاءَ وَادِي الْفُرَى إِذَا امْرَأَةً فِي حَدِيقَةٍ لَهَا، فَقَالَ النَّبِيُّ (ص.) لِأَصْحَابِهِ: "اخْرُصُوا"، وَخَرَصَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.) عَشْرَةَ أُوسُقٍ، فَقَالَ لَهَا: "أَخْصِي مَا يَخْرُجُ مِنْهَا" فَلَمَّا أَتَيْنَا تَبُوكَ قَالَ: "أَمَّا إِنَّهَا سَتَهَبُ اللَّيْلَةَ رِيحٌ شَدِيدَةٌ، فَلَا يَقُومَنَّ أَحَدٌ، وَمَنْ كَانَ مَعَهُ بَعِيرٌ فَلْيُعْقِلْهُ..."⁵⁷²

1) ... Ebû Humeyd es-Sâidî'den (r.a.) rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.s.) ile Tebük Gazvesi'ne gittik. Vâdilkurâ'ya geldiğinde bir kadında kendi bahçesindeyken Hz. Peygamber (s.a.s.) ashabına “(Bahçedeki hurmayı) Tahmin edin.” dedi ve kendisi de 10 vesk tahmin etti. Kadına, “Ondan ne kadar (hurma) çıkacağını say.” dedi. Tebük’e geldiğimizde ashabına: “Dikkat edin! Gece şiddetli bir

⁵⁷¹ Halil İbrahim Bulut, “Mûcize”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/348.

⁵⁷² Buhârî, “Zekât”, 54 (No. 1481).

rüzgâr esecek. Asla kimse ayağa kalkmasın. Yanında devesi olan devesini bağlasın.” buyurdu...

Hadisin devamında Hz. Peygamber’in (s.a.s.) buyurduğu gibi şiddetli bir rüzgâr estiği, bu sırada orada bulunan birinin ayağa kalktığı ve rüzgârın da onu Tayy Dağı’na sürüklediği, tekrar Vâdilkurâ’ya dönüldüğünde kadının hurmanın 10 vesk olduğunu söylediği ile aşağıda yer alan hadisler geçmektedir. Ancak aşağıdaki hadisler, Buhârî’de farklı bablarda daha kısa olarak yer almasından ve bu uzun hadisin bütünlüğü açısından mûcize kısmına girmemesine rağmen burada ele alınmıştır.

(2) ... عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ، قَالَ: "عَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ (ص.) تَبُوكَ وَأَهْدَى مَلِكُ أَيْلَةَ لِلنَّبِيِّ (ص.) بَغْلَةً بَيْضَاءَ،

وَكَسَاهُ بُرْدًا، وَكَتَبَ لَهُ بِحَرِّهِمْ."⁵⁷³

2) ... Ebû Humeyd es-Sâidî’den rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: “Hz. Peygamber (s.a.s.) ile Tebük Gazvesi’ne gittik. Eyle Meliki Hz. Peygamber’e (s.a.s.) beyaz bir katır hediye etti ve çizgili elbise giydirdi. Hz. Peygamber (s.a.s.), Eyle Meliki’ne bulunduğu sahil bölgesinin meliki olduğunu bildiren anlaşıma yazdırdı.”

(3) ... أَخْبَرَنِي أَبُو أُسَيْدٍ، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ (ص.)، يَقُولُ: "خَيْرُ الْأَنْصَارِ، أَوْ قَالَ: خَيْرُ دُورِ الْأَنْصَارِ، بَنُو النَّجَّارِ،

وَبَنُو عَبْدِ الْأَشْهَلِ، وَبَنُو الْحَارِثِ، وَبَنُو سَاعِدَةَ."⁵⁷⁴

3) ... Ebû Üseyd’den (r.a.) haber verildiğine göre Hz. Peygamber’i (s.a.s.) şöyle derken işitmiştir: “Ensarın ya da ensar yurtlarının en hayırlısı Neccâr oğulları, Abdu’l-Eşhel oğulları, Hâris oğulları, Sâide oğullarıdır.”

(4) ... عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ، قَالَ: أَقْبَلْنَا مَعَ النَّبِيِّ (ص.) مِنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ، حَتَّى إِذَا أَشْرَفْنَا عَلَى الْمَدِينَةِ قَالَ: "هَذِهِ

طَابَةُ، وَهَذَا أَحَدٌ، جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ."⁵⁷⁵

4) ... Ebû Humeyd es-Sâidî’den rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.s.) ile Tebük Gazvesi’nden döndük. Nihayet Medine’yi gördüğümüzde

⁵⁷³ Buhârî, “Cizye”, 2 (No. 3161).

⁵⁷⁴ Buhârî, “Menâkıbü’l-Ensâr”, 7 (No. 3790).

⁵⁷⁵ Buhârî, “Meğâzî”, 81 (No. 4422).

H. Peygamber (s.a.s.), “Şu Tâbe’dir. Şu da Uhud’dur. Uhud, bizi seven ve bizim de onu sevdiğimiz dağdır.” buyurdu.

4.1.1. Hadislerin Değerlendirilmesi

Metnini verdiğimiz birinci hadis, Müslim’de benzer lafız ve aynı anlamla yer almakta, Ebû Dâvûd’da ise birinci hadiste anlatılan bahçedeki hurma olayı ile ikinci sırada verdiğimiz hadis bulunmaktadır.⁵⁷⁶ Aynı zamanda Müslim’de yer alan hadis de Buhârî’de bulunan hadis gibi buradaki tüm rivâyetleri içermektedir.

Üçüncü hadis, hem aynı hem de farklı râvilerden aynı anlamda rivâyet edilmekte ve bazı rivâyetler de bunlara ilave olarak Sa’d’ın H. Peygamber’e (s.a.s.) “hayırlıların en sonuncusu kılındıklarını” söylediğinde H. Peygamber’in (s.a.s.) “Hayırlılardan olmanız size yeterli değil midir?” buyurduğu yer almaktadır. Bazı rivâyetlerde de metnini verdiğimiz hadisin sonunda “ensar yurtlarının hepsinde hayır olduğu” yer almaktadır.⁵⁷⁷

Dördüncü hadis, Buhârî ve Müslim’de ayrı bir hadis olarak geçmekte ve farklı tariklerle de birçok kaynaktan nakledilmektedir.⁵⁷⁸ Bu hadislerin tamamı müttetekun aleyh olduğundan dolayı değerlendirme yapılmamıştır.

4.1.2. Hadislerden Çıkan Sonuçlar

Vesk (وسق): Altmış sa’ olup tahmini olarak on beş teneke etmekte, bürde (بُرْدَا) ise çizgili elbise olarak tanımlanmaktadır.⁵⁷⁹

İlk hadisin başında yer alan hurmanın ağaçtayken ölçülme hususu, fikhî açıdan dikkat çekmektedir. Âlimler hurmanın ağaçtayken ölçülme meselesinde ihtilaf etmekte fakat cumhur ise böyle bir işlemi câiz görmektedir.⁵⁸⁰

Bu hadislerden; H. Peygamber’in (s.a.s.) esen rüzgârı haber verme mûcizesi, Medine’nin, Uhud’un ve ensarın faziletli olduğu, kâfir bir kimsenin hediyesinin kabul

⁵⁷⁶ Müslim, “Fezâ’il”, 11 (4/1785); Ebû Dâvûd, “Harâc”, 37 (No. 3079).

⁵⁷⁷ Buhârî, “Menâkıbü’l-Ensâr”, 7, 15 (No. 3789, 3791, 3807); “Talâk”, 25 (No. 5300); “Edeb”, 47 (No. 6053); Müslim, “Fezâ’ilü’s-Sahâbe”, 177-180 (4/1949-1951); Tirmizî, “Menâkıb”, 136 (No. 3910-3913).

⁵⁷⁸ Buhârî, “Fezâ’ilü’s-Sahâbe”, 3 (No. 1872); “Meğâzî”, 27 (No. 4083); Müslim, “Hac”, 503-504 (2/1011); İbn Mâce, “Menâsik”, 104 (No. 3115).

⁵⁷⁹ Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 9/59.

⁵⁸⁰ Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, 9/67; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, 3/346.

edilebileceği, kâfirlerin melikine hediye ve küffara yer vermenin câizliği, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sözüne muhalefetin bela ve şiddet getireceği sonuçları ortaya çıkmaktadır.⁵⁸¹

4.2. Tebük Gazvesi'ndeki Mûcizeler

Tebük Gazvesi esnasında sahâbîler yiyecek bir şey bulmada zorlandığında Hz. Peygamber (s.a.s.), bereket duasında bulunarak mûcize göstermiş ve yiyecekleri çoğaltmıştır. Yine bu sefer esnasında Hz. Peygamber (s.a.s.), ashabına kuşluk vakti Tebük kaynağına varılacağını söylemiş ve o vakitte oraya ulaşılmıştır. Ayrıca kaynaktaki su az akmakta iken fazla akmaya başlamış ve Hz. Peygamber (s.a.s.), Muâz'a ömrün yeterse buraları yemyeşil olarak göreceksin demiş, Muâz daha sonraki yıllarda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) dediği yerleri yemyeşil olarak görmüştür.⁵⁸² Anlatılanlardan da anlaşıldığına göre bu olayların Tebük Yılı'nda meydana gelmesi sebebiyle aşağıda yer alan hadisler konumuz kapsamına girmiştir.

4.2.1. Bereket Mûcizesi

(1) ... عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَوْ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: ... فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ (ص.) عَلَيْهِ بِالْبَرَكَاتِ، ثُمَّ قَالَ: "خُذُوا فِي أُوعِيَّتِكُمْ..."⁵⁸³

1) ... Ebû Hüreyre ya da Ebû Saîd'den şöyle rivâyet edilmiştir: ... Hz. Peygamber (s.a.s.), toplanan şey üzerine bereket duası yaptı. Sonra "Tabaklarınıza alın." buyurdu...

Hadisin baş kısmında Tebük Gazvesi esnasında insanlara açlık isabet etmesi üzerine ashabın develeri kesmek istediği, Hz. Peygamber'in de (s.a.s.) bunu kabul ettiği, ardından Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'den (s.a.s.) Allah'tan bereket ihsan etmesini istediği ve bunun üzerine herkesin yiyeceğinden fazlasını getirerek bir yaygı üzerine koyduğu geçmektedir. Hadisin son kısmında ise herkesin kaplarını doldurduğu ve Hz. Peygamber'in de (s.a.s.) Allah'tan başka ilah olmadığına ve kendisinin de Allah'ın

⁵⁸¹ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 9/70; Nevevî, *Minhâc*, 15/42.

⁵⁸² Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 1/426-427; Vâkıdî, *Meğâzi*, 3/1012-1013.

⁵⁸³ Müslim, "İmân", 45 (1/56).

Rasûlü olduğuna şehadet ettikten sonra “Kim bu iki şehadet hususunda şüphe etmeden Allah’a kavuşursa cennetten men olunmaz.” buyurduğu rivâyet edilmektedir.

4.2.2. Su Mûcizesi

(1) ... أَخْبَرَهُ أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ... قَالَ: "إِنَّكُمْ سَتَأْتُونَ غَدًا، إِنْ شَاءَ اللَّهُ، عَيْنَ تَبُوكَ، وَإِنَّكُمْ لَنْ تَأْتُوهَا حَتَّى يُضْجِيَ النَّهَارُ..." فَجَرَّتِ الْعَيْنُ بِمَاءٍ مُهِمٍّ أَوْ قَالَ غَزِيرٍ ثُمَّ قَالَ "يُوشِكُ، يَا مُعَاذُ إِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاتُ، أَنْ تَرَى مَا هَاهُنَا قَدْ مُلِيَ جَنَانًا."⁵⁸⁴

1) ... Muâz b. Cebel, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Yarın inşallah kuşluk zamanında Tebük kaynağına varacaksınız”... Kaynak şarıl şarıl ya da bol su akıttı. Sonra yine Hz. Peygamber (s.a.s.), “Ey Muâz! Ömrün yeterse buranın bahçelerle dolduğunu görmeyi yakındır.” buyurmuştur.

4.2.3. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Ebû Zer’e (r.a.) Duası

(1) ... عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: ... فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.): "رَحِمَ اللَّهُ أَبَا ذَرٍّ يَمْشِي وَحْدَهُ، وَيَمُوتُ وَحْدَهُ، وَيُبْعَثُ وَحْدَهُ..."⁵⁸⁵

1) ... Abdullah b. Mes’ûd’dan (r.a.) rivâyet olduğuna göre, Hz. Peygamber (s.a.s.): “Allah Ebû Zer’e rahmet etsin. O tek yürür, tek ölür ve tek diriltilir.” buyurmuştur.

Hadisin baş tarafında Hz. Peygamber (s.a.s.) Tebük Gazvesi’ne çıktığında sahâbîlerin, bir kişi geride kaldı dedikleri ve Hz. Peygamber’in de (s.a.s.) “Onu bırakın eğer onda bir hayır varsa Allah onu size kavuşturur.” buyurduğu geçmektedir. Daha sonrasında ise Ebû Zer’in devesi zayıf olduğu için yolculukta onu yavaşlattığı ve Ebû Zer’in de yükünü sırtına alarak Hz. Peygamber’e (s.a.s.) konaklama yerinde yetiştigi ve ashabın, gelenin Ebû Zer olduğunu söylemesi üzerine Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yukarıdaki hadisi söylediği geçmektedir. Hadisin son kısmında ise Ebû Zer’in Rebeze’ye sürüldüğü, kendisine ölüm yaklaştığında karısına ve kölesine kendisini yıkayıp kefenleyerek yolun ortasına koymalarını ve ilk gelen kafileye “Bu Ebû Zer’dir.”

⁵⁸⁴ Müslim, “Fezâ’il”, 10 (4/1784).

⁵⁸⁵ Hâkim en-Nîsâbü’rî, *el-Müstedrek*, 3/52 (No. 4373).

demelerini vasiyet ettiği, Abdullah b. Mes'ûd'un Kûfe ehlinde bir grupta geldiği, ağladığı ve Hz. Peygamber (s.a.s.) doğru söyledi diyerek yukarıdaki hadisi söylediği geçmektedir. Ayrıca bu olay meğâzî ve siyer kaynaklarında da yer almaktadır.⁵⁸⁶

4.2.4. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Hâlid b. Velîd'e Ükeydir'i Nasıl Bulacağını Haber Vermesi

(1) ... حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ رُومَانَ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص.) بَعَثَ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ إِلَى أَكِيدِرَ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ، رَجُلٍ مِنْ كِنْدَةَ، كَانَ مَلِكًا عَلَى دُومَةَ، وَكَانَ نَصْرَانِيًّا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.) لِحَالِدٍ: "إِنَّكَ سَتَجِدُهُ يَصِيدُ الْبَقَرَ" ...⁵⁸⁷

1) ... Yezîd b. Rûmân ve Abdullâh b. Ebû Bekr'in haber verdiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.s.), Hâlid b. Velîd'i Kinde kabilesinden, Dûmetü'l Cendel'in kralı ve Hristiyan olan Ükeydir b. Abdûlmelik'e gönderdi. Hz. Peygamber (s.a.s.) Hâlid'e, "Muhakkak ki sen onu yabani sığır avlarken bulacaksın ..." buyurmuştur.

Hadisin devamında, Hâlid b. Velîd'in Ükeydir'i anlatılan şekilde bulduğu ve Ükeydir'in kardeşi Hassân'ın öldürülüp üzerindeki cübbenin Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gönderildiği bildirilmektedir. Hâlid b. Velîd'in Tebük Yılı'nda Dûmetü'l Cendel'e gönderildiği bilgisi çalışmanın "Yasak Olan Bir Şeyin Hibe Edilmesi" kısmında ele alındığından dolayı burada tekrar zikredilmemiştir.

4.2.5. Hadislerin Değerlendirilmesi

Bereket mûcizesi ile ilgili olan hadis, çalışmamızın kapsamında bulunan kaynaklara bakıldığında bu şekliyle sadece Müslim'de yer almaktadır. Müslim'de yer alan bu rivâyet ise Ebû Hüreyre nakli ile gelmekte ve aynı olay anlatılmakta, fakat bu olayın Tebük Gazvesi'nde meydana geldiği geçmemektedir.⁵⁸⁸ Buhârî'de Seleme b. el-Ekva' (r.a.) tariki ile yer alan hadislerde de bu olay anlatılmakta ancak olayın Tebük Seferi'nde meydana geldiğine dair bir bilgi yer almamaktadır.⁵⁸⁹

⁵⁸⁶ Vâkîdî, *Meğâzî*, 3/1000-1001; İbn Hişâm, *es-Sîret*, 2/523-524; İbn Kesîr, *es-Sîret*, 4/14-15; Diyârbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, 2/127.

⁵⁸⁷ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 9/314 (No. 18642).

⁵⁸⁸ Müslim, "İmân", 44 (1/55).

⁵⁸⁹ Buhârî, "Şeriket", 1 (No. 2484); "Cihâd ve Siyer", 123 (No. 2982).

Su mûcizesi ile ilgili olan hadisin baş kısmı ise çalışmamızın “İbâdetlerle İlgili Hadisler” bölümünde geçtiğinden dolayı burada hadisin açıklamasına değinilmemiştir.

Ebû Zer ve Ükeydir’in nasıl bulunulacağı ile ilgili hadisler, çalışmamızın kaynağı olan Kütüb-i Sitte’de yer almamakta fakat siyer, meğâzî ve tabakât kaynaklarında yer alan meşhur bir olay olduğu için Hâkim ve Beyhakî’de bulunan rivâyetlerine yer verilmiştir. Bu hadisler aynı metin ve senetle Beyhakî’nin *Delâ’ilü’n-Nübüvve* adlı eserinde de yer almaktadır.⁵⁹⁰

Hadislerin sıhhat durumuna bakıldığında ilk hadis, Buhârî ve Müslim’de aynı anlamda ancak farklı sahâbe râvisi ile nakledildiğinden dolayı ahreçhü’ş-Şeyhân⁵⁹¹ olarak değerlendirilmiştir. İkinci hadis, Müslim’de geçmesinden dolayı değerlendirmeye alınmamıştır. Ebû Zer hadisi hakkında ise Hâkim, “isnadı sahîh” demiştir.⁵⁹² Bu sebeple Ebû Zer hadisi, Hâkim’in görüşü esas alınarak isnadı sahîh olarak değerlendirilmiştir.

Son hadisin sıhhat durumu incelendiğinde hadisi Hz. Peygamber’den (s.a.s.) nakleden iki râviden biri olan Abdullâh b. Ebû Bekr’in Medine’de hicrî 135 yılında 70 yaşındayken vefat ettiği, çok hadis bilen sika biri ve tâbiünden olduğu söylenmektedir.⁵⁹³ Diğer râvi Yezîd b. Rûmân ise hicrî 130 yılında vefat etmiştir.⁵⁹⁴ Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere Abdullah b. Ebû Bekr ve Yezîd b. Rûmân’ın Hz. Peygamber’den (s.a.s.) hadis rivâyet etme ihtimalleri bulunmamaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) ile bu iki kişi arasında en az sahâbe râvisi ya da hem sahâbe hem de tâbiünden birilerinin düşürülme ihtimali bulunduğundan dolayı hadisin mürsel olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim İbn Mende bu hadisin (ö. 395/1005) “mürsel” olduğunu ve sahâbe râvisi (Becîr r.a.) dahil birkaç tane râvinin düştüğünü belirtmektedir.⁵⁹⁵ Bu durumu aynı şekil de İbn Hacer de nakletmektedir.⁵⁹⁶

⁵⁹⁰ Beyhakî, *Delâ’ilü’n-Nübüvve*, thk. Abdülmü’tî Kal’acî (by.: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye), 5/221, 250.

⁵⁹¹ Buhârî ve Müslim’in farklı sahâbe râvisinden rivâyet ettikleri hadis.

⁵⁹² Hâkim en-Nisâbü’r, *el-Müstedrek*, 3/52 (No. 4373).

⁵⁹³ İbn Kesîr, *es-Sîret*, 5/400; Dârekutnî, *Zikru Esmâ’i’t-Tâbi’in ve men Ba’dehüm Mimmen Sahhat Rivâyetühû inde’l-Buhârî ve Müslim*, thk. Bûrân ed-Denâvî-Kemâl Yûsuf (Beyrut: Müessesetü’l-Kütübi’sekafiyye, 1406/1985), 2/146, 5/250.

⁵⁹⁴ İbn Kesîr, *es-Sîret*, 5/412.

⁵⁹⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-İsfahânî, *Ma’rifetü’s-Sahâbe li İbn Mende*, thk. Âmir Hasan Sabrî (by.: Metbûât Câmiatü’l-İmârâtî’l-Arabiyyeti’l-Muttehida, 1426/2005), 1/294.

⁵⁹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/402.

Bu bilgilerden de anlaşıldığı üzere Abdullah b. Ebû Bekr ve Yezîd b. Rûmân hadisi naklelerken sahâbe râvisi dahil birkaç râviyi düşürmüşlerdir. Bu sebeple İbn Mende'nin belirttiği gibi bu hadis, mürsel (zayıf) olarak değerlendirilmiştir. Sindi ise bu rivâyetin mürsel olmasına rağmen yine de senedinde itimat edilebilecek râvilerin olduğunu söylemektedir.⁵⁹⁷

4.2.6. Hadislerden Çıkan Sonuçlar

Bu hadislerden; Hz. Peygamber'in (s.a.s.) göstermiş olduğu mûcize, savaş anında bir askerin kendi malı bile olsa komutanının izni olmadan hayvanını veya silahını orduyu zayıflatmaya sebep olduğu için telef edemeyeceği, ancak bu hayvanı veya silahı telef etmeye bir fayda varsa telef edebilmesinin câizliği, âmir ya da komutanın emri altında bulunan askerin âmir veya komutanın yanlış bir karar aldığını gördüğünde ona doğru olan şeyi söyleyerek verdiği karardan vazgeçirebileceği sonuçları ortaya çıkmaktadır.⁵⁹⁸ Ayrıca İmam Nevevî bu hadislerde mûcizenin zâhir olduğunu belirtmektedir.⁵⁹⁹

4.3. Kıyametin Habercisi Olan Altı Alâmet

(1) ... سَمِعْتُ عَوْفَ بْنَ مَالِكٍ، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ (ص.) فِي غُرُوفَةِ تَبُوكَ وَهُوَ فِي قُبَّةٍ مِنْ أَدَمَ، فَقَالَ: "اعْدُدْ سِتًّا

يُنْ يَدِي السَّاعَةِ..."⁶⁰⁰

1) ... Avf b. Mâlik'ten işitildiğine göre şöyle demiştir: Hz. Peygamber'e (s.a.s.), Tebük Gazvesi'nde deriden çadır içerisindeyken geldim. Hz. Peygamber (s.a.s.) "Kıyametten önceki altı alâmeti say." buyurdu ve şöyle devam etti...

Hadisin devamında söylenen alâmetler şunlardır:

- 1- Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatı
- 2- Kudüs'ün fethi
- 3- Koyun kırımını gibi yakalayacak ölüm/salgın
- 4- Mal çokluğu (yüz dinar verilip memnun olmayacağı)

⁵⁹⁷ Bureyk b. Muhammed Bureyk Ebû Mâyileti'l-Ömeriyye, *Gazvetü Mute ve 's-Serâyâ ve 'l-Buû'su'n-Nebeviyyeti's-Şimâliyye* (Medine: İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî bi'l-Câmiati'l-İslâmiyye, 1424/2004), 1/438.

⁵⁹⁸ Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 1/235-236.

⁵⁹⁹ Nevevî, *Minhâc*, 15/40, 42.

⁶⁰⁰ Buhârî, "Cizye", 15 (No. 3176).

5- Fitne

6- Rumlarla anlaşma olup daha sonra bozularak, 80 sancak altında ve her sancakta 12.000 kişi ile saldıracakları

4.3.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Bu hadis; İbn Mâce’de iki tarikle yer almakta olup bunlardan birinde sadece son alâmet, diğer rivâyetinde ise altı alâmet nakledilmektedir.⁶⁰¹ Altı alâmetin söylendiği hadis, Buhârî’de yer alan rivâyetle hemen hemen aynı olmakla beraber bazı ilaveler ve farklılıklar bulunmaktadır. Buhârî’deki hadise ilaveten Avf b. Mâlik’in çadırın önünde otururken Hz. Peygamber’in (s.a.s.) gir demesi üzerine Avf b. Mâlik’in “Bedenimin tamamıyla mı gireyim?” dediği ve ilk alâmeti duyunca üzüldüğü geçmektedir. Farklılık olarak ise Buhârî’de üçüncü alâmet olarak yer alan hastalık, İbn Mâce’de amelleri temizleyen bir hastalık olarak geçmektedir. Buhârî’de beşinci alâmet, fitnenin girmediği hiçbir Arab’ın evi kalmayacağı şeklindeyken İbn Mâce’de bu ev Müslümanın evi olarak geçmektedir.

Ebû Dâvûd’da yer alan rivâyette ise kıyamet alâmetleri zikredilmemekte, Avf b. Mâlik’in selam verdikten sonra “Bedenimin tamamıyla mı gireyim?” dediği yer almaktadır. Ebû Dâvûd’da yer alan Osman b. Ebû Âtike rivâyetinde ise Avf b. Mâlik’in bu sözü çadırın küçüklüğünden (latife olarak) dolayı söylediği geçmektedir.⁶⁰² Metni verilen hadis, Buhârî’de yer almasından dolayı değerlendirilmemiştir.

4.3.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Şerhlere bakıldığında hadiste zikredilen altı alâmetten beşinin gerçekleştiği söylenmektedir. Bunların; Hz. Peygamber’in (s.a.s.) vefatı, Hz. Ömer döneminde Kudüs’ün fethi ve üç gün içinde 70.000 kişinin vefat ettiği tâun salgını, Hz. Osman döneminde büyük fetihler sebebiyle malın artması ve Hz. Osman’ın şehit edilmesi ile başlayan fitne olduğu nakledilmektedir.⁶⁰³ Ayrıca bu hadiste Hz. Peygamber’in (s.a.s.) mûcizesine de açık bir işaret bulunmaktadır.

⁶⁰¹ İbn Mâce, “Fiten”, 25, 35 (No. 4042, 4095).

⁶⁰² Ebû Dâvûd, “Edeb”, 91 (No. 5000-5001).

⁶⁰³ Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, 15/100.

4.4. Semûd’a Gitme ve Kuyusundan Su İçme Meselesi

(1) ... عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (ص.)، "لَمَّا نَزَلَ الْجَبْرَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ، أَمَرَهُمْ أَنْ لَا يَشْرَبُوا مِنْ بَيْرِهَا، وَلَا يَسْتَقُوا مِنْهَا..."⁶⁰⁴

1) ... İbn Ömer’den rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.s.), “Tebük Gazvesi’nde Hicr’de (Semûd Kavmi’nin helak olduğu vadi) konakladığı zaman, ashaba oranın kuyusundan su içmemelerini ve ondan hayvanlarını sulamamalarını emretti...”

Hadisin devamında ashap, su alıp hamur yoğurduklarını ve kaplarını doldurduklarını söylediğinde Hz. Peygamber’in de (s.a.s.) suyu dökmelerini ve hamuru atmalarını emrettiği geçmektedir.

(2) ... عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.) لِأَصْحَابِ الْجَبْرِ: "لَا تَدْخُلُوا عَلَى هَؤُلَاءِ الْمُعَذِّبِينَ إِلَّا أَنْ تَكُونُوا بَاكِينَ، أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَهُمْ."⁶⁰⁵

2) ... İbn Ömer’den rivâyet olduğuna göre: Hz. Peygamber (s.a.s.) Hicr ashâbı hakkında “Azaba uğratılmışların yurduna, onlara isabet eden azabın benzeri size isabet etmemesi için ancak ağlayıcılar olarak giriniz.” buyurmuştur.

4.4.1. Hadislerin Değerlendirilmesi

Birinci hadis, Buhârî’de yer alan başka bir rivâyette Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ashâba suyu dökmelerini, hamuru deveye yedirmelerini ve suyu, Hz. Salih’in devesinin içtiği kuyudan almalarını emrettiği şeklinde geçmektedir.⁶⁰⁶

İkinci zikrettiğimiz hadis, Buhârî’de bazı yerlerde aynı anlamda bazı yerlerde ise ilave olarak Hz. Peygamber’in (s.a.s.) deve üzerindeyken ridâsı ile örtündüğü ve vadiyi geçene kadar hızını çabuklaştırdığı şeklinde geçmektedir.⁶⁰⁷

⁶⁰⁴ Buhârî, “Enbiyâ”, 17 (No. 3378).

⁶⁰⁵ Buhârî, “Meğâzî”, 80 (No. 4420).

⁶⁰⁶ Buhârî, “Enbiyâ”, 17 (No. 3379).

⁶⁰⁷ Buhârî, “Salât”, 53 (No. 433); “Enbiyâ”, 17 (No. 3380-3381); “Meğâzî”, 80 (No. 4419); “Tefsîru’l-Kur’ân”, 15 (No. 4702).

Müslim’de yer alan rivâyetler de Buhârî’de yer alan hadislerle aynı anlamı ifade etmektedir.⁶⁰⁸ Metni verilen hadisler, müttetekun aleyh olduğundan dolayı değerlendirme yapılmamıştır.

4.4.2. Hadislerden Çıkan Sonuçlar

Hadislerde yer alan Hicr, Semûd ashabının ikâmet ettiği bölgedir.⁶⁰⁹ Bu hadisler; zalim kimselerin yurdundan geçerken onlardan ibret almaya, Allah’ın azabından korkarak-ağlayarak ve ibret alarak Allah’a sığınmaya teşvik etmektedir. Yine bu hadislerden; Hz. Salih’in devesinin kullandığı kuyu dışındaki Hicr kuyularının sularından faydalanmanın yasak olduğu ve insana yasak olan yiyeceğin hayvana verilebileceği anlaşılmaktadır.⁶¹⁰

4.5. Necâşî’nin Vefatının Haber Verilmesi

Necâşî’nin Tebük Yılı’nda vefat ettiği ve bunun üzerine Hz. Peygamber’in (s.a.s.) gıyabi cenaze namazı kıldığı çalışmamızın ilk bölümünde yer aldığından dolayı buradaki hadislerin Tebük Yılı ile alâkasına değinilmemiştir. Bu kısımda, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) mûcizesine delalet ettiği için Necâşî’nin vefatını haber verdiğini bildiren hadisler incelenmiştir.

(1) ... عَنْ جَابِرٍ، قَالَ النَّبِيُّ (ص.) حِينَ مَاتَ النَّجَاشِيُّ: "مَاتَ الْيَوْمَ رَجُلٌ صَالِحٌ، فَقومُوا فَصلُّوا عَلَى أَخِيكُمْ

أَصْحَمَةَ." ⁶¹¹

1) ... Câbir b. Abdullah’tan rivâyete göre, Necâşî vefat ettiğinde Hz. Peygamber (s.a.s.) “Bugün sâlih bir kişi vefat etti. Kalkınız, kardeşiniz Ashame’ye cenaze namazı kılınız.” buyurmuştur.

⁶⁰⁸ Müslim, “Zühd ve’r-Rekâik”, 38-40 (4/2285-2286).

⁶⁰⁹ Ömer Faruk Harman, “Hicr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/454.

⁶¹⁰ Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 10/435-436.

⁶¹¹ Buhârî, “Menâkıbü’l-Ensâr”, 38 (No. 3877).

4.5.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Necâşî'nin vefatını haber veren bu rivâyet, Buhârî ve Müslim'de yer alan hadislerle ve yukarıda zikrettiğimiz rivâyetle aynı anlamı ifade etmektedir.⁶¹² Bu hadis müttefekun aleyh olduğundan dolayı değerlendirme yapılmamıştır.

4.5.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Medine ve Habeş arasında çok uzaklık olmasına rağmen Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Necâşî'nin vefat ettiği günü haber vermesi, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) büyük bir mûcizesini göstermekte ve hadis buna delil olarak kabul edilmektedir.⁶¹³ Ayrıca hadiste "Kalkınız, cenaze namazını kılınız." sözü de cenaze namazı kılmanın farz olduğuna delalet etmektedir.⁶¹⁴

4.6. Diğer Peygamberlere Verilmemiş Beş Şey

سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ ...

*"Kâfirlerin kalplerine korku salacağız. Çünkü onlar, hakkında Allah'ın hiçbir delil indirmedığı şeyi O'na ortak koştular. Onların varacağı yer cehennemdir. Zalimlerin durağı ne kötüdür!"*⁶¹⁵

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Tebük Gazvesi esnasında gece teheccüd namazını kıldıktan sonra yanında bulunan ashaba aşağıda incelediğimiz hadisi söylemesi meğâzî kitaplarında geçmektedir.⁶¹⁶ Ayrıca Kastallânî de (ö. 923/1517) bu hadisin Tebük Yılı'nda vârid olduğunu belirtmektedir.⁶¹⁷ Bunlardan dolayı aşağıdaki hadis konumuz kapsamına girmektedir.

(1) ... أَخْبَرَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ (ص.) قَالَ: "أُعْطِيتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ قَبْلِي..."⁶¹⁸

⁶¹² Buhârî, "Cenâiz", 54 (No. 1320); Müslim, "Cenâiz", 65-67 (2/657).

⁶¹³ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 8/117.

⁶¹⁴ Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 4/255.

⁶¹⁵ Âl-i İmrân 3/151.

⁶¹⁶ Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/1021-1022.

⁶¹⁷ Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, *İrşâdü's-Sârî li-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Mısır: Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1323), 1/367.

⁶¹⁸ Buhârî, "Teyemmüm", 1 (No. 335).

1) ... Câbir b. Abdullah'tan rivâyet olduğuna göre Hz. Peygamber (s.a.s.), “Benden önce hiç kimseye verilmemiş beş özellik bana verildi...” buyurmuştur.

Hadiste zikredilen 5 özellik:

- 1- Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bir aylık mesafede düşmana korku salması
- 2- Yeryüzünün temizleyici ve mescid olması
- 3- Daha önce kimseye helal olmayan ganimetin Hz. Peygamber'e (s.a.s.) helal kılınması
- 4- Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şefa'at etmesi
- 5- Bir peygamber sadece bir kavme gönderilirken Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bütün insanlara gönderilmesi

4.6.1. Hadisin Değerlendirilmesi

Buhârî'de yer alan başka bir rivâyet, aynı senet ve anlamı içermekle birlikte bu zikredilen beş özelliğin sırası değişik bir şekilde yer almakta ve diğer bir rivâyette ise Hz. Peygamber'e (s.a.s.) sadece ganimetin helal kılındığı bildirilmektedir.⁶¹⁹ Müslim ve Nesâî'de yer alan rivâyetler ise Buhârî'de bulunan rivâyetle aynı anlamı ifade etmektedir.⁶²⁰ Ebû Hüreyre'den rivâyet olan hadislerde Hz. Peygamber'e (s.a.s.) bu özelliklerden başka verilmiş özellikler bulunduğu da yer almaktadır. Ancak bunlara konumuz kapsamına girmediğinden dolayı değinilmemiştir. Metni verilen hadis, müttefekun aleyh olduğundan dolayı hakkında değerlendirme yapılmamıştır.

4.6.2. Hadisten Çıkan Sonuçlar

Bu hadislerden; Hz. Peygamber'e (s.a.s.) özel şefa'at hakkı verildiği, bu şefa'at hakkının daha önce hiçbir peygambere verilmediği, mukimken su bulunamadığında ve namaz vaktini kaçırmaktan endişe edildiğinde teyemmüm ederek namaz kılınabileceği, teyemmüm için toprağın şart olmadığı, ganimetlerin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ümmetine mübah olduğu sonuçlarına ulaşılmakta ve Ebû Hanîfe ile İmam Mâlik'in

⁶¹⁹ Buhârî, “Salât”, 56 (No. 438); “Fardu'l-Humus”, 7 (No. 3122).

⁶²⁰ Müslim, “Mesâcid”, 3 (1/370); Nesâî, “Gusl ve Teyemmüm”, 26 (No. 432); “Mesâcid”, 42 (No. 736).

yeryüzünün bütün cüzleriyle (kum, kireç vb.) teyemmümün câiz olacağına bu hadisle hükmettiği anlaşılmaktadır.⁶²¹

Bu hadis hakkında İbn Hacer ise soru sorulmadan bir konu hakkında bilgi verilebileceği, Allah'ın verdiği nimetleri saymakta bir sakınca olmadığı, yeryüzünün aslı olarak temiz olduğu sonuçlarını dile getirmektedir.⁶²²

4.7. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Sevdiği Yiyecekler

(1) ... عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (ص.) يُحِبُّ الْحُلُوءَ وَالْعَسَلَ."⁶²³

1) ... Hz. Âişe'den rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: “Hz. Peygamber (s.a.s.), helva ve balı severdi.”

(2) ... عَنْ ابْنِ عُمَرَ ، قَالَ: "أَتَى النَّبِيَّ (ص.) بِجُبَّةٍ فِي تَبُوكَ، فَدَعَا بِسِكِّينٍ، فَسَمَّى وَقَطَعَ."⁶²⁴

2) ... İbn Ömer'den rivâyet olduğuna göre şöyle demiştir: “Hz. Peygamber’e (s.a.s.) Tebük’de peynir getirildi. Bıçak istedi. Besmele çekti ve kesti.”

4.7.1. Hadislerin Değerlendirilmesi

Birinci hadis aynı şekilde; Buhârî, İbn Mâce ve Tirmizî’de yer almaktadır.⁶²⁵ Müslim’de yer alan rivâyetin başında ise metnini verdiğimiz kısım zikredilmekte ve hadisin geri kalanı îlâ meselesinde zikrettiğimiz şekilde devam etmektedir.⁶²⁶ Metnini verdiğimiz ilk hadis, müttefekun aleyh olduğundan dolayı değerlendirilmeye alınmamıştır.

İkinci olarak ele alınan hadis, çalışma alanımızı kapsayan eserlerden sadece Ebû Dâvûd’da yer aldığından dolayı Kütüb-i Sitte’de geçtiği diğer yerler belirtilmemiştir. Bu hadisin sıhhat durumu hakkında Şuayb el-Arnaût, isnadının hasen olduğunu

⁶²¹ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 4/10-11; Nevevî, *Minhâc*, 5/3-4; Serahsî, *el-Mebsût*, 1/107; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/20; Sahnûn, *el-Müdevvene*, 1/148.

⁶²² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 1/439.

⁶²³ Buhârî, “Et’ime”, 32 (No. 5431).

⁶²⁴ Ebû Dâvûd, “Et’ime”, 39 (No. 3819).

⁶²⁵ Buhârî, “Eşribe”, 10,15 (No. 5599, 5614); “Tıp”, 4 (No. 5682); Tirmizî, “Et’ime”, 28 (No. 1831); İbn Mâce, “Et’ime”, 36 (No. 3323).

⁶²⁶ Müslim, “Talâk”, 21 (2/1101).

söylemiştir.⁶²⁷ Bu sebeple hadis, Şuayb el-Arnaût'un görüşü esas alınarak isnadı hasen olarak değerlendirilmiştir.

4.7.2. Hadislerden Çıkan Sonuçlar

İlk zikredilen hadis, tatlı ve balın faziletine, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sabrına delil olarak kabul edilmektedir.⁶²⁸ İkinci olarak zikrettiğimiz hadis; peynir yemenin helal olduğuna, bir şeye başlarken besmele çekmenin sünnet olduğuna ve peynirde kullanılan mayanın pis olmadığına delil olarak kullanılmaktadır.⁶²⁹

⁶²⁷ İbn Hibbân, *Sahîh-i İbn Hibbân*, 12/46 (No. 5241).

⁶²⁸ Müslim, *Sahîh-i Müslim*, 6/267.

⁶²⁹ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 13/452.

SONUÇ

Hiz. Peygamber (s.a.s.), hayatta olduğu müddetçe vahiy gelmeye devam etmiş ve bu süreçte İslâm Dini'nin hükümleri ortaya çıkmıştır. Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) risâlet görevi Mekke ve Medine Dönemi olmak üzere iki dönem şeklinde ele alınmıştır. Mekke Dönemi'nde daha çok tevhid konuları ön plandayken Medine Dönemi'nde ibadet, muâmelât gibi hükümler üzerinde durulmuştur. “Tebük Yılı'nda Meydana Gelen Olaylarla İlgili Rivâyetlerin Değerlendirilmesi” konusunun ele alındığı bu çalışmada hicrî 9. yılda vârid olmuş şer'î hükümlerle ilgili hadisler incelenmiştir. Araştırma sonunda bu yılda vârid olduğu tespit edilen 91 hadise ulaşılmıştır. Tebük Yılı'nda vârid olan hadislerin incelenmesi neticesinde ulaşılan sonuçları şöyle açıklayabiliriz.

Öncelikle “Tebük Yılı” diye isimlendirdiğimiz hicrî 9. yıl, Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) zekât memurlarını göndermesiyle başlamış ve Hiz. Ebû Bekir'in hac emirliğini yapmış olduğu hac vazifesi ile son bulmuştur. Siyer kaynaklarında bu yıla “Senetü'l-Vüfûd” denildiğine ancak hadislerle bakıldığında böyle bir isimlendirmenin olmadığına hatta rivâyetlerde bu yıla “Tebük Yılı” denildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sebeple de Tebük Yılı'nın önemini ve hicrî 9. yıla “Tebük Yılı” denildiğini ortaya koymak için çalışma “Hicrî 9. Yıl” ya da “Senetü'l-Vüfûd Yılı” yerine “Tebük Yılı” olarak isimlendirilmiştir.

Tebük Yılı'nı kapsayan bu iki olay ve bu olayların arasında da sahâbîlerin; gıyabi cenaze namazı kılma, hac görevini yerine getirme, liân, cihada katılmayan kimselerin durumunun ne olacağı gibi ilk kez karşılaştıkları olaylar meydana gelmiştir. İlk kez gerçekleşen bu olaylar İslâmiyet açısından büyük önem arz etmektedir. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'den sonra temel kaynağımız Allah Rasûlü'nün sünneti olmuş ve bizler de bu sünneti hadisler aracılığı ile öğrenerek yaşamımızda tatbik etmişizdir.

Tebük Yılı'nda gerçekleşen olaylara baktığımızda, İslâm Dini'nde farz kılınması hicrî 9. yıl kabul edilen hac ibadeti gibi önemli olayların gerçekleştiğini görmekteyiz. Hiz. Peygamber'den (s.a.s.) gerek hac konusu gerek başka konularda vârid olan hadisler incelendiğinde, İslâm Dini'nin tam anlamıyla yaşanabilmesi ve uygulanabilmesi için

hadislere ihtiyacımız olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan hac ibadeti gibi bazı ibadetlerin nasıl yapılacağını bizzat Hz. Peygamber'den (s.a.s.) öğrenmekteyiz.

Ayrıca araştırmamızda yer alan hadislerden birçok fikhî hüküm ortaya çıkmıştır. Dört mezhep imamı başta olmak üzere birçok fakih, hadisleri delil getirerek fikhî hükümler ortaya koymuşlardır. Bu araştırmada hadislerin şerhlerine bakılarak ortaya çıkan hükümler ve hadislerden çıkan sonuçlar ele alınmaya çalışılmıştır. Araştırma neticesinde hicrî 9. yılda vârid olduğu tespit edilen 91 hadis incelenerek Kütüb-i Sitte'de geçtiği yerlere işaret edilmiş ve işaret edilen yerlerde herhangi bir farklılık söz konusu ise bu farklılıklar belirtilmiştir. Ayrıca hadislerde yer alan garîb kelimeler, teâruz gibi gözüken durumlar, hadislerin şerhlerine bakılarak açıklanmış ve hadislerin sıhhat durumu hakkında muhaddislerin görüşleri beyan edilmiştir.

Sonuç olarak araştırma neticesinde ulaştığımız 91 hadisin 59 tanesi Sahîhayn'da yer almaktadır. Geriye kalan 32 hadis ise muhtelif hadis kitaplarından tespit edilmiştir. Ayrıca bu araştırma neticesinde Tebük Yılı'nda vârid olduğu zannedilen hadisler de tespit edilmiş ve Tebük Yılı'nda vârid olmadığı belirtilmeye çalışılmıştır.

Araştırma neticesinde ortaya çıkan hadislerin sıhhat durumunu maddeler halinde sıralayarak çalışmayı şöyle özetlemek mümkündür:

- Sahîhayn'da yer alan hadis sayısı: 59
- Sahîh olduğu belirtilen hadis sayısı : 3
- Sahîh li-gayrihî olan hadis sayısı: 1
- Şeyhâyn'ın Şartına Göre Sahîh olduğu belirtilen hadis sayısı: 2
- Müslim'in Şartına Göre Sahîh: 2
- İsnadı Sahîh: 6
- Hasen-Sahîh: 1
- Hasen: 4
- Hasen-Garîb: 1
- İsnadı Hasen: 4
- Garîb: 2
- İsnadı Zayıf: 4
- Mürsel: 1

- Münkâtı': 1

Bu çalışmayı okuyucu ve araştırmacılar için faydalı kılmasını Cenâb-ı Hak'tan niyaz eder ve çalışmanın gelecekte güzel araştırmalara ışık tutmasını temenni ederim.



ARAŞTIRMADA YER ALAN HADİSLERİN İSTATİSTİKSEL TABLOSU

No.	Hadisin Başı	Sahâbe Râvisi	Kaynak	Bölüm, Bab, Hadis No.	Sahîhayn Dışındaki Hadislerin Sıhhat Durumu	Hadisin Konusu	Sayfa No.
1.	رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ	Hiz. Ömer	İbn Mâce, <i>es-Sünen</i>	كِتَابُ الطَّهَارَةِ، بَابُ مَا جَاءَ فِي الْوُضُوءِ مَرَّةً مَرَّةً، ٤١٢	İsnadı Zayıf	Abdest Uzuqlarının Bir Defa Yıkanması	29
2.	أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِالمَسْحِ عَلَى الخُفَّيْنِ	Avf b. Mâlik	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i>	أَحَادِيثُ رِجَالٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (ص)، حَدِيثُ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ الْأَنْصَارِيِّ، ٢٣٩٩٥	Hasen	Mest Üzerine Mesh ve Süresi	31
3.	خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ	Muâz b. Cebel	Müslim, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ صَلَاةِ الْمُسَافِرِينَ وَقَصْرِهَا، بَابُ الْجَمْعِ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ فِي الْحَضَرِ، ٥٢		Namazlarda Cem'	32

4.	أَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِتَبُوكَ عِشْرِينَ يَوْمًا	Câbir b. Abdullah	Ebû Dâvûd, <i>es-Sünen</i>	تَفْرِيعُ صَلَاةِ السَّفَرِ, بَابُ إِذَا أَقَامَ بِأَرْضِ الْعَدُوِّ يَفْصُرُ بَابُ إِذَا أَقَامَ بِأَرْضِ الْعَدُوِّ يَفْصُرُ, ١٢٣٥	Buhârî ve Müslim'in Şartlarına Göre Sahîh	Namazların Kısaltılması	35
5.	فَتَبَرَّزَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ الْغَائِطِ	Muğîre b. Şu'be	Müslim, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الصَّلَاةِ, بَابُ تَقْدِيمِ الْجَمَاعَةِ مَنْ يُصَلِّي بِهِمْ إِذَا تَأَخَّرَ الْإِمَامُ وَلَمْ يَخَافُوا مَفْسَدَةً بِالتَّقْدِيمِ, ١٠٥		Namaza Sonradan Katılma ve Mest Üzerine Mesh	37
6.	أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ عَنْ سُتْرَةِ الْمُصَلِّي؟	Hiz. Âişe	Müslim, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الصَّلَاةِ, بَابُ سُتْرَةِ الْمُصَلِّي, ٢٤٤		Sütrenin Ölçüsü	42
7.	أَنَّهُ نَزَلَ بِتَبُوكَ وَهُوَ حَاجٌّ فَإِذَا هُوَ بِرَجُلٍ مُقْعَدٍ	Gazvân eş-Şâmî	Ebû Dâvûd, <i>es-Sünen</i>	تَفْرِيعُ أَبْوَابِ السُّتْرَةِ, بَابُ مَا يَقْطَعُ الصَّلَاةَ, ٧٠٧	İsnadı Zayıf	Namaz Kılan Kimsenin Önünden Geçilmesi	44

8.	أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَى النَّجَاشِيَّ	Ebû Hüreyre	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْجَنَائِزِ, بَابُ الرَّجُلِ يَنْعَى إِلَى أَهْلِ الْمَيِّتِ بِنَفْسِهِ, ١٢٤٥		Gıyabi Cenaze Namazı	47
9.	لَمَّا مَاتَ النَّجَاشِيُّ كُنَّا نَتَحَدَّثُ	Hız. Âişe	Ebû Dâvûd, <i>es-Sünen</i>	كِتَابُ الْجِهَادِ, بَابُ فِي النُّورِ يُرَى عِنْدَ قَبْرِ الشَّهِيدِ, ٢٥٢٣	İsnadı Hasen	Necâşî'nin Fazileti	47
10.	أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي لَمَّا تُوفِّيَ	İbn Ömer	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْجَنَائِزِ, بَابُ الْكَفَنِ فِي الْقَمِيصِ الَّذِي يُكَفُّ أَوْ لَا يُكَفُّ, وَمَنْ كُفِّنَ بِغَيْرِ قَمِيصٍ, ١٢٦٩		Gömleğin Kefen Yapılması ve Gayri Müslimin Cenaze Namazı	49
11.	خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي	Üsâme b. Zeyd	Ebû Dâvûd, <i>es-Sünen</i>	كِتَابُ الْجَنَائِزِ, بَابُ فِي الْعِيَادَةِ, ٣٠٩٤	Müslim'in Şartına Göre Sahîh	Münafığa Ziyaret	50
12.	أَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي بَعْدَ مَا دُفِنَ	Câbir b. Abdullah	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْجَنَائِزِ, بَابُ الْكَفَنِ فِي الْقَمِيصِ الَّذِي يُكَفُّ أَوْ لَا يُكَفُّ, وَمَنْ كُفِّنَ بِغَيْرِ قَمِيصٍ, ١٢٧٠		Ölünün Mezardan Çıkarılması	51

13.	أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ قَبْرًا لَيْلًا	İbn Abbâs	Tirmizî, es- Sünen	أَبْوَابُ الْجَنَائِزِ, بَابُ مَا جَاءَ فِي الدَّفْنِ بِاللَّيْلِ, ١٠٥٧	Hasen	Gece Defin Yapılması	52
14.	رَأَى نَاسٌ نَارًا فِي الْمَقْبَرَةِ	Câbir b. Abdullah	Ebû Dâvûd, es-Sünen	كِتَابُ الْجَنَائِزِ, بَابُ فِي الدَّفْنِ بِاللَّيْلِ, ٣١٦٤	İsnadı Sahîh	Gece Defin Yapılması	53
15.	دَخَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ نَغْسِلُ ابْنَتَهُ	Ümmü Atiyye	Buhârî, el- Câmiu 's- Sahîh	كِتَابُ الْجَنَائِزِ, بَابُ مَا يُسْتَحَبُّ أَنْ يُغْسَلَ وَثَرًا, ١٢٥٤		Cenaze Yıkama	54
16.	شَهِدْنَا بِنْتًا لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	Enes b. Mâlik	Buhârî, el- Câmiu 's- Sahîh	كِتَابُ الْجَنَائِزِ, بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يُعَذَّبُ الْمَيِّتُ بِبَعْضِ بُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ" إِذَا كَانَ النَّوْحُ مِنْ سُنَّتِهِ, ١٢٨٥		Kadını Defnederken Kabre Girecek Kimse	57

17.	حَطَبْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ، فَحُجُّوا"	Ebû Hüreyre	Müslim, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْحَجِّ، بَابُ فَرَضِ الْحَجِّ مَرَّةً فِي الْعُمْرِ، ٤١٢		Haccın Ömürde Bir Defa Farz Oluşu	59
18.	كَانَتْ الْمَرْأَةُ تَطُوفُ بِالْبَيْتِ وَهِيَ عُرْيَانَةٌ	İbn Abbas	Müslim, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ التَّفْسِيرِ، بَابُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: "خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ"، ٢٥		Kâbe'nin Çıplak Tavaf Edilmemesi	61
19.	بَعَثَنِي أَبُو بَكْرٍ فِي تِلْكَ الْحَجَّةِ فِي مُؤَذِّنِينَ يَوْمَ النَّحْرِ	Ebû Hüreyre	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الصَّلَاةِ، بَابُ مَا يَسْتُرُ مِنَ الْعَوْرَةِ، ٣٦٩		Müşriklerin Hacedemeyeceği ve Kâbe'nin Çıplak Tavaf Edilmemesi	61
20.	بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِبَرَاءَةَ مَعَ أَبِي بَكْرٍ	Enes b. Mâlik	Tirmizî, <i>es-Sünen</i>	أَبْوَابُ تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ، بَابُ: وَمِنْ سُورَةِ التَّوْبَةِ، ٣٠٩٠	Hasen-Garîb	Berâe Suresi'nin İlan Edilmesi	61

21.	يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ أَنْخَلَعَ مِنْ مَالِي صَدَقَةً إِلَى اللَّهِ	Kâ'b b. Mâlik	Buhârî, <i>el- Câmiu's- Sahîh</i>	كِتَابُ الْوَصَايَا، بَابُ إِذَا تَصَدَّقَ، أَوْ أَوْقَفَ بَعْضَ مَالِهِ، أَوْ بَعْضَ رَقِيقِهِ، أَوْ دَوَابِّهِ، فَهُوَ جَائِزٌ، ٢٧٥٧		Malın Tamamının Tasadduk Edilmesi	64
22.	شَهِدْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَحُثُّ عَلَى جَيْشِ الْعُسْرَةِ	Abdurrahman b. Hubâb	Tirmizî, <i>es- Sünen</i>	أَبْوَابُ الْمَنَاقِبِ، بَابُ، ٣٧٠٠	Garîb	Bağışa Teşvik ve İnfak	66
23.	أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَتَصَدَّقَ فَوَافَقَ ذَلِكَ عِنْدِي مَالًا	Hiz. Ömer	Tirmizî, <i>es- Sünen</i>	أَبْوَابُ الْمَنَاقِبِ، بَابُ، ٣٦٧٥	Hasen- Sahîh	Hayırda Yarış ve İnfak	66
24.	أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ إِلَى تَبُوكَ، وَاسْتَخْلَفَ عَلِيًّا	Sa'd b. Ebû Vakkâs	Buhârî, <i>el- Câmiu's- Sahîh</i>	كِتَابُ الْمَغَازِي، بَابُ غَزْوَةِ تَبُوكَ وَهِيَ غَزْوَةُ الْعُسْرِ، ٤٤١٦		Hiz. Ali'nin Vekilliği	69

25.	أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ	Kâ'b b. Mâlik	Buhârî, <i>el- Câmiu's- Sahîh</i>	كِتَابُ الْجِهَادِ وَالسَّيْرِ, بَابُ الصَّلَاةِ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ, ٣٠٨٨		Kuşluk Namazı	71
26.	يُحَدِّثُ حِينَ تَخَلَّفَ عَنْ تَبُوكَ	Kâ'b b. Mâlik	Buhârî, <i>el- Câmiu's- Sahîh</i>	كِتَابُ الْإِسْتِئْذَانِ, بَابُ مَنْ لَمْ يُسَلِّمْ عَلَى مَنْ اقْتَرَفَ ذَنْبًا, وَلَمْ يَرُدَّ سَلَامَهُ, حَتَّى تَتَبَيَّنَ تَوْبَتُهُ, وَالِى مَتَى تَتَبَيَّنَ تَوْبَةُ الْعَاصِي, ٦٢٥٥		Bir Kimseyle Dargın Olma	71
27.	لَمَّا تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ خَرَّ سَاجِدًا	Kâ'b b. Mâlik	İbn Mâce, <i>es-Sünen</i>	كِتَابُ إِقَامَةِ الصَّلَاةِ, بَابُ مَا جَاءَ فِي الصَّلَاةِ وَالسَّجْدَةِ عِنْدَ الشُّكْرِ, ١٣٩٣	İsnadı Sahîh	Şükür Secdesi	72

28.	إِذَا مَضَتْ أَرْبَعُونَ مِنَ الْخَمْسِينَ	Kâ'b b. Mâlik	Ebû Dâvûd, <i>es-Sünen</i>	كِتَابُ الطَّلَاقِ, بَابُ فِيمَا عُنِيَ بِهِ الطَّلَاقُ وَالنِّيَّاتُ, ٢٢٠.٢	Sahîh	Talâk	72
29.	إِنَّ بِالْمَدِينَةِ أَقْوَامًا، مَا سِرْتُمْ مَسِيرًا	Enes b. Mâlik	Buhârî, <i>el-Câmiu 's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْمَغَازِي, بَابُ, ٤٤٢٣		Amellerin Niyete Bağlılığı	75
30.	خَرَجْتُ مَعَ الصَّبْيَانِ نَتَلَقَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	Sâib b. Yezîd	Buhârî, <i>el-Câmiu 's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْمَغَازِي, بَابُ كِتَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى كِسْرَى وَفَيْصَرَ, ٤٤٢٧		Cihaddan Dönen Kimseleri Karşılama	76
31.	كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ تَبُوكَ يَخْطُبُ النَّاسَ	Ebû Saîd el-Hudrî	Nesâî, <i>es-Sünen</i>	كِتَابُ الْجِهَادِ, فَضْلُ مَنْ عَمِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَلَى قَدَمِهِ, ٣١.٦	İsnadı Sahîh	İnsanların En Hayırlısı ve En Şerlisi	77
32.	حِينَ تَخْلَفَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	Kâ'b b. Mâlik	Buhârî, <i>el-Câmiu 's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْجِهَادِ وَالسَّيْرِ, بَابُ مَنْ أَرَادَ غَزْوَةً فَوَرَّى بِغَيْرِهَا، وَمَنْ		Gazvenin Gizlenmesi	79

				أَحَبُّ الْخُرُوجِ يَوْمَ الْخَمِيسِ، ٢٩٤٧			
33.	أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ يَوْمَ الْخَمِيسِ	Kâ'b b. Mâlik	Buhârî, <i>el- Câmiu's- Sahîh</i>	كِتَابُ الْجِهَادِ وَالسَّيْرِ، بَابُ مَنْ أَرَادَ غَزْوَةً فَوَرَّى بِغَيْرِهَا، وَمَنْ أَحَبُّ الْخُرُوجِ يَوْمَ الْخَمِيسِ، ٢٩٥٠.		Yolculuğa Perşembe Günü Çıkma	79
34.	كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ	Vâsile b. el- Eskâ'	Ebû Dâvûd, <i>es-Sünen</i>	كِتَابُ الْجِهَادِ، بَابُ فِي الرَّجُلِ يَكْرِي ذَاتَهُ عَلَى النِّصْفِ أَوْ السَّهْمِ، ٢٦٧٦	İsnadı Zayıf	Ganimet Karşılığında Hayvanı Kiraya Verme	81
35.	أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ جَيْشًا	Hiz. Ali	Buhârî, <i>el- Câmiu's- Sahîh</i>	كِتَابُ أَخْبَارِ الْأَحَادِ، بَابُ مَا جَاءَ فِي إِجَارَةِ خَبَرِ الْوَاحِدِ الصَّدُوقِ		İtaatin Meşru Bir Şeye Olacağı	82

				فِي الْأَذَانِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ وَالْفَرَائِضِ وَالْأَحْكَامِ, ٧٢٥٧			
36.	أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ	İbn Abbas	Buhârî, <i>el-Câmiu 's-Sahîh</i>	كِتَابُ تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ, بَابُ قَوْلِهِ: "أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ", ذَوِي الْأَمْرِ, ٤٥٨٤		Ülû'l-Emre İtaat	83
37.	خَرَجْتُ فِي غَزْوَةٍ, فَعَضَّ رَجُلٌ فَانْتَرَعَ ثَنِيَّتَهُ	Ya'lâ b. Ümeyye	Buhârî, <i>el-Câmiu 's-Sahîh</i>	كِتَابُ الدِّيَّاتِ, بَابُ إِذَا عَضَّ رَجُلًا فَوَقَعَتْ ثَنِيَّتَاهُ, ٦٨٩٣		Saldıran Kimseye Karşılık Verilmesi	85
38.	أَنَّ امْرَأَةً مِنْ جُهَيْنَةَ أَتَتْ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهِيَ حُبْلَى مِنَ الرَّثَى	İmrân b. Husayn	Müslim, <i>el-Câmiu 's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْحُدُودِ, بَابُ مَنْ اعْتَرَفَ عَلَى نَفْسِهِ بِالرَّثَى, ٢٤		Hamile Kadının Recm Edilmesi	88

39.	أَتَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	Büreyde b. el-Husayb	Müslim, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْحُدُودِ, بَابُ مَنِ اعْتَرَفَ عَلَى نَفْسِهِ بِالزَّيْنِ, ٢٣	Hamile Kadının Recm Edilmesi	88
40.	لَقَدْ نَفَعَنِي اللَّهُ بِكَلِمَةٍ أَيَّامَ الْجَمَلِ	Ebû Bekre	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْفِتَنِ, بَابُ الْفِتْنَةِ الَّتِي تَمُوجُ كَمَوْجِ الْبَحْرِ, ٧٠٩٩	Kadınların Yöneticiliği	91
41.	أَنَّ عُمَرَ خَرَجَ إِلَى الشَّامِ, فَلَمَّا كَانَ بِسَنْعَ بَلَغَهُ أَنَّ الْوَبَاءَ	Abdullah b. Âmir	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الطِّبِّ, بَابُ مَا يُذَكَّرُ فِي الطَّاعُونَ, ٥٧٣٠	Bulaşıcı Hastalık Olan Bir Yere Gidilmemesi	93
42.	كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَشْرَبُ عَسَلًا	Hiz. Âişe	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ, بَابُ "يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاةَ أَزْوَاجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ", ٤٩١٢	Helal Olan Bir Şeyi Kendine Haram Kılma	96

43.	أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِنَّمَا آلَى لِأَنَّ زَيْنَبَ رَدَّتْ	Hiz. Âişe	İbn Mâce, es-Sünen	كِتَابُ الطَّلَاقِ، بَابُ الْإِيْلَاءِ، ٢٠٦٠	İsnadı Zayıf	Îlâ Yemini	96
44.	أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَلَّقَ حَفْصَةَ	Hiz. Ömer	Ebü Dâvûd, es-Sünen	كِتَابُ الطَّلَاقِ، بَابُ فِي الْمُرَاجَعَةِ، ٢٢٨٣	İsnadı Sahîh	Talâk	97
45.	أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَتْ لَهُ أَمَةٌ يَطْوُهَا	Enes b. Mâlik	Nesâî, es-Sünen	كِتَابُ عِشْرَةِ النِّسَاءِ، بَابُ الْغَيْرَةِ، ٣٩٥٩	Müslim'in Şartına Göre Sahîh	Îlâ Yemini	97
46.	آلَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ نِسَائِهِ شَهْرًا	Enes b. Mâlik	Buhârî, el-Câmiu's-Sahîh	كِتَابُ النِّكَاحِ، بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: "الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ"، ٥٢٠١		Bir Ayın Kaç Gün Olacağı	97
47.	خَبَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	Hiz. Âişe	Buhârî, el-Câmiu's-Sahîh	كِتَابُ الطَّلَاقِ، بَابُ مَنْ خَيَّرَ نِسَاءَهُ، ٥٢٦٢		Talâkta Muhayyer Bırakma	97

48.	مَكَثْتُ سَنَةً أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ عَنْ آيَةِ	İbn Abbas	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ, بَابُ "تَبَتَّغِي مَرْضَاةَ أَزْوَاجِكَ", ٤٩١٣	Dünyanın Geçiciliği	98
49.	أَرَأَيْتَ رَجُلًا وَجَدَ مَعَ امْرَأَتِهِ	Sehl b. Sa'd	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الصَّلَاةِ, بَابُ الْقَضَاءِ وَاللِّعَانِ فِي الْمَسْجِدِ بَيْنَ الرَّجَالِ وَالنِّسَاءِ, ٤٢٣	Liân	105
50.	لَوْ كُنْتُ رَاجِمًا	Kâsım b. Muhammed	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ التَّمَيِّمِ, بَابُ مَا يَجُوزُ مِنْ اللَّوِّ, ٧٢٣٨	Liân	105
51.	أَنَّ هَلَالَ بْنَ أُمَيَّةَ قَذَفَ امْرَأَتَهُ	İbn Abbas	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الطَّلَاقِ, بَابُ يَبْدَأُ الرَّجُلُ بِالتَّلَاعُنِ, ٥٣٠٧	Liân	106

52.	أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي نَفَرٍ مِنَ الْأَشْعَرِيِّينَ	Ebû Mûsâ el-Eş'arî	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْإِيمَانِ وَالنُّدُورِ, بَابُ الْيَمِينِ فِيمَا لَا يَمْلِكُ, وَفِي الْمُعَصِيَةِ وَفِي الْغَضَبِ, ٦٦٨٠		Yeminde İstisna ve Yemini Bozma	109
53.	رَأَيْتُ الدُّخَانَ مِنْ مَسْجِدِ الضَّرَارِ	Câbir b. Abdullah	Hâkim en-Nîsâbûrî, <i>el-Müstedrek</i>	كِتَابُ الْفِتَنِ وَالْمَلَأِجِمِ, كِتَابُ الْأَهْوَالِ, ٨٧٦٣	İsnadı Sahîh	Mescid-i Dırâr'ın Yıkılması	113
54.	أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ أَتَى عَلَى بَيْتٍ	Seleme b. el-Muhabbak	Ebû Dâvûd, <i>es-Sünen</i>	كِتَابُ اللَّيَاسِ, بَابُ فِي أَهْبِ الْمَيْتَةِ, ٤١٢٥	Sahîh li-Gayrihî	Derinin Tabaklanması	113
55.	أُهْدِيَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جُبَّةٌ سُنْدُسِي	Enes b. Mâlik	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْهَبَةِ وَفَضْلِهَا وَالتَّحْرِيزِ عَلَيْهَا, بَابُ قَبُولِ الْهَدِيَّةِ مِنَ الْمُشْرِكِينَ, ٢٦١٥		Haram Olan Bir Şeyin Hediye Edilmesi	115

56.	أَهْدَى إِلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُلَّةَ سَيَرَاءَ	Haz. Ali	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْهَيْبَةِ وَفَضْلِهَا وَالتَّخْرِيسِ عَلَيْهَا, بَابُ هَدِيَّةٍ مَا يُكْرَهُ لُبْسُهَا, ٢٦١٤	Haram Olan Elbisenin Giyilmesi	115
57.	بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَازِزِ وَسَلَّمَ إِلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَازِزِ	Enes b. Mâlik	Müslim, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْبَيَاسِ وَالزَّيْنَةِ, بَابُ تَحْرِيمِ اسْتِعْمَالِ إِنَاءِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ عَلَى الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ, وَحَاتَمِ الذَّهَبِ وَالْحَرِيرِ عَلَى الرَّجُلِ, وَإِبَاحَتِهِ لِلنِّسَاءِ, وَإِبَاحَةُ الْعَلَمِ وَنَحْوِهِ لِلرَّجُلِ مَا لَمْ يَزِدْ عَلَى أَرْبَعِ أَصَابِعَ, ٢٠	Erkeğin İpek Elbiseyi Kullanamaması	116
58.	أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ, رَأَى حُلَّةَ سَيَرَاءَ عِنْدَ بَابِ الْمَسْجِدِ	Abdullah b. Ömer	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْجُمُعَةِ, بَابُ يَلْبَسُ أَحْسَنَ مَا يَجِدُ, ٨٨٦	İpek Elbisenin Yasak Olması	116

59.	اسْتَعْمَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا مِنَ الْأَسَدِ	Ebû Humeyd	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الزَّكَاةِ, بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: "وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهِمَا" وَمُحَاسَبَةُ الْمُصَدِّقِينَ مَعَ الْإِمَامِ, ١٥٠٠	Zekât Memuru Gönderilmesi	119
60.	اتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ	İbn Abbas	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْمَظَالِمِ وَالْغَصَبِ, بَابُ الِإِتِّقَاءِ وَالْحَذَرِ مِنْ دَعْوَةِ الْمَظْلُومِ, ٢٤٤٨	Mazlumun Duası	120
61.	إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا أَهْلَ كِتَابٍ	İbn Abbas	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الزَّكَاةِ, بَابُ أَخَذِ الصَّدَقَةِ مِنَ الْأَغْنِيَاءِ وَتُرَدُّ فِي الْفُقَرَاءِ حَيْثُ كَانُوا, ١٤٩٦	İslâm'a Davet ve Zekâtın Farziyeti	121
62.	يَسِيرًا وَلَا تُعْصِرَا	Ebû Bürde	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْأَحْكَامِ, بَابُ أَمْرِ الْوَالِي إِذَا وَجَّهَ أَمِيرَيْنِ إِلَى مَوْضِعٍ: أَنَّ يَتَطَاوَعَا وَلَا يَتَعَاصِيَا, ٧١٧٢	Vazifede Suhuleti Gözetme	121

63.	أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ	Ebû Bürde	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْمَغَازِي, بَابُ بَعَثِ أَبِي مُوسَى, وَمُعَاذٍ إِلَى الْيَمَنِ قَبْلَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ, ٤٣٤٣		Sarhoşluk Veren Her Şeyin Haram Olması	121
64.	خُذِ الْحَبَّ مِنَ الْحَبِّ	Muâz b. Cebel	Ebû Dâvûd, <i>es-Sünen</i>	كِتَابُ الزَّكَاةِ, بَابُ صَدَقَةِ الزُّرْعِ, ١٥٩٩	Şeyhâyn'ın Şartına Göre Sahîh	Zekâtın Nelerden Alınacağı	122
65.	بَعَثَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ, فَأَمَرَنِي	Muâz b. Cebel	Tirmizî, <i>es-Sünen</i>	أَبْوَابُ الزَّكَاةِ, بَابُ مَا جَاءَ فِي زَكَاةِ الْبَقَرِ, ٦٢٣	Hasen	Zekâtın Nelerden Alınacağı	122
66.	أَمَرَنِي أَنْ أَخُذَ مِمَّا سَقَتِ السَّمَاءُ	Muâz b. Cebel	İbn Mâce, <i>es-Sünen</i>	كِتَابُ الزَّكَاةِ, بَابُ صَدَقَةِ الزُّرْعِ وَالثَّمَارِ, ١٨١٨	Sahîh	Öşürün Ne Kadar Alınması Gerektiği	122
67.	كَيْفَ تَقْضِي؟	Muâz b. Cebel'in Arkadaşları	Tirmizî, <i>es-Sünen</i>	أَبْوَابُ الْأَحْكَامِ, بَابُ مَا جَاءَ فِي الْقَاضِي كَيْفَ يَقْضِي, ١٣٢٧	Münkâtı'	Kadının Neyle Hükmedeceği	122

68.	سَأَلْتُ جَابِرًا عَنْ شَأْنِ تَقْيِيفٍ إِذْ بَايَعْتُ؟	Câbir b. Abdullah	Ebû Dâvûd, <i>es-Sünen</i>	كِتَابُ الْخَرَجِ وَالْإِمَارَةِ وَالْفَيْءِ، بَابُ مَا جَاءَ فِي خَبَرِ الطَّائِفِ، ٣٠٢٥	İsnadı Hasen	Namaz ve Zekâtın Muaf Tutulma İsteği	127
69.	أَنَّ وَفَدَ تَقْيِيفٍ لَمَّا قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	Osmân b. Ebû'l-Âs	Ebû Dâvûd, <i>es-Sünen</i>	كِتَابُ الْخَرَجِ وَالْإِمَارَةِ وَالْفَيْءِ، بَابُ مَا جَاءَ فِي خَبَرِ الطَّائِفِ، ٣٠٢٦	İsnadı Hasen	Namazdan Muaf Olunmayacağı	128
70.	أَمَّ قَوْمَكَ	Osmân b. Ebû'l-Âs	Müslim, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الصَّلَاةِ، بَابُ أَمْرِ الْأَئِمَّةِ بِتَخْفِيفِ الصَّلَاةِ فِي تَمَامٍ، ١٨٦		İmamın Namazı Hafif Tutması	129
71.	اتَّخَذَ مُؤَدِّنًا لَا يَأْخُذُ	Osmân b. Ebû'l-Âs	Tirmizî, <i>es-Sünen</i>	أَبْوَابُ الصَّلَاةِ، بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ أَنْ يَأْخُذَ الْمُؤَدِّنُ عَلَى الْأَذَانِ أَجْرًا، ٢٠٩	Hasen	Ezan İçin Ücret Alınmayacağı	129

72.	أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ سَرِيَّةً إِلَى خَنْعِمٍ	Cerîr b. Abdullah	Tirmizî, es- Sünen	أَبْوَابُ السَّيْرِ, بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الْمَقَامِ بَيْنَ أَطْهَرِ الْمُشْرِكِينَ, ١٦٠٤	Sahîh	Müşriklerle Bir Arada Yaşama Durumu	131
73.	أَتَى نَقَرَ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	İmrân b. Husayn	Buhârî, el- Câmiu 's- Sahîh	كِتَابُ الْمَغَازِي, بَابُ وَفْدِ بَنِي تَمِيمٍ, ٤٣٦٥		Temîm Oğullarının İsteği	133
74.	أَنَّهُ قَدِمَ رَكْبٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	Abdullah b. Zübeyr	Buhârî, el- Câmiu 's- Sahîh	كِتَابُ الْمَغَازِي, بَابُ, ٤٣٦٧		Konuşma Âdâbı	134
75.	لَا أَزَالُ أَحِبُّ بَنِي تَمِيمٍ بَعْدَ ثَلَاثٍ	Ebû Hüreyre	Buhârî, el- Câmiu 's- Sahîh	كِتَابُ الْمَغَازِي, بَابُ, ٤٣٦٦		Temîm Oğullarının Üç Özelliği	134
76.	الْأَنَاءُ مِنَ اللَّهِ	Sehl b. Sa'd	Tirmizî, es- Sünen	أَبْوَابُ الْبِرِّ وَالصِّلَةِ, بَابُ مَا جَاءَ فِي التَّائِي وَالْعَجَلَةِ, ٢٠١٢	Garîb	Bir İşin Teennî ile Yapılması Gerektiği	137

77.	غَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَزْوَةَ تَبُوكَ	Ebû Humeyd es-Sâidî	Buhârî, <i>el- Câmiu 's- Sahîh</i>	كِتَابُ الرِّكَاهِ, بَابُ خَرَصِ الثَّمَرِ, ١٤٨١		H. Peygamber'in (s.a.s.) Mûcizesi ve Hurmanın Ağaçtayken Ölçülmesi	138
78.	غَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَبُوكَ وَأَهْدَى مَلِكُ أَيْلَةَ	Ebû Humeyd es-Sâidî	Buhârî, <i>el- Câmiu 's- Sahîh</i>	كِتَابُ الْجَزْيَةِ, بَابُ: إِذَا وَاذَعَ الإِمَامُ مَلِكَ الْقَرْيَةِ, هَلْ يَكُونُ ذَلِكَ لِبَقِيَّتِهِمْ؟, ٣١٦١		Kâfirin Hediyesinin Kabul Edilebileceği	139
79.	خَيْرُ الْأَنْصَارِ, أَوْ قَالَ: خَيْرُ دُورِ الْأَنْصَارِ	Ebû Üseyd	Buhârî, <i>el- Câmiu 's- Sahîh</i>	كتاب مناقب الأنصار, بَابُ فَضْلِ دُورِ الْأَنْصَارِ, ٣٧٩٠		Ensarin Fazileti	139
80.	أَقْبَلْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ	Ebû Humeyd es-Sâidî	Buhârî, <i>el- Câmiu 's- Sahîh</i>	كِتَابُ الْمَغَازِي, بَابُ نُزُولِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحِجْرَ, ٤٤٢٢		Uhud'un Fazileti	139

81.	مَا كَانَ غَزْوَةُ تَبُوكَ أَصَابَ النَّاسَ مَجَاعَةً	Ebû Hüreyre ya da Ebû Saîd	Müslim, <i>el- Câmiu's- Sahîh</i>	كِتَابُ الْإِيمَانِ, بَابُ مَنْ لَقِيَ اللَّهَ بِالْإِيمَانِ وَهُوَ غَيْرُ شَاكٍ فِيهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ وَحُرِّمَ عَلَى النَّارِ, ٤٥		H. Peygamber'in (s.a.s.) Mûcizesi ve Komutana İtaatin Gerekliği	141
82.	خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ غَزْوَةِ تَبُوكَ	Muâz b. Cebel	Müslim, <i>el- Câmiu's- Sahîh</i>	كِتَابُ الْفَضَائِلِ, بَابُ فِي مُعْجَزَاتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ, ١٠		H. Peygamber'in (s.a.s.) Su Mûcizesi	142
83.	مَا سَارَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى تَبُوكَ جَعَلَ لَا يَزَالُ يَتَخَلَّفُ	Abdullah b. Mes'ûd	Hâkim en- Nîsâbûrî, <i>el- Müstedrek</i>	كِتَابُ تَوَارِيخِ الْمُتَقَدِّمِينَ مِنْ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ, كِتَابُ الْمُغَارِي وَالسَّرَايَا, ٤٣٧٣	İsnadı Sahîh	H. Peygamber'in (s.a.s.) Ebû Zer'e Duası ve Mûcizesi	142
84.	إِنَّكَ سَتَجِدُهُ يَصِيدُ	Becîr	Beyhakî, <i>es- Sünenü'l- Kübrâ,</i>	كِتَابُ الْجِزْيَةِ, بَابُ مَنْ قَالَ تُؤْخَذُ مِنْهُمْ الْجِزْيَةُ عَرَبًا كَانُوا أَوْ عَجَمًا, ١٨٦٤٢	Mürsel	H. Peygamber'in (s.a.s.) Ükeydir Mûcizesi	143

85.	أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ وَهُوَ فِي قُبَّةٍ مِنْ أَدَمَ	Avf b. Mâlik	Buhârî, <i>el-Câmiu 's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْجِزْيَةِ, بَابُ مَا يُحَدَّرُ مِنَ الْعَدْرِ, ٣١٧٦	Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Mûcizesi ve Kıyametin Alâmetleri	145
86.	لَمَّا نَزَلَ الْحَجَرُ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ	İbn Ömer	Buhârî, <i>el-Câmiu 's-Sahîh</i>	كِتَابُ أَحَادِيثِ الْأَنْبِيَاءِ, بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: "وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا", ٣٣٧٨	Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Mûcizesi ve Hicr Kuyusu	147
87.	لَا تَدْخُلُوا عَلَى هَؤُلَاءِ الْمُعَدِّينَ	İbn Ömer	Buhârî, <i>el-Câmiu 's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْمَغَازِي, بَابُ نُزُولِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحَجَرَ, ٤٤٢٠	Hicr Yurduna Nasıl Girileceği	147
88.	مَاتَ الْيَوْمَ رَجُلٌ صَالِحٌ	Câbir b. Abdullah	Buhârî, <i>el-Câmiu 's-Sahîh</i>	كِتَابُ مَنَاقِبِ الْأَنْصَارِ, بَابُ مَوْتِ النَّجَاشِيِّ, ٣٨٧٧	Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Mûcizesi ve Cenaze Namazı	148

89.	أُعْطِيَتْ خَمْسًا لَمْ يُعْطَ أَحَدٌ قَبْلِي	Câbir b. Abdullah	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ النَّيِّمِ, قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: "فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا، فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ", ٣٣٥		Hız. Peygamber'e (s.a.s.) Verilen Beş Şey	149
90.	أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحِبُّ الْحُلُوءَ	Hız. Âişe	Buhârî, <i>el-Câmiu's-Sahîh</i>	كِتَابُ الْأَطْعِمَةِ, بَابُ الْحُلُوءِ وَالْعَسَلِ, ٥٤٣١		Hız. Peygamber'in (s.a.s.) Sevdiği Yiyecekler	151
91.	أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِحُبْنَةٍ فِي تَبُوكَ	İbn Ömer	Ebû Dâvûd, <i>es-Sünen</i>	كِتَابُ الْأَطْعِمَةِ, بَابُ أَكْلِ الْجُبْنِ, ٣٨١٩	İsnadı Hasen	Peynir Yeme ve Yemeğe Besmele ile Başlama	151

ARAŞTIRMADA YER ALAN ÂYETLERİN İSTATİSTİKSEL TABLOSU

No.	Âyet	Sure/Âyet No.	Âyetlerin Çalışmada Yer Aldığı Başlık	Sayfa No.
1.	قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ...	et-Tevbe 9/29	Tebük Gazvesi	23
2.	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً...	et-Tevbe 9/123	Tebük Gazvesi	23
3.	لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ...	et-Tevbe 9/117	Tebük Gazvesi	24
4.	وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ...	et-Tevbe 9/84	Gayri Müslim Hastalandığında Ziyaret ve Cenaze Namazı	49
5.	اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ...	et-Tevbe 9/80	Gayri Müslim Hastalandığında Ziyaret ve Cenaze Namazı	49
6.	...وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا...	Âl-i İmrân 3/97	Hacla İlgili Hadisler	58
7.	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنَّ تُبَدِّلَكُمْ تَسْوُكُمْ...	el-Mâide 5/101	Hacla İlgili Hadisler	58

8.	يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ...	el-A'râf 7/31	Kâbe'nin Çıplak Tavaf Edilmemesi	60
9.	إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ	et-Tevbe 9/40	Kâbe'nin Çıplak Tavaf Edilmemesi	63
10.	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ	et-Tevbe 9/28	Kâbe'nin Çıplak Tavaf Edilmemesi	63
11.	لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ...	et-Tevbe 9/117-119	Sadaka ve İnfakla İlgili Hadisler	64
12.	الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ...	et-Tevbe 9/79	Bağışa Teşvik ve İnfak	66
13.	الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ ...	et-Tevbe 9/20.	Bağışa Teşvik ve İnfak	68
14.	يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ...	et-Tevbe 9/94-96	Cihada Katılmayanların Tövbesi ve Diğer Meseleler	70
15.	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ...	en-Nisâ 4/59	Komutana Ne Zaman İtaat Edilmez?	82

16.	يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ...	et-Tahrîm 66/1-4	Îlâ Yemini ve Bir Ayın Kaç Gün Olduğu Meselesi	94
17.	لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ...	el-Bakara 2/226-227	Îlâ Yemini ve Bir Ayın Kaç Gün Olduğu Meselesi	94
18.	يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ...	el-Ahzâb 33/28-29	Îlâ Yemini ve Bir Ayın Kaç Gün Olduğu Meselesi	94
19.	وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ...	en-Nur 24/6-9	Liân Bahsi	104
20.	وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ...	et-Tevbe 9/92	Yeminde İstisna ve Yemini Hayırlı Bir Şey Olduğu İçin Bozmak	109
21.	وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضُرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَارْضَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ...	et-Tevbe 9/107-110	Mescid-i Dırâr'ın Yıkılması	112
22.	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدِمُوا بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ...	el-Hucurât 49/1-5	Benî Temîm Elçileri ile İlgili Meseleler	132

23.	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا...	el-Hucurât 49/6	Velîd b. Ukbe'nin (r.a.) Mustalik'e Gönderilmesi	136
24.	سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ...	Âl-i İmrân 3/151	Diğer Peygamberlere Verilmemiş Beş Şey	149

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 45 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Algül, Hüseyin. "Mescid-i Dırâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/281-282. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Algül, Hüseyin. "Has'am". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/272-273. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Aybakan, Bilal. "Muâmelât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/316-317. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Aycan, İrfan. "Temîm (Benî Temîm)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/418-419. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Aydın, Mehmet Akif. "Liân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/172-173. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arâbî, ts.
- Azîmâbâdî, Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî. *Avnû'l-Ma'bûd*. 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî. *Delâ'ilü'n-Nübüvve*. thk. Abdülmü'tî Kal'acî. 7 Cilt. by.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlık el-İtkî. *Müsnedü'l-Bezzâr*. thk. Mahfûzurrahmân Zeynüllâh vd. 18 Cilt. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2009.

- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl Ebû Abdillâh el-Cu'fî. *el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Rasûlillahi Sallallâhü Aleyhi ve Sellem ve Süneninihî ve Eyyâmihî*. thk. İzzuddîn Dillî vd. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 1439/2018.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl Ebû Abdillâh el-Cu'fî. *el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Rasûlillahi Sallallâhü Aleyhi ve Sellem ve Süneninihî ve Eyyâmihî*. thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir. 9 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001.
- Bulut, Halil İbrahim. "Mûcize". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/348-351. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Çağrıçı, Mustafa. "Teennî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/270-271. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Dârekutnî, Ebû'l- Hasan Alî b. Ömer b. Ahmed. *es-Sünen*. thk. Şuayb Arnaût vd. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1424/2004.
- Dârekutnî, Ebû'l- Hasan Alî b. Ömer b. Ahmed. *Zikru Esmâ'i't-Tâbi'in ve men Ba'dehüm Mimmen Sahhat Rivâyetühû 'inde'l-Buhârî ve Müslim*. thk. Bûrân ed-Denâvî - Kemâl Yûsuf. 2. Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi'sekafiyye, 1406/1985.
- Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman. *es-Sünen-i Dârimî*. thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Muğnî, 1412/2000.
- Diyârbekrî, Kadî Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen. *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, t.s.
- Döndüren, Hamdi. "Îlâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/61-62. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr el-Ezdî es-Sicistânî. *es-Süneni Ebû Dâvûd*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. 4 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, t.s.

- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr el-Ezdî es-Sicistânî. *es-Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*. çev. Necâti Yeniel - Hüseyin Kayapınar. 17 Cilt. İstanbul: Şamil Yayınları, 1987.
- Ebû Hâtîm, Muhammed b. İdrîs b. Münzir er-Râzî. *el-Cerh ve't Ta'dîl*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1271/1952.
- Ebû Mâyile, Bureyk b. Muhammed Bureyk. *Gazvetü Mute ve's-Serâyâ ve'l-Buû'su'n-Nebeviyyeti's-Şimâliyye*. 1 Cilt. Medine: İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî bi'l-Câmiati'l-İslâmiyye, 1424/2004.
- Fayda, Mustafa. "Senetü'l-Vüfûd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/520-521. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Hâkim en-Nîsâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed. *el-Müstedrek*. thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990.
- Harman, Ömer Faruk Harman. "Hicr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/454-455. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm. *Me'âlimü's-Sünen*. 4 Cilt. Halep: Matbaatü'l-İlmiyye, 1351/1932.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî. *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*. 4 Cilt. thk. Alî Muhammed el-Bicâvî. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1412/1992.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî. *el-Kâfî fî fıkhi ehli'l-Medîneti*. 2 Cilt. thk. Muhammed el-Morîtânî (Riyad: Mektebetü'r-Riyad, 1400/1980), 1/166.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdillâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî. *el-Musannef fî'l-ehâdis ve'l-âsâr*. 7 Cilt. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.

- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*. thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd - Alî Muhammed Muavvîd. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Fethû'l-Bâri Şerhu Sahîhi'l Buhârî*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Mârifet, 1379.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *el-Metâlibü'l-Âliye Bizevâidi'l-Mesânîdi's-Semâniye*. thk. Muhammed b. Suûd. 19. Cilt. Suûd: Dâru'l-Âsime, 1419.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Takrîbü't-Tehzîb*. thk. Muhammed Avvâme. 1 Cilt. Suriye: Dâru'r-Reşîd, 1406/1986.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Tehzîbü't-Tehzîb*. 12 Cilt. Hindistan: Matbûât Dâiretü'l-Maârifî'n-Nizâmiyye, 1326.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Sahih-i İbn Hibbân*. thk. Şuayb el-Arnaût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. 2 Cilt. thk. Mustafa es-Sekkâ vd. Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafâ el-Bâbî, 1375/1955.
- İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî. *Zâdü'l-Meâd*. çev. Muzaffer Can. 6 Cilt. İstanbul: Cantaş Yayınları, 1990.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâîl. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. 21 Cilt. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. by.: Dâru Hicr, 1424/2003.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâîl. *es-Sîretü'n-Nebeviyye li İbn Kesîr*. thk. Mustafa Abdulvâhid. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Mârifet, 1395/1976.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâîl. *Muhtasar İbn-i Kesîr Tefsiri*. çev. Arif Erkan. 6 Cilt. İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2017.

- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâîlî el-Makdisî. *el-Kâfî fî fıkhi'l-İmâm Ahmed*. 4 Cilt. by.: Dârû'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414/1994.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâîlî el-Makdisî. *el-Muğnî*. 10 Cilt. Kahire: y.y., 1388/1968.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen-i İbn Mâce*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. 2 Cilt. b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, t.s.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*. çev. Haydar Hatipoğlu. 10 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2015.
- İbn Mende, Ebû Abdullâh Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-İsfahânî. *Ma'rifetü's-Sahâbe li İbn Mende*. thk. Âmir Hasan Sabrî. 1 Cilt. by.: Metbûât Câmiatü'l-İmârâti'l-Arabiyyeti'l-Muttehide, 1426/2005.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ. 8. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990.
- İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *Üsdü'l-Gâbe*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1409/1989.
- İbnü'l-Esîr, Ebû's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *Câmiu'l-Usûl fî-Ehâdisi'r-Resûl*. 12 Cilt. thk. Abdulkâdir el-Arnaût vd. Dımaşk: Mektebetü'l-Halvânî, 1389-1392/1969-1972.
- İclî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih. *Ma'rifetü's-Sikâ*. thk. Abdülalîm Abdülazîm el-Bestevî. 2 Cilt. Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1405/1985.
- Kandemir, M. Yaşar. "Muâz b. Cebel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/336-338. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. Basım, 2014.

- Kastallânî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr. *İrşâdü's-Sârî li-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 10 Cilt. Mısır: Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1323.
- Kur'ân Yolu*. Erişim 22 Ağustos 2022. <https://kuran.diyaret.gov.tr>
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmiu li-Ahkâmî'l-Kur'ân*. çev. M. Beşir Eryarsoy. 20 Cilt. İstanbul: Buruc Yayınları, 2015.
- Küçükkaşçı, Mustafa Sabri. "Sakîf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/10-11. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Küçükkaşçı, Mustafa Sabri. "Seniyyetü'l-Vedâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/526-527. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Köksal, M. Asım. *İslâm Tarihi Hz. Muhammed (s.a.s.) ve İslâmiyet*. 11 Cilt. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1979.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân Tercümesi*. çev. S. Kemal Sandıkçı. 18 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020.
- Mevsîlî, Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*. thk. Mahmûd Ebû Dakîka. 5 Cilt. Kahire: Matbaatü'l-Halebî, 1356/1937.
- Mübârekpûrî, Ebû'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm. *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi't-Tirmizî*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiu's-Sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arâbî, t.s.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc. *Sahîh-i Müslim Terceme ve Şerhi*. çev. Ahmed Davudoğlu. 10 Cilt. İstanbul: Şifa Yayınevi, 2020.
- Müttakî el-Hindî, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân. *Kenzü'l-Ummâl fî Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*. thk. Bekrî Hayyânî - Saffet Sekkâ. 16 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1401/1981.
- Nedvi, Ahmed - Ansari, Said Sahib. *Asr-ı Saadet*. çev. Ali Genceli. 6 Cilt. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1985.

- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî el-Horasânî. *es-Sünen-i Nesâî*. thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. 9 Cilt. Halep: Mektebü'l-Metbû'atî'l-İslâmiyye, 1406/1986.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Minhâc Şerhu Sahîh-i Müslim*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arâbî, 1392.
- Özaydın, Abdulkerim. "Hac". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/386-389. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Özel, Ahmet. "Cihad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/527-531. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Öztürk Levent. "Necâşî Ashame". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/476-477. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî. *el-Müdevvene*. 4 Cilt. by.: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994/1415.
- San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' el-Himyerî. *el-Musannef*. thk. Habîburrahman el-A'zamî. 11 Cilt. Beyrut: Mektebü'l-İslâmiyye, 1403.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Mârif, 1414/1993.
- Sinanoğlu, Mustafa. "İbadet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/233-235. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. 8 Cilt. *Haşîye ala Süneni'n-Nesâî*. Halep: Mektebü'l-Matbûât el-İslâmiyye, 1406/1986.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Mârif, 1410/1990.
- Şakrak, Abdulvahap. *İslam Fıkhi'nda Namazların Cem'i*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî. *Câmiu'l-Beyân fi Te'vili'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000.
- Tahtâvî, Rifâa Râfî' b. Bedevî b. Alî b. Muhammed. *Nihâyetü'l-Îcâz fî Sîreti Sâkini'l-Hicâz*. 1 Cilt. Kahire: Dâru'z-Zehâir, 1419.
- Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd). *es-Sünen-i Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. 5 Cilt. Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafâ el-Bâbî, 1395/1975.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd. *Meğâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Â'lemi, 1409/1989.
- Yahyâ b. Maîn, Ebû Zekeriyâ el-Mürrî el-Bağdâdî. *Târîhu İbn Maîn*. thk. Ahmed Muhammed Nürseyf. 4 Cilt. Mekke: Merkezü'l-Bahsil-İlmiyye, 1399/1979.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*. thk. Şuayb Arnaût. 25 Cilt. by.: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbil-İslâmi, 1424/2003.

ÖZGEÇMİŞ

Emre ÖZTÜRK, Gerede Anadolu İmam Hatip Lisesi'ne devam ederken 2012 yılında hafızlığını tamamladı. 2015 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nda İmam-Hatip olarak göreve başladı. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2018 yılında mezun oldu. 2020 yılında Karabük Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda yüksek lisansa başladı. 2021 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İhtisas Kursu Kursiyer Seçim Sınavı'nı kazanarak Ankara Dini Yüksek İhtisas Merkezi'nde kursiyer olarak eğitime başladı ve halen bu eğitime devam etmektedir.